

कृष्णपुर नगरपालिकाको आवधिकविकास योजना

(आ.व.२०७९/८० - २०८३/८४)

कृष्णपुर नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
गुलरिया, कञ्चनपुर
सुदूरपश्चिम प्रदेश

कृष्णपुर नगरपालिकाको आवधिक विकास योजना

Periodic Development Plan of Krishnapur Municipality

आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग

कृष्णपुर नगरपालिका

गुलरिया, कञ्चनपुर

सुदूरपश्चिम प्रदेश

योजना तर्जुमा सहजीकरण

ग्रामीण विकास सेवा केन्द्र

बैतडी

कृष्णपुर नगरपालिका नगर कार्यपालिकाको कार्यालय गुलरिया, कञ्चनपुर

सुदूरपश्चिम प्रदेश

दुई शब्द (नगरप्रमुख)

कञ्चनपुर जिल्लाको धार्मिक पर्यटकिय स्थल गुलरिया स्थित कृष्णपुर नगरपालिकाको प्रथम आवधिक नगर

विकास योजना निर्माण हुनु आफैमा एक महत्वपूर्ण उपलब्धि हो । योजनाबद्ध विकासको प्रथम पाइला नै आवधिक नगर विकास योजना हो जसको आधारमा विकासको आगामि गोरेटो पहिल्याउन सकिन्छ । भन्ने मुल नारा तय गरेर निर्माण भएको यस आवधिक योजनाले नगरपालिकाको निश्चित कालखण्डको विकास कार्यक्रमको प्रारम्भिक प्रस्थान विन्दु तय गर्दछ । विकास एकै पटक सम्पन्न हुने प्रक्रिया होइन यसका त विभिन्न चरण आयाम र श्रृखलाहरु हुन्छन । अनैकौ क्रमिक चरणहरु पार गरेर विकासको नियमित प्रक्रिया अगाडी बढ्छ र लक्ष्यमा पुग्दछ । विकासको बाटो कठिन र दुरुह हुन सक्दछ जुन मार्गमा विभिन्न अवरोधहरुको सामना गर्नुपर्ने हुन्छ । ढिला सुस्ती र पच्योटेपनले विकास अघी बढ्न सक्दैन । विकासको आफ्नो गती र लयहुन्छ । विकास युद स्तरमा हुनुपर्दछ । अनि मात्रै नगर प्रगती पथमा अघी बढ्दछ ।

कृष्णपुर नगरपालिकामा आवधिक विकास योजना तयार हुन लामो समय लाग्नु त्यती सुखद पक्ष होइन ता पनि यो तयार भएर आयो त्यही नै खुसीको विषय मान्नु पर्ने भएको छ । यो योजना व्यवहारिक भन्दा बढी सैदान्तिक विषयमा केन्द्रित छ । विकास भनेको सिदान्त र व्यवहारको संगम हो । विकासको केन्द्र विन्दुमा हामीले जनतालाइ राखेर योजना बनाउन सक्थौ भने लक्ष्यमा पुगिन्छ किनभने विकास जनताको लागि हो । यस दस्तावेजमा जे जति विषयहरु समावेश छन ती कति पुर्ण अपुर्ण छन भन्ने कुरा कार्यान्वयनको चरणमा गएर पछि मात्र थाहा हुन्छ । कुनै पनि दस्तावेज आफै पुर्ण हुदैन । यसमा पनि अवश्य केहि कमि कमजोरी होलान तर सुधार र परिमार्जनको ठाउँ जहाँ पनि रहन्छ ।

यो आवधिक योजना तयार पार्न सहयोगिको भूमिका निर्वाह गर्ने कृष्णपुर नगरपालिकाका प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत लगायत सबै शाखा प्रमुख र सम्पूर्ण कर्मचारीहरुलाइ धन्यवाद दिन्छु । योजना तर्जुमा गर्दा सहजीकरण गर्ने ग्रामीण विकास सेवा केन्द्र, बैतडीको सम्पूर्ण टीमलाई पनि धन्यवाद दिन चाहान्छु । अन्तमा यो आवधिक योजनाको सफल कार्यान्वयनको शुभकामना व्यक्त गर्न चाहान्छु ।

नगर प्रमुख

हेमराज ओझा

कृष्णपुर नगरपालिका नगर कार्यपालिकाको कार्यालय गुलरिया, कञ्चनपुर

सुदूरपश्चिम प्रदेश

दुई शब्द (नगरउपप्रमुख)

कृष्णपुर नगरपालिका सम्भावना सम्भावनाको खजना हो । सुदूरपश्चिम प्रदेशको मुटुमा रहेको कृष्णपुर नगरपालिका धार्मिक तथा पर्यटन विकासको आधारको रूपमा समेत रहेको छ । नगरपालिका तरकारी, अन्नवाली तथा फलफूल उत्पादनको हिसावले पनि उर्वरभूमिको रूपमा रहेको छ । विकासको अन्तिम उद्देश्य मानवीय खुशी हो । जबसम्म हामीले मानिसमा भएको सीप, ज्ञान तथा क्षमतालाई समुचित तरिकाले दोहन गर्न सक्दैनौं तबसम्म विकास संभव छैन । मानिसभित्र थप काम गर्ने सीप र जांगर भरी थोरै पूँजीवाट धेरै भन्दा धेरै प्रतिफल ल्याउन सक्ने वनाउन जरुरी छ । अक्सर हरेक मानिसलाई आफूले गरेको व्यापार, व्यवसाय गाहे र झन्झटिलो लाग्छ । मानिसलाई उसले गर्दै आएको व्यापार, व्यवसाय तथा पेशालाई थप सहज वनाउन अनि सो पेशाप्रतिको उसको निष्ठा वढाउन उसको क्षमता विकास गर्न जरुरी छ । अहिले पनि हामीले अपनाउँदै आएको कृषि पेशामा आधुनिकताको रंग हामीले भर्न सकेका छैनौं । यसलाई थप व्यवसायिक र प्रतिस्पर्धी वनाउनका लागि किसानहरुमा सीप तथा चेतना भर्न जरुरी छ । यो चेतना विशेषज्ञका अतिरिक्त एक अनुभवी किसानवाट अर्को किसानमा भर्न सकिन्छ । यहाँ मानिसहरुमा यो संभावना छ, यो काम गर्न सकिन्छ भन्ने हौसलाको जरुरी छ । आवधिक विकास योजनाका कार्यक्रमहरुले मानिसहरुमा हौसला भर्छन् त्यसैले यी कार्यक्रमहरु दीगो र जोखिमरहित हुन्छन् । एउटा गाउँको विकासका लागि भौतिक पूर्वाधारको जति आवश्यकता छ त्यति नै आवश्यकता मानिसहरुमा सामाजिक एकताको पनि रहेछ । सामाजिक एकता त्यति बेला संभव रहेछ जति बेला मानिसहरुमा साझा गन्तव्यको आभास गराउन सकिन्छ । अहिले पनि हाम्रो गाउँका दाजुभाई दिदीवहिनीहरु साँध सीमानाको विषयमा, अंश वण्डाको विषयमा, छुवाछुत तथा लैङ्गिक विभेदको कारण लडिरहेका छन् । शान्तिका अग्रदुत गौतमवुद्धको जन्मस्थान नेपालका शान्तिका सेनानीहरुको बीचको विवाद, विरोधभासको अन्त्य त्यति बेला संभव हुन्छ जति बेला हामी एउटै मानव हौं भन्ने महसुस हुन्छ । यो महसुस गराउने काम केवल आवधिक विकासका योजनाहरुवाट मात्र संभव छ । आवधिक विकास योजनाका कार्यक्रमहरुमा पैसै चाहिन्छ भन्ने छैनको उदाहरण हर्क सम्पाडहरुले देखाइरहेका छन् । यसका लागि तपाईं हामी सबैको सहयोगको जरुरी छ । कृष्णपुर नगरपालिकाको आवधिक योजना वनाउन सहयोग गर्ने सम्पूर्ण नगरपालिकाका कर्मचारीहरुलाई तथा प्राविधिक विज्ञ टीमलाई धन्यवाद दिन चाहान्छु । साथै यसको कार्यान्वयनमा तपाईंहरुको सहयोगको अपेक्षा गर्दछु ।

द्रोपदी राना
उपप्रमुख

कृष्णपुर नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
गुलरिया, कञ्चनपुर

सुदूरपश्चिम प्रदेश

दुई शब्द (प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत)

भौतिक विकास र मानवीय विकास एउटै सिक्काका दुईवटा पाटा रहेछन । जनसहभागिता सहितको विकासलाई दीगो हुने संभावना रहन्छ । कार्यालयमा कार्यरत पदाधिकारी, कर्मचारी, समुदायको अग्रसरता तथा रुचीलाई पनि साथमा राखेर लान सकियो भने वल्ल हाम्रा भौतिक विकासका प्रयासहरु दीर्घकालीन वन्दा रहेछन । नगरपालिकाले कमजोर भूवनावट, जलवायु चक्रमा आएको परिवर्तनको कारणले धेरै खालका मानव निर्मित विपत्तिहरुको सामना गर्दै आएको छ । प्राकृतिक वा मानव निर्मित विपत्तिका कारण नगरपालिका र समुदायले निर्माण गरेका पूर्वाधारका संरचनाहरुलाई दीगो बनाउन निकै ठूलो चुनौति छ । यसरी विकासका नाममा मानव निर्मित विपत्तिहरुलाई कम गर्नका लागि मानविय क्षमतामा नै लगानी वढाउन जरुरी छ । हामी जवसम्म जनताहरुमा सार्वजनिक श्रोत तथा साधनहरु माथिको स्वामित्व बोध श्रृजना गर्न सक्दैनौं तवसम्म विकासलाई दीगो बनाउन सक्दैनौं । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले दीगो तथा सन्तुलित विकासको परिकल्पना गरेको छ । विकास त्यति बेला दीगो वन्न सक्छ जति बेला हामीले सबै क्षेत्र, तहसुतलाई समेटेर योजना बनाउन सक्छौं । हार्डवेयर र सफ्टवेयरका योजनाहरुलाई समेट्दै संगसंगै लान सकियो भने मात्र हाम्रा योजना तथा विकास सन्तुलित वन्न सक्छन । यसै पक्षलाई मध्यनजर गरेर नगरपालिकाको संस्थागत स्वमूल्याङ्कन लेखाजोखा गरि यसमा देखिएका क्षमता विकासको खाडल पहिचान आदि आधारमा नगरपालिकाको ५ वर्षे आवधिक विकास योजना तयार पारिएको छ । आवधिक योजनाले नगरपालिकाको समग्र योजनाबद्ध विकासमा जोड दिन्छ । यो ५ वर्षे आवधिक विकास योजना बनाउनका लागि सुचना संकलन गर्न अहोरात्र लाग्नु हुने सम्पूर्ण कर्मचारी साथीहरुलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । साथै आवधिक विकास योजनामा भएका क्रियाकलापहरुलाई नगरपालिकाको वार्षिक योजनामा समावेश गरी कार्यक्रमको कार्यान्वयनमा जोड दिनु हुन सबैलाई अनुरोध गर्दछु ।

शिब सिंह भण्डारी
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

विषयसूची

दुइ शब्द (नगरप्रमुख).....	३
दुइ शब्द (नगरउपप्रमुख)	४
दुइ शब्द (प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत).....	५
विषयसूची.....	६
परिच्छेद १ : परिचय	१२
१.१ पृष्ठभूमि	१२
१.२ आवधिक योजनाको उद्देश्य	१३
१.३ आवधिक योजना तर्जुमा प्रक्रिया	१३
परिच्छेद २: कृष्णपुर नगरपालिकाको विकासको विद्यमान स्थिति र उपलब्धिको समीक्षा.....	१५
२.१ कृष्णपुर नगरपालिकाको परिचय	१५
२.१.२ प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक सम्पदा.....	१६
२.१.३ जनसांख्यिक अवस्था	१७
२.२ आर्थिक विकास अवस्था	१७
२.२.१ कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	१७
२.२.२ पर्यटन तथा सस्कृति	१८
२.२.३ उद्योग, व्यापार, व्यवसाय र आपूर्ति	१८
२.२.४ आम्दानी, रोजगारी र वित्तीय सेवा	१८
२.२.५ सहकारी	१९
२.३ सामाजिक विकासको अवस्था	१९
२.३.१ स्वास्थ्य तथा पोषण.....	१९
२.३.२ शैक्षिक विकास.....	२०
२.३.३ खानेपानी तथा सरसफाइ	२१
२.३.४ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण.....	२२
२.३.५ युवा, खेलकुद तथा कला	२२
२.४ पूर्वाधार तथा शहरी विकासको अवस्था.....	२३
२.४.१ बस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण.....	२३
२.४.२ सडक, पुल तथा यातायात.....	२३
२.४.३ विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा.....	२४
२.४.४ सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि	२४
२.५ वन, वातावरण तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनको अवस्था	२५
२.५.१ वन तथा जैविक विविधता.....	२५
२.५.२ भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन.....	२५
२.५.४ महामारी तथा विपद् व्यवस्थापन.....	२६
२.६ सुशासन तथा संस्थागत व्यवस्था.....	२७
२.६.१ स्थानीय नीति, ऐन तथा सुशासन	२७
२.६.२ सङ्गठनात्मक विकास	२७
२.६.३ स्रोत परिचालन	२८
२.६.४ योजना व्यवस्थापन	२९
परिच्छेद ३: सोच तथा विकासको अवधारणा	३१
३.१ पृष्ठभूमि	३१

३.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती	३१
३.३ प्रमुख सम्भावना तथा अवसर	३३
३.४ निर्देशक सिद्धान्त	३३
३.५ सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य	३५
३.६ परिमाणात्मक लक्ष्य	३५
३.७ रणनीति तथा प्राथमिकता	४०
३.८ लगानी, स्रोत अनुमान र बाँडफाँट	४१
९ कृष्णपुर नगरपालिकाका गौरवका आयोजनाहरू १८४८८४३१६२	४४
परिच्छेद ४: आर्थिक क्षेत्र	४५
४.१ कृषि तथा पशुपन्छी	४५
४.१.१ पृष्ठभूमि	४५
४.१.२ समस्या तथा चुनौती	४५
४.१.३ संभावना तथा अवसर	४६
४.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	४६
४.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	५१
४.२ सिँचाइ	५३
४.२.१ पृष्ठभूमि	५३
४.२.२ समस्या तथा चुनौती	५३
४.२.३ संभावना तथा अवसर	५३
४.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	५३
४.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	५७
४.३ पर्यटन, संस्कृति तथा सम्पदा	५८
४.३.१ पृष्ठभूमि	५८
४.३.२ समस्या तथा चुनौती	५८
४.३.३ संभावना तथा अवसर	५८
४.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	५९
४.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	६२
४.४ उद्योग, व्यापार, व्यावसाय तथा आपूर्ति	६४
४.४.१ पृष्ठभूमि	६४
४.४.२ समस्या तथा चुनौती	६४
४.४.३ संभावना तथा अवसर	६४
४.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	६५
४.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	६६
४.५ श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा	६८
४.५.१ पृष्ठभूमि	६८
४.५.२ समस्या तथा चुनौती	६८
४.५.३ संभावना तथा अवसर	६८
४.५.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	६९
४.५.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	७२
परिच्छेद ५: सामाजिक क्षेत्र	७३
५.१ स्वास्थ्य तथा पोषण	७३

५.१.१ पृष्ठभूमि.....	७३
५.१.२ समस्या तथा चुनौती	७३
५.१.३ संभावना तथा अवसर	७३
५.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	७४
५.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	७७
५.२ शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तन	८०
५.२.१ पृष्ठभूमि.....	८०
५.२.२ समस्या तथा चुनौती	८०
५.२.३ संभावना तथा अवसर	८१
५.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	८१
५.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	८८
५.३ खानेपानी तथा सरसफाइ	९०
५.३.१ पृष्ठभूमि.....	९०
५.३.२ समस्या तथा चुनौती	९०
५.३.३ संभावना तथा अवसर	९०
५.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	९०
५.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	९३
५.४ महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग	९४
५.४.१ पृष्ठभूमि.....	९४
५.४.२ समस्या तथा चुनौती	९४
५.४.३ संभावना तथा अवसर	९४
५.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	९५
५.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	१०१
५.५ युवा तथा खेलकुद	१०३
५.५.१ पृष्ठभूमि.....	१०३
५.५.२ समस्या तथा चुनौती	१०३
५.५.३ संभावना तथा अवसर	१०३
५.५.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	१०४
५.५.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	१०७
परिच्छेद ६: पूर्वाधार क्षेत्र	१०९
६.१ बस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण	१०९
६.१.१ पृष्ठभूमि.....	१०९
६.१.२ समस्या तथा चुनौती	१०९
६.१.३ संभावना तथा अवसर	११०
६.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	११०
६.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	११५
६.२ सडक, पुल तथा यातायात	११७
६.२.१ पृष्ठभूमि.....	११७
६.२.२ समस्या तथा चुनौती	११७
६.२.३ संभावना तथा अवसर	११७
६.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	११८

६.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	१२५
६.३ जलस्रोत, विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा	१२६
६.३.१ पृष्ठभूमि	१२६
६.३.२ समस्या तथा चुनौती	१२६
६.३.३ संभावना तथा अवसर	१२६
६.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	१२६
६.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	१२९
६.४ सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि	१३१
६.४.१ पृष्ठभूमि	१३१
६.४.२ समस्या तथा चुनौती	१३१
६.४.३ संभावना तथा अवसर	१३१
६.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	१३१
६.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	१३५
परिच्छेद ७: वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन क्षेत्र	१३६
७.१ वन तथा जैविक विविधता	१३६
७.१.१ पृष्ठभूमि	१३६
७.१.२ समस्या तथा चुनौती	१३७
७.१.३ संभावना तथा अवसर	१३७
७.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	१३८
७.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	१४१
७.२ भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन	१४२
७.२.१ पृष्ठभूमि	१४२
७.२.२ समस्या तथा चुनौती	१४२
७.२.३ संभावना तथा अवसर	१४२
७.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	१४३
७.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	१४४
७.३ वातावरण तथा फोहरमैला व्यवस्थापन	१४६
७.३.१ पृष्ठभूमि	१४६
७.३.२ समस्या तथा चुनौती	१४६
७.३.३ संभावना तथा अवसर	१४७
७.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	१४७
७.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	१५०
७.४ विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलता	१५१
७.४.१ पृष्ठभूमि	१५१
७.४.२ समस्या तथा चुनौती	१५१
७.४.३ संभावना तथा अवसर	१५१
७.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	१५२
७.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	१५७
परिच्छेद ८: संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्र	१५९
८.१ संस्थागत विकास तथा सुशासन	१५९
८.१.१ पृष्ठभूमि	१५९

८.१.२ समस्या तथा चुनौती	१६०
८.१.२ संभावना तथा अबसर	१६०
८.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना	१६०
८.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका	१६५
परिच्छेद ९: कार्यान्वयन व्यवस्था	१६८
९.१ पृष्ठभूमि	१६८
९.२ संस्थागत व्यवस्था तथा मानव संसाधन योजना	१६८
९.३ विषयक्षेत्र अनुसार अनुमानित बजेट	१६८
९.४ स्रोत अनुमान तथा प्रक्षेपण	१६९
९.४.१ राजस्व परिचालनको अवस्था	१७०
९.४.२ खर्च अवस्थाको विश्लेषण	१७०
९.४ स्रोत परिचालन रणनीति	१७१
९.५ आवधिक योजना कार्यान्वयन	१७२
९.५.१ योजना कार्यान्वयन	१७२
९.५.२ कार्यान्वयन प्रकृया	१७३
९.६ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना	१७४
९.६.१ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको आवश्यकता	१७४
९.६.२ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको जिम्मेवारी	१७५
९.६.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया	१७५
अनुसूची	१७८
परामर्श बिज्ञहरू:	१७९

तालिका सूची

- तालिका १: अपेक्षित परिमाणात्मक उपलब्धि
- तालिका २: नगरपालिकाका प्रमुख रणनीति तथा प्राथमिकताहरू
- तालिका ३: लगानी प्रक्षेपण
- तालिका ४: आवधिक योजनामा खर्च ब्यहोर्ने स्रोतहरू
- तालिका ५: नगरपालिकाको आय अनुमान
- तालिका ६: कृषि तथा पशुपालनका रणनीतितथाकार्यनीतिहरू
- तालिका ७: सिँचाइका रणनीतितथाकार्यनीतिहरू
- तालिका ८: पर्यटनका रणनीतितथाकार्यनीतिहरू
- तालिका ९: उद्योग, व्यापार, व्यावसाय तथा आपूर्तिका रणनीति र कार्यनीति
- तालिका १०: श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षाका रणनीति र कार्यनीति
- तालिका ११: स्वास्थ्य तथा पोषणका रणनीतितथाकार्यनीतिहरू
- तालिका १२: शिक्षाका रणनीतितथाकार्यनीतिहरू
- तालिका १३: खानेपानी तथा सरसफाइका रणनीतितथाकार्यनीतिहरू
- तालिका १४: महिला, बालबालिका, जेष्ठनागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका रणनीतितथाकार्यनीतिहरू
- तालिका १५: युवा तथा खेलकुदका रणनीतितथाकार्यनीतिहरू
- तालिका १६: आवास तथा बस्ती विकासका रणनीतितथाकार्यनीतिहरू
- तालिका १७: यातायात तथा पूर्वाधारका रणनीतितथाकार्यनीतिहरू
- तालिका १८: ऊर्जाका रणनीतितथाकार्यनीतिहरू
- तालिका १९: सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका रणनीतितथाकार्यनीतिहरू
- तालिका २०: वन तथा भूसंरक्षणका रणनीतितथाकार्यनीतिहरू
- तालिका २१: वन तथा भूसंरक्षणका रणनीतितथाकार्यनीतिहरू
- तालिका २२: फोहरमैला व्यवस्थापनका रणनीतितथाकार्यनीतिहरू
- तालिका २३: विपद् व्यवस्थापनका रणनीतितथाकार्यनीतिहरू
- तालिका २४: सेवा प्रवाह तथा सुशासनका रणनीतितथाकार्यनीतिहरू
- तालिका २५: विषयक्षेत्र अनुसार अनुमानित बजेट
- तालिका २६: राजस्व परिचालनको अवस्था
- तालिका २७: खर्च बाँडफाँडको प्रक्षेपण
- तालिका २८: अनुगमन तथा मूल्याङ्कन खाका

परिच्छेद १: परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालमा योजनाबद्ध विकासको थालनी वि.सं.२०१३ सालदेखि भएको हो । विगतमा केन्द्रिय योजना मात्र बन्ने गरेकोमा संघीय शासन व्यवस्थाको सुरुवात पछि प्रदेश र स्थानीय सरकारहरूले पनि आवधिक योजना तर्जुमा गर्ने गरेका छन् । स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को परिच्छेद ६ को दफा २४ मा स्थानीय तहले स्थानीय स्तरको विकासकालागि आवधिक, वार्षिक, रणनीतिगत, विषय क्षेत्रगत, मध्यमकालिन, दीर्घकालिन विकास योजना बनाई लागू गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको पनि छ । नेपालको संविधानको अनुसूची ८ र ९ मा तोकिएको एकल तथा साझा अधिकार बमोजिम स्थानीय सरकारलाई योजना तथा बजेट तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन गर्ने जिम्मेवारी प्राप्त भएकोछ । यसै गरी स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को दफा २४ को उपदफा १ मानगरपालिका तथा नगरपालिकाले आफ्नो अधिकार क्षेत्र भित्रका विषयमा स्थानीय स्तरको विकासका लागि संविधानको अनुसूची ८ र ९ मा तोकिएको अधिकार प्रयोग गरी आवधिक, वार्षिक, रणनीतिक विषय क्षेत्रगत मध्यकालिन तथा दीर्घकालिन विकास योजना बनाई लागू गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेकोछ । यस ऐनको दफा २४ को उपदफा २ मा योजना तर्जुमा गर्दा संघीय सरकार र प्रदेश सरकारको नीति, लक्ष्य, उद्देश्य, समय सीमा र प्रक्रियासँग तालमेल हुने गरी दिगो विकासको लक्ष्य, भूउपयोग योजना, लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण, बालमैत्री, वातावरणमैत्री, अपाङ्गमैत्री, विपदव्यवस्थापन तथा जोखिम न्यूनीकरण, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन जस्ता अन्तरसम्बन्धीत विषयलाई ध्यान दिनु पर्ने उल्लेख गरिएको छ । ऐनको दफा २४ को उपदफा ३ ले नगरपालिका तथा नगरपालिकाले योजना बनाउँदा ऐनमा तोकिए बमोजिमको विषयहरूमा प्राथमिकता दिनुपर्ने विषयहरू समेत तोकेको छ ।

योजनाहरू प्राथमिकिकरण गर्दा आर्थिक विकास तथा गरिबी निवारणमा प्रत्यक्ष योगदान पुग्ने, उत्पादनमूलक तथा छिटो प्रतिफल प्राप्त गर्न सकिने, जनताको जीवनस्तर, आम्दानी र रोजगार बढ्ने, स्थानीयबासीहरूको सहभागिता जुट्ने, स्वयं सेवा परिचालन गर्न सकिने तथा लागत कम लाग्ने, स्थानीय स्रोत, साधन र सीपको अधिकतम प्रयोग हुने, महिला बालबालिका तथा पिछडिएका वर्ग, क्षेत्र र समुदायलाई प्रत्यक्ष लाभ पुग्ने, लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण अभिवृद्धि हुने, दिगो विकास, वातावरणीय संरक्षण तथा सम्वर्द्धनमा सघाउ पुऱ्याउने, भाषिक तथा साँस्कृतिक पक्षको जर्गेना र सामाजिक सदभाव तथा एकता अभिवृद्धिमा सघाउपुऱ्याउने सूचकहरूको आधारमा योजनाहरू प्राथमिकीकरण गर्नुपर्ने उल्लेख गरिएको छ । यो ऐनको दफा २४ को उपदफा ४ मा योजना बनाउँदा मध्यम र दीर्घकालिन प्रकृतिका आयोजनाहरूको सूची तयार गर्नुपर्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ । नगरपालिकाले आफ्नो कार्य संचालन गर्दा लागत न्यूनीकरण, स्रोत साधनको अधिकतम उपयोग वा प्रभावकारी सेवाप्रवाहको अन्य नगरपालिकासँग साझेदारी, सम्झौता र संयुक्त व्यवस्थापन गर्न सक्ने विषयहरू समेत तोकेको छ ।

नेपालसरकारले आर्थिकवर्ष २०७६/७७ देखि २०८०/८१ सम्मको लागि राष्ट्रिय आकांक्षा “समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली” विक्रम सम्वत् २१०० का सूचक सहितको पन्ध्रौँ पञ्चवर्षीय योजना तयार गरेकोछ । त्यसैगरी सूदूरपश्चिम प्रदेश सरकारले प्रदेशको “आत्मनिर्भर र समृद्ध सुदूरपश्चिम” को दिर्घकालिन सोचका सहित प्रथम पञ्चवर्षीय योजनाको आधारपत्रमा सूदूरपश्चिम प्रदेशको समग्र विकासको लागि अल्पकालीन लक्ष्य विक्रम सम्वत् २०७८/०७९ देखि २०८३/०८४, मध्यमकालीन लक्ष्य वि.सं.

२०७८/७९ देखि २०९० र दीर्घकालीन लक्ष्य २०७८/०७९ देखि २१०० सम्म कालागि

समृद्धि र सुखका मुख्य सूचकहरू निर्धारण गरिएका छन् । यस सन्दर्भमा स्थानीय तहको चासो संस्थागत विकास र आर्थिक समृद्धिको खाका सहितको कृष्णपुर नगरपालिकाको आवधिक योजना निर्माण गरिएको छ ।

विकासका परिसूचकहरूमा पृथक तथा इकाईहरूको विश्लेषण,

तदनुरूप आवधिक योजनाहरूमा कृष्णपुर

नगरपालिकाको प्रक्षेपण,

योजनाहरूको तर्जुमा,

आवधिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रतिवेदनहरूको अभावले विगतमा भएका उपलब्ध तथा कमीकमजोरीहरूलाई केलाउन निकै कठिन भएकोछ । राष्ट्रिय रूपमा आवधिक योजनाको एउटै नीतिगत आधार हुने भएकोले पनि कृष्णपुर नगरपालिकाको आर्थिक, सामाजिक,

गरिबी,

पूर्वाधारको विशिष्टता अनुरूपको नीति र सो अनुसारका कार्य योजना विगतमा बन्न सकेनन् । यसको प्रथम प्राथमिकताको रूपमा छ

रिएरहेका तथ्याङ्कको सङ्कलन तुलनात्मक विश्लेषण,

सोही अनुसार राष्ट्रिय नीति र आवधिक योजना सँग तालमेल हुने गरी कृष्णपुर विकास नीतिका आधारहरू तय गर्नु रहेको छ। मौसममा आधारित कृषि उत्पादन, पर्यटन र विप्रेषण यस नगरपालिकाको समग्र अर्थतन्त्रको मुख्य आयाम हुन्।

नगरपालिकाको समग्र

१.२ आवधिक योजनाको उद्देश्य

स्थानीय तहको योजनाबद्ध विकास प्रयास र प्रक्रियालाई मार्गदर्शन गर्नु आवधिक योजनाको प्रमुख उद्देश्य रहेको छ। कृष्णपुर नगरपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमाका विशिष्ट उद्देश्यहरू देहाय अनुसार रहेका छन्:

- योजनाबद्ध, नतिजामूलक, समावेशी र उत्थानशील विकासका लागि स्थानीय तहका गतिविधिलाई निर्दिष्ट लक्ष्य हासिल गर्ने दिशातर्फ निर्देशित गर्नु;
- स्थानीय विकासका सरोकारवालाहरूमा विकास प्रयास र उपलब्धिमा साझा प्रतिवद्धता र उत्तरदायित्व सिर्जना गर्नु;
- विकासको राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक लक्ष्य र प्राथमिकतासँग स्थानीय विकासको तादात्म्य कायम गर्नु;
- सहभागितामूलक विधिका माध्यमबाट विकास प्रयासलाई मार्गदर्शन गर्ने र अपेक्षित नतिजा हासिल गर्ने गरी स्थानीय विकासको प्रारूप तयार गर्नु;
- नतिजामा आधारित स्थानीय विकासलाई प्रवर्द्धन गर्नु।

१.३ आवधिक योजना तर्जुमा प्रक्रिया

कृष्णपुर नगरपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा सम्बन्धी कार्यक्षेत्रगत शर्तमा उल्लेख भए बमोजिमका कार्यक्षेत्रका अधीनमा रही आवधिक योजना तर्जुमा शुरुआत भएको छ। योजनालाई बढी सहभागितामूलक यथार्थपरक कार्यान्वयनयोग्य र सर्वस्विकार्य गराउन योजना तर्जुमा गर्ने सम्बन्धमा देहाय बमोजिमका प्रक्रिया तथा विधिहरू अवलम्बन गरिनेछ।

प्रारम्भिक छलफल: प्रस्ताव स्विकृत भई कार्य सम्झौता भएपछि सर्वप्रथम कृष्णपुर नगरपालिकाका नगर प्रमुख, उपप्रमुख, कार्यपालिकाका सदस्य, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत तथा योजना प्रमुखसँग आवधिक योजना तर्जुमाको विधि स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८ का आधारमा बन्ने समिति तथा उपसमितिहरू निर्माण योजनाको कार्य तालिका लगायतका बिषयमा प्रारम्भिक छलफल गरी ति बिषयको टुङ्गो लगाइएको छ।

पुर्वतयारी गोष्ठी सञ्चालन: आवधिक योजनाको महत्व, औचित्य, विधि, प्रकृया, नगरपालिकाले यसमा निर्वाह गर्नुपर्ने भुमिका आदिका बारेमा नगर प्रमुख, उपप्रमुख, कार्यपालिकाका सदस्य, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत तथा योजना प्रमुखसँग आवधिक योजना तर्जुमाको विधि स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८ का आधारमा बनेका समिति तथा उपसमितिहरूसँगको छलफल, योजनाका विविध पक्षहरू, चरणहरू तथा कार्य जिम्मेवारीका लागि पुर्वतयारी गोष्ठी सञ्चालन मिति २०८०/०२/३१ मा सम्पन्न गरिएको छ।

वडागत योजना तर्जुमा गोष्ठी सञ्चालन: वडाध्यक्ष, वडासदस्य, वडाका कर्मचारी, सबै स्थानीय राजनितिक दलका प्रतिनिधिहरू, विद्यालयका प्रधानाध्यापकहरू, क्षेत्रगत बिज्ञ तथा वौद्धिक ब्यक्तित्वहरू, उद्योगी तथा व्यवशायीहरू लगायत स्थानीय गैर सरकारी संस्थाका प्रतिनिधिहरूको सहभागितामा सबै वडा कार्यालयमा एकदिने योजना तर्जुमा गोष्ठी सञ्चालन मिति २०८०/०२/३२ देखि २०८०/०३/०५ गते सम्ममा सम्पन्न गरिएको छ।

तथ्याङ्क प्रमाणिकरण: नगरपालिकाको वस्तुगत विवरणमा उल्लेख भएका तथ्याङ्कहरूलाई बिषयगत समितिहरूमा छलफल गरी प्रमाणिकरणका लागि पेश गरिएको थियो र योजनामा संलग्न गरिएका मुख्य सुचकाङ्कहरू निर्धारण गरिएको थियो।

दीर्घकालीन सोच निर्धारण: नगरपालिकाको आवधिक योजनाको दीर्घकालीन सोच निर्धारण गर्न सबै सरोकारवालाहरूलाई समूह बिभाजन गरी मिति २०८०// छलफल गराइएको थियो र सबै समूह सुझाव मध्येबाट सर्वमान्य सोचलाई आवधिक योजनाको दीर्घकालीन सोच निर्धारण तय भएको छ । सोहि दीर्घकालीन सोचका आधारमा आवधिक लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू निर्माण गरिएकोछ ।

समस्या तथा चुनौतीहरू र अवसरहरूको पहिचान: नगरपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा पुर्व यस नगरपालिकामा विकासकालागि विद्यमान समस्या तथा चुनौतीहरू र अवसरहरूको पहिचान गर्न हरेक बिषयगत क्षेत्रहरू (आर्थिक विकास, सामाजिक विकास, पूर्वाधार विकास, वन वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन र संस्थागत विकास) को छुट्टाछुट्टै अध्ययन गरी विश्लेषण गरिएकोछ ।

क्षेत्रगत उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति तथा प्राथमिकता निर्धारण:स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८ का आधारमा हरेक बिषयगत क्षेत्रहरू (आर्थिक विकास, सामाजिक विकास, पूर्वाधार विकास, वन वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन र संस्थागत विकास) का उपक्षेत्रहरूको छुट्टाछुट्टै क्षेत्रगत उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति तथा प्राथमिकता निर्धारण गरिएकोछ । यसका साथै सबै बिषयगत उपक्षेत्रहरूको नतिजा सूचक पनि निर्धारण गरिएकोछ ।

मस्यौदा प्रतिवेदन लेखन तथा प्रेषण:उपरोक्त चरणहरू पुरा गरिसकेपछि बिज्ञ समूहले नगरपालिकाबाट प्राप्त सुचना तथा तथ्याङ्कका आधारमा मस्यौदा प्रतिवेदन तयार पारी आवश्यक सुधार तथा सुझावका लागि नगरपालिकाको कार्यालयमा प्रेषण गरिएकोछ । नगरपालिकाबाट प्राप्त सुझावलाई संलग्न गरी तोकिएको समयावधि भित्र अन्तिम प्रतिवेदन नगरपालिकाको कार्यालयमा प्रेषण गरिएकोछ ।

मस्यौदा प्रतिवेदननगरसभामा पेश गर्ने:बिज्ञ समूहलेतयार गरी पठाएको मस्यौदा प्रतिवेदननिर्देशक समितिमा छलफल गरी प्राप्त भएको प्रतिवेदनका आधारमाआफ्नो समेत साथ सुझाव तयार गरी निर्देशक समितिले दिएको सुझावका आधारमा प्रतिक्रिया नोट गरी सम्बन्धीत विषय क्षेत्र समितिहरू तथा शाखाहरूमापठाइएको थियो । सम्बन्धीत विषय क्षेत्र समितिहरू तथा शाखाहरूले यसरी प्रविष्टि गरी प्राप्त हुन आएको सुझाव सहित आफ्नो सुझाव समेत तयार गरी अन्तिम छलफलका लागि नगरसभामा पेश गरिएको थियो । नगरसभाबाट पारित सुधार गर्नुपर्ने कुराहरू तथा प्राप्त सुझावलाई संलग्न गरी तोकिएको समयावधि भित्र अन्तिम प्रतिवेदन नगरपालिकाको कार्यालयमा प्रेषण गरिएकोछ ।

नगरसभाबाट आवधिक योजना पारीत गर्ने:आवधिक योजनाको अन्तिम प्रतिवेदननगरसभामा पेश गरी नगरसभाबाट स्वीकृतीकालागि प्रकृया अघि बढाइनेछ ।

परिच्छेद २: कृष्णपुर नगरपालिकाको विकासको विद्यमान स्थिति र उपलब्धिको समीक्षा

२.१ कृष्णपुर नगरपालिकाको परिचय

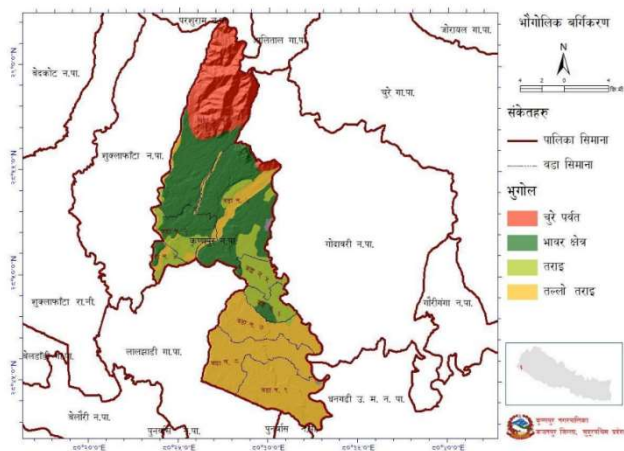
नेपालमा विकेन्द्रित शासन व्यवस्था भए सँगै अधिकार सम्पन्न स्थानीय सरकारको परिकल्पना गरेको छ । नेपालको संविधान २०७२ ले स्थानीय शासनको संवैधानिक व्यवस्था गरेको छ । संवैधानिक व्यवस्था अनुसार शासन संचालनमा केन्द्रिय, प्रादेशिक तथा स्थानीय सरकारको संरचना प्रस्ताव गरिएको छ । संविधानले गाउँपालिका र नगरपालिकालाई स्थानीय सरकार र जिल्ला तहमा विकास व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाह कार्यमा समन्वय गर्ने जिल्ला परिषदको व्यवस्था गरेको छ । संवैधानिक व्यवस्था अनुसार स्थानीय तहमा समावेशी तथा लोकतान्त्रिक प्रणालीको अभ्यास र विकास प्रतिफलमा अभिवृद्धि गर्ने स्थानीय शासनको अनुशरण गर्ने व्यवस्था उल्लेख गरिएको छ ।

स्थानीय सरकारलाई बलियो बनाउनका लागि नेपालको संविधानको धारा २९६ को उपधारा (१) बमोजिम व्यवस्थापिका संसदले स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ बनाएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ को उपदफा (२) को (च) मा स्थानीय तथ्यांक र अभिलेख संकलन सम्बन्धी व्यवस्था गरेको छ । सो व्यवस्था अनुसार स्थानीय तथ्यांक सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड, योजना कार्यान्वयन र नियमन गर्ने; आधारभूत तथ्यांक संकलन र व्यवस्थापन गर्ने; जन्म, मृत्यु, विवाह, सम्बन्ध बिच्छेद, बसाइसराइ दर्ता र पारिवारिक लगतको अभिलेख तथा पंजीकरण व्यवस्थापन गर्ने; सूचना तथा सञ्चार प्रविधियुक्त आधारभूत तथ्यांकको व्यवस्थापन गर्ने; स्थानीय तथ्यांक र अभिलेख संकलन सम्बन्धी अन्य कार्य गर्ने व्यवस्था गरिएका छन् । सोही ऐनको दफा ११ को उपदफा (२) को (ड) मा जनसाङ्ख्यिक, प्राकृतिक, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, भौतिक पूर्वाधार जस्ता तथ्यांक संकलन गरी स्रोत नक्साको अद्यावधिक अभिलेखन तयार गर्नु पर्ने व्यवस्था गरेको छ ।

देश संघीयतामा गए सँगै विभिन्न गा छुन् बनेका नगरपालिका एवं गाउँपालिका नयाँ सहित सिमाना नयाँ मिलेर हरू .स.वि.। सोहि अनुसार मिति २०७२.गा कृष्णपुर साविकको अनुसार निर्णय मन्त्रिपरिषद्को गतेको ३१/०५/वि.स., साविकको रैकवार बिचवा गाछ बनेको नगरपालिका कृष्णपुर मिलेर ९ नं वडा को .स.वि.गा देखतभुली साविकको र स.बि.।कञ्चनपुर एक सुन्दर र ऐतिहासिक चुरे तथा तराइको जिल्ला हो भने यो जिल्लामा हालको संघीय संरचना अनुसार ७ वटा नगरपालिका र २ वटा गाउँपालिका रहे अनुसार कृष्णपुर नगरपालिकामा जिल्लाको पूर्वी प्रवेशद्वारको रूपमा रहेको छ । तत्कालिन गा .स.वि. नामबाट किचाईगाँउको रहेको बसोबास थारुहरूको राना अनुसार गरे उल्लेख ले २०६८ पाश्चवित्रयस नगरको नाम कृष्णपुर रहन गएको हो । सो ठाउँमा वढि किचहिलो हुने भएकाले किचाहाको अपभ्रंश भएर कृष्णपुर नाम रहन गएको देखिन्छ ।(कृष्णपुर नगरपालिकाको वस्तुगत विवरण २०७७)

२.१.१ भौगोलिक अवस्था, राजनीतिक प्रशासनिक संरचना

सुदुरपश्चिम प्रदेशको प्रस्तावित राजधानी गोदावरी भन्दा ५ किलोमिटर पश्चिमतर्फ रहेको यस नगरपालिका समुन्द्र सतह देखि कमिमा न्यूनतम ११८ र अधिकतम १४३७ मी उचाई र न्यूनतम तापक्रम ५ डिग्री र अधिकतम तापक्रम ४५ डिग्री सेल्सियस तथा औषत १५७५ मि. मि. वर्षा रहने यस नगरपालिकाको क्षेत्रफल २५२.७५ वर्ग किलोमिटरमा अवस्थित क्षेत्रफलको हिसावले वडा नं. १ सबैभन्दा ठूलो र वडा नं. ३ सबैभन्दा सानो वडा रहेको छ । त्यसैगरी वडा नं. २

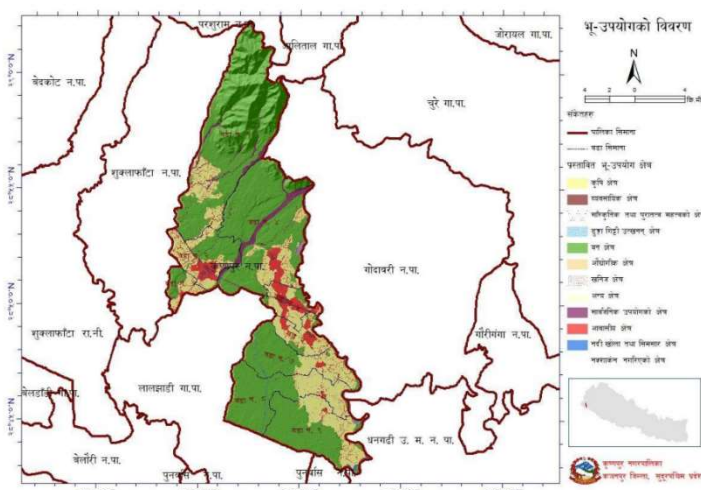
जनसंख्याको हिसाबले सबै भन्दा ठूलो र सबैभन्दा सानो वडा नं ३ रहेको छ भने औषतमा जनघनत्व ३२१ व्यक्ति प्रति वर्ग कि. मि. रहेको छ । उपोष्ण हावापानी वा उष्ण मनसुनी हावापानी तथा न्यानो समशितोष्ण हावापानी वा उष्ण प्रदेशिय

हावापानी पाइने ९ वटा वडा रहेको यस नगरपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति २८ डिग्रि ३२ मिनेट उत्तर अक्षांश देखी २९ डिग्रि २८ मिनेट अक्षांश सम्म तथा ८० डिग्रि ०३ मिनेट देखि ८० डिग्रि ३३ मिनेट पूर्व देशान्तर सम्म रहेको छ । यसको पूर्वमा कैलालीको गोदावरी नगरपालिका, पश्चिममा शुक्लाफाँटा नगरपालिका, उत्तरमा कैलालीको गोदावरी नगरपालिका डडेल्धुराको पर्शुराम नगरपालिका तथा दक्षिणमा लालझाडी गाउँपालिका र पुनर्वास नगरपालिकाले घेरेको यस नपाका बहुसंख्यक मानिसहरु कृषि क्षेत्रमा नै निर्भर रहेका छन् । यस नगरपालिकामा वनदेवी मन्दिर, ग्वाँसी समेजी मन्दिर, गडबिजुला ताल, मोहना नदी, लालझाडी मोहना संरक्षित बन जस्ता पर्यटकीय स्थलहरुसमेत रहेका छन् भने केरा तथा उखुको लागी प्रसिद्ध ठाँउको रुपमा यो नगरपालिका चिनिने गर्दछ । ब्राम्हण, क्षेत्री, ठकुरी, थारु, दमाई, सार्की, आदि जस्ता जातजातीहरुको बसाई रहेको यस नगरपालिकामा बहुसंख्यक मानिसहरु डोटेली तथा थारु भाषा प्रयोग गर्दछन् भने कामकाजी भाषाको रुपमा नेपाली भाषा रहेको छ ।

कृष्णपुर नगरपालिका कञ्चनपुर जिल्लाको पूर्वी प्रवेशद्वारको रुपमा रहेको नगरपालिका हो । जिल्ला सदरमुकाम महेन्द्रनगरबाट ३२ कि. मि. को दूरीमा रहेको यो नगरपालिकाको क्षेत्रफल २५२.७५ वर्ग कि.मी.छ । साविक कृष्णपुर नगरपालिका, रैकवार विचवा का सबै वडा तथा देखतभूली गा.वि.स. को वडा नं. ९ समावेश गरेर वि.स. २०७३ मा यसको पुनर्गठन गरिएको हो । हाल यस नगरपालिकामा ९ वटा वडाहरु रहेका छन् ।

२.१.२ प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक सम्पदा

भू-उपयोग योजना स्थानीय सरकारको लागि महत्वपूर्ण हुन्छ । नगरपालिकाहरुको योजना निर्माण चाहे औद्योगिक, व्यापारिक वा आवासिय होस यसमा कतै न कतै भू-उपयोग योजनाको आवश्यकता पर्दछ । भू-उपयोग योजना सोचेका भन्दा कैवन गुणाले स्थानीय सरकारको निति निर्माणमा असर पर्दछ । उदाहरणको लागि स्थानीय सरकारले कुनै पनि निर्माण संस्थालाई आवासीय वा व्यापारिक प्रयोजनको लागि ठूला अपार्टमेन्टहरु निर्माणको अनुमति

दिन लागेको, विद्यालयको कक्षा कोठा वा नयाँ भवन निर्माणको तयारी, बाटो निर्माण, वा अस्पताल निर्माण जस्ता कार्यहरु सञ्चालन गर्न भू-उपयोग योजना छ भने सो निर्माण गर्दा बढी प्रभावकारी हुने निर्णय गरी निर्माण प्रकृपामा तैन सकिन्छ । भू-उपयोग योजनाले स्थानीय सरकारलाई जमिनको प्रकृति अनुसारको क्षेत्र छुट्याउन तथा विकास निर्माणका कार्यहरु विस्तार गर्न सहजता पुर्याउँछ । नेपालको संविधान २०७२ ले पनि स्थानीय सरकारहरुलाई आफ्नो जेवभिवका विभिन्न किसिमका सहरी विकासका योजनाहरु तथा स्थानीय आवश्यकता अनुसारका विकास निर्माण कार्यहरु गर्न पाउने अधिकार प्रदान गरेको छ । विस्तृत रुपमा हेर्दा भू-उपयोग योजना बनाउने कार्य प्रदेश सरकार र संघीय सरकारको कार्यसुचि भित्र परेका छन् र थप स्थानीय भू-उपयोग योजना बनाउने कार्य स्थानीय सरकारको कार्य हो भनि शहर विकास मन्त्रालयले प्रकाशन गरेको भू-उपयोग नीतिमा उल्लेख गरिएको छ ।

कृष्णपुर नगरपालिकाको विध्यमान भू-उपयोग हेर्दा नगरपालिकाको ६३.२७ प्रतिशत (१५८.२७ वर्ग कि.मि.) वनले ओगटेको छ भने २६.३२ प्रतिशत ६५.८९ वर्ग कि.मि.) खेतीयोग्य जमिनको रुपमा रहेको छ । त्यस्तै यस नगरपालिकामा औद्योगिक क्षेत्र ०.०६९ प्रतिशत (०.१७ वर्ग किमि सार्वजनिक उपयोगको क्षेत्र ७.६९ प्रतिशत (१९.०५ वर्ग किमि र नदी खोला तथा सिमसार क्षेत्र ०.३३ प्रतिशत (०.८३ वर्ग किमि जग्गा ओगटेको पाइन्छ ।

क्र.सं.	भू-उपयोग	क्षेत्रफल- वर्गकि.मि.	प्रतिशत
१	कृषि क्षेत्र	६५.८९	२६.३२

२	व्यवसायिक क्षेत्र	०.४१	०.१७
३	साँस्कृतिक तथा पुरातत्व महत्वको क्षेत्र	०.००३	०.००१
४	वन क्षेत्र	१५८.३७	६३.२७
५	औद्योगिक क्षेत्र	०.१७	०.०६९
६	अन्य क्षेत्र	०.०१	०.००२
७	सार्वजनिक उपयोगको क्षेत्र	१९.०५	७.६१
८	आवासीय क्षेत्र	५.५८	२.२३
९	नदी खोला तथा सिमसार क्षेत्र	०.८३	०.३३
जम्मा		२५०.३१	१००

स्रोत : कृष्णपुर नगरपालिकाको वस्तुगत विवरण २०७८

२.१.३ जनसांख्यिक अवस्था

एघारौँ राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को प्रारम्भिक प्रतिवेदन अनुसार कृष्णपुर नगरपालिकाको कुल जनसंख्या ७१५०० रहेको छ । जसलाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ:

वडानं.	पुरुष	महिला	जम्मा
१	४२७१	४९६९	९२४०
२	५८९९	६४६३	१२३६२
३	१६४४	१८२२	३४६६
४	५३१७	५९२४	११२४१
५	४५९३	४८९९	९४९२
६	२७४९	३२२९	५९७८
७	३९९१	४५६९	८५६०
८	२१८४	२२५४	४४३८
९	३१८२	३५४१	६७२३
जम्मा	३३८३०	३७६७०	७१५००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८

२.२ आर्थिक विकास अवस्था

२.२.१ कृषि तथा खाद्य सुरक्षा

राष्ट्रिय कृषि नीति २०६१ मा उपलब्ध गराएको अवसर कम समय देखिको विशिष्ट अनुभव र आधुनिक कृषि प्रविधिको सदुपयोगबाट दिगो आर्थिक वृद्धि तथा खाद्य सुरक्षा कायम गर्न सकिने सम्भावना रहेको औल्याएको छ। तथापि कृषि उर्वर भूमिको अवैज्ञानिक प्रयोग, प्राकृतिक प्रकोपहरूको भूमिमा पर्ने असरहरू, कृषि भ्रम र सिपमा कृषियोग्य भूमिको पहुँच नहुनु र पहुँच हुनेहरूले भूमिको प्रयोग कृषिविकारकोनेपालमा कृषि मुख्य समस्याहरू र चुनौती रहेको राष्ट्रिय कृषि नीति २०६१ को पृष्ठभूमिमा स्पष्ट उल्लेख गरिएको छ । यो समय राष्ट्रको कृषि क्षेत्रको आम समस्या भएको यस नगरपालिकाको हकमा समेत लागु हुन्छ । देशको प्रमुख रोजगार प्रदाता उत्पादनमा प्रमुख रूपमा कृषि रहेको छ। ग्रामीण जनताहरूको जीवनस्तरमा प्रत्यक्ष सरोकार राखे कृषि क्षेत्र कृषि तथ्यालाई ग्रामीण विकासको सूचकको रूपमा लिन सकिन्छ । आर्थिक सर्वेक्षण

२०७३/७४ अनुसार कुल ग्राहस्थ उत्पादनमा कृषि क्षेत्रको योगदान ५९.४७ प्रतिशत रहेको छ । नेपालमा करिव ६२ प्रतिशत जना रोजगारीको लागी कृषिमा निर्भर रहेका छन् ।

नगरपालिकाको ६५.८८ वर्ग कि.मी. २५६.३२ प्रतिशत भू-भाग कृषिको लागि उपयुक्त क्षेत्र रहेको छ । सामान्यतः कृषि प्रणालीमा मुख्य अन्न बालीहरू धान, मकै, गहुँ आदि हुन् । यस्तै दालका रुपमा मास, सिमी, मग, मुसुरो उत्पादन हुने गर्दछ । तेलहन बालीमा तोरीको उत्पादन गरिन्छ भने तरकारी खेती आलु प्याज, काउली बन्दा, लसुन संगोपन प्रमुख नगदे बाली हुन् र यिनको उत्पादकत्व पनि यही छ । नगरपालिकामा तरकारी र फलफूल बाली लगाइने गरेको छ भने तुलनात्मक रुपले न्यून र मसला बाली लगाइने गरेको छ । कृष्णपुर नगरपालिकामा पनि अधिकांश मानिसहरू कृषिमा संलग्न रहेका छन् ।

२.२.२ पर्यटन तथा सस्कृति

यस नगरपालिकामा पर्यटन क्षेत्रको ठुलो सम्भावना रहेकोछ, ऐतिहासिक र धार्मिक महत्व भएका धेरै स्थानहरू याहाँ रहेका छन् । विशेष गरी यस क्षेत्रमा बनदेवी मन्दिर प्रमुख धार्मिक स्थलको रुपमा चर्चित रहेको छ । यस क्षेत्रमा केही समय यता देखी घरेलु पर्यटक निकै ठुलो तथा बढ्दो चाप देखिन थालेको छ । मालुवेला ग्वाँसी मन्दिर, बनदेवी मन्दिर याहाँका प्रमुख धार्मिक पर्यटकीय स्थल हुन् । यस क्षेत्रको धार्मिक तथा सांस्कृतिक पर्यटनलाई बढुवा दिने पर्यटकीय महत्वलाई प्रवर्धन गर्ने देउडा, सकिया, माघी, तीज, होली, भुवा हुड्केली, सगुन, फाग, धुमारी गौरा, नाच्दै र गाउँदै आफ्नो मौलिकपनले याहाँको संस्कृतिलाई विशेष र छुट्टै पहिचान बनाएको छ भने डोटेली थारु, राना नेपाली बझांगी, बाजुरेली, अछामी, बैतेडेली भाषाको अर्थपूर्ण सहभागीता लाई प्राथमिकता दिएकोछ ।

हराभरा जंगल तथा स्थानीय कला संस्कृतिको संरक्षण पर्यटकीय स्थलको स्तराेन्नती प्राकृतिक र सांस्कृतिक सम्पदाको संरक्षण गर्न सकेको खण्डमा पर्यटन क्षेत्रमा यस नगरपालिकालाई थप लाभ हासिल हुने देखिन्छ ।

२.२.३ उद्योग, व्यापार, व्यवसाय र आपूर्ति

कृष्णपुर नगरपालिका स्थित गुलरिया, बाणी र गजरौला लगायतका प्रमुख बजार केन्द्र रहेका छन् । यस्ता बजारहरूबाट विशेषगरी खुद्रा व्यापार हुने गरेको छ । यसैगरी, कृष्णपुर नगरपालिका बाट थोक व्यापार समेत हुने गरेको छ । थोक व्यापार अन्तर्गत खाद्य मिलबाट उत्पादित चामल, पिठो, तेल अन्य पहाडी तथा तराई जिल्लासँग हुने गरेको छ भने अन्य थोक व्यापारमा विस्कुट, साबुन, चाउचाउ, चिया, चिनी आदिको हुने गरेको छ । यसका अतिरिक्त तेस्रो मुलुकमा निर्मित इलेक्ट्रीक र इलेक्ट्रोनिक्स सामानहरूका साथै फरेन गुड्सको नाममा विभिन्न तेस्रो मुलुकहरूबाट उत्पादन भई आयात गरिएका घरेलु उपयोगका सामानहरूको समेत थोक र खुद्राबिक्री यस नगरपालिका बाट हुने गरेको पाइन्छ ।

कृषि योग्य जमिनको उपलब्धता कृषि तथा वनजन्य कच्चा पदार्थहरूको उपलब्धता, परम्परागत तथा जातिगत सीप, कौशल, पर्यटकीय महत्वका स्थलहरूको उपलब्धता लगायतका विभिन्न कारणले नगरपालिकामा कृषि तथा स्थानिय परम्परा र सीपमा आधारित उद्योगहरूको विकासको राम्रो सम्भावना रहेको छ । विशेषगरी ग्रामीण क्षेत्रका मानिसहरू उल्लेखनीय रूपमा औद्योगिक विकासतर्फ लागिसकेका छैनन् । तथापी, स्थानीय माग कार्यमा केही मझौला, साना तथा घरेलु उद्योग भने संचालित छन् ।

कृष्णपुर नगरपालिकामा उपलब्ध प्राकृतिक कच्चा पदार्थ तथा विभिन्न स्रोत र साधनले उद्योगको संभावना प्रचुर देखिन्छ तर लगानी, व्यवसायिकता तथा विभिन्न पुर्वाधारको असुविधाको कारण उद्योगमा अपेक्षित विकास हुन सकेको देखिँदैन । केही साना साना उद्योगहरू सञ्चालित भएता पनि कृष्णपुर नगरपालिका लगायत आसपासका क्षेत्रसम्म मात्र आवश्यकता परिपुर्ति गर्न सफल छन् । ती उद्योगहरूले राष्ट्रिय माग तथा अर्थतन्त्रको हिस्सा भने खासै ओगट्न सकेको देखिँदैन ।

२.२.४ आम्दानी, रोजगारी र वित्तीय सेवा

नगरपालिकाको अर्थतन्त्र मुख्यतयाः कृषि, वन, कुखुरापालन, बाख्रापालन, थोक, खुद्रा बजार, होटल, रेस्टुरेन्ट, व्यापार, व्यवसाय, नोकरी, पर्यटन तथा सेवाजस्ता क्षेत्रमा भएको देखिन्छ । उपयुक्त हावापानी, माटोको बनेट भएको यस

नगरपालिका कृषिको लागि उपयुक्त उर्वर माटो भएको तराई क्षेत्र भएको हुँदा नगरपालिकामा अधिकांश घरपरिवार प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा कृषि व्यवसायमा संलग्न रहेका छन् । नगरपालिकाको सबै वडाहरूमा क्रमिक रूपमा सडक सञ्जालको विस्तार भैरहेका कारण नगरपालिकाको पूर्वाधार विकासमा थप सहज भएको छ । कृषि, व्यापार, सेवामूलक व्यवसाय साथै यस नगरपालिकामा रहेका केही साना तथा घरेलु उद्योग व्यवसायहरू यहाँका आर्थिक कृयाकलापहरू हुन् । यस नगरपालिकाको वैकल्पिक आर्थिक आधार वैदेशिक रोजगार समेत रहेको देखिन्छ । प्राकृतिक सौन्दर्यको धनी, जैविक विविधता एवं साँस्कृतिक विविधताले भरीपूर्ण रहेका कारण कृष्णपुर नगरपालिका महत्वपूर्ण स्थानमा रहेको छ । विभिन्न किसिमका जातजातिको विभिन्न किसिमका संस्कृति, रहनसहन तथा चाडपर्वलगायत ऐतिहासिक धार्मिक, पौराणिक महत्वका स्थलहरू नगरपालिकाको प्रमुख पर्यटकीय आकर्षणको रूपमा रहेका छन् । यस नगरपालिकामा आधुनिक कृषि तथा पशुपालनलाई बढि जोड दिएर विभिन्न किसिमको पाकेट क्षेत्र धोषणा गरि सो सम्बन्धी कृषी सहज बातावरण बनाउन सके कृषिमा आत्मनिर्भर भई विभिन्न कृषि जन्य पदार्थ निर्यात गर्न सकिने देखिन्छ । साथै विभिन्न ठाउँमा रहेका धार्मिक महत्वका स्थलहरूलाई उचित रूपमा व्यवस्थापन गर्न सके पर्यटनको प्रचुर सम्भावन भएको हुँदा उक्त क्षेत्रहरूमा लगानी गरी नगरपालिकाको अर्थतन्त्र मजबुद हुने सुनिश्चित देखिन्छ ।

२.२.५ सहकारी

यस नगरपालिकामा नियमित संचालनमा रहेका ५८ वटा सहकारी संस्थाहरू रहेको छन् । कृष्णपुरबासी करिब १२ प्रतिशत परिवारहरू सहकारीमा आवद्ध छन् । ऋण प्रवाह, धितो मूल्यांकन जस्ता विषयहरूमा सहकारीहरूको आफ्नै विविध प्रावधानबाट ग्रामीण वडाबासीहरू ऋण सुविधाबाट लाभान्वित हुन सकिरहेका छैनन् र वडास्तरको धितोबाट आवश्यकता अनुसार सहकारीबाट ऋण प्राप्त हुन सकिरहेको छैन । त्यसैगरी परियोजनामा आधारित ऋण र सामूहिक जमानीमा ऋण प्रदान गर्ने नीति पनि सहकारीहरूमा छैन । यसर्थ पर्याप्त पुँजीको अभाव एवं ऋण व्यवस्था हुन नसकेका कारणबाट पनि सीपयुक्त जनशक्तिहरूले उद्योग व्यवसाय स्थापना गर्न र पुँजी भएकाहरूले पनि व्यवसाय विस्तार गर्न सकिरहेका छैनन् । सहकारी संस्थाहरूमा सदस्यको हैसियतबाट तुलनात्मक रूपमा धितो बिना पनि ऋण सुविधा सहज भएपनि आवश्यकता अनुसार ऋण प्रदान गर्न सक्ने हैसियतको विकास हुन सकिरहेको देखिदैन ।

२.३ सामाजिक विकासको अवस्था

२.३.१ स्वास्थ्य तथा पोषण

नेपालको संविधानले प्रत्येक नेपाली नागरिकलाई राज्यबाट प्राप्त हुने आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क प्राप्त गर्ने तथा स्वास्थ्य सेवामा सबैको समान पहुँच रहने कुरालाई मौलिक रूपमै प्रत्याभूत गरेको छ । राजनीतिका रूपमा ९ वडाहरूमा विभाजित यस नगरपालिकाका धेरै जसो जनताले आबस्यक्तानुसार स्वास्थ्य सुबिधा लिन सकेका छैनन् । नगरका केन्द्र क्षेत्रमा जनताहरूको पहुँचा सहज देखियता पनि बाँकी जनताको पहुँचा केवल स्वास्थ्य चौकी सम्म रहेको छ जहाँ सबै स्वास्थ्य समस्याको समाधान संभव छैन । हेल्थपोष्टहरूमा पर्याप्त स्वास्थ्यकर्मी, स्वास्थ्य उपकरण सामाग्री र औषधीको उपलब्धता नहुँदा समस्या झेलनुपर्ने बाध्यता छ ।

नगरपालिकामा विभिन्न वडाहरूमा स्वास्थ्य चौकी रहेका छन् तर आबस्यक भौतिक पूर्वाधार तथा दरबन्दी अनुसार स्वास्थ्यकर्मीहरू छैनन् । ग्रामीण स्तरमा उपचारात्मक स्वास्थ्य स्थिति कमजोर रहेको छ । स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयको सर्वेक्षण अनुसार करिब आधा जति जनसंख्याले गैर सकारी तथा निजी क्षेत्रबाट स्वास्थ्य सेवा लिएको देखिन्छ । आर्थिक स्थिति माजबुत भएका तथा पहुँचवाला व्यक्तिहरू मात्रले यस किसिमको सेवा उपभोग गर्न सफल भएको पईन्छ । यस क्षेत्रमा आपत्कालीन प्रसुती सेवा (Emergency Obstetric Center) को कमीको कारणले गर्दा उत्पन्न हुने परिस्थिति नै मातृमृत्युदर (Maternal Mortality) को सबै भन्दा प्रमुख कारण बनेको छ । समस्याको पहिचान गर्ने सम्बन्धमा ज्ञानको कमी, लक्षणहरूको (Symptoms) गम्भीरता सम्बन्धी बुझाइमा कमी, औषधी उपचार प्रणाली

(Medical System) माथिको विस्वासमा कमी, स्वास्थ्य सेवाका लागी यात्रा गरिरहनु पर्ने दुरी सम्बन्धी कुराहरु, सेवाको लागत, परम्परागत विस्वास, गरिवी न्युन गर्ने सामाजिक आर्थिक अवस्था जस्ता बिबिध प्रकारका तत्वहरुको कारणले गर्दा आपतकालीन सेवामा कमी आउने गरेको देखिएकोछ । नगरपालिकामा रहेको सामुदायिक अस्पतालमा बिशेषज्ञ चिकित्सकहरुको (Medical Officers) संख्यामा कमी रहेको छ । दरबन्दी अनुसार डाक्टर लगायत स्वास्थ्यकर्मीहरु उपलब्ध हुन सकेको छैन । नगरपालिकाको भिन्न वडाहरुमा स्वास्थ्य चौकी रहेको देखिन्छ । स्वास्थ्य संस्थाहरुमा औषधीको कमी मुख्य समस्याको रुपमा रहेको देखिन्छ । दुर्गम वडाहरुमा बस्ने परिवारहरुले स्वास्थ्य सेवाका लागी धेरै समय खर्चिनु पर्ने बाध्यता छ भने बर्षातको समयमा अझ कठिनाई झेलनुपर्ने अवस्था छ ।

यस कृष्णपुर नगरपालिकामा स्वास्थ्यको पछिल्लो तथ्यांक हेर्दा मुख्य गरी माथिल्लो स्वाशानालीको संक्रम, तल्लो स्वाशा नलीको संक्रमण, ग्यास्ट्रिक, टाउको दुखाई, टाईफाईड, स्वास प्रणालीको दिर्घ रोग, छाला सम्बन्धी समस्या नाका काना र घांटी सम्बन्धी समस्या, मुत्र नलीको संक्रमण आदी रोगहरुको समस्यामा पिडित रहेको देखिन्छ ।

कुनै पनि ठाउँको पोषणको अवस्था त्यस ठाउँका बालबालिकालाई हेरेर सजिलै अनुमान लगाउन सकिन्छ । पोषित बालबालिकालाई कुनै पनि ठाउँको सामाजिक र आर्थिक बिकासको सुचकको रुपमा हेर्न सकिन्छ । सरकारले पनि पोषणलाई प्राथमिकता दिई ५ वर्ष मुनिका बालबालिकालाई नियमित रुपमा वाल वृद्धि अनुमान गर्दै आएकोछ । वाल अधिकार सम्बन्धी महासन्धी १९८९ ले समेत बालबालिकालाई अबहेलना, वेवास्था, हेल्चेक्राई दुर्ब्यबहार हिँसा लगायतबाट जोगाई खाना र पोषणको अधिकार सुनिश्चित गर्नुपर्ने उल्लेख गरेकोछ । नेपालको संबिधान २०७२ले पनि खाध्य संप्रभुतालाई मौलिक हकका रुपमा राखेकोछ । स्वास्थ्य र पोषण मानव जीवनको पहिलो महातापुर्ण आबस्यकता भएको र स्वस्थ नागरिक बिना राष्ट्रका अन्य बिकास क्रियाकलापहरु प्रभावकारी हुन नसक्ने भएको हुँदा जनस्वास्थ्यको अध्ययन योजना तर्जुमा प्रक्रियाको एक महत्वपूर्ण हिस्सा हुन आउछ । कृष्णपुर नगरपालिकामा राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रममा आधारित भाई बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम, परिवार स्वास्थ्य कार्यक्रम, ब्यबस्थापन कार्यक्रम प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा पुनर्जागरण कार्यक्रम, रोग नियन्त्रण कार्यक्रम, स्वास्थ्य शिक्षा सुचना तथा संचार कार्यक्रम महामारी तथा क्षमता बिकास सम्बन्धी कार्यक्रमहरु संचालन भई आएकाछन । स्वास्थ्य तथा पोषण सम्बन्धी कार्य गर्नका लागी राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय संघ संस्थाहरु समेत कार्यरत रहेका छन । कार्यक्रम संचालनको सहयोगका लागी नगरमा स्वास्थ्य सञ्जाल बिस्तार भएकोछ । बालबालिकाको पोषणलाई ध्यानमा राख्दै सरकारले विभिन्न पोषण कार्यक्रमहरु संचालन गर्दै आएकोछ । जसले वालाबालिकामा देखिने कुपोषण जस्ता समस्यालाई कम गर्दै गएको पाईन्छ ।

२.३.२ शैक्षिक विकास

कुनैपनि देशको सामाजिक तथा आर्थिक बिकासमा शिक्षाले ठुलो भूमिका खेलेको हुन्छ । यसलाई मानव बिकासको प्रमुख सुचकको रुपमा लिईन्छ । समग्रमा हेर्दा शिक्षा प्रति जनचाँसो, राज्य र गैर राज्य पक्षको लगानीको समष्टिगत परिणाम स्वरुप समग्र देशको साक्षारता दरमा बृद्धी आबधिका भैरहेकोछ । कृष्णपुरनगरपालिकाको तथ्यांकबाट पनि यसको आभास पाउन सकिन्छ । यसका साथै देसबाट निरक्षरता उन्मुलन गर्न विद्यालय भर्ना अभियान जस्ता राज्य निदेशित अभियान पनि प्रभावकारी हुने अपेक्षा गरिएकोछ । यसै सिलसिलामा कृष्णपुर नगर पालिकाको शैक्षिक स्थिति देखाउन खोजिएकोछ । बिकासको प्रमुख आधारशिला शिक्षा हो । शिक्षाको माध्यामबाट व्यक्तिमा अन्तर निहित प्रतिभाको बिकास हुन् गई समग्र समाज र राष्ट्रमा नै सकारात्मक परिवर्तन ल्याउन सकिन्छ भन्ने सर्वमान्य सिद्धान्त रहीआएकोछ । सचेत अनुशासित तथा उत्पादशिला जनशक्ति निर्माण गर्नका लागी शिक्षा क्षेत्रको सर्वोपरी भूमिका रहन्छ । गरिवी निवारण तथा

चौतर्फी बिकासका लागी शिक्षा क्षेत्रलाई एक अनिवार्य आवश्यकता हो । नेपालको संबिधान २०७२ को भाग ३, धारा ३१ शिक्षा सम्बन्धी हकमा देहायबमोजिमको ब्यबस्था गरिएको छ ।

- प्रत्येक नागरिक लाई आधारभूत शिक्षामा पहुँचाको हक हुनेछ ।
- प्रत्येक नागरिक लाई राज्यबाट आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यामिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने हक हुनेछ ।
- अपाङ्गता भएका र आर्थिक रुपले बिपन्न नागरिकलाई कानुन बमोजिम निःशुल्क उच्च शिक्षा पाउने हक हुनेछ ।
- दृष्टिबिहिन नागरिकलाई ब्रेल लिपितथा बहिरा र स्वर वा बोलाई सम्बन्धी अपाङ्गता भएका नागरिकलाई सांकेतिक भाषाको माध्यामबाट कानुन बमोजिम निःशुल्क शिक्षा पाउने हक हुनेछ ।
- नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानुन बमोजिम आफ्नो मातृ भाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागी बिद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र संचालन गर्ने हक हुनेछ ।

संबिधान तथा योजनाको ठुलाठुला बहस भयता पनि शैक्षिक गुणस्तरको हकमा अन्यामुलुकको तुलनामा उल्लेखनीय बिकास भने भएको देखिदैन । शिक्षाले ग्यान र सीपमा प्रग्यात्मा परिवर्तन ल्याउने पिछडीएको , बिपन्न र अभावग्रस्त बर्गको पक्षपोषण गर्ने , अबोध बालबालिका एवं आवाज बिहिनका पक्षमा रही देशलाई समृद्ध बनाउने परिकल्पनालाई साकार पर्नुपर्दछ । देशका लागी आवश्यक नेतृत्वदायी क्षमताको बिकास, अथकरुपमा सिक्ने र सिकाउने प्रवृत्ति सामाजिक र मानवीय मुल्यमान्यता र आत्मबिस्वासा जस्ता आधारभूत समग्र पक्षको बिकास गर्न सघाउनु नै गुणस्तरीय शिक्षाको बिशेषता हो । यस्तो शिक्षामा बिश्लेषणात्मक र मौलिक सोचको पर्याप्तता हुनुपर्छ । निर्दिष्ट सिकईमात्र स्तरीयता होईन । आज ब्यभारिका परिवर्तन, श्रमसंगको आस्था , जीवनपयोगी खोज अनुसन्धान, सान्दर्भिकता , देस र संस्कृति प्रति प्रेम , नैतिक जिम्मेवारी, मौलिकरुपमा विज्ञानको उपयोग गर्न स्तरीय शिक्षाको आवश्यकताछ ।

परम्परागत कृषी पेशामा आधुनिकिकरण र व्यवसायीकरण गर्न, उध्यम्शिलाताको बिकास र पुँजी लगानी मार्फत औद्योगिकीकरण गर्न मर्यादित रोजगारीको अवसर सृजना गर्न र समग्रमा मानव बिकास कार्फत सम्बृद्ध र समुन्नत देश बिकास गर्न जीवनपयोगी र ब्यबहारिक शिक्षाको अहम भूमिका रहन्छ ।

नगर पालिकामा रहेको ८१२४४ जनसंख्या मध्ये ५ वर्ष माथिका ५३.९७९ जना साक्षर रहेको देखिन्छ । यस मध्ये २९.९७५ जना पुरुष र २४००४ जना महिलाहरु साक्षर रहेका छन् । त्यसै गरी नगर पालिकामा रहेको जनसंख्या मध्ये १५ वर्ष माथिका र ६० वर्ष मुनीका ४४२३५ मध्ये ४२०२३ जना साक्षर र २२१२ जना निरक्षर रहेको देखिन्छ ।

कुल जनसंख्याको ६८.८७ प्रतिशत कक्षा १ देखी ८ सम्मको शैक्षिक स्तर , १.१२ प्रतिशत कक्षा ९ देखी १२ सम्म, १.४४ प्रतिशत उच्चा शिक्षा सममा अध्ययन, ५.९ प्रतिशत पुर्व प्राथमिक शिक्षामा अध्ययन गरिरहेका छन् । त्यसै गरि प्रौढ शिक्षा अन्तर्गत ३.८३ प्रतिशत रहेका छन् । नगरपालिकामा स्नातक वा सो भन्दा माथिको अध्ययन गरेकाहरुको संख्या न्युन रहेको छ । उच्चा शिक्षा अध्ययन गर्ने अवसर नमिलेर वा आर्थिक अवस्था नभएर सो संख्या न्यून रहेको हुन सक्छ । नगरपालिकाको बिकासको लागी नगरपालिकाकै दक्ष तथा शिक्षित जनसक्तिको योगदान महत्वपूर्ण हुन्छ । सामान्यतया उच्चा अध्याय गरेकाहरु नगरपालिकामै रोजगारी तथा उचित अवसरको कमीले पलायन हुने गर्दछन दिगो बिकासको लागी शिक्षित र दक्ष जनशक्ति नगरपालिकामा रही ज्ञान सीपको पूर्ण सदुपयोग गर्न पाउने वातावरणको सुनिश्चितता हुनुपर्दछ ।

तुलनात्मक रुपमा केही मात्रामा भए पनि पुरुषको भन्दा महिलाहरुको संख्या प्राय सबै शैक्षिक तहहरुमा कम रहेको देखिन्छ । किशोरी र महिलाको जनसंख्या धेरै भएको यो नगरपालिकामा शिक्षामा भने उनीहरुको संख्या कम हुनु उचित नभएकोले यस तर्फा सम्बन्धित सबैको ध्यान जानु जरुरी छ ।

२.३.३ खानेपानी तथा सरसफाइ

बसोबास र स्वास्थ्यका हिसावले नगरपालिका स्वच्छ र सफा हुनुपर्छ । खानेपानी स्वच्छ जीवनको प्रमुख आधार हो । खानेपानी सुरक्षित नहुँदा विभिन्न दुषित तथा असुरक्षित पानी बाट लाग्ने रोगको जोखिम हुन्छ । खानेपानी सुरक्षित राख्न

त्यस ठाउँको वातावरण पनि सफा र स्वच्छा रहनु पर्दछ । खानेपानीमा प्रयोग गरिएको स्रोत र चर्पीको उपलब्धताको आधारमा नगरपालिकाको स्वास्थ्य स्थिति निर्धारण गर्न सकिन्छ । सुरक्षित खानेपानीको प्रयोगबाट विभिन्न रिमको जोखिम न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ । कृष्णपुर नगरपालिकामा हालको अवस्थाको विश्लेषण गर्दा तलको तालिका बमोजिमको विवरण अनुसारको तथ्यांक रहेको देखिन्छ ।

२.३.४ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण

नेपालको संविधानले लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका सवाललाई सम्बोधन गर्दै लैङ्गिक विभेदको अन्त्य गर्ने संकल्प सहित महिलालाई लैङ्गिक भेदभाव बिना समान वंशीय हक , सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धि हक राज्यका सबै निकायमा समानुपातिक समावेशी सिद्धान्तका आधारमा सहभागी हुने हक लगायतका हकको प्रत्याभुती गरेकोछ । नगरपालिकाले ५ वर्ष भित्र वाल बिबाह मुक्त , महिला हिंसा मुक्त र शतप्रतिशत महिला साक्षार नगर निर्माण लागी आवश्यक पहल रहेकोछ । महिलामैत्री नगरपालिकाका लागी टोलटोलमा आमा समूह गठन भएका छन् । लक्षित वर्गका लागि क्षमता बिकासका कार्यक्रम संचालन हुनेछ । सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमबाट सबै वर्गलाई समेट्ने प्रयास भइरहेकोछ । लक्षित वर्गका लागी आयमुलक कार्यक्रम संचालनमा रहेका छन् । नगरपालिका स्तरमा बाल, महिला, आदिबासी ,जनजाती,थारु तथा अपाङ्ग संजालहरु रहेका छन् ।

अझैपनि सामाजिक असमानता तथा विभेदका कारण यस क्षेत्रका महिला , दलित , जनजाती , थारु, अल्पसंख्यक वर्ग सामाजिक तथा आर्थिक रुपले पछाडी परेका छन् । सबै वर्ग तथा समुदायको सामाजिक न्याय ,समानता, मानवधिकार सहित सर्वांगीण बिकास गर्ने लक्ष्य तथा उद्देश्यका साथ लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई नगरपालिका स्तरीय योजनाले समेट्ने छ । नगरपालिकामा महिला , दलित , जनप्रतिनीधिको उपस्थिति , महिला मैत्री कानुन , महिला शिक्षक दरबन्दी , महिला संजाल बिकास एवं महिलाहरुद्वारा सहकारी संस्था संचालन जस्ता पक्षहरु राम्रा छन् । त्यसै गरी बिद्यालयमा महिला शिक्षिकाको ब्यबस्था , सुत्केरी जाँच ब्यबस्था र बृद्ध भत्ता को ब्यबस्था गरिएको छ । यस नगरपालिका बासी नेपाल सरकारको सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम अन्तर्गत जेष्ठ नागरिक , एकल महिला , अपाङ्गता भएका व्यक्ति,वाला सुरक्षा अनुदान र दलित वर्गहरु सामाजिक सुरक्षा भत्ताबाट लाभान्वित भएका छन् ।

२.३.५ युवा, खेलकुद तथा कला

करीव ४२ प्रतिशत जनसंख्या युवा उमेर समुहका छन् । यस नगरपालिकाले युवा जनशक्तीला उत्पादन बिकास निर्माण र रोजगारीसंग जोड्ने नीति लिएकोछ भने नगरपालिका तथा वडा तहमा खेलकुद प्रतियोगिताको आयोजना तथा खेलाडी प्रोत्साहन हुने गरेकाछन । कृष्णपुर नगरपालिकाका बिभिन्न ठाउँहरुमा खेलकुद मैदान रहेका छन । प्राय खेलकुद मैदानहरु बिद्यालय भित्र नै रहेका छन् यस नगरपालिका क्षेत्र भित्र खेलकुद मनोरंजन , पिकनिक लगायतका स्थलहरु रहेका छन । बिद्यालय स्तरका खेल मैदानहरु रहेका छन् । यस नगरपालिकामा बसोबास गर्ने विभिन्न जातजातीहरुको आफ्नै मौलिक संस्कृतिहरु छन् । सबै जातीहरुले आफ्नो संस्कृति अनुरूपका चाड पर्व निकै महत्व र उत्साहका साथ मनाउँदै आई रहेकाछन । माघी संक्रान्ति ,शिभारात्री ,दर्शन,तिहार,कृष्ण जन्माष्टमी ,होली ,सकिया नाच ,भुवा पर्व , जात्रा र मेला मनाईने गरिन्छ । विभिन्न जातजातीहरुको छुट्टा छुट्टै संस्कृतिहरु हुँदाहुदै पनि एक अर्का प्रतिको धार्मिक जातीय तथा सांस्कृतिक सहिष्णुता याहांको सुन्दर पक्ष हो ।

२.४ पूर्वाधार तथा शहरी विकासको अवस्था

२.४.१ बस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण

कृष्णपुर नगरपालिकाले आफ्नै भवन निर्माण गरी सेवा प्रवाह गरेकोछ । हरेक क्षेत्रको बिकास निर्माण लाई योजना बद्ध ढङ्गले अगाडी बढाउने पहल कदमी गरिनु पर्दछ । नगरपालिकामा आवास योजना तथा एकिकृत बस्ती बिकास सम्बन्धि कानुन बनाउने अधिकार प्राप्त भा एको छ भने केहि आवास निर्माणको लागी आबस्यक स्थानीय ढुंगा गिट्टी वालुवा काठ उपलब्धता रहेकोछ । आबस्यक स्वच्छा खानेपानीको अवस्था तथा बसोबासका लागी उपयुक्त हावापानी रहेकोछ । ब्यबस्थित बस्ती विकासक लागी नगरपालिकाले उपयुक्त नीति तयार गरेर प्राबिधिक विज्ञहरुको सहयोगमा उक्त कार्य गर्नु पर्ने टङ्कारो आबस्यकता देखिन्छ । त्यसै गरी नगरपालिकाका ९ वटा वडाहरु मध्ये वडा नं ६ र ९ को आफ्नै कार्यालय भवन रहेको छैन । बर्षेनी बर्षाले गर्दा दुवाना क्षेत्रमा मानवीय तथा आर्थिक क्षेतीको सामना गर्नु परेकोछ । भू - उपयोग नीति अनुसार बस्ती बिकास हुन नसक्दा यस नगरपालिकाले विभिन्न ठाउँहरुमा मापदण्ड बिपरित आवास निर्माण भएका छन् । मापदण्ड अनुसार भा एको वा नभा एको अनुगमन गर्ने कार्य प्रभावकारी नभा एकाले अब्यबस्थित भवन र आवास निर्माण हुने क्रम रोकी एको छैन । नगरपालिकामा विद्यमान अवस्थामा शहरी बिकासको पूर्वाधार बिकास गर्न आबस्यक आर्थिक समस्या रहेको देखिन्छ । एकै पटकमा सेवा प्रदान गर्न बनाउनु पर्ने भवनहरु र तीनीहरुको लागी आबस्यक मानव स्रोत एवं साधनहरुको लागी गर्नुपर्ने लगानी पुर्याउन सक्षम हुन् नसक्दा यस नगरपालिकाले सेवा ग्राहीहरुलाई सिधै सेवा प्रदान गर्न नसकिरहेको अवस्था छ । ग्रामीण क्षेत्रमा आवास निर्माण गर्दा प्राविधिकको परामर्श नलिने तथा निर्माण सामाग्री कम गुणस्तरको प्रयोग गर्ने भा एका कारण त्यस्ता ठाउँका आवासहरु जोखिमयुक्त रहेकाछन । सामुहिक आवास तथा एकिकृत बस्ती निर्माणमा जनचासो नहुँदा जोखिममा रहेका घर तथा बस्ती स्थानान्तरणमा समेत चुनौती रहेकोछ ।

आवास तथा बस्ती बिकासका लागी आबस्यक उच्चा प्रविधिहरु प्रयोग तथा दक्ष जनशक्ती हरूको परिपुर्ती गर्नु कृष्णपुर नगरपालिकाको बस्ती आवास भवन तथा सार्वजनिक निर्माणका लागी पहिलो प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने देखिन्छ । सडक चुस्त यातायात सुबिधा प्रयाप्त गुणस्तरीय खानेपानी गुणस्तरीय बिजुली तथा सुचना प्रन्नालीको ब्यबस्था गरी यस नगरपालिकालाई सुब्यबस्थित एवं सुरक्षित पालिका बनाउने प्रशस्त आधारहरु रहेका छन् । खेर ग एका बाँझो जमिन हरूलाई आवास योजना निर्माण गरी सुरक्षित घडेरी बिकास गर्ने तथा उर्भर खेतीयोग्य जमिनको संरक्षणमा यस नगरपालिकाले पहल कदमी लिनु जरुरी देखिन्छ । पालिकाका केहि ठाउँमा शहरीकरण भयता पानी अन्य स्थानहरुमा हाल सम्म शहरीकरण भै नसकेकोले शुरुको अवस्थाबाट नै बैज्ञानिक ढंगले शहरीकरणलाई अगाडी बढाउन सकिने अवस्था रहेकोछ ।

२.४.२ सडक, पुल तथा यातायात

कृष्णपुर नगरपालिकाको सबै वडाहरुमा पक्की सडकको बिस्तार नभए पनि सबै वडा र वस्तीहरु कच्ची सडकको बिस्तार भैसकेको छ । नगरपालिकामा यातायातका विभिन्न साधनहरुको उपयोग भएको देखिन्छ, नगरपालिकामा बस, ट्रक,टेक्टर, जीप, मोटरसाईकल, वयलगाडा, साईकल लगायतका यातायातका साधनहरुको प्रयोग भइएको देखिन्छ । यस नगरपालिकामा सडक संजालको पहुँच राम्रो रहेकोछ,याहाँ राजमार्ग,पक्की तथा कालो पत्रे,ग्राभेल र कच्ची सबै प्रकारका सडकहरु रहेका छन्,यस नगरपालिकामा रहेका सडकको वर्तमान अवस्था र सडक मार्गको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएकोछ ।

नगरपालिकाको मध्ये भागबाट महेन्द्र राजमार्ग जाने भएकाले यस नगरपालिकामा सडक तथा यातायातको सुबिधा राम्रो रहेकोछ । नगरपालिकाको पूर्व पश्चिमतर्फ राजमार्ग तथा जिल्ला सडक सञ्जाल भएकाले नियमित रुपमा सार्वजनिक यातायातको अवागमनभएको पाईन्छ । यस नगरपालिकाभित्र छोटो दुरीको यात्राको लागि इ-रिक्सा तथा अटो रिक्साको प्रयोगमा रहेको देखिन्छ । नगरपालिकाको मुख्य बजार भन्दा बाहिर रहेका अन्य टोल बस्तीबाट स्थानीयबासीहरुले सेवा लिन जाँदा वडा केन्द्रसम्म पुग्न लाग्ने समय सबै भन्दा बढी वडा नं १ र ९ पुग्न अधिक समय लाग्ने देखिन्छ । ग्रामीण परिवेशका यी क्षेत्रहरुमा सडकमार्ग तथा सवारी साधनको उपलब्धता नभएका क्षेत्रहरु समेत रहेका छन् । तसर्थ यातायात योजना निर्माण गरी राज्यद्वारा प्रदान गरिने सेवालाई सुगम बनाउन स्थानीय सरकारले काम गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

२.४.३ विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा

नेपालको संविधानले बैकल्पिक उर्जाको बिकास गरी आधारभूत आवश्यकता परिपुर्तीका लागि सुफत अथवा सुलभ रुपमा भरपर्दो उर्जाको आपुर्ती गर्ने नीति अङ्गीकार गरेकोछ । यसबाट दुर्गम क्षेत्रमा रहेका राष्ट्रिय प्रशारण लाईन पुर्याउन संभाव्यता नभएका तथा छरियर रहेका बस्तेहरुमा आधुनिक उर्जाको पहुँचा पुर्याउन र शहरी क्षेत्रको बढ्दो उर्जा भागको ब्यबस्थापन गर्न र परम्परागत तथा आयातित उर्जा माथिको निर्भरतालाई कम गर्न बिभिन्न किसिमका नवीकरणीय उर्जाको प्रबर्धन बिकास र दिगो ब्यबस्थापन गरी यस क्षेत्रलाई मुला प्रवाहमा ल्याउन जरुरी छ । नवीकरणीय उर्जा क्षेत्रमा नेपालमा भैरहेका कार्यहरुमा लघुजलविद्युत सौर्य उर्जा, वायु उर्जा , सुधारियको चुलो , विद्युतीय चुलो गोवर ग्याँस र वायु ग्याँस आदी रहेकाछन ।

२.४.४ सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि

सुचना र प्रबिधिमा भएका नविनतम खोज तथा विकासले गाउँ, समुदाय देश, अन्तरदेशलाई एउटा सीमाहीन विश्व समुदायको रुपमा रुपान्तरित गरिदिएकोछ । दिनानुदिन संचार प्रविधिको प्रयोग बिस्तारित भईरहेको छ, सन् १९९० को दशकमा सिमित जनसंख्याले प्रयोग गर्ने संचारका माध्यमहरु हाल आधारभूत आवश्यकतामा परिणत भएका छन् । कृष्णपुर नगरपालिकामा कान्तिपुर एफ एम रेडियो नेपाल शुक्लाफाँटा एफ एम लगायत विभिन्न स्टेशनहरु जिल्ला तथा केन्द्रबाट सिधा प्रशारण भएको सुन्न सकिन्छ, नगरपालिकामा नेपाल टेलिकम र ऐनसेलको Internet सेवा उपलब्ध छ, नगरपालिकामा Nepal Telecom, Subisu/ADSL/Lease Line/Fiber Net, World Link, Dish Home आदि कम्पनीहरुले टेलिभिजन सहितको इन्टरनेट सेवा पुर्याउदै आईरहेका छन् । नगरपालिकाको सबै वडाहरुमा NTC को 4G सेवा उपलब्ध रहेकोछ । ग्रामीण क्षेत्रहरुमा पातलो र छरिएको बस्ती भएकोले केवल नेटवर्कसेवा पुर्याउन प्राबिधिक कठिनाईको साथै बढी खर्चिलो हुने देखिएकोले त्यस्ता स्थानहरुमा वायरलेस प्रणालीबाट सेवा पुर्याउनु पर्ने देखिन्छ ।

नगरपालिकामा आधा शताब्दी देखि संचार क्षेत्रमा सेवा पुर्याइरहेको हुलाक सेवा हाल नगरपालिकाको बिभिन्न वडाहरुमा कार्यरत छन् । हुलाक सेवा अन्तर्गत साधारण चिठीपत्रहरु, रजिष्ट्री पत्रहरु, बिमा पुलिन्दा, धनादेशा सेवा र वाहत सेवाहरु संचालित छन् भने गुलरिया देखि काठमाडौं द्रुत सेवा (Currier Service) पनि उपलब्ध छ । यद्यपि हाल संचारको तीब्र विकासले हुलाक सेवाको प्रयोग साँघुरिएकोछ, कृष्णपुर नगरपालिकामा दैनिक, साप्ताहिक र मासिक गरी जम्मा १५ वटा पत्रपत्रिकाहरु नियमित रुपमा प्रकासित भैरहेका छन् । यसका अतिरिक्त सबैजसो दैनिक, साप्ताहिक र मासिक पत्रिकाहरु (गोरखापत्र, कान्तिपुर दैनिक, नागरिक दैनिक, नेपाल समाचार पत्र, राजधानी दैनिक, अन्नपुर्ण पोष्ट आदि) समेत नगरपालिकाका विभिन्न वडाहरुमा उपलब्ध हुन्छ ।

२.५ वन, वातावरण तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनको अवस्था

२.५.१ बन तथा जैविक विविधता

बन क्षेत्र जैविक विविधताको भण्डार मात्र होईन कृषि उर्जा जल तथा औद्योगिक कच्चा पदार्थको स्रोत हुनुको साथै प्रमुख प्रयाताकीय गन्तव्य र बहुसंख्यक जनताको जीविकाको प्रमुख आधार पनि हो । बन क्षेत्रमा नेपालको आर्थिक समुन्नती गर्न सक्ने प्रचुर सम्भावना रहेकोछ । जडीबुटी लगायत विभिन्न बन पैदावारको बिक्रीबाट मात्र बर्षेनी करीव एक करोड पचास लाख भन्दा बढी राजस्व संकलन हुने संभावना देखिन्छ । नेपालको संबिधानमा वातावरणीय सन्तुलन र स्वच्छताको लागि बन क्षेत्र तथा जैविक विविधताको संरक्षण गर्न राज्यले प्राथमिकता दिनु पर्ने कुरा उल्लेख गरिएकोछ । बन,वातावरण,र जैविक विविधताको दृष्टिकोणले कृष्णपुरनगरपालिका एक महत्वपूर्ण स्थान मानिन्छ ।

यस क्षेत्रमा रहेका मुख्य गरी साज ,साल ,सिसम,वरपिपल जातका प्रजातीहरु रहेको पाईन्छ । यसै गरी बदेल नीला गाई ,मृग बाँध,चितुवा बाँदर , स्याल ,सुंगा ,हाँस,परेवा ,कुखुरा ,गिद्ध ,कालिज ,काग ,हाडफोरुवा आदी तथा घिसिने जीव हरूमा सुनगोहोरो , छेपारो सर्प , माउसुली, गड्यौला ,जुका , अन्य कीटपतंग आदी जातका चराचुरुंगी पाईन्छन । याहाँका जंगल हरू बस्ती देखी नजिकै पर्ईका स्थानमा घना र उत्तम छन् भने नजीक रहेकै कारण बिगतको भन्दा ब्नाषाको क्रम बढी रहेता पनि हाल क्रमशः सुधारको क्रममा छन् ।

भू-उपयोगको दृष्टिकोणले नदी तथा खोला क्षेत्रले जैविक विविधताको संरक्षणमा निकै महत्वपूर्ण भूमिका खेलेको देखिन्छ । नगर क्षेत्रमा रहेको विभिन्न नदी खोला तथा साना खोल्साले यस क्षेत्रको जैविक विविधताको संरक्षणमा निकै ठुलो योगदान पुर्याएका छन् ।

२.५.२ भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन

नगरपालिकाले जलाधार ब्यबस्थापनमा जीविकोपार्जन संग जोडेर जल उपयोग गुरु योजना तथा जीविकोपार्जन कार्यान्वयन तर्जुमा गरेकोछ । यस नगरपालिकाको मुख्य जलाधार क्षेत्र भनेको डिप बोरिंग नै रहेको पाईन्छ ।

कृष्णपुर नगरपालिकाको समग्र भू-उपयोगको स्थीति हेर्दा नगरपालिकाको कुल क्षेत्रफल २५०.३१ वर्ग किलोमीटर मध्ये करीव ६५.८९ वर्गकिलोमीटर क्षेत्रफल कृषि क्षेत्रले ओगटेको छ । त्यसै गरी ०.४१ वर्गकिलोमीटर ब्यबसायिका क्षेत्र ,०.००३ब.कि., संस्कृतक तथा पुरातात्वीक क्षेत्र ,१५८.३७ ब.कि. बन क्षेत्र ,०.१७ ब.कि. औद्योगिक क्षेत्र ,१९.०५ ब.कि. सार्वजनीक उपयोगको क्षेत्र ,५. ब .कि.आवासीय क्षेत्र , ०.८३ ब.कि. नदीखोला तथा सिमसार क्षेत्र ,०.०१ ब.कि अन्य क्षेत्र गरी जम्मा २५०.३१ ब.कि. रहेको पाईन्छ ।जलाधार ब्यबस्थापन एवं संरक्षणका लागि विभिन्न नदीहरुमा बाढी पहिरो नियन्त्रणका लागि तटबन्ध कार्यक्रम सम्पन्न भएकोछ । बेमौषमी बाढीका कारण डुवान क्षेत्रका बासिन्दाहरुले धनजनको क्षेती व्यहोर्नु पर्ने अवस्था विद्यमान छ ।

२.५.३ वातावरण व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन

पालिका क्षेत्रमा हरित पूर्वाधार विकासका ठूला आयोजनाहरू नभएता पनि वैकल्पिक उर्जा क्षेत्रमा नीतिगत रूपमा प्रवर्द्धन गर्ने, सौर्य उर्जालाई बढावा दिने, खाना पकाउने स्रोतको उपभोगमा दाउराको प्रयोग कम गर्दै जाने, ग्रामीण वडाहरूमा वायो ग्याँस निर्माणमा अनुदान उपलब्ध गराउने लगायतका कार्यक्रमहरू भैरहेको अवस्था छ । नगरपालिकाले स्वच्छ तथा सफा वातावरणको निर्माण गर्ने तथा जलवायु परिवर्तनको प्रभाव न्यूनीकरण र अनुकूलनका लागि अघि सारेका नीतिगत प्रयास सकारात्मक छन् । नगरपालिकामा जलवायु परिवर्तनबाट भौतिक, आर्थिक तथा समाजिक संरचनाहरूमा पर्नसक्ने प्रभाव न्यून गर्ने तथा आर्थिक विकास तथा रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गर्न सकिन्छ । अझैपनि ग्रामीण वडाहरूमा खाना पकाउनका लागि दाउराको प्रचलन यथावतै छ । त्यसै गरी वन पैदावारमा आधारित उद्योग धन्डाले पनि दिनानुदिन बढेकै छन् । विकास निर्माणका कार्यहरू वातावरण पक्षलाई कम महत्व दिने एउटा संस्कृतिनै बनेको छ । जलवायु परिवर्तनले मौसमी पात्रोमा परिवर्तन आएको छ । बालीनालीमा नयाँ किरा तथा रोगहरू उत्पन्न हुने गरेको छ । पानीका स्रोत सुक्दै गएका छन् भने विभिन्न किसिमको रोग लाग्नु, कुपोषण, तनाव, विद्यार्थी विरामी भई पठन पाठनमा समस्या र खेती फसलमा कमी आएको छ । वातावरणको प्रभावहरू क्रमसः स्वास्थ्य, शिक्षा र पोषणमा समेत देखिन थालेका छन् ।

जलवायु परिवर्तनका असरहरूलाई न्यूनीकरण गर्ने वा अनुकूलन गर्न ज्ञान, सीप र संयन्त्र विकासमा त्यति ध्यान पुग्न सकेको देखिदैन । अव्यवस्थित भू-उपयोग तथा अनियन्त्रित भौतिक पूर्वाधार निर्माणका कारणले वातावरणीय सन्तुलनमा नकारात्मक असर परेको छ । नगरपालिका क्षेत्रमा जम्मा हुने प्लाष्टिकजन्य फोहरमैलाहरूलाई ध्यान दिई वातावरणमा प्रतिकूल असर पार्ने कार्यलाई रोक लगाउने कार्य सकारात्मक छ । यसक्षेत्रको खानेपानी, सिँचाई, र विभिन्न उचाईमा रहेका कृषि, पशुपालन, पूर्वाधारका योजनामा आगामी दिनमा जलवायु परिवर्तनको प्रभावबाट हुने जोखिमलाई कसरी न्यूनीकरण गर्ने वा अनुकूलनका प्रयासको थालनी गर्ने भन्ने विषय गम्भीर रूपमा देखिन थालेको छ । तीव्र शहरीकरणबाट वनर उर्वर भूमि माथि वढदै गएको चाप र जलवायु परिवर्तनबाट सृजित भएका र भविष्यमा हुन सक्ने दुःप्रभावलाई कसरी न्यूनीकरण वा अनुकूलन गर्ने भन्ने विषय नगरपालिका को सामु एक प्रश्नको रूपमा देखिएको छ ।

कृषि क्षेत्रमा अत्यधिक रसायनिक औषधिको प्रयोगमा न्यूनीकरण हुन नसकेका कारण जल तथा जमिनमा प्रदुषण बढ्दो रूपमा रहेको छ । नगरपालिकाका सबै वडाहरूबाट फोहरमैला संकलन गर्न सकिएको छैन । बजार क्षेत्रमा यातायात बढ्दो चापको कारण धूलो धुँवाले प्रदुषण बढेको देखिन्छ । साथै ग्रामीण क्षेत्रमा अव्यवस्थित रूपमा बाटो खन्ने कारण धूलोको समस्याका साथै भूक्षयको समेत समस्या विद्यमान देखिन्छ ।

२.५.४ महामारी तथा विपद् व्यवस्थापन

नगरपालिका र वडा स्तरीय विपद् व्यवस्थापन समिति गठन भएको छ । स्थानीय आपतकालीन सञ्चालन केन्द्रस्थापना प्रक्रिया अगाडि बढेको छ । स्थानीय आपतकालीन सञ्चालन केन्द्रले गैर सरकारी संस्थाहरू र सरकारी एजेन्सीहरू र अन्य सरोकारवालाहरू सहित पालिका स्तरीय प्रकोप सम्बन्धी जानकारीका लागि समन्वय र सञ्चार बिन्दु बनाउने काम अगाडि बढेको छ । विपद्जोखिम न्यूनीकरणका लागि नगरपालिकाको आफ्नै राष्ट्रिय एकीकृत सूचना प्रणाली विकासको कार्यविधि तयार गरी यस मार्फत विपद्का सूचनाहरू एकै ठाउँबाट सबैले जानकारी पाउने व्यवस्था अगाडि बढाइएको छ ।

कृष्णपुर नगरपालिकाको विपद् तथा जलवायुजन्य जोखिम पार्श्वचित्रमा उल्लेख भएअनुसार नगरपालिकाका केही स्थानका घरधुरी जोखिममा रहेका छन् । खोलानालाले वर्षेनी बाटो परिवर्तन गर्ने गरेका कारण नदी किनारमा रहेका कृषि क्षेत्र बगरमा परिणत हुने गरेका छन् । नदी कटानका साथै नगरपालिका भित्र पहिरोको जोखिमयुक्त क्षेत्रहरू समेत रहेका छन् । यदाकदा वनजंगल वरपरका क्षेत्रमा आगलागीको जोखिम समेत रहेको छ भने वनजंगल वरपरका क्षेत्रमा वन्यजन्तुका कारण वालिनाली तथा धनजनमा क्षती हुने गरेको (बाँदर, हात्ती, बँदेल आदि) देखिन्छ । चट्याङ्गका कारण समेत यदाकदा धनजनको क्षति हुने गरेको छ । विपद् जोखिम तथा सम्भाव्य क्षेत्रहरूको नक्साङ्कन भई सो अनुसारको भू-उपयोग पद्धति अवलम्बन गर्ने नीति कार्यान्वयन भएको छैन । विपद्को त्रासले स्थानीयहरू घर/बस्ती छाडी अन्यत्र

बसाइँसराइ सँगै सम्मको अवस्था सिर्जना भएकोछ । विपद्को जोखिमले जग्गा/जमिन बिक्री गर्ने वा भू-उपयोग परिवर्तन गर्ने प्रवृत्ति रोक्न सकिएको छैन । नगरपालिका स्तरमा वैज्ञानिक भू-उपयोग प्रणाली स्थापना तथा विपद् न्यूनीकरण गर्ने नयाँ प्रविधिको प्रयोग भएको देखिएको छैन ।

२.६ सुशासन तथा संस्थागत व्यवस्था

२.६.१ स्थानीय नीति, ऐन तथा सुशासन

शासनप्रणालीलाई जनमुखी, सक्षम, सुदृढ, सेवामूलक र उत्तरदायी बनाउनु नयाँ लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको आवश्यकता हो । यस कालागि शासनप्रणालीमा सबै क्षेत्र, वर्ग, समुदाय र सरोकारवालाको पहुँच सहभागीतालाई सुनिश्चित गर्न आवश्यक छ । संघीय प्रणालीमा आधारित लोकतान्त्रिक शासन व्यवस्थालाई व्यवहारमा कार्यान्वयन गर्दै जनविश्वास अभिवृद्धि गर्नु सुशासनको मुलमर्म हो । संविधानले सार्वजनिक प्रशासनलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, भ्रष्टाचारमुक्त, पारदर्शी, जनउत्तरदायी र सहभागीतामूलक बनाउँदै राज्यबाट प्राप्त हुने सेवा सुविधामा जनताको समान सहज पहुँच सुनिश्चित गर्ने व्यवस्था गरेको छ । सुशासन कालागि संघीय तथा प्रादेशिक संवैधानिक निकाय तथा आयोग सँगको सम्पर्क र समन्वय, अभिलेख व्यवस्थापन र कार्यान्वयन, नगरपालिकामा सार्वजनिक सेवा वितरणको न्युनतम मापदण्ड निर्धारण र सेवाग्राही सन्तुष्टी सर्वेक्षण तथा सेवा प्रवाहको अनुगमनको पनि व्यवस्था गर्न आवश्यक रहेको छ । यसै सन्दर्भमा नगरपालिकामा बन्न लागेको यस योजनाले सेवा प्रदायक निकाय तथा समग्रमा सार्वजनिक शासन प्रक्रियामा सुशासनको संस्थागत विकासमा समेत महत्त्वपूर्ण हुनेछ ।

नगरपालिकामा १९ सदस्यीय नगर कार्यपालिकाको व्यवस्था छ । पालिकाको नीतिगत व्यवस्थालाई कार्यदिशा दिन र प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि सङ्घीय कानूनको अधिनमा रही ५ वटा विषयगत विकास समितिहरू र विधायन, नगर शिक्षा तथा स्वास्थ्य, साझेदारी विकास, स्थानीय समन्वय, गाउँ स्तरीय विपद् व्यवस्थापन, बजार अनुगमन र सल्लाहकार समिति लगायतका समितिहरूले कार्य सम्पादन गर्दै आएका छन् । सहज र सरल रूपमा स्थानीय स्तरमा नै न्याय सम्पादनका लागि एक न्यायिक समितिले कार्य सम्पादन गर्दै आएको छ । नगरपालिकाले आफ्नो पाँच वर्षे कार्यकालमा जम्मा ५१ वटा ऐन, कानून, कार्यविधि, मापदण्ड र निर्देशिका तर्जुमा गरी नगरपालिकाको नियमित कार्य सम्पादनलाई व्यवस्थित बनाउने प्रयास गरेको छ ।

स्थानीय तहको निर्वाचन २०७४ पश्चात निर्वाचित जनप्रतिनिधिको सक्रिय पहलमा संघीयता कार्यान्वयनको शुरुआती चरण पूरा भएको छ । कुनै पनि नीति तथा कानून नभएको अवस्थामा नव निर्वाचित प्रतिनिधिहरूको मुख्य जिम्मेवारी नै स्थानीय ऐन, नीति, निर्देशिका तथा कानून निर्माण गरी कृष्णपुर नगरपालिकामा सुशासन कायम गर्नु रहेको थियो । आवश्यक कर्मचारी पदपूर्ति नभएको साथै भएका कर्मचारी पनि नगरपालिकाको कार्य व्यवस्थापनमा अभ्यस्त नभै सकेको अवस्थामा पालिकाका नियमित कार्य संचालनमा समेत चुनौतीको सामना गर्नु परेको थियो । भौतिक पूर्वाधारको अभावले गर्दा शुरुवाती वर्षमा कार्य सम्पादनमा ठुलो कठिनाई भएको थियो, जसले गर्दा अधिकांश समय भौतिक पूर्वाधार तथा कार्यालय संचालनका लागि आवश्यक सामग्री व्यवस्थापन खर्चनु परेको थियो ।

२.६.२ सङ्गठनात्मक विकास

गाउँ कार्यपालिकाको प्रमुखको रूपमा अध्यक्ष र उपाध्यक्षको रूपमा निर्वाचित पदाधिकारी रहने व्यवस्था गरिएको छ । यसैगरी उपाध्यक्षले न्यायिक समितिको नेतृत्व गर्ने व्यवस्था रहि आएको छ । गाउँ कार्यपालिकाको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत (अधिकृत) को रूपमा नेपाल सरकारको निजामती सेवाको प्रशासन सेवा, सामान्य प्रशासन समूह अन्तर्गतको

राजपत्राङ्कित तृतीय श्रेणीको अधिकृतलाई नेपाल सरकारले खटाउने व्यवस्था गरिएको छ । प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत नगरपालिका अध्यक्षप्रति उत्तरदायी रहने व्यवस्था छ भने निजले गाउँसभाको सचिवको हैसियतले समेत कार्य गर्ने भएकाले निज गाउँसभाप्रति समेत उत्तरदायी हुनुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको प्रत्यक्ष मातहतमा प्रशासन, योजना तथा अनुगमन शाखा, पूर्वाधार विकास शाखा, स्वास्थ्य तथा सामाजिक विकास शाखा, शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा, आर्थिक विकास शाखा, आर्थिक प्रशासन शाखा, र आन्तरिक लेखापरीक्षण एकाइको संस्थागत व्यवस्था गरिएको छ ।

प्रशासन, योजना तथा अनुगमन शाखा अन्तर्गत प्रशासन उपशाखा, राजश्व उपशाखा, योजना तथा अनुगमन उपशाखा र कानून एकाइ रहने व्यवस्था भएको छ । यसै शाखाले नगरपालिका भित्र रहेका ५ वटै वडाहरूसँग समन्वय गर्ने व्यवस्था पनि रहेको छ । पूर्वाधार विकास शाखा अन्तर्गत सडक, सिँचाई तथा अन्य पूर्वाधार विकास उपशाखा, भवन तथा वस्ती विकास उपशाखा र वातावरण तथा विपदव्यवस्थापन एकाइ रहने व्यवस्था छ । स्वास्थ्य तथा सामाजिक विकास शाखा अन्तर्गत सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जीकरण उपशाखा र महिला बालबालिका र समाज कल्याण उपशाखाको व्यवस्था गरिएको छ । यसैगरी विद्यमान सङ्गठन संरचना अन्तर्गत प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको मातहतमा स्वास्थ्य र कृषि/पशु तर्फका निकायहरू (स्वास्थ्य चौकी, आयुर्वेद औषधालय, कृषि विकास शाखा र पशु सेवा केन्द्र) रहने व्यवस्था भएको देखिन्छ । संघीय शासन व्यवस्था अनुसार राज्यको पुनःसंरचना प्रक्रियाबाट नवगठित यस नगरपालिका कोसम्पन्न स्थानीय तहको निर्वाचनबाट निर्वाचित गाउँ कार्यपालिका मार्फत नगरपालिका को कार्य संचालन हुँदै आएको छ । नगरपालिका कोविद्यमान कर्मचारी दरबन्दी विवरण अनुसार प्राविधिक र अप्राविधिक दुवै प्रकृतिका कर्मचारीहरूको दरबन्दी यस कार्यालयमा रहेका छन् ।

हालसालै स्थानीय तहमा कर्मचारी दरबन्दीहरू समायोजन भएको र यस गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालयमा अझैसम्म सबै पदहरूकोसङ्ख्या स्पष्ट हुन नसकेको व्यहोरा यस कार्यालयको प्रशासन शाखाबाट जानकारी हुन आएको छ । नेपालको संविधानबाट स्थानीय तहको लागि निर्दिष्ट अधिकार, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा स्थानीय तहको लागि तोकेको काम, कर्तव्य र अधिकार तथा वदलिँदो शासकीय स्वरूप अनुसार स्थानीय तहप्रतिको नागरिकको अपेक्षा एवं परिवर्तित शासकीय स्वरूपलाई व्यवस्थित गर्न आवश्यक साधन/स्रोत र सोको व्यवस्थानको लागि विद्यमान जनशक्ति पर्याप्त देखिँदैन । यस सन्दर्भमा सङ्ख्यात्मक एवं गुणात्मक रुपमा बढोत्तरी गर्नु जरुरी देखिन्छ ।

२.६.३ स्रोत परिचालन

नगरपालिका को समग्र स्रोत परिचालन, व्यवस्थापन एवम् काम कारवाहीमा कार्यकुशलता रप्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्ने प्रयोजनका लागि नेपाल सरकार एवम् विकास साझेदारबाट स्थानीय तहलाईप्राप्त हुने सबै प्रकारका अनुदान, स्थानीय निकायको आन्तरिक आय, राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने रकमलगायत पालिकाको कोषमा प्राप्त हुने सबै प्रकारका स्रोत तथा स्थानीय स्रोत साधनलाई एकीकृत रसमन्वित गरी गरिब, महिला, बालबालिका तथा सामाजिक, आर्थिक दृष्टिकोणबाट पिछडिएका वर्ग र समुदायएवम् क्षेत्रको समेत पहुँच र स्वामित्व रहने गरी सन्तुलित तवरबाट स्थानीय सेवा प्रवाह एवम् विकास निर्माणकार्य र शासन प्रक्रिया जनमुखी, जवाफदेही, मितव्ययी, पारदर्शी, उत्तरदायी, समावेशी, समतामूलक,सहभागितामूलक, दिगो र गुणस्तरयुक्त गराउँदै स्थानीयस्तरबाट नै गरिबी न्यूनीकरण र दिगो विकासकोअवधारणालाई संस्थागत गर्ने कार्यमा सहयोग पुऱ्याउन स्रोत परिचालनतथाव्यवस्थापन कार्यविधितर्जुमा गरी सोहि वमोजिम स्रोत परिचालनतथाव्यवस्थापन गर्नु पर्ने हुन्छ ।कृष्णपुर नगरपालिका ले हाल सम्म पनि स्रोत परिचालनतथाव्यवस्थापन कार्यविधि तर्जुमा नगरेकोले सम्बन्धित मन्त्रालय तथा स्रोत प्रदायक निकायको कानून, ऐन, निर्देशिका तथा कार्यविधिका आधारमा स्रोत परिचालन गर्ने गरेको छ ।

सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय अन्तर्गत स्रोत परिचालन समन्वय शाखाले सबै ७५३ पालिकाहरूलाई स्थानीय तहको राजश्व परिचालन सम्बन्धी नीतिगत अध्ययन अनुसन्धान तथा विश्लेषण,आन्तरिक स्रोत साधनको पहिचान र परिचालनमा सहजिकरण तथा समन्वय,राजस्वको आधार विस्तारमा प्रोत्साहन र प्रवर्द्धन,राजस्व सूचना तथा तथ्यांक आदान प्रदान प्रणाली विकास, अनुसन्धान र प्रकाशन,स्थानीय आर्थिक विकास सम्बन्धी कार्यमा

सहजिकरण, राजश्व परिचालन क्षमता लेखाजोखा र सुधार, राजश्व परिचालनमा स्थानीय तहमा उत्कृष्ट देखिएका कार्यको अन्य स्थानीय तहसँग अनुभव आदान प्रदान, स्थानीय तहको राजश्व परिचालनमा भएका विवाद समाधानका लागि समन्वय, स्थानीय राजस्वको मुल्याङ्कन, स्थानीय तहको प्राकृतिक स्रोत साधन सम्बन्धी कर तथा राजस्व व्यवस्थापनमा सहयोग र समन्वय तथा स्थानीय तहको वार्षिक आयव्ययको अभिलेख र वार्षिक प्रतिवेदन प्रकाशन सम्बन्धी कार्य गरिरहेको छ र सोहि शाखाको समन्वय तथा सहजिकरणमा कृष्णपुर नगरपालिका को स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन हुने गरेको छ ।

२.६.४ योजना व्यवस्थापन

पन्ध्रौँ योजनाको राष्ट्रिय लक्ष्य हासिल गर्न सुदुर पश्चिम प्रदेश सरकारले “समाजवाद उन्मुख, सामाजिक न्यायमा आधारित, समावेशी, सन्तुलित र दिगो विकासको माध्यमबाट आर्थिक वृद्धिदरलाई उच्च पार्दै प्रदेशबासी जनताको जीवनमा गुणात्मक परिवर्तन ल्याउने” लक्ष्यका साथ प्रदेशको प्रथम पञ्चवर्षीय आवधिक योजनाको तर्जुमा गरेको छ । योजनाबद्ध विकास कालागि तथ्यगत अध्ययन, अनुसन्धान र विश्लेषण गर्दै विषयगत समस्या, चुनौती र अवसरहरूको पहिचान गर्ने र त्यसका आधारमा विषय केन्द्रित रणनीति र व्यवहारिक कार्यनीति सहितको योजना आवश्यक पर्दछ । त्यसैले यस नगरपालिका ले पनि पन्ध्रौँ योजना तथा सुदुर पश्चिम प्रदेशको प्रथम पञ्चवर्षीय योजनाका आधारमा ती योजनाकाल लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू प्राप्त हुने गरी आफ्नो पहिलो पञ्चवर्षीय योजना तयार पारेको छ । योजनाहरूलाई तथ्यरूपमा आधारित र नतिजामुखी बनाउन हरेक आयोजनाको नतिजा खाका विकास गर्ने र पालिका ले कार्यन्वयन गरेको योजनाको नियमित रूपमा मूल्याङ्कन गरी उपलब्धिसार्वजनिक गर्ने व्यवस्थाको विकास गर्न पनि आवश्यक भएको छ ।

राज्य पुनर्संरचना मार्फत कृष्णपुर नगरपालिका को स्थापना भएसँगै यस नगरपालिका ले प्रचलित कानून तथा ऐन वमोजिम योजना व्यवस्थापन गरी योजनाबद्ध विकासको सुरुआत गरेको छ । उपाध्यक्षको संयोजकत्वमा रहेको राजस्व परामर्श समितिको सिफारिसमा गाउँ सभाद्वारा वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम अनुमोदन गरी वार्षिक योजना तर्जुमा तथा बजेट विनियोजन गर्ने नियमित परम्परा रहेको छ भने निर्माणाधीन आवधिक योजनाले योजनाबद्ध विकासमा थप योगदान हुने अपेक्षा गरिएको छ । स्थानीय तह गठन भए पश्चात् स्नीय विकास अवधारणा अनुरूपका प्राथमिक कार्यहरू सुरुवात भएका छन् । आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा स्थानीय रूपमा वित्तीय कारोबार सीमित रहेको थियो भने आ.व. २०७४/७५, आ.व. २०७५/७६, आ.व. २०७६/७७ आ.व. २०७७/७८ तथा आ.व. २०७८/७९ को लागि पूरा अवधिको बजेट तर्जुमा गरी कार्यन्वयन गरिएको छ भने आर्थिक वर्ष २०७९/८० को बजेट कार्यन्वयनको अन्तिम चरणमा रहेको छ ।

राष्ट्रिय योजना आयोग र प्रदेश नीति तथा योजना आयोग सँग नियमित रूपमा परामर्श गरी नीति तथा योजना तर्जुमा गर्ने कार्यक्रमहरूको वर्गीकरण गर्ने वातावरण बन्न नसकिरहेको अवस्थामा योजना व्यवस्थापनमा समस्या रहेको छ । आवधिक योजना, मध्यमकालीन खर्च संरचना तथा आयोजना बैंकको तर्जुमा नहुँदा कृष्णपुर नगरपालिका को योजना व्यवस्थापन अपेक्षाकृत छैन । योजना तर्जुमा लाई मार्गनिर्देश गर्न आवश्यक खण्डीकृत तथा इन्डिक्सको उपलब्धता नहुनु, पर्याप्त जनशक्ति, भौतिक संरचना र बजेटको अभाव रहनु तथा कर्मचारीहरूको स्थायित्व नहुनु पनि यहाँका योजना व्यवस्थापनका चुनौतीहरू हुन् ।

अनुगमन ले विकास कार्यक्रम र आयोजनाहरूको नतिजा खोज्ने कार्यन्वयन गर्ने पक्षलाई बढी जिम्मेवार बनाउनुको साथै जवाफदेही पनि बनाउँछ । नीति, योजना, कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूको कार्यन्वयनको सुनिश्चितताका लागि अनुगमन तथा त्यसबाट प्राप्त नतिजाको विश्लेषण कालागि मूल्याङ्कनको आवश्यकता पर्दछ । विकास आयोजनाहरूबाट निर्धारित समयावधिभित्र निश्चित उपलब्धितालागत अनुसारको प्रतिफल प्राप्त भए/नभएको यकिन गर्न सक्षम एवम् निष्पक्ष अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको व्यवस्था हुनुपर्दछ । कृष्णपुर नगरपालिका ले अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, वडाध्यक्ष, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत तथा शाखा प्रमुखहरूको नेतृत्वमा आवश्यकता अनुसार हरेक कार्यक्रमको अनुगमन गरिरहेको छ ।

परिच्छेद ३: सोच तथा विकासको अवधारणा

दिगो विकास लक्ष्य, पन्ध्रौँ राष्ट्रिय योजनाका उद्देश्यहरू, नेपालको दीर्घकालीन सोच र सुदुर पश्चिम प्रदेश सरकारले लिएका आ-आफ्ना दिर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्य सँग तादम्यता गर्दै कृष्णपुरनगरपालिकाको पञ्चवर्षिय आवधिक विकास योजना तयार गरिएको छ । नगर कार्यपालिकाको नेतृत्व, राजनीतिक नेतृत्व, विषयगत शाखा तथा विकासका सरोकारवालाहरूको सहभागितामा कृष्णपुर नगरपालिकाको समग्र विकास प्रकृतिलाई मार्गदर्शन प्रदान गर्ने उद्देश्यको साथ दीर्घकालीन सोच तयार गरिएको छ ।

३.१ पृष्ठभूमि

संघीय शासन प्रणाली अनुरूप नगरपालिकाले नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारले अवलम्बन गरेका समष्टिगत आर्थिक नीति र दीर्घकालीन सोचसँग तादात्म्यता हुने गरी योजना तर्जुमा गरेको छ । कतिपय आर्थिक नीति कार्यान्वयन गर्न तीनै तहकाबीच एकीकृतरूपमा जानुपर्ने अपरिहार्य रहेको छ । राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक संकल्प, समृद्धि र समुन्नतिका लागि सार्वजनिक क्षेत्रका अतिरिक्त सहकारी क्षेत्र र निजी क्षेत्रसँग समेत सहकार्य साझेदारीका कार्यहरूहरूलाई सँगसँगै लिएर जानुपर्ने अवस्था रहेको छ । संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका सरकारका नीति, योजना, बजेट तथा कार्यक्रम प्रभावकारी ढंगले कार्यान्वयन गर्न तीनै तहले तर्जुमा गर्ने नीति, योजना, बजेट तथा कार्यक्रममा सामञ्जस्यता हुनु आवश्यक हुन्छ । यो आवधिक विकास योजना कृष्णपुरनगरपालिकाको समग्र विकासका लागि तयार गरिएको आयोजना दस्तावेज हो, जसले निर्दिष्ट लक्ष्य हासिल गर्नका लागि निश्चित अवधि भित्र गर्नुपर्ने कार्य तथा रणनीतिहरूको वारेमा विश्लेषण गरेको छ । यसले स्थानीय समुदायका जन गुनासो, आवश्यकता र ती आवश्यकता पूर्ति गर्न आवश्यक स्रोतको विश्लेषण गर्नुका साथै चुनौती समाधानका क्षेत्रमा के कस्ता जोखिमहरू आउन सक्छन् भन्ने वारेमा विश्लेषण गर्दछ । नगरपालिका भित्र आर्थिक, सामाजिक, भौतिक, वातावरणीय तथा सुशासनको क्षेत्रमा समावेशी विकास गर्नका लागि आवधिक योजनाले अल्पकालिन तथा दीर्घकालिन महत्वका आयोजना बनाउने गर्दछ जसको परिणाम स्वरूप उपेक्षित वर्गले समेत विकासमा अपनत्व लिने वातावरण तयार हुन्छ । यसका लागि पनि यो योजनाको निर्माणका क्रममा सबै वर्गको साझा संलग्नतालाई मध्यनजर राख्दै वडास्तरबाट योजना संकलन गरी यस आवधिक योजनामा समावेश गरिएका छन् । यस अर्थमा यो स्थानीय योजना आफैमा सहभागितामूलक तरिकाले निर्मित योजना हो ।

३.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती

समस्याहरू

१. दिर्घकालिन सोचका आधारमा योजनाबद्ध विकास प्रक्रिया अगाडी बढाउने परिपाटीको थालनी भएतापनि सोहि अनुरूप कार्यान्वयन हुनमा समस्या रहेको
२. योजना तथा कार्यक्रमको प्राथमिकीकरण गरि सोहि अनुसार श्रोत परिचालनका आधारमा योजना र कार्यक्रम संचालन हुन् नसक्नु
३. जनसहभागितामा आधारित योजनाहरू कार्यान्वयन बिधिको पालना हुनुपर्नेमा स्थानीय उपभोक्ता समितिले पनि योजना कार्यान्वयनमा ठेकेदारको प्रयोगले सुशासनमा समस्या देखिनु
४. नगरपालिका भित्र रहेका बिषयगत शाखाहरूमा आवश्यक जनशक्तिको अभाव हुनु तथा कर्मचारीहरूको छिटोछिटो तथा अप्रत्यासित रुपमा सरुवा हुने कारणले गर्दा कार्यक्रम कार्यान्वयनमा समस्या रहेको
५. भौतिक पूर्वाधार सम्बन्धि योजनाहरू एउटा पूरा नहुँदै अर्को नयाँ योजना छनौट गर्ने प्रक्रियाले एकातिर लक्षित लाभ लिन नसकेको अवस्था छ भने अर्कोतर्फ सत् हुँदा छनौट योजना साना-यसबाट सिर्जना हुने लाभ सानो जनसंख्याले मात्र प्राप्त गर्ने अवस्था हुनु बिकासको सिद्धान्त बिपरित भएर जानु
६. विपद ब्यबस्थापन प्रबिधि नयाँ अनुसार आवश्यकता बिषयमा जस्ता संरक्षण वातावरण ,परिबर्तन जलवायु , प्र तथा ठोस न्युनिकरणमा प्रभाव यसको तथा गाह्रो गर्न प्रयोगभावकारी कार्यक्रम कार्यान्वयनमा समस्या हुनु

७. नगरपालिकामा उपलब्ध श्रोत नसक्दा पुग्न ध्यान रुपमा अपेक्षित तर्फ गर्ने सदुपयोग सीपको र साधन , रहेको अवस्था पर्ने रहनु निर्भर बाह्यश्रोतमा नगरपालिका
८. कृष्णपुर नगरपालिकाको कृषि र पर्यटन क्षेत्रको बिकास र विस्तारका लागि बृहतर क्षेत्रगत योजना तयार हुन नसकेको
९. बन बिनास र वातावरण संरक्षण बिकासको समस्याको रुपमा देखिएको
१०. बिकासका आधारभूत मापदण्डहरुको संरक्षणमा समस्या देखिएको छ
११. एक वडा एक पहिचानका कार्यक्रमहरु संचालन गर्न नसकिनु
१२. बिकासका पूर्वाधारहरुको समान वितरण गर्न नसकिएको अवस्था रहेको छ
१३. उत्पादन भएका बस्तुहरुको बजार र मुल्य निर्धारणको समस्या
१४. शिक्षा र स्वास्थ्य क्षेत्रमा देखापरेका समस्याहरुको समाधान नै बिकासको ठूलो समस्या देखिएको छ
१५. बिद्वार्थी र शिक्षकको अनुपात नमिलेको कारणले शिक्षा र स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तर लक्ष्य अनुरूप हाँसिल गर्न समस्या रहेको

चुनौतीहरु

कृष्णपुर नगरपालिका सामाजिक प्रशस्त पनि चुनौतीहरु संगसंगै सम्भावनाको बिकासका पर्यटकीय र आर्थिक ,सांस्कृतिक , छन् रहेका। यस क्षेत्रको समग्र बिकासको प्रमुख चुनौती भनेको नै आर्थिक श्रोतको अभाव रहेको हुँदा श्रोतको व्यवस्था गरि दीर्घकालीन र दिगो किसिमले भौतिक पूर्वाधारको निर्माण र बिस्तार गर्नु रहेको छ ।

१. राजश्व संकलन र आर्थिक श्रोत परिचालनका सम्बन्धमा संबैधानिक अधिकारहरुको ब्यबस्था अनुसार आर्थिक , राजश्व आन्तरिक रुपमा अपेक्षित कारण बिकासका संसाधन मानव कमजोर तथा अभाव संरचनाको प्रशासनिक नहुनु संकलन।
२. पालिकाको करिब ६२ प्रतिशत भू तहको स्थानीय राजश्व आधारित पैदावारमा बन तर रहेको बनक्षेत्र भाग- नहुनु क्षेत्रमा अधिकार
३. कृषिमा आधुनिकीकरणका लागि ठूलो बजेट र श्रोतसाधन आवस्यक पर्ने तर श्रोतको ब्यबस्थापन नहुनु
४. विनियोजित बजेटको ठूलो हिस्सा भौतिक पूर्वाधारमा मात्र खर्च हुने गरेकोमा मानव संसाधन बिकासमा कम बजेट विनियोजन हुने हुँदा त्यो क्षेत्रमा उल्लेखनीय उपलब्धि हाँसिल नहुनु
५. जलवायु परिवर्तन तथा प्रकोपले गर्दा बर्षेनी ठूलो धनजनको क्षतिहुने र नगरपालिकाको श्रोतहरु त्यसमा केन्द्रित गर्नुपर्ने चुनौती रहेको
६. नगरपालिकाका सबै वडा तथा बस्तिहरुमा प्राकृतिक श्रोतहरु र आर्थिक श्रोतहरु समान रुपमा नरहेका कारण सबै वडा र बस्तिहरुमा आर्थिक तथा प्राकृतिक श्रोतहरुबाट प्राप्त हुने राजश्वलाई समान वितरण गर्दै सबैलाई बिकासका समान अवसर प्रदान गर्न चुनौती रहेको ।
७. पर्यटकीय बिकासको उच्च सम्भावना रहेका क्षेत्रहरुमा बिकासका क्रियाकलापहरु संचालन र त्यसको दिगो संरक्षण र मर्मत सम्भार गर्न चुनौती रहेको
८. स्थानीय उत्पादनहरुले अन्तरराष्ट्रिय बजार संग प्रतिस्पर्धा गर्नुपर्ने हुँदा बजार ब्यबस्थापन र बजारीकरण गर्न चुनौती रहेको
९. सामुदायिक बन क्षेत्रहरुमा बर्षेनी रुपमा हुने डडेलो तथा आगलागीका घटनाहरु चुनौतिको रुपमा रहेको र त्यसबाट बन्यजन्तु रहेको अवस्था लोपहुने रुखबिरुवाहरु र जडिबुटी ,।

१०. सामुदायिक बिद्यालयहरूको गुणस्तर सुधार र अविभावकहरूलाई सामुदायिक बिद्यालहरू प्रति आकर्षित गर्न चुनौती रहेको ।
११. भूमिगत पानीका स्रोतहरूको गुणस्तर कमजोर हुँदै गई रहेको र विभिन्न कारणले पानी प्रदूषण बढ्दै जानु ।
१२. विभिन्न समयमा आइलाग्ने प्रकोप तथा माहामारीका घटनाहरूले धनजनको क्षति गर्ने गरेको

३.३ प्रमुख सम्भावना तथा अवसर

आफ्नो क्षेत्र भित्र रहेका आर्थिक, प्राकृतिक तथा मानवीय स्रोत तथा साधनको परिचालन गरी समृद्धिको मार्गमा अगाडि बढ्ने महत्वपूर्ण अवसर नगरपालिकालाई प्राप्त भएको छ । यस नगरपालिकामा बिकास र समृद्धिका मुख्य अवसरहरूलाई निम्न रुपमा उल्लेख गर्न सकिन्छ ।

१. संबैधानिक रुपमा विभिन्न राजनैतिक, आर्थिक तथा प्रशासनिक अधिकारहरूको उपयोग गर्न सक्ने स्थिति रहेकोछ ।
२. नगरपालिकाको हावापानी तथा स्थान विशेष कृषियोग्य भुमीको उपलब्धताका कारण यस नगरपालिकालाई पहिचान दिने गरी कृषि उत्पादन गर्न सक्ने नगरपालिकाका रुपमा बिकास गर्न सकिनेछ ।
३. एक दर्जन बढी रमणीय , भौगोलिक , सांस्कृतिक तथा धार्मिक पर्यटकीय महत्व बोकेका स्थानहरू भएकाले यसको विशेष महत्व र पर्यटन बिकासको प्रचुर सम्भावना रहेकोछ ।
४. कृषिजन्य उत्पादित बस्तुहरूको लागी आवश्यक बजारको समस्या नाराहेओ, यस नगरपालिकामा उत्पादन हुने जैविक कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनको राम्रो बजार पाउने प्रशस्त सम्भावना रहेकोछ ।
५. प्राकृतिक तथा अन्य आर्थिक स्रोतहरूको परिचालनबाट स्थानीयबासीको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउन सकिने अवस्था रहेकोछ ।
६. अमिलो प्रजातीका फलफुल , आलु, टमाटर, अदुवा, टिमुर लगायत विभिन्न मौषमी तथा बेमौषमी फलफुल एवंम् तरकारीहरू, मौरीपालन जस्ता कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनका लागी यस नगरपालिकाले आफ्नो पहिचान स्थापित गर्न सक्ने र यस क्षेत्रको आधुनिकीकरण गर्न सकेको अवस्थामा यसको उत्पादकत्वमा वृद्धि आई थप आर्थिक उपलब्धि गर्न सकिनेछ ।
७. नगरपालिकाका सबै वडाहरूमा सडक संजाल सञ्चारतथा विद्युतीकरण जस्ता बिकासका आधारभूत पूर्वाधारहरूको सुबिधा पुर्याउन सकिने अवस्था रहेकोछ ।
८. बनजंगल , विभिन्न जडीबुटी , जलास्रोत , ढुंगाखानी जस्ता प्रज्कृतिक स्रोतको लाभ लिन सकिने अवस्था रहेकोछ ।
९. पशुपालन ब्यवसायको माध्यमबाट दुग्धजन्य पदार्थको उत्पादनमा वृद्धि गर्न सकिने अवस्था रहेकोछ ।
१०. नगरपालिकामा रहेको बनजंगललाई संरक्षण गरी त्यसबाट प्राप्त गर्न सकिने लाभ जस्तै: प्रांगारिक मल जडीबुटी उत्पादन जस्ता क्रियाकलापका माध्यमबाट आर्थिक उपार्जन गर्न सकिने देखिन्छ ।
११. आबधिका योजनाको निर्माण प्रक्रिया संगै जनमानसमा देखिएको उत्साह र बिकास तथा समृद्धि प्रतिको चाहनालाई संस्थागत गर्न सकिने अवसर रहेकोछ ।

३.४ निर्देशक सिद्धान्त

नेपालको बदलिदो राजनीतिक , सामाजिक र कानुनी आधार र पन्ध्रौँ राष्ट्रिय योजनालाई समेत ध्यानमा राखेर निम्न निर्देशक सिद्धान्तहरूलाई पालना गरी नगरपालिकाको प्रथम आबधिका योजना तर्जुमा गरिएकोछ साथै आबधिका योजना कार्यान्वयन गर्दा सबै सरोकारवाला संस्था /निकाय तथा समुहहरूले निम्नलिखित बिकासका सिद्धान्तहरूलाई अनिवार्य रुपमा अवलम्बन गर्नुपर्ने हुन्छ ।

- क) नेपालको संविधानको भाग १ धारा १४ मा "नेपालको अर्थतन्त्र समाजवाद उन्मुख हुनेछ" भन्ने उल्लेख भए अनुसार पिछडीएका, उपेक्षित तथा सीमान्तकृत समुदायको सामाजिक बिकास तथा आर्थिक उत्थानका लागी नगर बिकास योजनाको ध्येय समाजवाद उन्मुख स्थानीय अर्थतन्त्रको निर्माण गर्नु हुनेछ ।
- ख) उत्पादनमुखी, आत्मनिर्भर र समाजवाद उन्मुख अर्थतन्त्रको निर्माण गरिनेछ ।
- ग) नेपालको संविधानको भाग ४ राज्यका निर्देशक सिद्धान्त सम्बन्धी धारा ५१ (घ)(१) अनुसार तीन खम्बे अर्थनीति अनुसरण गरी सार्वजनिक , नीजी, सहकारी र सामुदायिक क्षेत्रको सहभागीतामा नगरपालिकाको स्थानीय अर्थतन्त्र सुदृढ गरिनेछ ।
- घ) संविधानको भाग ४ धारा ५१ (घ) (२) मा उल्लेख भए अनुसार अर्थतन्त्रमा नीजी क्षेत्रको भूमिकालाई महत्व दिदै उपलब्ध स्रोत साधन को अधिकतम परिचालन गर्दै नगरको समृद्धि हासिल गरिनेछ ।
- ङ) संविधानको भाग ४ धारा ५१ (घ) (३) अनुसार सहकारी क्षेत्रको प्रबर्धन गर्दै यसलाई नगरको उच्चा सम्भावना रहेका आर्थिक बिकासका क्षेत्रमा परिचालन गरिनेछ
- च) रणनीतिक शहरी पूर्वाधारका योजनाहरुमा संघीय सरकार प्रदेह सरकार र स्थानीय तह बीचको समन्वय र सहकार्य अगाडि बर्धनेछ ।
- छ) स्वास्थ्य शिक्षा खानेपानी, सरसफाई, र यातायात जस्ता सेवाहरुमा सबै नागरिकहरुको सहज पहुँच पुर्याउन तीन वटै तहका सरकार , बिकास साझेदार, नीजी क्षेत्र र समुदायसंग सहकार्य गरिनेछ संविधानको भाग ४ धारा ५१ (घ) (२) मा उल्लेख भए अनुसार अर्थतन्त्रमा नीजी क्षेत्रको भूमिकालाई महत्व दिदै उपलब्ध स्रोत साधन को अधिकतम परिचालन गर्दै नगरको समृद्धि हासिल गरिनेछ ।
- ज) आर्थिक तथा सामाजिक रुपले पछाडी परेका , दलित, जनजाती, गरीव, बिपन्न वर्ग , एकल महिला, अपाङ्ता भाइका ब्यक्तीहरु र पिछडा वर्गको सेवामा पहुँचा अभिवृद्धि गर्न अवरोध पुर्याउने कारक तत्वहरुको पहिचान गरी सो को सम्बोधन गर्ने नीति नियम तथा कार्यक्रमहरुको तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ संविधानको भाग ४ धारा ५१ (घ) (२) मा उल्लेख भए अनुसार अर्थतन्त्रमा नीजी क्षेत्रको भूमिकालाई महत्व दिदै उपलब्ध स्रोत साधन को अधिकतम परिचालन गर्दै नगरको समृद्धि हासिल गरिनेछ ।
- झ) स्थानीय स्रोत साधन र सीपको अधिकतम परिचालन गरी प्राकृतिक स्रोतको दिगो उपयोग र अन्तराष्ट्रीय प्रतिबद्धता अनुसार दुगो बिकास लक्ष्य तथा समावेशी बिकासका लक्ष्य प्राप्त गर्ने तर्फ नगर बिकास योजनाका नीति तथा कार्यक्रमहरु लक्षित गरिनेछ संविधानको भाग ४ धारा ५१ (घ) (२) मा उल्लेख भए अनुसार अर्थतन्त्रमा नीजी क्षेत्रको भूमिकालाई महत्व दिदै उपलब्ध स्रोत साधन को अधिकतम परिचालन गर्दै नगरको समृद्धि हासिल गरिनेछ ।
- ञ) कृष्णपुरा नगरपालिकाको समग्र बिकास मार्फत नेपाल सरकारको पन्ध्रौ योजनाको "समृद्ध नेपाल सुखी नेपाली" भन्ने नारालाई साकार पार्न नव प्रबर्धनात्मक कार्यक्रमलाई जोड दिईनेछ संविधानको भाग ४ धारा ५१ (घ) (२) मा उल्लेख भए अनुसार अर्थतन्त्रमा नीजी क्षेत्रको भूमिकालाई महत्व दिदै उपलब्ध स्रोत साधन को अधिकतम परिचालन गर्दै नगरको समृद्धि हासिल गरिनेछ ।

३.५ सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच

सबल आर्थिक केन्द्र, समुन्नत कृष्णपुर

लक्ष्य

कृष्णपुर नगरपालिकालाई सुन्दर, समृद्ध, हरित र सांस्कृतिकनगरको रूपमा स्थापना गर्ने

उद्देश्य

१. उत्पादन, रोजगारी र आयमा समतामूलक, गुणात्मक र दिगो वृद्धि गर्ने
२. स्वस्थ, सशक्त, शिक्षित, सिर्जनशील, सीपयुक्त र सुयोग्य मानवीय श्रोतको विकास गर्ने
३. बसोबास, बजार, शहरी सुविधा र अन्तर आवद्धतालाई सहज, सुरक्षित र व्यवस्थित बनाउनु;
४. हरियाली, जैविक विविधता, जमिन र जलश्रोतको समुचित व्यवस्थापन, वातावरणमैत्री विकास तथा जलवायु विपद् उत्थानशीलता सुनिश्चित गर्नु;
५. सेवा प्रवाह, विकास उपलब्धि र जवाफदेहीको स्तरमा गुणात्मक वृद्धि गर्नु ।

३.६ परिमाणात्मक लक्ष्य

तालिका २९: अपेक्षित परिमाणात्मक उपलब्धि

क्र.स.	सूचक/लक्ष्य	एकाई	चालु आ.व.(आधार वर्ष)सम्मको अवस्था	आवधिक योजनाको अन्तसम्मको लक्ष्य	कैफियत
क.	समष्टिगत गन्तव्य तथा सूचकहरू				
१	मानव विकास सूचकांक		०.५४७	राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसार	
२	औसत आयु		६९.	राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसार	
३	ग्राहस्थ प्रतिव्यक्ति आमदानी		४८९ (अमेरिकी डलर)	९८०	
४	साक्षरता दर (५ वर्ष भन्दा माथि)	प्रतिशत	७७.३०%	८५.००%	
५	बेरोजगारी दर	प्रतिशत	१८.००%	१०.००%	
६	निरपेक्ष गरिबीको रेखामुनीको जनसंख्या	प्रतिशत	२१.००%	१८.००%	
७	आर्थिक रुपले सक्रिय जनसंख्या	प्रतिशत	६८.००%	७५.००%	
८	विपद्बाट हुने वार्षिक क्षति रकम (रु.)	रकम रु.	५ करोड	०	
९	गरिबीको रेखामुनी रहेका परिवार संख्या:	प्रतिशत	२१%	१८.००%	
१०	बहु-आयामिक गरिबी दर:	प्रतिशत	२८%	२०.००%	
ख.	विषय क्षेत्रगत गन्तव्य र सूचक				
ख.१.	आर्थिक विकास तर्फ				
	वार्षिक आर्थिक वृद्धि दर	प्रतिशत	४.२५	६.२५	

क्र.स.	सूचक/लक्ष्य	एकाई	चालु आ.व.(आधार बर्ष)सम्मको अवस्था	आवधिक योजनाको अन्तसम्मको लक्ष्य	कैफियत
	मुख्य खाद्यान्नबालीहरु (धान, गहुँ) को उत्पादन (बार्षिक मे.ट.)	मे.ट.	८६७७५ मेट	१०२०००	
	मुख्य दलहन बालीहरुको उत्पादन (बार्षिक मे.ट.)	मे.ट.	९८४	१०००	
	मुख्य तेलबालीहरुको उत्पादन (बार्षिक मे.ट.)	मे.ट.	१८७२	२३००	
	मुख्य नगदेबालीहरुको उत्पादन (बार्षिक मे.ट.)	मे.ट.	८४५	९४०	
	मुख्य तरकारीबालीहरुको उत्पादन (बार्षिक मे.ट.)	मे.ट.	१२५६०	१५३२०	
	आफ्नै कृषि उत्पादनबाट बर्षभरि खान पुग्ने घरधुरी संख्या	घर संख्या	७०.९०%	८५.००%	
	व्यवसायिक कृषिसम्बन्धि तालिम प्राप्त जनशक्ति	जना	२३० जना	५२०	
	पालिकामा कृषि, पशुपालन सम्बन्धि तालिम प्राप्त जनशक्ति संख्या	जना	२३० जना	५२०	
	पालिकामा रहेका कृषिफार्म संख्या	वटा	५	१०	
	पालिकामा रहेका गाईभैँसी पालन फार्म संख्या	वटा	२३ वटा	३०	
	पालिकामा रहेका बंगुरपालन फार्म संख्या	वटा	३३ वटा	३५	
	पालिकामा रहेका बाख्रापालन फार्म संख्या	वटा	२९ वटा	४०	
	पालिकामा रहेका कुखुरापालन फार्म संख्या	वटा	१२४ वटा	१८०	
	माछापालन फार्म	वटा	१५ वटा	३०	
	कूल खेतियोग्य जमिन (बिघा वा हेक्टरमा):	हेक्टर	६५८८ हेक्टर	६५८८ हेक्टर	
	कूल खेतियोग्य जमिन मध्ये सिचाई सुबिधा पुगेको जमिन (बिघा वा हेक्टरमा):	हेक्टर	३५५७ हेक्टर	४५००	
	बर्षभरि सिचाई सुबिधा उपलब्ध खेतियोग्य जमिन:	हेक्टर	१५८१ हेक्टर	३०००	
	प्रतिकृषक परिवारले प्रयोग गरेको औसत जमिन (हे.):	हेक्टर	०.५ हेक्टर	०.५ हेक्टर	
	३० मिनेटको दुरीमा कृषिउपज बिक्रीका लागि बजार उपलब्ध भएका परिवार संख्या:	प्रतिशत	५०%	५०%	
	पालिकाबाट बार्षिक रुपमा निर्यात हुने धान, गहुँ (किन्टल):	किन्टल	२५००० किन्टल	३५००	
	पालिकाबाट बार्षिक रुपमा औसत रुपमा निर्यात हुने पशुधन (रु. हजारमा)	रकम रु.	२३४५	३६३०	
	कार्यरत कामदार संख्या (लगभग):	जना	२३० जना	५५०	
	पालिकामा रहेका जम्मा मझौला तथा लघु उद्योग/फार्म संख्या:	वटा	१७५ वटा	२५०	
	आबद्ध परिवार संख्या:	संख्या	१७५	३००	

क्र.स.	सूचक/लक्ष्य	एकाई	चालु आ.व.(आधार बर्ष)सम्मको अवस्था	आवधिक योजनाको अन्तसम्मको लक्ष्य	कैफियत
	श्रमशक्ति सहभागिता दर (१५ बर्ष माथि)	प्रतिशत	३०.००%	४०.००%	
	कूल श्रमयोग्यजनसंख्या मध्ये बेरोजगार संख्या:	प्रतिशत	७५.०%	५०.००%	
	जम्मा दक्ष/सीपयुक्तकाममा सलग्न जनसंख्या:	प्रतिशत	१२.००%	३०.००%	
	पालिकामा रहेका वितीय संस्था संख्या:	वटा	५३ वटा	५३ वटा	
	कृषि तथा पशुबिमामा आवद्ध परिवार संख्या	प्रतिशत	६७.४०%	६७.४०%	
	उच्चरूपमा खाद्य असुरक्षामा रहेका घरपरिवारसंख्या	प्रतिशत	४.२०%	१.००%	
	पर्यटन क्षेत्रमार्जगार संख्या:	जना	१२० जना	२५० जना	
ख.२.	सामाजिक विकासतर्फ				
ख.२.१.	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या तर्फ				
	अपेक्षित आयु	बर्ष	६९ बर्ष	राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसार	
	जनसंख्या वृद्धि दर:		०.९२	०.९२ मा स्थिर	
	जनघनत्व (प्रति कि.मि.)		२८३/बर्ग कि.मि.	२८३/बर्ग कि.मि.	
	प्रति परिवार औसत जनसंख्या:	प्रतिशत	४.७३	४.७३	
	५ बर्ष मुनिको बालमृत्युदर (प्रति हजार जीवित जन्ममा)	जना	२६	२१	
	५ बर्ष मुनिका सबै खोपप्राप्त गरेका बालबालिकाको प्रतिशत:	प्रतिशत	८०%	९५.००%	
	नवजात शिशु मृत्युदर (प्रति हजार जीवित जन्ममा)	संख्या	२९ प्रति हजार जीवित जन्म	१८	
	कूल प्रजनन दर	प्रतिशत	१.८६	१.८६	
	प्रजनन उमेरकामहिलाहरुको जनसंख्या:	प्रतिशत	३७.००%	३७.००%	
	परिवारनियोजनका आधुनिक साधनको प्रयोग गर्ने प्रजनन उमेरका महिला प्रतिशत	प्रतिशत	६०.००%	७५.००%	
	५ बर्ष मुनिका बालबालिकाहरुमा कुपोषण दर	प्रतिशत	२४.००%	१५.००%	
	प्रजनन उमेरकामहिलाहरुमा रक्तअल्पता:	प्रतिशत	३४.००%	२०.००%	
	संस्थागत प्रसूती सेवालिनै दर:	प्रतिशत	९०%	१००.००%	
	दक्षस्वास्थ्यकर्मीबाट प्रसूती सेवा लिएका महिला	प्रतिशत	४०४	१००.००%	
	३० मिनेटको दुरीमा स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध भएका परिवार संख्या:	प्रतिशत	१००%	१००.००%	
ख.२.२.	शिक्षा तर्फ				

क्र.स.	सूचक/लक्ष्य	एकाई	चालु आ.व.(आधार बर्ष)सम्मको अवस्था	आवधिक योजनाको अन्तसम्मको लक्ष्य	कैफियत
	साक्षरता दर (५ बर्षभन्दा माथि)	प्रतिशत	८७.३०%	९५.००%	
	साक्षरता दर (१५ बर्षभन्दा माथि)	प्रतिशत	६८.८७%	८०.००%	
	माध्यमिक तह (१-१२) माकूल भर्नादर	प्रतिशत	९६.००%	१००.००%	
	आधारभूत तह (१-८) माखुद भर्नादर	प्रतिशत	९७.३२%	१००.००%	
	बिद्यालय तह (१-१२) कोभर्नामा लैगिक समता	प्रतिशत	८९.००%	९०.००%	
	उच्चशिक्षामा कूलभर्ना दर:	प्रतिशत	५८.००%	७५.००%	
	आधारभूत तहमा बिद्यालयबाहिर रहेका बिद्यार्थी संख्या:	जना	१२३१	०	
	बिद्यालय तह (१-१२) माशिक्षक-बिद्यार्थी अनुपात	जना	१३४/शिक्षक	६०/शिक्षक	
ग.२.३.	खानेपानी तथासरसफाइ				
	आधारभूतखानेपानी (योजनाबाट) सुबिधा पुगेको घरधुरी संख्या/प्रतिशत:	प्रतिशत	४.३०%	४०.००%	
	उच्च (सुधारिएको) खानेपानी योजनाबाट खानेपानी सुबिधा पुएका घरधुरी संख्या/प्रतिशत:	प्रतिशत	८.१०%	५०.००%	
	खानेपानी सुबिधानपुगेका घरधुरी संख्या/प्रतिशत :	प्रतिशत	८७.००%	१.००%	
	सुरक्षित शौचालय भएकाघरधुरी संख्या/प्रतिशत:	प्रतिशत	५६.३०%	७५.००%	
	खाल्डे शौचालय भएकाघरधुरी संख्या/प्रतिशत :	प्रतिशत	३७.९०%	२५.००%	
	सार्वजनिक शौचालयप्रयोग गर्ने घरधुरी प्रतिशत :	प्रतिशत	०.८०%	०.००%	
	शौचालय नभएका घरधुरीसंख्या/प्रतिशत:	प्रतिशत	५.००%	०.००%	
	पूर्ण सरसफाइ युक्तवडा घोषणा	वटा	छैन	९ वडा	
	सुरक्षित खानेपानी रशौचालय भएका बिद्यालय संख्या:	वटा	४४ वटा	१००.००%	
	पानी शुद्धिकरण गर्नेसुबिधा भएका खानेपानी योजना संख्या	संख्या	२	१००.००%	
ग.२.४.	सामाजिकसामबेशिकरण				
	पालिकामा जम्मा महिलाउद्यमी संख्या (कूल उद्दमी मध्ये):	प्रतिशत	३४.००%	४०.००%	
	महिला साक्षरताप्रतिशत:	प्रतिशत	७०.४०%	८५.००%	
	घरजग्गा महिलाको नाममाभएका परिवार संख्या:	प्रतिशत	६.७०%	२५.००%	
	महिलालक्षित कार्यक्रमका लागि बिनियोजन भएको बजेटको प्रतिशत:	प्रतिशत	२७.००%	४०.००%	
	ब्यबसायिकतथा सीपयुक्त तालिम प्राप्त महिला संख्या	जना	२३०जना	५३०	

क्र.स.	सूचक/लक्ष्य	एकाई	चालु आ.व.(आधार बर्ष)सम्मको अवस्था	आवधिक योजनाको अन्तसम्मको लक्ष्य	कैफियत
	ब्यबसायिक तथा सीपयुक्त तालिम प्राप्त अपांगता भएका व्यक्तिहरुको संख्या	जना	४० जना	४५.००%	
	ब्यबसायिकसीप भएका युवा जनशक्ति (संख्या/प्रतिशत):	प्रतिशत	१२%	४५.००%	
	उपभोक्तासमितिमा महिला सदस्यहरुको प्रतिनिधित्व प्रतिशत	प्रतिशत	३३%	५०.००%	
	उपभोक्तासमितिमा दलित सदस्यहरुको प्रतिनिधित्व प्रतिशत	प्रतिशत	१४%	२०.००%	
	उपभोक्तासमितिमा अपांगता भएका सदस्यहरुको प्रतिनिधित्व प्रतिशत	प्रतिशत	०	५.००%	
	आधारभूत सामाजिक सुरक्षामा आवद्ध जनसंख्या	प्रतिशत	२०.००%	४०.००%	
	स्वास्थ्य बिमामा आवद्ध घरधुरी संख्या	प्रतिशत	१४.००%	५०.००%	
ख.३.	पूर्वाधार विकासतर्फ				
	कालोपत्रे सडक (कि.मि.)	कि.मि.	७१ किमी	१५७	
	ग्राभेल सडक (कि.मि.)	कि.मि.	८६ किमी	५०	
	सडक पुल	वटा	९ वटा	१५	
	बिद्युत सेवा प्राप्त घरपरिवार संख्या/प्रतिशत	प्रतिशत	९०.००%	१००.००%	
	श्रीफेजको बिद्युत लाइन पुगेका वडा/बस्ती संख्या	वटा	३ वडा, १३ बस्ती	सबै वडा र बस्ती	
	इन्टरनेट प्रयोगकर्ता संख्या (जनसंख्या):	प्रतिशत	१००.००%	१००.००%	
	इन्टरनेट प्रबिधि मार्फत पढाई हुने बिद्यालय संख्या	वटा	९ वटा	५०.००%	
	सुरक्षित मापदण्ड अनुसार निर्मित घरमा बसोबास गर्ने परिवार संख्या	प्रतिशत	१४.००%	४०.००%	
	आफ्नै स्वामित्वको घरमा बसोबास गर्ने परिवार संख्या:	प्रतिशत	९८.१०%	१००.००%	
	खानापाकाउन दाउरा, गुइठा आदिको प्रयोग गर्ने घरधुरी संख्या	प्रतिशत	७१.८०%	५०.००%	
ख.४.	बन, वातावरण तथा विपद ब्यबस्थापन/जलवायु परिवर्तन				
	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन कार्य योजना तयार भएको/नभएको	वटा	नभएको	भएको	
	चालु आ.व. मा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सम्बन्धि संचालित क्रियाकलाप संख्या	वटा	४ वटा	१०	
	भूकम्प प्रतिरोधी मापदण्ड अनुसार निर्मित भवन (कार्यालय) संख्या	संख्या	२०४७ वटा	३५००	
	पालिकाको कूल क्षेत्रफल मध्ये बनजंगलले ओगटेको प्रतिशत	प्रतिशत	६३.२७ % (15837 हेक्टर)	६३.२७ % (15837 हेक्टर)	
	सामुदायिक बनबाट प्राप्त हुने राजश्व (रकम रु. हजारमा)	रकम रु.	०	०	

क्र.स.	सूचक/लक्ष्य	एकाई	चालु आ.व.(आधार वर्ष)सम्मको अवस्था	आवधिक योजनाको अन्तसम्मको लक्ष्य	कैफियत
	बृक्षारोपण गरिएको क्षेत्रफल (हेक्टर)	हेक्टर	२	५	
	बनपैदावार सम्बन्धि उद्योग तथा ब्यबसाय संख्या	वटा	१४ वटा	३० वटा	
	नर्सरी स्थापना संख्या	वटा	२४ वटा	५० वटा	
	ठोसफोहोर ब्यबस्थापनका लागि ल्याण्डफिल साइट संख्या	वटा	१	२ वटा	
	स्थानीय बातावरण मैत्री नीति तर्जुमा	संख्या	छैन	छ	
ख.५.	सुशासन तथा संस्थागत विकास				
	सेवा प्रवाह सम्बन्धि सेवाग्राहीको सन्तुष्टि मापन गरिएको		छ	छ	
	गत आ.व.को विनियोजित बजेटको तुलनामा खर्च प्रतिशत	प्रतिशत	९२.००%	१००.००%	
	पालिकाको ऐन, नियम तथा विनियम, निर्देशिका, कार्यविधि तथा मापदण्ड र योजनाहरूको निर्माण (संख्या)	वटा	५१ वटा	सबै निर्माण भएका	
	सामाजिक परिक्षण गर्ने वडा संख्या	संख्या	९ वटै वडा	९ वटै वडा	
	पालिका स्तरको सामाजिक सुनवाई संचालन पटक		२ पटक	३ पटक	
	सूचना अधिकारी र गुनासो सुन्ने अधिकारीको व्यवस्था भएका कार्यालय/शाखाहरूको संख्या	संख्या	सबै	सबै	
	संगठन संरचनाको अनुपातमा पालिका/वडामा कर्मचारी संख्या	जना	१०६ जना	सबै परिपूर्ति	
	आफ्नै भवन भएका वडा संख्या:	वटा	७ वटा	९ वटै वडा	
	ब्यबस्थित सूचना प्रणालीबाट प्रतिबेदन	वटा	लागु भएको	लागु भएको	
	व्यक्तिगत घटनाहरूको अनलाइन दर्ता	प्रतिशत	७४.००%	१००.००%	
	प्रहरी चौकी/उप-चौकी संख्या:	वटा	३ वटा	३ वटा	
	पालिकाको न्यायिक समितिमा परेका उजुरी संख्या (आ.व.२०७९/८०)	वटा	१०३ वटा	०	
	न्यायिक समितिले मेलमिलाप गराएका मुद्दा संख्या	संख्या	१०३	०	

३.७ रणनीति तथा प्राथमिकता

तालिका ३०: नगरपालिकाका प्रमुख रणनीति तथा प्राथमिकताहरू

रणनीतिहरू	प्राथमिकताहरू
उद्देश्य १: उत्पादन, रोजगारी र आयमा समतामूलक, गुणात्मक र दिगो वृद्धि गर्ने	
१.१: तुलनात्मक लाभका कृषि, पर्यटन, उद्योग तथा व्यापार प्रवर्द्धन गर्ने;	कृषिमा अधुनीकरण
१.२: कृषि, पशुपक्षी र वनजन्य उपजको व्यवसायीकरण, विविधीकरण र औद्योगीकरण	सहज बजारीकरण

रणनीतिहरू	प्राथमिकताहरू
गर्ने;	
उद्देश्य २: स्वस्थ, सशक्त, शिक्षित, सिर्जनशील, सीपयुक्त र सुयोग्य मानवीय श्रोतको विकास गर्ने	
२.१: प्रारम्भिक बालविकास, गुणस्तरीय शिक्षा, स्तरीय स्वास्थ्य सेवा, सुदृढ सरसफाइ तथा खानेपानी सुविधा, सामाजिक सुरक्षामा सहज पहुँच र उपभोग सुनिश्चित गर्ने;	शिक्षा र स्वास्थ्यमा सबैको पहुँच
उद्देश्य ३: बसोबास, बजार, शहरी सुविधा र अन्तर आवद्धतालाई सहज, सुरक्षित र व्यवस्थित बनाउनु;	
३.१: यातायात, बजार र सुरक्षित आवास, स्वच्छ ऊर्जा तथा सञ्चारका पूर्वाधारको विस्तार र स्तरोन्नति गर्ने;	हरेक बस्तीमा सडक र सञ्चारको पहुँच
उद्देश्य ४: हरियाली, जैविक विविधता, जमिन र जलश्रोतको समुचित व्यवस्थापन, वातावरणमैत्री विकास तथा जलवायु विपद् उत्थानशीलता सुनिश्चित गर्नु;	
४.१: विकास प्रक्रिया तथा नतिजालाई वातावरणमैत्री, उत्थानशील र दिगो बनाउने;	विपद्, वातावरण व्यवस्थापन र जलवायु परिवर्तन अनुकूलन
उद्देश्य ५: सेवा प्रवाह, विकास उपलब्धि र जवाफदेहीको स्तरमा गुणात्मक वृद्धि गर्नु ।	
५.१: अन्तर सरकार, सहकारी, निजी क्षेत्र, समुदाय र नागरिक समाजको समन्वय, साझेदारी र सहकार्यलाई अभिवृद्धि गर्ने ।	हरेक नागरिकलाई गुणस्तरीय सुलभ सेवा प्रदान

३.८ लगानी, स्रोत अनुमान र बाँडफाँट

तालिका ३१: लगानी प्रक्षेपण

क्र.सं.	आ.व.	अपेक्षित आर्थिक वृद्धि दर	अपेक्षित गार्हस्थ उत्पादन (रु हजारमा)	प्रक्षेपित लगानी
१	०७९/८०			
२	०८०/८१			
३	०८१/८२			
४	०८२/८३			
५	०८३/८४			
योजना अवधिमा हुने कुल प्रक्षेपित लगानी				

तालिका ३२: आवधिक योजनामा खर्च ब्यहोर्ने स्रोतहरू

क्र.सं.	स्रोत	योजना अवधिमा हुने लगानी	प्रतिशत
१	सरकारी (प्रदेश तथा संघीय सरकार) क्षेत्र		
२	सहकारी क्षेत्र		
३	निजी क्षेत्र		
४	गै.स.स.		
५	उपभोक्ता समूह, सामुदायिक संस्था आदिको योगदान		
६	अन्तर स्थानीय तह साझेदारी		
कुल			

तालिका ३३: नगरपालिकाको आय अनुमान

बजेटकाश्रोतहरू	गत आ.व. को यथार्त(रु.हजार)	चालु आ.व. को अनुमान (रु. हजार)	आगामी ५ बर्षको श्रोत अनुसार प्रक्षेपण रकम (रु.हजारमा)					५ बर्षको जम्मा (रु.हजारमा)
			पहिलो आ.व. (२०८०/०८१)	दोश्रोआ.व. (२०८१/०८२)	तेश्रोआ.व. (२०८२/०८३)	चौथोआ.व. (२०८३/०८४)	पाँचौआ.व. (२०८४/०८५)	
१.आन्तरिक आय	२८,२०३.३३	४०,०००.००	४४,०००.००	४६,०००.००	४८,०००.००	५२,८००.००	५५,२००.००	२४६,०००.००
क.कर राजश्व								
ख.गैर कर राजश्व								
२.राजश्व बाडफाड								
क.नेपाल सरकार	१३,१९७.६९	१४५,५३६.००	१६०,०८९.६०	१८४,१०३.०४	२२०,९२३.६५	२४३,०१६.०१	२६७,३१७.६१	१,०७५,४४९.९१
ख.प्रदेश सरकार	३०८,९००.९७	३,७३९.००	४,११२.९०	४,७२९.८४	१०,४०५.६४	१२,४८६.७६	१४,९८४.१२	४६,७१९.२५
३.रोयल्टी बाँडफाँड								
क.बन रोयल्टी								
ख.खानी रोयल्टी (ढुंगा,गिट्टी,वालुवा)	२,६२५.१०	२४,८००.००	२७,२८०.००	३१,३७२.००	३७,६४६.४०	४५,१७५.६८	५४,२१०.८२	१९५,६८४.९०
ग.बिद्युत रोयल्टी								
घ.निकुन्ज रोयल्टी								
अन्य								
४.नेपाल सरकारबाट प्राप्तहुने अनुदान								
वित्तीयसमानीकरण अनुदान	१६३,१००.००	१७३,६००.००	१९०,९६०.००	२१९,६०४.००	२६३,५२४.८०	३१६,२२९.७६	३७९,४७५.७१	१,३६९,७९४.२७
सशर्तअनुदान	२५१,१२०.३७	३१०,५२४.००	३४१,५७६.४०	३९२,८१२.८६	४७१,३७५.४३	५६५,६५०.५२	६७८,७८०.६२	२,४५०,१९५.८३
सम्पुरकअनुदान								

बजेटकाश्रोतहरू	गत आ.व. को यथार्त(रु.हजार)	चालु आ.व. को अनुमान (रु. हजार)	आगामी ५ बर्षको श्रोत अनुसार प्रक्षेपण रकम (रु.हजारमा)					५ बर्षको जम्मा (रु.हजारमा)
			पहिलो आ.व. (२०८०/०८१)	दोश्रोआ.व. (२०८१/०८२)	तेश्रोआ.व. (२०८२/०८३)	चौथोआ.व. (२०८३/०८४)	पाँचौआ.व. (२०८४/०८५)	
बिशेषअनुदान								
५.प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदान								
वित्तीयसमानीकरण अनुदान	१२,०९७.००	१२,७८४.००	१४,०६२.४०	१६,१७१.७६	१९,४०६.११	२३,२८७.३३	२७,९४४.८०	१००,८७२.४१
सशर्तअनुदान								
सम्पुरकअनुदान								
बिशेषअनुदान								
६.अन्य अनुदान -सामाजिक सुरक्षा	२०२,७३५.५६	२३५,६५२.००	२५९,२१७.२०	२९८,०९९.७८	३५७,७१९.७४	४२९,२६३.६८	५१५,११६.४२	१,८५९,४१६.८२
७.जनसहभागिता								
८.निजिक्षेत्रको लगानी								
९.अन्तर स्थानीय तह साँझेदारी रकम								
१०.गैस र सामुदायिक क्षेत्रको लगानी								
११.आन्तरिक ऋण								
कूलजम्मा :	९८१,९८०.०२	९४६,६३५.००	१,०४१,२९८.५०	१,१९२,८९३.२८	१,४२९,००१.७७	१,६८७,९०९.७५	१,९९३,०३०.१०	७,३४४,१३३.४०

९. कृष्णपुर नगरपालिकाका गौरवका आयोजनाहरू

कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)						जिम्मेवारी	स्थानगत तथा कार्यक्रम विवरण
				पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व.	पाँचौ आ.व.	जम्मा		
नगर गौरव आयोजना											
										नगरपालिका	
										नगरपालिका	
										नगरपालिका	
										नगरपालिका	
										नगरपालिका	
										नगरपालिका	
										नगरपालिका	
										नगरपालिका	
										नगरपालिका	
										नगरपालिका	
										नगरपालिका	

परिच्छेद ४: आर्थिक क्षेत्र

नेपालको संविधानले सुनिश्चित गरेको खाद्य सुरक्षा, मर्यादित र सुरक्षित रोजगारी र आयको अधिकार कार्यान्वयन गर्न नेपाल सरकार, प्रदेश सरकारका साथै र स्थानीय सरकारको पनि महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । यसलाई मूर्तरूप दिन संवैधानिक व्यवस्था, संघ, प्रदेश तथा स्थानीय नीति, कानून, योजना र लक्ष्यको आधारमा स्थानीय सरकारले योजनाबद्ध प्रयास गर्नु आवश्यक रहेको छ । यस नगरपालिकाको समग्र आर्थिक विकासको अग्रणी क्षेत्र कृषि, पशु, उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय, पर्यटन, वन पैदावार, सहकारी एवं कृषि पर्यटन रहेका छन् ।

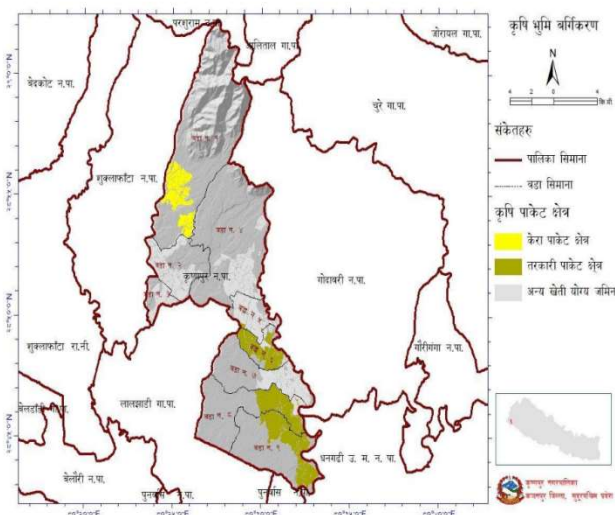
यस नगरपालिकाको उत्पादन, रोजगारी र आयको प्रमुख संभाव्य स्रोतका रूपमा रहेको कृषि, पशु, उद्योग व्यवसाय, व्यापार, बितीय व्यवस्थापन जस्ता क्षेत्रमा विकासका प्रयासलाई डोहोर्याउन यस क्षेत्रको बिद्यमान अवस्था, समस्या तथा चुनौती समेत विषय क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य र सो को प्राप्तिका लागि अवलम्बन गर्नु पर्ने रणनीति र बिषय क्षेत्रगत प्रमुख कार्यक्रमहरु सहितको आर्थिक विकास योजना निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.१ कृषि तथा पशुपन्छी

४.१.१ पृष्ठभूमि

कृषि तथा पशुपन्छी क्षेत्रले यस पालिकामा कुल गार्हस्थ उत्पादनको सर्वाधिक करिब ८० प्रतिशतको योगदान गरेको पाइन्छ ।

कृषि क्षेत्रमा प्रचुर सम्भावना भएको नगरपालिकामा करिव एक तिहाइ खेतीयोग्य भूमि रहेको अवस्थामा उपलब्ध भूमिको वैज्ञानिक ढंगले समुचित प्रयोग गरी कृषि र कृषि उद्योगको विकास गर्नुपर्ने आवश्यकता छ । एकातर्फ जग्गाको खण्डीकरण रोक्नुपर्ने चुनौती छ भने अर्कोतर्फ जग्गा बाँझो राख्ने प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गर्नुपर्ने छ । कृषि उत्पादनका क्षेत्रमा आत्मनिर्भर बनाई निर्यातमूलक अवस्थामा पुर्‍याउने सोच अनुरूप नै यस पालिकालाई विशेष प्राथमिकतामा राखिएको छ । उपलब्ध श्रम र सीपको पहुँच विस्तार गरी रोजगार सिर्जना गर्दै कृषिमा आधुनिकीकरण, व्यवसायीकरण र यान्त्रीकरणको माध्यमबाट कृषि क्षेत्रको उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने लक्ष्य लिइएको छ ।

दिगो विकास लक्ष्यअन्तर्गत भोकमरीको अन्त्य लगायतका लक्ष्य प्राप्त गर्न आदर्श उत्पादन र न्यायिक वितरण प्रणाली प्रति विशेष पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ । पोषण तथा खाद्य विविधता प्रवर्द्धन गर्नका लागि खाद्यान्नका अतिरिक्त दूध, माछा, मासु र अण्डाको महत्वपूर्ण भूमिकालाई मनन गरी नगरपालिकामा पशुपन्छी पालनका माध्यमबाट पोषण तथा खाद्य सुरक्षा प्रवर्द्धन भई रोजगारीका अवसरहरु सिर्जना हुनुका साथै आर्थिक उन्नतितर्फ अग्रसर हुनको लागि सहयोग पुग्ने देखिन्छ ।

४.१.२ समस्या तथा चुनौती

यस नगरपालिकामा कृषिको विकास तथा व्यवसायीकरणका समस्याहरुमा मुख्यतः बजारको अभाव, लगानीको अभाव तथा आधुनिक उपकरण तथा गुणस्तरीय विउविजन, मलखाद एवं औषधीहरुको अभावको समस्या रहेको अवस्था छ । यसैगरी व्यावसायिक खेती तथा बजारीकरणका लागि सिप तथा पूँजीको अभाव, स्थानीय स्तर विमा गर्ने निकायको अभावले गर्दा हावा, हुरी,डुवान आदिका कारणबाट वाली उत्पादनमा भैरहेको क्षतीप्रमुख समस्याको रूपमा रहेको पाइन्छ । अर्कोतर्फ कृषिमा लागत लाभको दृष्टिकोणमा खेती प्रणाली खर्चिलो हुनु, माटोको नियमित परीक्षण नहुनु जस्ता समस्या,व्यावसायिक सोचको कमी विद्यमान रहनु,कृषि संकलन केन्द्र नहुनु, कृषि पर्यटन तथा पकेट खेती विकास कार्यक्रम नहुनु एव प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रम संचालन नहुनु, कृषि उपजको सुरक्षित भण्डारको सुविधा नहुनु, रष्टिक

स्टोरलगायतको सुविधा नहुनुबाट व्यवस्थित विक्री वितरण प्रणाली समेत नभएको अवस्था छ भने अधिकांश कृषकहरूमा व्यावसायिक कृषि र पशुपालन सम्बन्धी प्राविधिक, व्यवस्थापकीय र बजारीकरण सम्बन्धी ज्ञान, सीप र प्रविधिको प्रयोगमा कमी हुनु रहेको छ । आर्थिक विकास संभावनाका क्षेत्रहरू प्रचुर भएपनि परम्परागत र निर्वाहमुखी खेती प्रणाली, व्यावसायिक ज्ञान तथा प्रविधि सम्बन्धी सूचनाको कमी, कर्जामा कम पहुँच, बजारोन्मुख खेती प्रणाली नहुनुका साथै कृषि विज्ञको समेत कमी भएको अवस्था पाइन्छ । स्थानीय हावापानी सुहाउँदो र बढी उत्पादन दिने खालको विभिन्न प्रजातीका बीउ बिजन उत्पादन गर्ने नर्सरी नहुँदा कृषकहरूले माग र आवश्यकता अनुसारको वोट विरुवा प्राप्त गर्न सकेका छैनन् । साथै जलवायु परिवर्तनको असरका कारण बालीमा देखापर्ने हानीकारक झार, रोग तथा किराहरूको प्रकोप लगायत पोषण र पानी सम्बन्धी जोखिममा वृद्धि भएको अवस्था छ । जडीबुटी उत्पादन विस्तार र बजारीकरण समस्या, संकलन साथै उत्पादनका लागि औजार उपकरणको कमी, वन्यजन्तुको समस्या समेत विद्यमान रहेको छ ।

भूमि व्यवस्थापन तथा भूमि प्रशासन सेवालाई वैज्ञानिकीकरण तथा सरलीकरण गर्नु, गुठी जग्गाको अभिलेखाङ्कन गरी अतिक्रमण रोक्नु, परम्परागत खेती प्रणालीलाई आधुनिकीकरण र व्यावसायिकरण गराई युवा जनशक्तिलाई कृषि तथा पशु व्यवसायतर्फ आकर्षित गराउनुका साथै वैदेशिक रोजगारीबाट फर्केकाहरूका लागि कृषिमा आकर्षित हुने खालका कार्यक्रमहरूबाट स्वरोजगार गराउनु, खाद्यान्नको उचित वितरण गर्नु र यसको प्रयोगमा जनचेतनामूलक कार्य सञ्चालन गर्नुका साथै कृषि सहकारीहरूको लगानीलाई व्यापकरूपमा कृषि उत्पादन तथा उद्योगमा परिचालन गर्नुपर्ने चुनौतीहरू रहेका छन्।

४.१.३ संभावना तथा अवसर

रैथाने जातका खाद्यान्न वालीहरू उत्पादनलाई व्यावसायिक रूपले उत्पादन गर्न सकिने संभावना छ । रैथाने बाली तथा केरा, आँप लिची, आरु, अम्बा, मेवा, अनार, भोगटे सिताफल लगायत फलफुल खेतीको लागि उपयुक्त हावापानी रहेको छ । मौसमी तथा बेमौसमी तरकारी खेतीका लागि प्रचुर सम्भावना रहेको छ । उच्च मुल्य जाने रायोको साग तथा तरकारीको विउ लगायत बालीको पकेट क्षेत्रको बिस्तार र प्रवर्द्धन गर्न सकेको खण्डमा कृषिको व्यावसायिकता एवं दिगो खाद्य सुरक्षाको सुनिश्चितता प्रदान गर्न सक्ने प्रचुर संभावना रहेको छ । यसका अतिरिक्त मुख्य वनजन्य उत्पादनहरूको व्यवस्थित संकलन तथा बजारीकरण गर्न सके यहाँको आर्थिक अवस्थामा समेत प्रत्यक्ष सहयोग पुग्ने देखिन्छ ।

नगरपालिकामा कुखुरा तथा वास्त्रापालनको प्रशस्त सम्भावना छ । व्यावसायिक रूपमा पशुपालन गर्न सकेमा पशुपालकहरूलाई मनग्य आम्दानी हुने देखिन्छ । पशुपालनको तथ्याङ्कलाई हेर्दा खसी, बोका, कुखुराको स्थानीय वजारमा खपत भई निर्यात समेत हुने गरेको छ । गाई तथा बंगुर पालन गरेमा मासु तथा दुधजन्य पदार्थहरू गुलरिया लगायत अतरियासम्मको बजार मागलाई समेत पुरा गर्न सकिने राम्रो अवसर रहेको छ ।

४.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

कृषिको

आधुनिकीकरण

एवम् व्यावसायिकताको विकासद्वारा कृषि तथा पशुपन्छीपालन क्षेत्रलाई प्रतिस्पर्धी र आत्मनिर्भर बनाउने ।

उद्देश्य

१. कृषि उत्पादन र उत्पादकत्ववृद्धि गरी नगरपालिकाको निर्यात प्रवर्द्धन गर्नु ।
२. निर्वाहमुखी कृषि प्रणालीलाई दिगोर व्यावसायिक प्रणालीमा रूपान्तरण गर्नु ।
३. जैविक खेतीको प्रवर्द्धनमार्फत कृषिक्षेत्रको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमतावृद्धि गरी अर्थतन्त्रमा टेवा पुऱ्याउनु ।
४. पशुपन्छीपालनलाई प्रविधियुक्त र व्यावसायिक बनाई पशुपन्छीजन्य पदार्थको निर्यात प्रवर्द्धन गर्नु ।

रणनीति र कार्यनीति

तालिका ३४: कृषि तथा पशुपालनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	
उद्देश्य १: कृषि उत्पादन र उत्पादकत्ववृद्धि गरी नगरपालिकाको निर्यात प्रवर्द्धन गर्नु ।	

१.१: कृषिक्षेत्रको उत्पादकत्ववृद्धि र आधुनिकीकरण गर्ने ।	१. दिगो कृषिविकासका लागि आवश्यक २. कृषिवस्तु उत्पादन अभिवृद्धि गर्ने उपयुक्तर दिगो सिँचाई सुविधा ल्याउने ३. उन्नत प्रविधि (ट्रेसिंग मेशिन, जल ४. कृषिमा आधुनिकीकरणका लागि ५. खेती योग्य जग्गालाई बाँझो राख्ने
उद्देश्य २: निर्वाहमुखी कृषि प्रणालीलाई दिगोर व्यावसायिक प्रणालीमा रूपान्तरण गर्नु।	
२.१: तुलनात्मक लाभ हुन सक्ने स्थानीय बालीनाली र आधारभूत खाद्य वस्तुको उपभोगमा आत्मनिर्भरता हासिल गर्ने ।	१. खाद्य तथा अन्य कृषि उत्पादनमा २. कृषि उपज उत्पादन, प्रशोधन, भण्डारण ३. उत्पादन र भण्डारणका क्रममा हुने ४. निजी तथा सहकारी क्षेत्रको संलग्नता ५. मूल्य शृङ्खला पद्धति अनुसार उत्पादन ६. खाद्यान्न उत्पादन न्युन भएकाले प्रवर्द्धन तथा उपयोगमा जोड दिने ७. सुरक्षित खानपान र पौष्टिक तत्व
उद्देश्य ३: जैविक खेतीको प्रवर्द्धन मार्फत कृषिक्षेत्रको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता वृद्धि गरी नगरपालिकाको अर्थतन्त्रमा टेवा पुर्‍याउनु	
३.१: जलवायु परिवर्तन र प्रकोपबाट पर्ने नकारात्मक असर न्यूनीकरण गर्दै वातावरणमैत्री कृषि प्रविधिको विकास र विस्तार गर्ने ।	१. प्राङ्गारिक खेतीलाई प्रोत्साहित गर्ने २. जलवायु परिवर्तनसँगै कृषिमा ३. लोपोन्मुख तथा रैथाने विउ बिज ४. कृषि अध्ययन तथा अनुसन्धान ५. कृषि उपजको अधिकतम उत्पादन
उद्देश्य ४: पशुपन्छी पालनलाई प्रविधियुक्तर व्यावसायिक बनाई पशुपन्छीजन्य पदार्थको निर्यात प्रवर्द्धन गर्नु।	
४.१: कृषकलाई पशुपन्छी पालन तथा पशुपन्छीजन्य व्यवसायमा प्रेरित गरी आत्मनिर्भर हुने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	१. कृषकलाई पशुपन्छी पालन तथा २. युवाको विदेश पलायन रोकन तथा गरिनेछ। ३. पशुपन्छी पालनमा युवासहभागि ४. व्यावसायिक पशुपन्छी पालनका ५. विपन्न परिवारलाई पशुपन्छी पा ६. प्रत्येक वडामा पशु प्राविधिकको

कार्यक्रम

तथा

आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलवायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व.	पाँचौ आ.व.	जम्मा						
	कृषि तथा पशुपन्छी															
	मलउपलब्ध तथा बितरण केन्द्र स्थापनागर्ने	वटा														
	उन्नत जातकाबिउ बिजन उपलब्ध तथा वितरण	बोरा														
	उन्नत जातको आलुको विज वितरण	क्वीन्टल														
	माटो परिक्षण गराउने र नतिजाको आधारमा उपयुक्तखेती प्रणालीको बिकास गर्ने	वटा														
	एग्रोभेटस्थापना	वटा														
	बेमौषमीतरकारी खेतीगर्ने	वटा														
	कृषी बालीबिमाको शुरुवात गर्ने	पटक														
	विभिन्न जातकाबिरुवाहरुको नर्शरी स्थापना	वटा														
	दुध संकलन तथाबितरण केन्द्र स्थापना	वटा														
	दुध संकलन तथा प्रशोधन	वटा														
	तरकारी संकलनतथा बिक्री वितरण केन्द्र स्थापना	वटा														

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलवायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व.	पाँचौ आ.व.	जम्मा						
	ब्यबसायिकतरकारी खेती गर्ने															
	ब्यबसायिका केरा खेती गर्ने	जना														
	ब्यबसायिक च्याउ खेती गर्ने	जना														
	ब्यबसायिकमसला खेती अदुवा), बेसार खुर्सानी (	वटा														
	बगर खेतीकोबिकास तथा स्तर उन्नती															
	तरकारी पकेट क्षेत्र छनौट गर्ने	वटा														
	अन्नबाली पकेट क्षेत्र छनौट गर्ने	वटा														
	कृषकहरुकोब्यबसायकोस्थीतीकोमुल्यांकन गरी अनुदानकोब्यबस्थापन गर्ने	वटा														
	अनुदानमाचम्पा वितरण	वटा														
	कृषी जन्यबस्तु संकलन केन्द्र स्थापना	वटा														
	केरा पकेट क्षेत्र निर्माण	बोट														
	सीत भण्डारण गृह	गोटा														
	उत्पादित कृषिजन्यबस्तुहरुको हप्तामा एक दिन हाट बजार संचालन गर्ने	वटा														

४.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

१. कृषि तथा पशुपन्छी										
नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाई	आधार वर्षको अवस्था	योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)			जम्मा	पुष्ट्याँडको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
					पहिलो	तेस्रो	पाँचौँ			
प्रभाव	नगरपालिकाको आर्थिक विकासको क्षेत्रमा उच्चतम लगानी परिचालन गरी गुणस्तरीय उत्पादन र उत्पादकत्वमा बृद्धि गर्नु।	कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा कृषि तथा पशुपन्छीपालनको हिस्सा	प्रतिशत						नगरपालिका विभिन्न दस्तावेजहरु , कृषि, पशु विकास र स्वास्थ्य शाखाको प्रतिवेदन	कृषि, पशु र खाध्य सुरक्षा क्षेत्रले थप प्रोत्साहन र प्राथमिकता पाएका हुने
असर	कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व बृद्धि गरी नगरपालिकाको निर्यात प्रवर्द्धन भएको हुनेछ ।	प्रमुख खाद्यान्न बालीको उत्पादकत्व (धान, गहुँ, तोरी)	मे. टन प्रति हेक्टर							
		दलहनहरुको उत्पादकत्व	मे. टन प्रति हेक्टर							
		आलु बालीको उत्पादकत्व	मे. टन प्रति हेक्टर							
प्रतिफल	निर्वाहमुखी कृषि प्रणाली दिगो एवम् व्यावसायिक प्रणालीमा रुपान्तरण हुनेछ ।	३० मिनेटसम्मको दुरीमा कृषि उपज बिक्रीका लागि बजार उपलब्ध भएका कृषक परिवार	प्रतिशत							
		वर्षभरी सिंचाइ हुने खेतियोग्य जमिन	प्रतिशत							
		तरकारी व्यवसायिक उत्पादन क्षेत्र	प्रतिशत							
		कृषि सहकारी संस्था	सङ्ख्या							
		सहकारीमा आवद्ध कृषक	सङ्ख्या							
	कृषिमा आधारित उद्योगको स्थापना तथा सञ्चालन भई रोजगारी र आमदानी बृद्धि हुनेछ ।	कृषिमा आधारित उद्योग सञ्चालन	सङ्ख्या							
		कृषिमा आधारित रोजगारी	सङ्ख्या							
		कृषि तालिम प्राप्त जनशक्ति	जना							
शीत भण्डार		सङ्ख्या								

		कृषि उपज सङ्कलन केन्द्र	सङ्ख्या							
		टनेल	सङ्ख्या							
		कृषि प्राविधिक	जना							
	व्यवसायिक पशुपालनबाट पशुजन्य पदार्थको आयात अन्त्य भई निर्यात प्रवर्द्धन भएको हुनेछ ।	व्यवसायिक पशुपालन फर्म	सङ्ख्या							
		अण्डाको उत्पादकत्व	सङ्ख्या (हजारमा)							
		दुधको उत्पादकत्व	लीटर (हजारमा)							
		मासुको उत्पादकत्व	मेट्रिक टन							
		पशु प्राविधिक	जना							

४.२ सिँचाइ

४.२.१ पृष्ठभूमि

कृष्णपुर नगरपालिका चुरे भावर र तराइ क्षेत्रमा अवस्थित नगरपालिका हो । मुख्य रूपमा यसको उत्तर पश्चिमी तथा राजमार्गको दक्षिण तर्फको भू-भाग उर्वरशील भूमीको रूपमा रहेको छ । कुल कृषक मध्ये ५४% कृषकहरू सिँचाइको लागी नदीनाला एवम् बोरिङ्गमा निर्भर छन् भने ४६% कृषकहरू सिँचाइका लागि वर्षे झरिमा निर्भर छन् । यस नगरपालिकामा रहेका विभिन्न नदीनालाहरू मध्ये मोहना, मछेली, बनरा, टेडुला आदी नदीहरू सिँचाइका मुख्य श्रोतका रूपमा रहेका छन् । सिँचाइको सुविधा नपुगेका कृषकहरू दुई बाली (गहुँ र मकै) तथा सिँचाइ भएका स्थान हरूमा मुख्यता तिन बाली (धान, गहुँ, र मकै) लगाउनका साथ साथै तरकारी एवम् दलहन हरू लगाउने गरिएको छ ।

नगरपालिकाको २९.६६ प्रतिशत क्षेत्रफल खेती योग्य जमिनले ओगटेको छ । कृष्णपुर नगरपालिकामा रहेको उर्वरा क्षेत्रलाई वैज्ञानिक कृषि प्रणालीमा आधारित भई पूर्ण सदुपयोग गर्न सकिएको छैन । नगरपालिकाको बेसी तथा भिरालो भू-भागमा खाद्यान्न बाली, नगदे बाली तथा फलफूल र तरकारीको लागि उर्वर भूमि पाइन्छ भने वन क्षेत्रले ढाकेको क्षेत्रहरूमा डाँलेघाँस र खरघाँसको लागि उर्वरता रहेको पाइन्छ । नगरपालिका उपलब्ध खेतियोग्य जमिन र सिँचाइको उपयोग गर्न सके कृषिमा राम्रो सम्भावना रहेको छ ।

४.२.२ समस्या तथा चुनौती

कृषि योग्य जमिनमा न्यून सिँचाइ सुविधा हुनु, सिँचाइ विकासमा आधुनिक प्रविधि (थोपा सिँचाइ, प्लाष्टिक पोखरी, लिफ्टिङ) को प्रयोगमा कमी हुनु, प्रयाप्त सिँचाइ कुलो र पोखरी गुणस्तरीय तथा पक्की नहुनु, भएका सिँचाइ आयोजनाहरू पनि पूर्ण क्षमतामा प्रयोगमा आउन नसक्नु, मर्मत सम्भारको कमी हुनु, सिँचाइ स्रोतमुहान सुक्दै जानु, जल उत्पन्न प्रकोपले सिँचाइ आयोजनामा क्षति पुग्नु, कृषि प्रणाली र सिँचाइ बीच अन्तरसम्बन्ध स्थापित गर्न नसकिनु आदि यस क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरू रहेका छन् ।

सिँचाइ योजना निर्माण खर्चिलो र कठिन हुनु, कृषियोग्य जमिनमा सर्वयाम सिँचाइ सुविधा उपलब्ध गराउन नसक्नु, कृषि र सिँचाइ बीच अन्तरसम्बन्धस्थापना नहुनु, सिँचाइ आयोजनाहरू पूर्ण क्षमतामा उपयोग नहुनु, स्थानीय समुदायहरूद्वारा सञ्चालन भई आएका परम्परागत सिँचाइ प्रणालीका कुलाहरूको संरक्षण हुन नसक्नु, सिँचाइ कुलाहरूको मर्मत सम्भारमा लाभग्राही उपभोक्ता समितिहरूलाई जिम्मेवार बनाउन नसक्नु आदि नगरपालिकाको सिँचाइ विकासका चुनौतीहरू हुन् ।

४.२.३ संभावना तथा अवसर

नगरपालिकाको प्रायः वडाहरूमा उत्पादनशिल जमिन भएको हुनाले सिँचाइबाट मनग्य फलपुल, नगदेवाली, गेडागुडी मकै आदीको उत्पादन गर्न सकिने र यहाँको उत्पादन स्थानीय होटल र अतरीया र धनगढी बजारसम्म विक्री वितरण गर्न सकिने संभावना छ । यस नगरपालिकाको विभिन्न भुमिगत पानी मार्फत सिँचाइ व्यवस्था भैरहेको र ती सिँचाइ योजनाहरूबाट वर्षभरी सिंचित हुने गरेको पाइन्छ । यसैगरी सिँचाइका लागि विगतमा निर्माण भएका सिँचाइ कुलो तथा थप निर्माणका लागि पानीको स्रोत रहेको तथा सिँचाइका स्रोतहरूको दिगो व्यवस्थापनबाट खेतीयोग्य भूमीमा सिँचाइ सुविधा विस्तार गर्न सकिने देखिन्छ ।

भुमीगत जलस्रोतबाट सिँचाइका लागि प्रयाप्त स्रोतहरूको उपलब्ध भएको लिफ्ट सिँचाइको विकासका लागि उपयुक्त भू-बनौट भएका कारण कम खर्चमा सिँचाइ सुविधा उपलब्ध गराउन सकिने सम्भावना रहेको छ । आकाशे पानी सङ्कलन र प्लाष्टिक पोखरीको अभ्यास सुरु हुनु, साना सिँचाइ निर्माणका क्षेत्रमा संघसंस्थाहरू क्रियाशील रहनु, साना सिँचाइ नगरपालिकाको अधिकार क्षेत्रमा पर्नु, नगरपालिकाको प्राथमिकतामा सिँचाइ क्षेत्र समावेश हुनु तथा सिँचाइका लागि उपयुक्त फाँटहरूको उपलब्धता हुनु यस नगरपालिकाका सिँचाइ विकासका अवसरहरू हुन् ।

४.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

सिँचाइ प्रणालीको विकास र जलस्रोतको व्यवस्थापनबाट कृषिजन्य उत्पादनमा वृद्धि गर्ने ।

उद्देश्य

१. परम्परागतसिँचाइसंरचनामा सुधार गर्दै नयाँ वैकल्पिक सिँचाइ स्रोतको पहिचान गर्नु।
२. कृषियोग्य जमिनमा सिँचाइको पहुँच वृद्धि गर्न दिगो सिँचाइ प्रणालीको विकास तथा व्यवस्थापन गर्नु।

रणनीति र कार्यनीति

तालिका ३५: सिँचाइका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: परम्परागत सिँचाइ संरचनामा सुधार गर्दै नयाँ वैकल्पिक सिँचाइ स्रोतको पहिचान गर्नु।	
१.१: परम्परागत सिँचाइ संरचनामा सुधार र व्यवस्थापनबाट खाद्य असुरक्षित क्षेत्रहरूलाई प्राथमिकता मारा खी सिँचाइको पहुँच वृद्धि गर्ने।	१. परम्परागत सिँचाइका परम्परागत स्रोतहरूको विवरण तयार पारिनेछ। २. परम्परागत स्रोतहरूको क्षमताको प्राविधिक टोलीबाट मूल्याङ्कन गराइनेछ। ३. यस्ता स्रोतहरूको संरक्षण गर्ने कार्यको थालनी गरिनेछ। ४. आधारभूत सिँचाइको पहुँच बृद्धिदिको लागि खाद्य असुरक्षित क्षेत्रहरूको पहिचान गरी प्राथमिकताको निर्धारण गरिनेछ। ५. संरचना निर्माणको लागि वित्तीय स्रोतको व्यवस्था गरिनेछ। ६. निर्माण कार्य सम्पन्न गर्न निर्माण तथा अनुगमन समितिको गठन गरिनेछ।
१.२: आधारभूत सिँचाइको पहुँच नपुगेका कृषिजन्य क्षेत्रहरूमा वैकल्पिक स्रोतहरूको व्यवस्थापन गरी सिँचाइको पहुँच वृद्धि गर्ने।	१. सिँचाइका वैकल्पिक स्रोतहरूको पहिचान गरिनेछ। २. पहिचान गरिएका स्रोतहरूको विज्ञसम्मिलित टोलीबाट सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ। ३. संरचना निर्माणको लागि आवश्यक वित्तीय स्रोतको व्यवस्थापन गरिनेछ। ४. सिँचाइको पहुँच नपुगेका कृषिजन्य क्षेत्रहरूको विवरण तयार गरी प्राथमिकताको सूची तयार गरिनेछ। ५. प्राथमिकताको आधारमा वैकल्पिक सिँचाइ संरचनाको निर्माण गरिनेछ। ६. सतह सिँचाइको सम्भावना नभएको क्षेत्रमा लिफ्ट ड्रिप प्रणालीबाट सिँचाइ गर्ने योजना तालागत इष्टिमेट गरिनेछ। ७. संरचना निर्माणको निमित्त निजी वा अन्य क्षेत्रसँग साझेदारीको प्रयास गरिनेछ। ८. संरचना निर्माणको प्रयोजनको लागि निर्माण तथा अनुगमन समिति गठन गरिनेछ। ९. संरचना विस्तारको लागि उपभोक्ताको लागत सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ। १०. सिँचाइ आयोजनाहरूको मर्मतसम्भारको लागि कृषक तथा समुदायको क्षमता वृद्धि गरिनेछ। ११. सिँचाइको आवश्यक रेखदेख, अनुगमन र सञ्चालनको लागि जनशक्तिको व्यवस्था गरिनेछ।
उद्देश्य २: कृषियोग्य जमिनमा सिँचाइको पहुँच वृद्धि गर्न दिगो सिँचाइ प्रणालीको विकास तथा व्यवस्थापन गर्नु।	
२.१: खेतीयोग्य जमिन भएको तर सिँचाइको पहुँच नपुगेको वा अपर्याप्त भएको क्षेत्रमा प्राथमिकताको आधारमा सिँचाइको पहुँच वृद्धि गरिनेछ।	१. सिँचाइ नपुगेका अथवा अपर्याप्त खेतीयोग्य जमिनको विवरण तयार पारिनेछ। २. निर्माण भए तापनि समुचित प्रयोगमा नआएका सिँचाइ कुलोहरूको प्रयोगमा आउने गरी पुनर्निर्माण गरिनेछ।

		३. एकयोजनाबाट समुदायमा खानेपानी र सिँचाईको व्यवस्थापन गर्न सम्भव भएको अवस्थामा त्यस्ता योजनालाई प्राथमिकता दिइनेछ । ४. सिँचाईको लागि प्राथमिकताको आधारमा साना जलाशय, पोखरी आदि संरचना तयार गरिनेछ । ५. सिँचाईका संरचनाको मर्मत सम्भारको लागि सामूहिक कोषको व्यवस्था गरिनेछ । ६. संरचना विस्तारको लागि उपभोक्ताको लागत सहभागीता सुनिश्चित गरिनेछ । ७. सिँचाईको व्यवस्थापनको लागि उपभोक्ताहरूको समितिको गठन गरिनेछ ।
2.2: दिगो सिँचाई प्रणालीको संरचनाको विकास र व्यवस्थापन गर्ने।	लागि	१. जल उपभोक्ता संस्थाको संस्थागत क्षमताको विकास गरिनेछ । २. सिँचाई योजनाको सञ्चालन र व्यवस्थापनलाई दिगो बनाउन सिँचाई सेवा शुल्क निर्धारण गरी सङ्कलन र उपयोग गर्न कानुनी व्यवस्था गरिनेछ । ३. दिगो सिँचाईको व्यवस्थापनको लागि उपभोक्तार समुदायको दक्षतामा वृद्धि गरिनेछ । ४. सिँचाई पुगेका क्षेत्रमा उत्पादकत्व बढाउन सकिने खालकान गदेबा ली, फलफूल तथा खाद्य वस्तुको उत्पादनलाई प्रोत्साहित गरिनेछ । ५. सिँचाई आयोजनाका मुहानहरूको संरक्षण गरिनेछ ।
2.3: जल उत्पन्न प्रकोपको क्षति नियन्त्रण गर्नु।		१. जल उत्पन्न जोखिमको क्षेत्र पहिचान गरी न्यूनीकरणका उपायहरू अवलम्बन गरिनेछ । २. नदीजन्य प्रकोपका दिगो नियन्त्रणमा स्थानीय प्रविधि र रैथाने ज्ञानको उपयोग गरिनेछ । ३. खोलाखोल्सीको नियन्त्रणमा वायोइन्जिनियरिङ प्रविधिको उपयोग गरिनेछ । ४. नदी किनाराको वनको संरक्षणमा विशेष ध्यान दिइनेछ । ५. नदी किनाराका जोखिमयुक्त स्थानमा बस्ती विस्तार तथा नदी खोला अतिक्रमण र अव्यवस्थित दोहनको नियन्त्रण गरिनेछ ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलवायु संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व.	पाँचौं आ.व.	जम्मा						
	सिचाई	जम्मा														
	सिचाई योजना	वटा														
	तलाउपोखरी संरक्षण	वटा														
	आधुनिक सिचाई प्रविधि अवलम्बन गर्ने	वटा														
	गौडी रतासी सिचाई योजना निर्माण	वटा														
	सिचाईबोर निर्माण	वटा														
	भूमीगत सिचाई योजना निर्माण	मीटर														

४.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

२. सिंचाइ										
नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाई	आधार वर्षको अवस्था	योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)			जम्मा	पुष्ट्याईको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
					पहिलो	तेस्रो	पाँचौं			
प्रभाव	जलस्रोत तथा सिंचाइको विकास र व्यवस्थापनबाट सबै क्षेत्रमा पानीको अभाव अन्त्य गर्ने ।	खेतियोग्य जमिन मध्ये सिंचित जमिन	प्रतिशत						पूर्वाधार विकास शाखा, सम्बन्धित शाखाको प्रगती विवरण	सिंचाई पूर्वाधार क्षेत्रमा लगानी वृद्धि हुनुको साथै अनुगमन पनि थप प्रभावकारी भएको हुने
		बाह्रै महिना सिंचाइ हुने घरधुरी	प्रतिशत							
असर	बाह्रै महिना सिंचाइ उपलब्ध हुने क्षेत्र थप भई कृषि उत्पादकत्व बृद्धि भएको हुनेछ ।	सुचारु सिंचाइ आयोजना	सङ्ख्या							
		कुलो तथा नहर स्तरीकरण (किमि)	कि.मि.							
प्रतिफल	पानीको मुहानहरू संरक्षण र व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।	संरक्षित मुहान	सङ्ख्या							
		प्लास्टिक पोखरी	सङ्ख्या							
		रिचार्ज पोखरी	सङ्ख्या							

४.३ पर्यटन, संस्कृति तथा सम्पदा

४.३.१ पृष्ठभूमि

कृष्णपुरनगरपालिकाधार्मिक-सांस्कृतिकतथाजैविकविविधताकोधनी,
प्राकृतिकस्रोतकोखानीरमनोरमसौन्दर्यस्थलकोधनीछ । यसक्षेत्रमापाइनेजैविकविविधता,
विविधसांस्कृतिकसम्पदारप्राकृतिकमनोरमसुन्दरतालेयसनगरपालिकाकोमहत्त्वलाईझनैबढाएकोछ । मनोरमतराइकोदृश्य,
विभिन्नप्रजातिकोफुलहरुसहितकोहरियोवनजङ्गल, डाँडाकाँडाहरु देखिनेआकर्षकदृश्य, ऐतिहासिकतथापुरातात्विकधरोहर,
प्राकृतिकतथासांस्कृतिकसम्पदा, रीतिरिवाज, भेषभूषा, कलाकौशलरशान्तएवम्स्वच्छवातावरण नै यस क्षेत्रको पर्यटनका
सम्भावित क्षेत्रहरु हुन् ।

भाषा, संस्कृतिरललितकलाकोसंरक्षणरविकाससम्बन्धीस्थानीयस्तरकोनीति, कानून, मापदण्ड, योजना, कार्यान्वयन,
अनगुमनरनियमन,पुरातत्व, प्राचीनस्मारकतथासंग्रहालयकोसंरक्षण, सम्भार, प्रवर्द्धनरविकास,
परम्परागतजात्रातथापर्वकोसञ्चालनरव्यवस्थापन,

प्रचलितकानूनबिरुद्धकाकुरीतितथाकुसंस्कारबिरुद्धसामाजिकपरिचालनसम्बन्धीकार्य, भाषा,
संस्कृतिरललितकलाकोसंरक्षणरविकाससम्बन्धीअन्यकार्यलाईस्थानीयसरकारकोकार्यक्षेत्रकारूपमाउल्लेखगरेकोछ । विभि
न्नजातजाति,

भाषाभाषीकोमौलिकएवम्परम्परागतसंस्कृतिकोजगेर्नाकासाथैभावीपुस्तालाईसमयानुकूलहस्तान्तरणगर्नुआवश्यकछभने
पुरातात्विकरऐतिहासिकसम्पदाकोसंरक्षणरसंवर्द्धनगर्नपनिउत्तिकैजरुरीछ । साथैयसबाटधार्मिकपर्यटनप्रवर्द्धनगर्दैआर्थिक
उत्थानपनिगर्नसकिन्छ ।

४.३.२ समस्या तथा चुनौती

धार्मिक स्थलहरुको मर्मत सम्भार, पर्यटकीय स्थलको पहिचान र प्रचार प्रसारमा कमी, पर्यटक स्तरका होटल तथा
रेष्टुराहरु संचालनमा कमी, आधुनिक तथा आयातित संस्कृतिको बढ्दो प्रभाव रहेकोएवं व्यावसायिक होमस्टे समेत
प्रयाप्त नरहेको अवस्था छ । यसैगरी, पर्यटकीय स्थलहरुमा पक्की मोटरेवल वाटो पुग्न सकेको छैन । पर्यटन पदमार्गको
मर्मत र नयाँ पदमार्ग निर्माण हुन सकेको छैन । नगरपालिका भित्र वाह्य संस्कृतिको प्रभावका कारण मौलिक भेषभुषा,
भाषा तथा संस्कृतिको हास हुँदै गएको छ । यस क्षेत्रमा रहेका ऐतिहासिक सम्पदा र भाषा तथा संस्कृतिको संरक्षण र
सम्बर्धनमा पर्याप्त ध्यान पुगेको छैन । पश्चिमी तथा आधुनिक संस्कृतिको प्रभाव रहेको छ । मौलिक साँस्कृतिक अभ्यास र
मौलिक ज्ञानको संरक्षणमा कमी रहेको छ ।

पर्यटकहरुलाई आकर्षण गर्ने जैविक विविधता कायम गर्नु, प्राकृतिक ताल तलैया एवं सिमसार क्षेत्रहरुको संरक्षण गर्नु,
पर्यटकीय पदमार्गमा होटल, खाजा पसलहरु सञ्चालन गर्नु चुनौतीका रुपमा रहेका छन । त्यसैगरी, कनै कुनै ठाउँमा
भौगोलिक बिकटताका कारण पर्यटकीयपूर्वाधारविकासखर्चिलोहुनु, युवावर्गविदेशजानेक्रमअत्यधिकहुँदापर्यटन
विकासकालागि आवश्यक मानव स्रोत संसाधन व्यवस्थापन
गर्नगाहोहुनु, ठूलायोजनामालगानीगर्नस्थानीयनिजीक्षेत्रसक्षमनहुँदा पर्यटकीयपूर्वाधारविकासअपुरो हुने अवस्था सृजना हुनु
नगरपालिकाका पर्यटन पूर्वाधार विकासका चुनौतीहरु हुन् ।

४.३.३ संभावना तथा अवसर

आर्थिक विकासको आधारमा यस नगरपालिका अन्तर्गत प्रशस्त धार्मिक, ऐतिहासिक स्थल तथा पर्यटकीय स्थलहरु रहेको
पाइन्छ । ती पर्यटकीय स्थलहरु व्यवस्थित गरी आन्तरिक पर्यटकीय रुपमा यहाँको सांस्कृतिक महत्त्वहरु समेत झल्काउन
सक्ने हो भने आर्थिक उपार्जनको समेत एक गतिलो आधार हुन सक्ने देखिन्छ । आकर्षक तालतलैया, सिमसार क्षेत्र,
तराइका फाँटहरु, मन्दिरहरु लगायतका क्षेत्रको पर्यटन विकासमा प्रचुर संभावना रहेको छ । यस क्षेत्रहरुमा वाह्य तथा
आन्तरिक पर्यटकहरु घुम्न आउने गर्दछन् जसले गर्दा नगरपालिकामा आर्थिक गतिविधि हुने सम्भावना रहेको छ ।

विभिन्नवडाहरुमा वनजङ्गल प्रशस्त रहेकाले जीवजन्तु, चराचुरुङ्गीको दृश्यावलोकन हुने, रमणीय मन्दिरका
साथैविभिन्न प्रजातीका फुल्ने, र विभिन्नभ्यू टावरहरु नर्माण गरेर यस नगरपालिकालाई पर्यटकीय केन्द्र बनाउन सकिने
प्रबल सम्भावना रहेको छ । पर्यटन उद्योगकालागि आवश्यक अध्ययन र तालिमकालागि युवायुवती स्थानीय स्तरमा

उपलब्ध हुनु, पर्यटन उद्योगकालागि आवश्यक अन्न, तरकारी, फलफूल नगरमा नै उत्पादन हुनु, स्थानीय उत्पादनको बजारीकरण हुनु, स्थानीय हस्तकला, भेषभुषा, संस्कृतिको प्रवर्द्धन हुनु, होमस्टे संचालनकालागि स्थानीय समुदाय इच्छुक रहनु, राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय जगतसँग आबद्ध हुने अवसर प्राप्त हुनु आदि यस नगरपालिकाका लागि पर्यटन विकासका अवसर हुन । यस नगरपालिकामा ग्रामीण कृषि पर्यटन र पर्यटन महोत्सव गरी विभिन्न किसिमका पर्यटन प्रवर्द्धनका क्रियाकलापहरू संचालन शुरू गर्न सकिने सम्भावना छ ।

४.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

ऐतिहासिक सम्पदा तथा मौलिक कला संस्कृतिहरूको जगेर्ना गर्दै कृष्णपुरलाई आकर्षक र मनोरम पर्यटकीय गन्तव्यका रूपमा विकास गर्ने ।

उद्देश्य

१. पर्यटनव्यवसायको गुणस्तरवृद्धि तथा पर्यटकीय स्थलको प्रचार-प्रसार गर्नु।
२. पर्यटकीय पूर्वाधारहरूको विकास गर्नु।
३. मानव संसाधन विकास गर्नु।
४. पर्यटकीय स्रोतसाधनको व्यवस्थापन गर्नु।
५. विभिन्न धर्म, भाषा, संस्कृति, कला, साहित्य र परम्पराको संरक्षण र सम्वर्द्धन गर्नु।
६. विभिन्न ऐतिहासिक, पुरातात्विक, धार्मिक र सांस्कृतिक सम्पदाको पुनःनिर्माण, जीर्णोद्धार र व्यवस्थापन गर्नु।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ३६: पर्यटनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: पर्यटनव्यवसायको गुणस्तरवृद्धि तथा पर्यटकीय स्थलको प्रचार-प्रसार गर्नु।	
१.१: नगरपालिकामा सञ्चालनमा रहेका होटेल र चियापसलहरूको सेवाको स्तरोन्नति गर्ने।	१. स्थानीय होटेल, रेस्टुराँ र चियापसलका व्यवसायीहरूलाई विषयगत इन्स्ट्रक्टर झिकाई स्थानीय स्तरमै पेशागत तालिमको व्यवस्था गरिनेछ । २. भइरहेका व्यवसायहरूको स्तरोन्नतिकालागि नगरपालिकाको पहलमा सहूलियत दरेको पुँजीको खोजी गरिदिनेछ ।
१.२: पर्यटकीय स्थलहरूको प्रचार प्रसार गर्ने।	१. पर्यटन प्रवर्द्धन बारेमा विज्ञहरूबाट संक्षिप्त अध्ययन गराइनेछ । २. विभिन्न सञ्चार माध्यमको प्रयोग गरी ठाउँहरू बारे प्रचार प्रसार गरिनेछ । ३. ब्रोस्युर तयार गरी छिमेकी जिल्लाहरूमा वितरण गरिनेछ । ४. जिल्लाका ब्याचलर्स/मास्टर्स तहका विद्यार्थीहरूलाई अनुसन्धान कालागि यी स्थानको फिल्ड भिजिटमा प्रोत्साहित गरिनेछ । ५. यी स्थान विशेषका बारेमा नियात्राकारहरूको भ्रमण आयोजना गर्ने र साहित्यिक लेख रचना लेखाई पत्रपत्रिकामा प्रकाशित गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । ६. वेबसाइट, युट्युव, फेसबुक, ट्वीटर, इन्स्टाग्राम जस्ता सामाजिक सञ्जालको प्रयोग गरी आवश्यक प्रचार प्रसार गरिनेछ ।
उद्देश्य २: पर्यटकीय पूर्वाधारहरूको विकास गर्नु।	
२.१: पर्यटन क्षेत्रको विकास कालागि आवश्यक पूर्वाधारहरूको विकास गर्ने ।	१. पर्यटकीय महत्वका स्थानहरूमा आवागमन सहज बनाउन सडक, पदमार्ग, झोलुङ्गे पुल आदि निर्माण गरिनेछ । २. भइरहेका सडक र पदमार्गको स्तरोन्नति गरिनेछ ।
२.२: पर्यटन पूर्वाधारहरूको निर्माण गर्ने ।	१. विशेष पर्यटकीय स्थलहरूको पहिचान गरी पूर्वाधार निर्माणको विस्तृत योजना प्रतिवेदन तयार पारिनेछ । २. पूर्वाधार निर्माण कालागि आवश्यक जग्गा खरिद तथा अधिग्रहण गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: पर्यटकीय मानव संसाधन विकास गर्नु।	
३.१: नगरपालिका	१. पर्यटनव्यवसाय प्रति युवा युवतीको आकर्षण बढाउन आफ्नो क्षेत्र भित्रका योग्य इच्छुक विद्यार्थी

भित्रका युवा युवतीलाई पर्यटन विषयको शिक्षा प्रदान गर्ने।	हरूलाई पर्यटन तथा अतिथि सत्कार विषयमा ब्याचलर्स डिग्रीमा अध्ययन गर्न पठाइने र आर्थिक सहयोग गरिनेछ। २. आफ्नो क्षेत्र भित्रका योग्य र इच्छुक युवा युवतीलाई नेपाल पर्यटन तथा होटल व्यवस्थापन एकेडेमीबाट दिने गरिएका Food Preparation and Control, Tourist Guide, Trekking Guide लगायतका छोटो अवधिकालीन मापठाइने र आर्थिक सहयोग गरिनेछ।
उद्देश्य ४: पर्यटकीय स्रोत साधनको व्यवस्थापन गर्नु।	
४.१: बाह्य स्रोत साधनको खोजी गर्ने।	१. पालिका भित्र सामान्य रूपमा सम्भावना देखिएका योजनाहरूको विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययन गर्न संघीय र प्रदेश सरकारसँग समन्वय अनुरोध गरिनेछ। २. पालिकामा आउने गैर सरकारी संस्थाहरूलाई यस योजनामा समावेश भएका कार्यक्रमहरूमा लगेर नीतिगत सहयोग गरिनेछ।
४.२: आन्तरिक स्रोत साधनको परिचालन गर्ने।	१. वार्षिक बजेटको निश्चित प्रतिशत कमनगर पालिकाको पर्यटन क्षेत्रका कार्यक्रमका लागि छुट्याइनेछ। २. पर्यटन क्षेत्रको विकासका लागि स्थानीय निजी क्षेत्रलाई आह्वान गरिनेछ।
उद्देश्य ५: विभिन्न धर्म, भाषा, संस्कृति, कला, साहित्य र परम्पराको संरक्षण र सम्वर्द्धन गर्नु।	
५.१: सबै जातजाति र समुदायका धर्म, भाषा, संस्कृति, कला, साहित्य र मौलिक परम्पराको संरक्षण गरी भावी पुस्तामा हस्तान्तरण हुने व्यवस्था गर्ने।	१. धार्मिक, सांस्कृतिक सङ्ग्रहालय, मठ, प्रत्येक समुदायको धार्मिक एवं सांस्कृतिक सम्पदाको संरक्षण, सम्वर्द्धन र प्रवर्द्धन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ। २. भाषा, कला र सांस्कृतिक संरक्षण र सम्वर्द्धन गर्ने नीति, नियम तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ। ३. धर्म, भाषा, संस्कृति, कला, साहित्य र मौलिक परम्पराको विकासमा उल्लेखनीय योगदान गर्ने व्यक्तित्वहरूको नामबाट निर्मित संरचनाहरूको नामकरण गरिनेछ।
५.२: भाषा, कला र साहित्य, बहुसंस्कृतिको संरक्षण, सम्वर्द्धन र विकास गर्ने।	१. सबै जातजातिको संस्कृति, रितिरिवाज र परम्पराको संरक्षणको लागि बहुसांस्कृतिक ग्रामको स्थापना र विकास गरिनेछ। २. भाषा, लोकसाहित्य, लोकसंस्कृति, नृत्य, नाट्य र कलाको सम्वर्द्धन र साहित्यको विकास गर्न भाषा, कला, साहित्य र संस्कृति प्रतिष्ठानको गठन गरी सञ्चालन गरिनेछ। ३. भाषा, साहित्य र कलाको क्षेत्रबाट सामाजिक, सांस्कृतिक रूपान्तरणमा विशिष्ट योगदान गरिनेछ। ४. व्यक्तित्वहरूलाई सम्मानित र पुरस्कृत गरिनेछ। ५. प्रतिष्ठानद्वारा गायन, संगीत, नृत्य र नाटक सम्बन्धी व्यावसायिक र गैर व्यावसायिक प्रशिक्षण केन्द्रहरूको आधारभूत पाठ्यक्रममा एकरूपता कायम गरिनेछ। ६. विभिन्न धार्मिक सम्पदा एवम् तीर्थस्थलहरूलाई व्यवस्थापकीय सुधार गरी दिगो रूपमा सञ्चालन गरिनेछ।
५.३: भाषा, कला, साहित्य र संस्कृतिका खोज अनुसन्धान गरी धार्मिक एवं सांस्कृतिक पर्यटनको प्रवर्द्धन गर्दै आर्थिक समृद्धिमा टेवा पुऱ्याउने।	१. विभिन्न जातजाति र भाषाभाषीको मौलिक एवं परम्परागत धर्म, संस्कृतिको संरक्षण र विकास गर्न खोज अनुसन्धान गरिनेछ। २. भाषा र संस्कृतिको विकास गरी भाषा र संस्कृतिलाई पर्यटन प्रवर्द्धन सँग जोडिनेछ।
५.४: बहुसांस्कृतिक संग्रहालयको स्थापना र सञ्चालन गर्ने मापदण्ड बनाई कार्यान्वयन गर्ने।	१. सांस्कृतिक सम्पदालाई संरक्षण गर्न बहुसांस्कृतिक संग्रहालयको स्थापना र सञ्चालन गरिनेछ। २. संग्रहालयमा स्थानीय कला, भाषा, लिपि,

	संस्कृति ऐतिहासिक वस्तुहरू प्रदर्शनको व्यवस्थामिलाइनेछ। ३. संग्रहालयहरूलाई स्तरोन्नति गरी पर्यटकीय गन्तव्यको रूपमा विकास गरिनेछ।
५.५: पुरातात्विक एवम् मौलिक सम्पदा, जातीय संस्कृति र गुठीहरूको संरक्षण, संवर्धन र अभिलेखीकरण गर्न संस्थागत संरचनाको निर्माण र परिचालन गर्ने।	१. विभिन्न जातिका सांस्कृतिक रीति र रिवाज र परम्परा झल्काउने कार्यहरू, टेलिफिल्म, भिडियोहरू बनाउने र विद्यालय तथा समुदाय स्तरमा प्रदर्शन गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ। २. भाषा, साहित्य, नाट्य कला, संगीत र ललित कलाको क्षेत्रमा योगदान पुऱ्याउने संघ संस्था तथा व्यक्तिहरूको अभिलेख तयार गरी अद्यावधिक गरिनेछ। ३. परम्परा देखि लाग्दै आएका ठूला मेलाहरूको उचित व्यवस्थापन गर्ने प्रबन्ध मिलाइनेछ।
उद्देश्य ६: विभिन्न ऐतिहासिक, पुरातात्विक, धार्मिक र सांस्कृतिक सम्पदाको पुनर्निर्माण, जीर्णोद्धार र व्यवस्थापन गर्नु।	
६.१: जीर्ण अवस्थामा रहेका ऐतिहासिक, पुरातात्विक तथा सांस्कृतिक महत्त्वका सम्पदाहरूको पहिचान गरी तिनीहरूको जीर्णोद्धार, संरक्षण र विकास गर्ने।	१. महत्त्वपूर्ण सांस्कृतिक सम्पदालाई विश्व सम्पदा सूचीमा सूचीकृत गर्न कालागि पहल गर्न निर्देशिका बनाई यस कालागि प्रदेश सरकार सँग समन्वय गरिनेछ। २. पालिका क्षेत्र भित्र रहेका सम्पदाहरूको खोज, अन्वेषण गरी संरक्षण गरिनेछ।
६.२: भौतिक एवम् अभौतिक संस्कृतिको संरक्षण गर्न सांस्कृतिक विभिन्न दस्तावेजहरू तयार गरी अद्यावधिक गर्ने।	१. प्रदेशका सबै पुरातात्विक तथा धार्मिक क्षेत्र स्थान सँग सम्बन्धीत संस्कृतिहरूको श्रव्य दृश्य सहितको विभिन्न दस्तावेजहरू तयार गरी संरक्षण गरिनेछ। २. विभिन्न जात जाति सँग सम्बन्धीत मौलिक एवम् स्थानीय सामग्रीहरूलाई उत्पादन र प्रवर्द्धन गरिनेछ। ३. लोपोन्मुख स्थानीय कला, भाषा, लिपि, र संस्कृतिको अभिलेखीकरण गरी संरक्षण र विकास गरिनेछ। ४. भाषा, कला, नृत्य, नाट्य कला, लिपि र संस्कृति लाई अभ्यास र स्थलीय सघनताका आधारमा सामुहीकरण गरी विकास र संरक्षणका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ। ५. मौलिक भाषा, लोक संगीत, संस्कृति र कला सम्बन्धी सामग्री आधारभूत तहको स्थानीय पाठ्यक्रममा समावेश गरिनेछ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलवायु संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व.	पाँचौ आ.व.	जम्मा						
	कबुलियतबन स्थापना तथा अग्रेसो खेती गर्ने															
	पिकनिक स्थलनिर्माण															
	होमस्टे टोलबनाउने															
	पिकनिक स्पर्ट निर्माण तथा स्तर उन्नती															
	चित्रपुर शहिदपर्यटन पार्क स्थापना															
	चिडियाखानानिर्माण															

४.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

३. पर्यटन										
नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाई	आधार वर्षको अवस्था	योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)			जम्मा	पुष्ट्याईको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
					पहिलो	तेस्रो	पाँचौ			
प्रभाव	नगरपालिका एउटा आकर्षक र मनोरम पर्यटकीय गन्तव्यका रूपमा स्थापित भएको हुनेछ ।	पर्यटन व्यवसायबाट प्रत्यक्ष रोजगारी पाउने	प्रतिशत						नगरपालिकाको प्रगति विवरण, वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम, नगरपालिका विभिन्न दस्तावेजहरू, सम्बन्धित शाखाको प्रतिवेदन	पर्यटन क्षेत्रमा तीनै तहको सरकारको लगानी वृद्धि भएको हुने नीजि क्षेत्रको लगानी वृद्धि भएको हुने,
		पर्यटक सङ्ख्यामा बृद्धि दर (आन्तरिक)	प्रतिशत							
		पर्यटक सङ्ख्यामा बृद्धि दर (बाह्य)	प्रतिशत							
असर	पर्यटन व्यवसायको गुणस्तर बृद्धि भई पर्यटकीय स्थलको प्रचार-प्रसार भएको हुनेछ ।	पर्यटन र सेवामूलक व्यवसायमा संलग्न व्यक्ति	सङ्ख्या							
		पर्यटन सुचना केन्द्र स्थापना	सङ्ख्या							
		पालिकामा भ्रमण गर्न आएका आन्तरिक पर्यटकहरूको वार्षिक सङ्ख्या	सङ्ख्या							

३. पर्यटन										
नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाई	आधार वर्षको अवस्था	योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)			जम्मा	पुष्ट्याँडको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
					पहिलो	तेस्रो	पाँचौँ			
प्रतिफल	आधारभुत पर्यटकीय पूर्वाधारहरूको विकास भएको हुनेछ ।	आधारभुत पूर्वाधार सहितको पर्यटकीय स्थल	सङ्ख्या						पर्यटकीय स्थलहरूको बारेमा प्रभावकारी प्रचार प्रसार र आवश्यक पूर्वाधारहरू तयार भएका हुने	
		पर्यटकीय स्तरका होटल तथा बेड	सङ्ख्या							
			सङ्ख्या							
		साधारण होटल तथा बेड	सङ्ख्या							
			सङ्ख्या							
		होम स्टे तथा बेड	सङ्ख्या							
			सङ्ख्या							
	पदमार्ग निर्माण तथा स्तरोन्नति	कि.मि.								
	पर्यटन उद्योगकालागि आवश्यक स्थानीय मानव संसाधन विकास भएको हुनेछ ।	ट्रेकिङ गाइड तालिम प्राप्त जनशक्ति	सङ्ख्या							
		कुक तालिम प्राप्त जनशक्ति	सङ्ख्या							
होटल व्यवस्थापन तालिम प्राप्त जनशक्ति		सङ्ख्या								

४.४ उद्योग, व्यापार, व्यावसाय तथा आपूर्ति

४.४.१ पृष्ठभूमि

कृषीमा आधारित, अन्य उद्योग तथा वाणिज्य क्षेत्र कृष्णपुर नगरपालिकाको अर्थतन्त्रको महत्वपूर्ण आधार हो । नेपालको संविधानले तुलनात्मक लाभका क्षेत्रको पहिचान गरी उद्योगको विकास र विस्तार गर्ने, स्वदेशी लगानीलाई प्रोत्साहन गर्ने, वैदेशिक पुंजी आकर्षित गर्ने, औद्योगिक पूर्वाधार निर्माण गर्ने, स्थानीय श्रम सिपको उपयोग गर्ने, व्यापारिक स्वच्छता र अनुशासन कायम राख्दै उपभोक्ता हित संरक्षण गर्ने आदि नीति लिएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले लघु, घरेलु र साना उद्योगको दर्ता, नवीकरण, खारेजी, नियमन, प्रवर्द्धन र व्यवस्थापन एवं उद्यमशिलता विकास र प्रवर्द्धनको अधिकार दिएको छ । साथै स्थानीय सेवाको व्यवस्थापन, स्थानीय वजार व्यवस्थापन आदि कुराहरू स्थानीय सरकारको कार्यक्षेत्रमा पर्दछन् । विकासको संरचना र प्रविधिहरूमा आएका प्रगतिहरूले नगरपालिकाका कुनै पनि बस्तीहरू वाह्य क्षेत्र वा वजारबाट हुने आयात निर्यातबाट अलग रहन सकेको अवस्था छैन ।

नगरपालिकामा साना ठूला गरी करीव २ हजार बढी साना व्यापार व्यवसाय रहेका छन् । कृष्णपुरको गुलरिया, वाणी, वैक, देखतभुलीलगायतका साना ठूला प्रमुख व्यापारिक बजार केन्द्रहरू रहेका छन् । स्थानीय स्तरमा उत्पादन हुने खाद्य तथा कच्चा पदार्थको बजार मुलत गुलरियारअतरीया बजार क्षेत्र नै हुन् । विभिन्न ताजा तरकारी विभिन्न फलफुलहरू हाँबाट निर्यात हुने गरेको छ । सांस्कृतिक रूपले विविधता रहेको यस पालिका भित्र खाद्यान्नको विनिमयमा एक आपसमा आश्रित रहेको अवस्था छ । मुख्य रूपमा लताकपडा, शिक्षा, स्वास्थ्य, संचार तथा यातायातका साधनहरू र कृषि तथा पशुपन्छिका लागि चाहिने मल, विषादि, दाना र औषधिहरू नै पालिका भित्र आपूर्ति हुने प्रमुख वस्तुहरू हुन् । विगतका तथ्याङ्कलाई हेर्दा नगरपालिकाको वित्तिय संचिति ऋणात्मक देखिन्छ । आयातलाई निर्यातले प्रतिस्थापन गर्न पालिका भित्र वस्तुहरूको उत्पादन र विविधिकरण गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

४.४.२ समस्या तथा चुनौती

यस नगरपालिका क्षेत्रभित्र उद्योग सम्बन्धी जानकारीको अभाव, घरेलु उद्योग सम्बन्धी तालिम पर्याप्त नहुनु, उद्योग संचालनका लागि पर्याप्त लगानीको व्यवस्था नहुनु, दक्ष जनशक्तिको उपलब्धता स्थानीयस्तरमा नहुनु जस्ता प्रमुख समस्याहरू रहेका छन् । साथै उत्पादन भएतापनि विभिन्न सामग्री निर्माण गर्ने सीपको कमी रहेको देखिन्छ भने यसका अतिरिक्त अन्य उत्पादनमा समेत उत्पादनमुखी बजारको व्यवस्थापन नहुनु, व्यावसायिक सुचना केन्द्रको कमीजस्ता पक्षपनि उद्योग व्यवसाय विकासको प्रमुख समस्याको रूपमा रहेको छ ।

आयातमा देखिएको मुख्य चुनौती भन्नु नै ग्रामीण क्षेत्रमा हुने मुद्रा संचिती घट्नु रहेको छ । ग्रामीण क्षेत्रको वित्तिय स्रोत पुन शहर तर्फ फर्किदा ग्रामीण क्षेत्र उत्पादन स्थलबाट उपभोग गर्ने वजारका रूपमा रूपान्तरण हुनु रहेको छ । निर्यात वृद्धि गर्न ग्रामीण क्षेत्रमा हुने उत्पादनका क्षेत्र र परिमाणमा वृद्धि गर्न लगानी गर्ने स्रोतको व्यवस्था गर्नु चुनौती रहेको छ । कच्चा पदार्थ उत्पादनमा आवश्यक सिप, ज्ञान, वजार सुचना र ढुवानीलाई अर्को चुनौतीका रूपमा लिइएको छ ।

४.४.३ संभावना तथा अवसर

वर्तमान अवस्थामा यस नगरपालिकामा राष्ट्रिय स्तरका ठूला उद्योग एवं कारखानाहरू नभए पनि स्थानीय स्तरमा पाइने कच्चा पदार्थहरूमा आधारित उद्योग विकासको प्रचुर सम्भावना रहेको छ । नगरपालिकामा चिज, सिस्नु पाउडर, सावुन, बेकरीको स्तरउन्नती गर्ने संभावना देखिन्छ । वनपैदावारमा आधारीत उद्योग सञ्चालन गर्न सक्ने सम्भावना छ । साना तथा मझौला उद्योगकालागि आवश्यक कच्चा पदार्थ सहज रूपमा नै उपलब्ध हुन सक्ने देखिन्छ । नगरपालिकाले विभिन्न व्यवसाय र उद्योगहरूबाट राजश्व उठाई आन्तरिक आम्दानी वृद्धि गर्न सक्ने संभावना छ ।

साना तथा मझौलाका उद्योगकोलागि आवश्यक कच्चा पदार्थ सहज रूपमा नै उपलब्ध हुनु, उद्योगको विकासबाट भौतिक, आर्थिक तथा सामाजिक संरचनाको विकास भई आर्थिक समुन्नति तथा रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना हुनु, उद्योगबाट स्थानीय तहमा हुने रोजगारी सिर्जनाले बसाइँसराइ कम भई स्वस्थानको विकासमा समुदायहरू समर्पित हुनु, स्थानीय कच्चा पदार्थको सदुपयोग हुनु, पर्यटकहरूलाई स्थानीय उत्पादन मार्फत स्वागत गर्न सकिने र बजारीकरणलाई समेत सहयोग पुग्नु आदि नगरपालिकामा उद्योग, व्यापार, व्यवसाय तथा आपूर्ति क्षेत्रका अवसरहरू हुन् ।

४.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

स्थानीय कच्चा पदार्थ र सीपमा आधारित उद्योग व्यवसायको सिर्जना, विकास तथा औद्योगिक उत्पादनमा वृद्धि गर्ने

उद्देश्य

- नगरपालिका भित्रको आपूर्ति प्रणालीलाई प्रभावकारी एवम् दिगो बनाउनु ।
- स्थानीयस्रोत, कच्चापदार्थ, सीपरसाधनको अधिकतम परिचालन गर्नु।
- उत्पादित वस्तुहरूको बिक्री वितरणकालागि बजार व्यवस्थापन गर्नु।
- वाणिज्यक्षेत्रलाई स्थानीय अर्थतन्त्रको महत्वपूर्ण अङ्गको रूपमा विकास गर्नु।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ३७: उद्योग, व्यापार, व्यावसाय तथा आपूर्तिको रणनीति र कार्यनीति

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: नगरपालिका भित्रको आपूर्ति प्रणालीलाई प्रभावकारी एवम् दिगो बनाउनु ।	
१.१: अत्यावश्यक सामग्रीहरूको सहज आपूर्तिको सुनिश्चितता गर्ने ।	- सुपथ मुख्य पसलहरू सञ्चालनको व्यवस्था गरिनेछ । - सुपथ मुख्य पसल सञ्चालनकालागि सहज कर्जा तथा नियमित अनुगमनको व्यवस्था मिलाइनेछ । - नगरपालिका भित्रको सम्पूर्ण आपूर्ति व्यवस्थालाई प्रभावकारी बनाउन उच्चस्तरीय बजार अनुगमनको संयन्त्र परिचालित गरिनेछ।
उद्देश्य २: स्थानीय स्रोत, सीपरसाधनको अधिकतम परिचालन गर्नु।	
२.१: स्थानीय स्रोतमा आधारित कच्चा पदार्थको प्रशोधन गर्न तथा उद्योग सञ्चालन गर्न सहजिकरण एवम् प्रोत्साहन गर्ने।	- स्थानीय रूपमा उपलब्ध हुने कच्चा पदार्थको प्रशोधन गर्ने कार्यलाई प्रोत्साहन गरिनेछ। - निजी-सहकारी लगानीमैत्री वातावरण निर्माण गर्न आवश्यक संस्थागत संयन्त्र बनाई क्रियाशील गरिनेछ। - उद्योगी, व्यवसायी एवम् लगानीकर्तालाई उद्योग दर्ता देखि स्थानान्तरण सम्मका सेवाहरू सहज उपलब्ध गराइनेछ।
उद्देश्य ३: उत्पादित वस्तुहरूको बिक्री वितरणकालागि बजार व्यवस्थापन गर्नु।	
३.१: स्थानीय उत्पादनलाई गुणस्तरीयता सुनिश्चित गर्दै औद्योगिक वस्तुको बजारीकरण गर्ने।	- स्थानीय स्रोतमा आधारित हस्तकला उद्योगहरूको स्थापनाद्वारा परम्परागत सीप तथा प्रविधिको संरक्षण र विकास गरिनेछ। - औद्योगिक उत्पादनको गुणस्तरमा सुधार गर्न गुणस्तर परीक्षण सम्बन्धी व्यवस्था गरिनेछ।
उद्देश्य ४: वाणिज्य क्षेत्रलाई स्थानीय अर्थतन्त्रको महत्वपूर्ण अङ्गको रूपमा विकास गर्नु।	
४.१: तुलनात्मक लाभका वस्तु तथा सेवाहरूको पहिचान गरी निर्यात योग्य हुने वस्तु तथा सेवाको उत्पादकत्वमा वृद्धि गर्न आवश्यक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।	- तुलनात्मक लाभका वस्तुहरूको उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउन सम्बन्धित निकायसँग समन्वय सहकार्य गरिनेछ। - साना, घरेलु तथा मझौला उद्योगहरूलाई उत्पादन तथा आपूर्ति सञ्जालमा आवद्ध गर्दै मागवमोजिमका वस्तु तथा सेवाहरूको उत्पादनलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलवायु संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व.	पाँचौ आ.व.	जम्मा						
	टपरीमुणा निर्माण तालिम तथा उद्ध्योग	पटक														
	अचार बनाउनेतालिम तथा उद्ध्योग	पटक														
	बाँसकासामाग्री बनाउने तालिम तथा उद्ध्योग	वटा														
	साबुन तथा सोडा उत्पादन उद्ध्योग	वटा														
	अगरबती तथामैनबती उद्ध्योग स्थापना	वटा														
	मसला बनाउनेउद्ध्योग संचालन															
	झोला निर्माण उद्ध्योग संचालन गर्ने	वटा														
	दुना टपरी निर्माण उद्ध्योग संचालन	वटा														
	पुराना कपडालाई प्रशोधन गर्ने उद्ध्योग संचालन	वटा														
	महिला लक्षित उद्ध्योग बनाउने पोते छुरा)संचालन	जना														
	राईस मील संचालन	वटा														
	डगौरा थारुहरुको लेहंगा ,चोली बनाउने उद्ध्योगसंचालन	जना														
	सिलाई कटाईतालिम संचालन	वटा														

४.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

४. उद्ध्योग, व्यापार, व्यावसाय तथा आपूर्ति									
नतिजा	नतिजा	सूचक	एकाई	आधार	योजना अवधिको लक्ष्य	जम्मा	पुष्ट्याङ्को	जोखिम पक्ष तथा	

तह			वर्षको अवस्था	(आर्थिक वर्ष र कुल)				स्रोत	अनुमान
				पहिलो	तेस्रो	पाँचौं			
प्रभाव	औद्योगिक क्षेत्रको विकास र विस्तारद्वारा स्थानीय रोजगारीमा बृद्धि, बजार व्यवस्थापन तथा प्रभावकारी आपूर्तिद्वारा पालिकाको अर्थतन्त्रको अभिवृद्धि हुनेछ ।	उद्योग व्यवसायमा संलग्न (उद्यमी, व्यवसायी)	प्रतिशत					नगरपालिका विभिन्न दस्तावेजहरु, सम्बन्धित शाखाको प्रतिवेदन	नगरपालिका भित्र व्यापार व्यवसायमुलक वातावरण निर्माण भएको हुने
		उद्योग व्यवसायबाट रोजगारी प्राप्त गर्नेको सङ्ख्या (थप)	सङ्ख्या						
असर	नगरपालिका भित्र उल्लेख्य सङ्ख्यामा लघु, घरेलु, साना तथा मझौला उद्योगको स्थापनामा भई रोजगारीका थप अवसरहरु सिर्जना भएको हुनेछ ।	प्रत्यक्ष रोजगारीमा बृद्धि (वार्षिक)	प्रतिशत						
		सीपमूलक तालिम प्राप्त जनशक्ति	सङ्ख्या						
		घरेलु तथा साना उद्योग दर्ता	सङ्ख्या						
		मझौला उद्योग दर्ता	सङ्ख्या						
प्रतिफल	स्थानीय स्रोत, सीप र साधनको अधिकतम परिचालन भई स्थानीय स्रोतमा आधारित उद्योगहरु स्थापना भएको हुनेछ ।	स्थानीय सीप तथा स्रोत साधनमा आधारित उद्योग	सङ्ख्या						
		स्थानीय कच्चा पदार्थ प्रशोधन उद्योग	सङ्ख्या						
	उत्पादित बस्तुहरुको बिक्री वितरणकालागि बजार व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।	विभिन्न ठाउँमा हाट बजार सञ्चालन	सङ्ख्या						
		निकासीजन्य कच्चा पदार्थको परिमाण	मे. टन						
	वाणिज्य क्षेत्रले स्थानीय अर्थतन्त्रको महत्वपूर्ण हिस्सा लिएको हुनेछ ।	विभिन्न ठाउँमा स्थानीय सामानको बजार सञ्चालन	सङ्ख्या						
		उत्पादन र बजारीकरण सहकारी संस्था	सङ्ख्या						
		थोक तथा खुद्रा व्यापारमा रोजगारी सिर्जना	सङ्ख्या						
	नगरपालिका भित्रको आपूर्ति प्रणाली प्रभावकारी भएको हुनेछ ।	सुपथ मूल्य पसल	सङ्ख्या						
		सहकारी पसल	सङ्ख्या						
		होलसेल पसलको सङ्ख्या	सङ्ख्या						
		स्थानीय बजार र आपूर्ति अनुगमन	सङ्ख्या						

४.५ श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा

४.५.१ पृष्ठभूमि

श्रम तथा रोजगारीलाई सुरक्षित, व्यवस्थित एवं उपलब्धिमूलक बनाउन र रोजगारबाट प्राप्त ज्ञान, सीप, पुँजी तथा अनुभवलाई उत्पादनमूलक क्षेत्रमा परिचालनका लागि प्रोत्साहन गर्न सुरक्षित रोजगारीको सवाललाई नगरपालिकाले आफ्नो योजनामा समेट्न आवश्यक रहेको छ। नगरपालिकाभित्र कुल जनसङ्ख्याको आधा भन्दा बढी आर्थिक रूपले सक्रिय जनसङ्ख्या रहेका छन्। आर्थिक रूपमा सक्रिय जनशक्तिलाई स्थानीय स्तरमा पर्याप्त रोजगारीको अवसर प्राप्त नहुँदा यस पालिकाबाट वैदेशिक रोजगारमा जाने प्रवृत्ति बढ्दो छ। यस नगरपालिकाको कुल घरधुरी मध्ये करिव ११११ प्रतिशत मानिसहरू वैदेशिक रोजगारीमा गएका छन्। नगरपालिकाको क्षेत्रका कूल ११११ घरपरिवार मध्ये परिवारका कुनै एक सदस्य वैदेशिक रोजगारीमा गएका घरपरिवारको अनुपात करिव ११११ प्रतिशत रहेको छ। वैदेशिक रोजगारमा गएका व्यक्तिहरूले वार्षिक रूपमा ११११ करोड रूपैयाँ भन्दा बढी विप्रेषण पालिकामा भित्राउने गरेको देखिन्छ। नगरपालिकामा करिव ११११ प्रतिशत जनसङ्ख्या बेरोजगार छन्।

गरिबी न्यूनीकरण र मानव सुरक्षाको महत्वपूर्ण साधनको रूपमा रहेको नागरिकको सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षणको हकलाई संविधानले नै सुनिश्चित गरेको छ। राज्यले आर्थिक तथा सामाजिक रूपले विपन्न, अशक्त र असहाय अवस्थामा रहेका विपन्न एकल महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, आफ्नो हेरचाह आफैँ गर्न नसक्ने तथा लोपोन्मुख जातीका नागरिक, चौधरी, दलित आदिलाई लक्षित गरी स्वास्थ्य उपचार सेवा, स्वास्थ्य बिमा, दिवा खाजा, छात्रवृत्ति, निर्वाहमुखी भत्ता लगायत विशेष व्यवस्थासहित संरक्षणको व्यवस्था गर्दै आएको अवस्था छ। संघीय सरकारमा जस्तै पालिकामा पनि विद्यमान सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण प्रणालीलाई अझ सुदृढ, वित्तीय रूपले दिगो तथा प्रभावकारी बनाउन निकै आवश्यक भएको छ।

४.५.२ समस्या तथा चुनौती

स्वदेशमा सीमित रोजगारी अवसर, युवा जनशक्तिको बढ्दो आकार, परम्परागत जीवन प्रणालीमा युवाहरूको घट्दो रुचि लगायतका कारणले नेपाली युवाहरू वैदेशिक रोजगारीमा जाने क्रम बढ्दो छ। जसले अल्पकालीन रूपमा बेरोजगारीको समस्या न्यूनीकरण गर्न मद्दत पुग्नुका साथै प्राप्त विप्रेषणले मुलुकको अर्थतन्त्रलाई चलायमान बनाउन महत्वपूर्ण योगदान गरिरहेको छ। रोजगारीका कारण बढ्दो बसाईसराई र वैदेशिक रोजगारीमा जाने प्रवृत्तिले स्थानीय स्तरमा जनशक्तिको कमी, पारिवारिक र सामाजिक समस्या र परनिर्भरता बढिरहेको छ। नगरपालिका क्षेत्रमा बढी रहेको विप्रेषण आयको उत्पादनमूलक क्षेत्रमा उपयोग हुन नसक्दा उपभोग बढ्दो छ।

संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहमा सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षणका कार्यक्रम कार्यान्वयनमा जटिलताले कार्यक्रमहरू एकीकृत रूपमा सञ्चालन हुन नसक्नु, सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण सम्बन्धी खण्डीकृत तथ्याङ्क नहुनु यस क्षेत्रका केही समस्याहरू हुन्। अन्तराष्ट्रिय बजारसँग प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने दक्ष जनशक्तिको विकास गरी वैदेशिक रोजगारमा पठाउन नसक्नु, वैदेशिक रोजगारको क्षेत्रमा ठगी लगायतका घटनाहरू बढ्नु, पारिवारिक तथा सामाजिक पुनः एकीकरणका सवालहरू सम्बोधन नहुनु, वैदेशिक रोजगारको दिगो विकल्प दिनु नसक्नु आदि नगरपालिकाको लागि चुनौतीका रूपमा देखिन्छ। त्यसैगरी, सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण सेवाको एकीकृत सूचना प्रणालीलाई कार्यान्वयनमा ल्याउनु, एकीकृत तथ्याङ्कको व्यवस्थापन गर्नु, सामाजिक सुरक्षाको दायरामा क्रमशः वृद्धि गरी स्रोतको दिगोपना र न्यायपूर्ण वितरण गर्नु सामाजिक सुरक्षाको क्षेत्रका विद्यमान चुनौतीहरू हुन्।

४.५.३ संभावना तथा अवसर

आर्थिक रूपले जानसाध्यिक लाभ लिनसकिने जनसङ्ख्याको बाहुल्यता रहेको छ। जसको परिचालन मार्फत नगरपालिकाले स्थानीय विकासका कार्यलाई तिब्रतर रूपमा अगाडी बढाउन सक्दछ। त्यसैले यो सङ्ख्या आफैँमा एउटा महत्वपूर्ण अवसरको रूपमा लिन सकिन्छ। त्यसको अलवा विदेशमा आर्जित विप्रेषण र सिकेको सीप आफ्नो भूमिमा प्रयोग गर्न सकेमा आर्थिक विकासमा योगदान पुग्नुका साथै उत्पादन एवं रोजगारको अवसर समेत विस्तार हुने देखिन्छ।

सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षणको विषयतीनै तहका सरकारले कार्यान्वयन गर्ने अधिकार क्षेत्रमा पर्नु, नेपाल सरकारले योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा योजना कार्यक्रम लागू गर्नु तथा सामाजिक सुरक्षा कोष ऐन लागू हुनु सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमको अवसर हो ।

४.५.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गरी समावेशी सामाजिक सुरक्षा र संरक्षण प्रणाली मार्फत कल्याणकारी पालिकाको रूपमा स्थापित गर्ने ।

उद्देश्य

- वैदेशिक रोजगारमा संलग्न व्यक्ति तथा तिनका परिवारले वैदेशिक रोजगारीबाट प्राप्त आर्थिक लाभमा वृद्धि गर्नु ।
- सामाजिकसुरक्षाकार्यक्रमहरूमासमाजका लक्षित वर्गको पहुँच सुनिश्चित गर्दै सुरक्षित रसम्मानजनकजीवनयापनकालागिसेवासुविधाहरूकोविस्तारगर्नु।

रणनीति र कार्यनीति

तालिका ३८: श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षाका रणनीति र कार्यनीति

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: वैदेशिक रोजगारमा संलग्न व्यक्ति तथा तिनका परिवारले वैदेशिक रोजगारबाट आर्थिक लाभ प्राप्त वृद्धि गर्नु।	
१.१: वैदेशिक रोजगारमा संलग्न व्यक्ति तथा तिनका परिवारले वैदेशिक रोजगारबाट आर्थिक लाभ वृद्धि गर्नु का साथै वैदेशिक रोजगारबाट उत्पन्न नकारात्मक प्रभावहरू न्यूनीकरण गर्ने ।	- स्थानीय तहमा स्वरोजगार तथा रोजगार सृजना हुने खालका कार्यक्रमहरू प्राथमिकताका साथ संचालन गरिनेछ । - वैदेशिक रोजगारमा जाने व्यक्तिहरूको यात्रालाई सुरक्षित, मर्यादित र उपलब्धिमूलक बनाउन सुरक्षित वैदेशिक रोजगार सम्बन्धी व्यापक सूचना प्रवाह, सीप तालिम प्रदान तथा आवश्यक कानुनी सहायता प्रदानका लागि सम्बन्धीत सरोकारवालाहरूसँग समन्वय तथा सहकार्य गरिनेछ । - नगरपालिका भित्र प्राप्त विप्रेषणलाई आयमूलक क्षेत्रमा लगानी गर्नका लागि वित्तीय साक्षरता कक्षा संचालन गर्दै उद्यम विकासमा सहयोग गर्ने साथै वैदेशिक रोजगारका कारण व्यक्ति, परिवार तथा समाजमा उत्पन्न नकारात्मक असरहरूलाई न्यूनीकरणका लागि मनोसामाजिक परामर्श सेवा प्रदान गरिनेछ। - वैदेशिक रोजगारबाट फर्किएर आएका व्यक्तिहरूको ज्ञान, सिप, पुँजीलाई व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास गरिनेछ । - मनोसामाजिक परामर्श सेवालाई पालिकाको स्वास्थ्य शाखा अन्तर्गत आन्तरिकीकरण गर्दै सो सम्बन्धी सेवालाई दिगो रूपमा प्रवाह गरिनेछ । - सम्बन्धीत सरोकारवालाहरूसँगको समन्वय तथा सहकार्यलाई बढावा दिई सुरक्षित वैदेशिक रोजगार सम्बन्धी सेवाहरू प्रवाह गरिनेछ ।
उद्देश्य २: सामाजिकसुरक्षाकार्यक्रमहरूमासमाजका लक्षित वर्गको पहुँच सुनिश्चित गर्दै सुरक्षित रसम्मानजनकजीवनयापनकालागिसेवासुविधाहरूकोविस्तारगर्नु।	
२.१: लक्षित वर्गको पहिचान गरी सुदृढ सामाजिक सुरक्षा प्रणालीको विकास गर्ने ।	- सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी आवश्यक कानुनी दस्तावेज तयार गरिनेछ। - लक्षित वर्गका व्यक्तिहरूलाई उपलब्ध गराइने सामाजिक सुरक्षा भत्ताका कोषको व्यवस्था गरिनेछ । - व्यवस्थित सामाजिक सुरक्षा सूचना प्रणाली मार्फत् लक्षित वर्गको पहिचान गरी आवश्यक भएमा थप एकीकृत योजना तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ । - परित्यक्त, हिंसा पीडित, शारीरिक रूपले अशक्त, अपाङ्गता भएका तथा विशेष जोखिममा रहेका विपन्न वर्गका नागरिकहरूका लागि विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ र आफू एकलो नभएको पालिका साथमा रहेको अनुभूति प्रदान गरिनेछ।

	५. लक्षित वर्ग प्रति संवेदनशील बनाई जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।
२.२:सुरक्षित, मर्यादित र सभ्य समाज निर्माण गर्ने ।	१. सामाजिक विकृति, कुरीति, जातीय छुवाछुत तथा भेदभाव नियन्त्रण लगायतका विभिन्न नकारात्मक गतिविधिहरू न्यूनीकरणकालागि आवश्यक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ। २. अपाङ्ग र लैङ्गिक मैत्री संरचना निर्माण गरिनेछ । ४. मर्यादित जीवनबारे सचेतनात्मक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलवायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व.	पाँचौ आ.व.	जम्मा						
	श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा															
	सहकारीसंस्थाहरूलाई शसक्त बनाउने	वटा														
	युवा युवतीस्व रोजगार कार्यक्रम संचालन गर्ने	वटा														
	सहकारी मार्फत एग्रीभेट पसलको संचालन															
	कृषी सहकारीसंस्था स्थापना	वटा														
	कृषक हरू लाई सहूलियत ब्याजदरमा ऋण उपलब्ध गराउने	वटा														
	सहकारीसंस्थाको क्षमता बिकास गर्ने															
	सहकारी शिक्षातालिम संचालन	जना														
	युवा युवतीलाई स्वरोजगार बनाउन विभिन्न सिप मुलक तालिम संचालन	जना														

४.५.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

५. श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा										
नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाई	आधार वर्षको अवस्था	योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)			जम्मा	पुष्ट्याइको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
					पहिलो	तेस्रो	पाँचौं			
प्रभाव	रोजगारीका थप अवसरहरू सिर्जना गरी समावेशी सामाजिक सुरक्षा र संरक्षण प्रणाली मार्फत् कल्याणकारी पालिकाको रूपमा स्थापितहुनेछ ।	सीपमूलक तालिम लिएर वैदेशिक रोजगारीमा जाने	प्रतिशत						नगरपालिका विभिन्न दस्तावेजहरू , सम्बन्धित शाखाको प्रतिवेदन	नगरपालिका भित्र थप रोजगार सृजना भइ सामाजिक सुरक्षााको प्रत्याभूति भएको हुने
		विप्रेषणलाई उद्यम विकास रआयमूलक क्षेत्रमा परिचालन	प्रतिशत							
असर १	वैदेशिक रोजगारमा संलग्न व्यक्ति तथा तिनका परिवारमा वैदेशिक रोजगारवाट आर्थिक लाभ वृद्धि हुनेछ ।	विप्रेषणलाई उद्यम विकास र आयमूलक क्षेत्रमा परिचालनका लागि वित्तीय साक्षरता	परिवार							
		वैदेशिक रोजगारी संलग्न घरपरिवारहरूलाई उद्यम विकास सहयोग	संख्या							
प्रतिफल	समाजमा वैदेशिक रोजगारवाट उत्पन्न नकारात्मक प्रभावहरू न्यूनीकरण हुनेछ ।	सुरक्षित वैदेशिक रोजगारका लागि सूचना प्रवाह	संख्या							
		वैदेशिक रोजगारका कारण उत्पन्नमानसिक समस्याहरूमा मनोसामाजिक परामर्श सेवा प्रदान	संख्या							
	वैदेशिक रोजगारीबाट प्राप्त हुने विप्रेषणमा वद्धि हुनेछ	विप्रेषण	रुपैया (करोडमा)							
असर २	समावेशी सामाजिक सुरक्षा र संरक्षण प्रणाली मार्फत कल्याणकारी पालिकाको रूपमा स्थापित भएको हुनेछ ।	आधारभूत सामाजिक सुरक्षामा आबद्ध जनसङ्ख्या (कुल लाभ ग्राही मध्ये)	सङ्ख्या							
		कृषि तथा पशु बिमामा आवद्ध परिवार	प्रतिशत							
प्रतिफल	सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण सम्बन्धी कानुनी दस्तावेज तयार भई कार्यान्वयनमा आएका हुनेछ ।	सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण सम्बन्धी आवश्यक कानुन निर्माण	सङ्ख्या							
	एकीकृत सूचना प्रणाली कार्यान्वयनमा आएको हुनेछ ।	सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धि एकीकृत सूचना प्रणाली व्यवस्थापन	सङ्ख्या							

परिच्छेद ५: सामाजिक क्षेत्र

नगरपालिकाले विगत वर्षदेखि नै शिक्षा, स्वास्थ्य, खेलकुद र युवा स्वरोजगारलाई प्राथमिकता क्षेत्रका रूपमा राखेर वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम तयार गरेको छ । शैक्षिक क्षेत्रमा गुणस्तर र पहुँचमा अभिवृद्धिका लागि प्राविधिक शिक्षाको विस्तार, नमुना विद्यालय कार्यक्रम सञ्चालनमा रहेका छन् । स्वास्थ्य सेवा विस्तार, विशिष्टीकरण तथा गुणस्तर वृद्धि, खुला दिशामुक्त क्षेत्र घोषणा, बालमैत्री तथा लैङ्गिक हिंसामुक्त नगरपालिका, विभेद अन्त्य तथा समावेशी प्रतिनिधित्व र उत्पादनमुखी कार्यक्रममार्फत युवालाई रोजगारी प्रदान गर्ने नीति तथा कार्यक्रम नगरपालिकाले तर्जुमा गरेको देखिन्छ । विद्यालय बाहिर रहेका वालबालीकालाई विद्यालय शिक्षामा समाहित गर्ने अभियान निरन्तर रहेको र विद्यालयलाई शान्ति क्षेत्र घोषणा गर्नुका साथै वालमैत्री सिकाइ विधि अवलम्बन गरिने नीति लिइएको छ ।

५.१ स्वास्थ्य तथा पोषण

५.१.१ पृष्ठभूमि

स्वास्थ्य एक आधारभूत आवश्यकता भएकाले संविधानले स्वास्थ्यसेवा निशुल्क प्राप्त गर्ने हक सुनिश्चित गरेको छ । कसैले पनि आकस्मिक सेवाबाट बञ्चित हुन नपर्ने व्यवस्था उल्लेख छ (नेपालको संविधान, धारा ३५, उपधारा १) । त्यसै गरी आधारभूत स्वास्थ्य र सरसफाईका साथै पोषण सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड, योजनाको तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा नियमन गर्ने अधिकार संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको छ । त्यसै अनुरूप दिगो विकासका लक्ष्य ३ तथा “सुलभ स्वास्थ्य सेवा स्वस्थ नागरिक” को उद्देश्य पुरा गर्न नगरपालिकाले यस आवधिक योजनामा स्वास्थ्य र पोषण सम्बन्धी व्यवस्था गरेको छ ।

आधारभूत स्वास्थ्य सेवालाई चुस्त दुरुस्त राख्न नगरपालिका क्षेत्रभित्र २ वटा स्वास्थ्य चौकी, २ वटा सामुदायिक स्वास्थ्य इकाइ, २ वटा सहरी स्वास्थ्य केन्द्र, ३ वटा निजी अस्पताल, १८ वटा क्लिनिक, ५ वटा बर्थिंग सेन्टर, ४ वटा टि.बी. उपचार केन्द्र, र १०३ जना सक्रिय महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका रहेका छन् । मुख्य रूपले यस नगरपालिकामा झाडापखाला, रुखाखोकी, ज्वरो, टाईफाइड, ग्यास्ट्रिक तथा निमोनिया लगायतका रोगहरू बढी मात्रामा लागेको देखिन्छ ।

५.१.२ समस्या तथा चुनौती

स्वास्थ्य चौकीका पूर्वाधार अपर्याप्त अवस्थामा रहेको, पर्याप्त उपकरण र औषधीहरू उपलब्ध नभएको, भवन सबैलाई पायक पर्ने ठाउँ नभएको, जनशक्तिको अभावमा पर्याप्त बर्थिंग सेन्टर सञ्चालन गर्न नसकिएको, सामान्य उपचार बाहेक जटिल स्वास्थ्य समस्याहरूमा उपचार सुविधा उपलब्ध हुन नसकेको पाइन्छ । साथै सर्ने तथा नसर्ने रोगहरू, कुपोषण, दुर्घटना तथा विपदजन्य स्वास्थ्य समस्याहरू विद्यमान रहनु, विश्वव्यापीकरणसँगै खानपान तथा जीवन शैलीमा आएको परिवर्तनले नसर्ने रोगहरूको भार तथा मानसिक समस्याहरू बढ्दै जानु जस्ता समस्याहरू पनि रहेका छन् ।

विद्यमान भौतिक संरचनाबाट सेवा प्रवाह गर्न कठिनाई हुनु, रोगको निदान गर्न कोलागि न्युनतम उपकरण र सुविधाहरू उपलब्ध गराउन नसक्नु, बजेट र जनशक्तिको अभावमा पायक पर्ने स्थानमा स्वास्थ्य चौकीका शाखाहरू, बर्थिंग सेन्टर लगायत घुम्ती स्वास्थ्य सेवा दिन नसक्नु, आवश्यकता अनुसार जनशक्ति र औषधीहरूको आपूर्ति बढाउन नसक्नु, अपाङ्ग, बृद्ध, बृद्धालाई सहज पहुँच पुर्याउन नसक्नु, बदलिँदो अस्वस्थकर जीवन शैली तथा आहार-व्यवहारको अभ्यास रहनु जस्ता चुनौतीहरू विद्यमान छन् ।

५.१.३ सम्भावना तथा अवसर

संविधानले प्रत्याभूत गरेका स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी नीति तथा कानूनहरूको निर्माण भएको, प्रदेश तथा स्थानीय तहले स्वास्थ्य समस्याहरूको पहिचान गरी स्रोत साधनको परिचालन गर्ने वातावरणको सृजना भएको, स्वास्थ्य क्षेत्रमा नागरिकको चेतना तथा चासो बढ्दै गएको, मुलुकमा दक्ष स्वास्थ्यकर्मीहरूको उपलब्धतामा वृद्धि भइरहेको, स्वास्थ्य बिमा र आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको विकास तथा बिस्तार हुँदै गएको, सबै वडाहरू सडक सञ्जालमा जोडिदा स्वास्थ्य सेवाको पहुँचमा सहजता रहेको जस्ता स्वास्थ्य तथा पोषण विकासका सवल पक्षहरू हुन् ।

५.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

स्वास्थ्य संस्थाहरूको भौतिक संरचना निर्माण गरी सेवा प्रवाहको क्षमतामा वृद्धि गर्ने।

उद्देश्य

१. सबै नागरिकहरूको आधारभूत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँच अभिवृद्धि गराउनु।
२. स्वस्थ जनशक्ति तयार गर्न तथारोग प्रतिरोधात्मक क्षमता बढाउन गुणस्तरीय र पोषणयुक्त खाद्य सामग्रीमा पहुँच बढाउनु।
३. स्वास्थ्य क्षेत्रमा थप लगानी वातावरण सिर्जना गरी स्वास्थ्य सेवा सुधार गर्नु।
४. नगरपालिकालाई कुपोषणमुक्त बनाउनु।

रणनीति र कार्यनीति

तालिका ३९: स्वास्थ्य तथा पोषणका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: सबै नागरिकहरूको आधारभूत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँच अभिवृद्धि गराउनु।	
१.१: गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा सबैको सहज पहुँच हुने गरी प्रभावकारी रूपमा सेवा उपलब्ध गर्ने।	१. आवश्यक एम्बुलेन्स, औषधी, उपकरण, प्रविधि र दक्ष स्वास्थ्यकर्मीहरू सहितको प्रभावकारी एवम् जवाफदेहीपूर्ण स्वास्थ्य सेवा प्रणालीको विकास गरिनेछ। २. गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा सबैको पहुँच पुऱ्याउन स्वास्थ्य बिमा कार्यक्रम लागु गरिनेछ। ३. सर्ने वा नसर्ने रोगहरूका बारेमा प्रवर्द्धनात्मक, निरोधात्मक र उपचारात्मक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ। ४. स्वास्थ्यको सहज पहुँचकालागि आधुनिक सूचना प्रविधिको अधिकतम प्रयोग गरिनेछ। ५. स्वास्थ्य सेवा प्रवाहलाई पारदर्शी, जवाफदेही एवम् जनउत्तरदायी बनाउन सुशासनमा जोड दिइनेछ। ६. ल्याब सेवा सञ्चालनकालागि आवश्यक पहल अघि बढाइनेछ।
१.२: पालिकामा तहतका स्वास्थ्य संस्थाहरूमा तोकिएका सङ्ख्यामा स्वीकृत जनशक्ति व्यवस्थापन गरी सेवा प्रवाहको क्षमतामा पहुँच विस्तार गर्ने।	१. पालिका भित्रका स्वास्थ्य संस्थाहरूमा स्वीकृत कुल दरबन्दीको सङ्ख्यायकिन गरी आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्था गरिनेछ। २. दरबन्दी अनुसार माग भई प्राप्त जनशक्ति वा पालिकाको निजी स्रोतबाट नियुक्त गरिएका स्वास्थ्यकर्मीहरूलाई पालिकाको मातहतमा आवश्यकता लिमको व्यवस्था गरिनेछ।
उद्देश्य २: स्वस्थ जनशक्ति तयार गर्न तथारोग प्रतिरोधात्मक क्षमता बढाउन गुणस्तरीय र पोषणयुक्त खाद्य सामग्रीमा पहुँच बढाउनु।	
२.१: पोषणयुक्त खानेकुराको बारेमा चेतना बढाउँदै यस सम्बन्धी सेवाको पहुँच सबै बस्तीसम्म पुऱ्याउने।	१. गुणस्तरीय एवम् स्वास्थ्य वर्द्धक खाद्य पदार्थको प्रयोग बढाउँदै कुपोषण न्यूनीकरण गरिनेछ। २. मातृशिशु पोषण अवस्थामा सुधार ल्याउन विद्यमान बहुक्षेत्रीय पोषण योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिनेछ। ३. नागरिक स्वास्थ्यमा प्रतिकूल असर पार्ने खाद्य पदार्थको विज्ञापन र बजार प्रवर्द्धनमा बन्देज लगाइनेछ।
२.२: मातृ तथा नवजात शिशु मृत्युदर, शिशु मृत्युदर र बाल मृत्युदर घटाउने र औसत आयु बढाउने।	१. नवजात शिशु मृत्युदर, शिशु मृत्युदर, बाल मृत्युदर र मातृ मृत्युदर घटाउनको लागि प्रजनन स्वास्थ्य, सुरक्षित मातृत्व, बाल तथा शिशु स्वास्थ्य सेवाहरू सञ्चालन गरिनेछ। २. प्रजनन स्वास्थ्य, सुरक्षित मातृत्व एवम् बाल तथा शिशु

	स्वास्थ्य सेवा स्वास्थ्य तथा पोषणबारे जनचेतना अभिवृद्धि कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: स्वास्थ्य क्षेत्रमा थप लगानी वातावरण सिर्जना गरी स्वास्थ्य सेवा सुधार गर्नु।	
३.१: स्वास्थ्य क्षेत्रमा निजी, सहकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रको संलग्नता वृद्धि गरी ती क्षेत्रहरूबाट हुने लगानीलाई व्यवस्थित गर्ने ।	१. निजी र गैरसरकारी क्षेत्रमा स्थापित स्वास्थ्यसम्बन्धी व्यावसायिक सङ्घ-संस्थाहरूबीच स्वास्थ्य सेवा प्रवाह, अध्ययन, अनुसन्धान कार्यमा सहकार्यलाई बढावा दिइनेछ । २. स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा सरकारी, निजी, सामुदायिक एवम् सहकारी क्षेत्रलाई समेट्दै गुणात्मक सेवा सुनिश्चित गराउन सुशासन कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ ।
३.२: नगरपालिका क्षेत्रमा उपलब्ध जडीबुटीको व्यवस्थापन र उपयोग गर्दै आयुर्वेद चिकित्सा प्रणालीको विकास विकास गर्ने ।	१. आयुर्वेद पद्धतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि उपयुक्त संरचनाको विकास र विस्तार तथा स्थानीय जडीबुटीमा आधारित औषधी तयार गरी प्रयोग तथा वितरण गरिनेछ । २. आयुर्वेद प्रणालीको क्रमबद्ध विकास प्रणालीको संरक्षण, विकास एवम् विस्तारका लागि दीर्घकालीन योजना तर्जुमा गरी लागू गरिनेछ ।
उद्देश्य ४: नगरपालिकालाई कुपोषणको मुक्त बनाउनु ।	
५.१: कृष्णपुर बासीलाई पोषणयुक्त खानेकुरा खाने सुनिश्चितता गर्ने ।	१. न्यून आय भएका तथा गरिबीको रेखामुनिरहेका परिवारहरूको पहिचा नगरी ५ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरूका लागि पोषणयुक्त खानेकुराहरूको प्रवन्धमिलाइनेछ । २. स्थानीय अर्गानिक उत्पादनको महत्त्व तथा सन्तुलित आहारका बारे मा सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ३. नगरपालिका भित्र खाद्य सुरक्षाको अवस्था सन्तोषजनक राख्न एक घर एक टनेल/करेसाबारीको व्यवस्था गरिनेछ । ४. पोषण सुरक्षा सम्बन्धी सचेतना मुल कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ५. गर्भवती महिला तथा बालबालिकाको लागि खोप तथा नियमित स्वास्थ्य जाँचको सुनिश्चितता गरिनेछ ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व.	पाँचौ आ.व.	जम्मा						
	बर्थीङ्गसेन्टर सुचारु गर्ने	वटा		२												
	शौचालयको ब्यबस्थापन गर्ने	वटा		५												
	स्वास्थ्य संस्थामा कर्मचारीको ब्यबस्थापन गर्ने	वटा		४												
	स्वास्थ्य स्वयं सेविकालाई उचित तालिमको ब्यबस्थापन गर्ने	पटक		४												
	स्वयं सेविकालाई यातायातका साधनको ब्यबस्थापनगर्ने (गर्ने वितरण साईकल)	वटा		१०												
	वडामा डाक्टर सहितको दरबन्दी भयको सुबिधा सम्पन्नअस्पतालको ब्यबस्था गर्ने	वटा		५												
	स्वास्थ्य कर्मचारी ब्यबस्थापन गर्ने	वटा		१०												
	स्वास्थ्य सेवाशिबिरसंचालन	वटा		५												
	खानेपानी योजनामा पानी सुरक्षा योजना लागु गर्ने	वटा														
	स्वास्थ्य सम्बन्धी विभिन्न तालिमको ब्यबस्था रनिशुल्क औषधी उपलब्ध गराउने व्यवस्था गर्ने	वटा		सधैं												

५.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

१. स्वास्थ्य तथा पोषण										
नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाई	आधार वर्षको अवस्था	योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)			जम्मा	पुष्ट्याँइको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
					पहिलो	तेस्रो	पाँचौं			
प्रभाव	नगरपालिकामा स्वास्थ्य सेवा सर्व शुलभ भएको हुनेछ ।	अपेक्षित आयु (जन्म हुँदाको)	वर्ष						नगरपालिका विभिन्न दस्तावेजहरु , स्वास्थ्य शाखा, वार्षिक प्रतिवेदन, झत्तः	सरकारी स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रवाह हुने सेवा थप प्रभावकारी अर्थात भरपर्दो सहजहुने, बाल पोषणमा भएको लगानी थप प्रभावकारी भएको हुने, स्वास्थ्य सेवा थप प्रभावकारी भएको हुने, स्वास्थ्य पूर्वाधारमा नगरपालिकाको लगानी वृद्धि भएको हुने
		३० मिनेटसम्मको दुरीमा स्वास्थ्य सेवामा पहुँच रहेका परिवार	प्रतिशत							
असर ?	गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको अभावमा स्वास्थ्यसेवाको लागि जिल्ला बाहिरका अस्पताल धाउनु पर्ने बाध्यताको अन्त्य हुनेछ ।	प्राथमिक उपचार केन्द्र	सङ्ख्या							
		अस्पताल	सङ्ख्या							
		बेड	सङ्ख्या							
		हेल्थ पोष्ट	सङ्ख्या							
		स्वास्थ्य एकाई	सङ्ख्या							
		विशेषज्ञ चिकित्सक	सङ्ख्या							
		मध्यम स्तरको स्वास्थ्य कार्यकर्ता	सङ्ख्या							
प्रतिफल	गर्भवती परीक्षणको सुविधाबाट आमा र गर्भमा रहेको बच्चाको स्वास्थ्यमा रुग्णता दरमा कमी हुनेछ।	संस्थागत सुत्केरी सेवाको दायरा	प्रतिशत							
		दक्ष स्वास्थ्यकर्मीबाट प्रसुति सेवा लिएका महिला	प्रतिशत							
		बर्थिङ सेन्टर	सङ्ख्या							
		गर्भावस्थाको परीक्षण दर	प्रतिशत							
	बाल मृत्युदर, शिशु मृत्युदरमा कमी आउनेछ ।	५ वर्ष मुनिको बाल मृत्युदर (प्रतिहजार जीवित जन्ममा)	दर							
		शिशु मृत्युदर (प्रतिहजार जीवित जन्ममा)	दर							
		नवजात शिशु मृत्युदर (प्रतिहजार जीवित जन्ममा)	दर							

		पूर्ण खोप	प्रतिशत	१००						
		भिटाभिन ए खाने बालबालिका	प्रतिशत	१००						
		झाडा पखालाको संक्रमण दर	प्रतिशत							
	महिला, अपाङ्ग र अल्पसङ्ख्यक समुदायमा स्वास्थ्य सेवा र सुविधाको पहुँचमा बृद्धि हुनेछ।	महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविका	सङ्ख्या							
		सामान्य स्वास्थ्य उपकरण उपलब्ध भएका भवन	सङ्ख्या							
		आधुनिक उपकरण सहितका स्वास्थ्य भवन	सङ्ख्या							
		आधारभूत सुविधा सहितका स्वास्थ्य संस्था	सङ्ख्या							
		परिवार नियोजनको साधन प्रयोग गर्ने दम्पति	प्रतिशत							
	प्रतिकारात्मक स्वास्थ्य सेवाको विस्तारबाट खर्चिलो र जोखिमयुक्त उपचारात्मक सेवाको खर्चमा कटौती हुनेछ।	सवारी साधन युक्त स्वास्थ्य संस्था	सङ्ख्या							
		स्वास्थ्य बीमा गर्ने परिवार	प्रतिशत							
		एम्बुलेन्स सञ्चालन	सङ्ख्या							
		पालिका मार्फत निशुल्क उपलब्ध भएको औषधी	सङ्ख्या							
	स्वास्थ्य प्रवर्द्धनका उपायहरूबाट स्थानीय नागरिकहरूको स्वास्थ्यस्तर राम्रो भई औसत आयुमा बृद्धि हुनेछ।	एच आईभि एड्स रोकथामबारे जानकारी प्राप्त प्रजननयोग्य उमेरका महिला	प्रतिशत							
		स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन	सङ्ख्या							
		घुमन्ते स्वास्थ्य सेवा	पटक							
		दक्ष स्वास्थ्य सेवा तालिम	सङ्ख्या							
		प्रयोगशाला शुरू भएका स्वास्थ्य संस्था	सङ्ख्या							
असर २	बासीलाई पोषणयुक्त खानेकुरा खान पाउने सुनिश्चितता हुनेछ।	कुपोषण प्रभावित जनसङ्ख्या	प्रतिशत							
		आधारभूत खाद्य सुरक्षाको स्थितिमा रहेका परिवार	प्रतिशत							
प्रतिफल	कुपोषणमुक्त नगरपालिका बन्नेछ।	सुत्केरी -स्याहार भत्ता पाउने महिला	सङ्ख्या							
		करेसाबारी भएको घरपरिवार	प्रतिशत							
		आफ्नो उत्पादनबाट वर्षभरी खान पुग्ने घरधुरी	प्रतिशत							

		प्रतिव्यक्ति खाद्य उत्पादन	किलोग्राम							
		कम्तिमा एक गाई/भैंसी भएको परिवार	प्रतिशत							
		कम्तिमा एक मासुजन्य पशुपंक्षी पाल्ने घर परिवार	प्रतिशत							
		उच्च खाद्य असुरक्षाको स्थितिमा रहेका परिवार	प्रतिशत							
		उपभोगको दुई तिहाई खानामा खर्च गर्ने जनसङ्ख्या	प्रतिशत							

५.२ शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तन

५.२.१ पृष्ठभूमि

शिक्षा हरेक व्यक्तिको मर्यादित एवम् परिष्कृत जीवन र सम्मानित रोजगारी तथा उद्यम विकासको आधार हो । नेपालको संविधानले शिक्षा सम्बन्धी हकलाई मौलिक हकका रूपमा प्रत्याभूत गरेको छ । आधारभूत शिक्षामा पहुँच, आधारभूत तहसम्मको अनिवार्य र निःशुल्क शिक्षा तथा माध्यमिक तहसम्मको निःशुल्क शिक्षा पाउने हक प्रत्याभूत गरेको छ । नेपालको संविधानले स्थानीय तहलाई आधारभूत र माध्यमिक शिक्षाको जिम्मेवारी दिएको छ । नगरवासीलाई उत्पादनशील जीवन बिताउन आवश्यक पर्ने जीवनोपयोगी सीपको विकास र सिकाइको अवसर प्रदान गर्दै सक्षम र समावेशी जनशक्तिको विकासद्वारा मुलुकको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा सहयोग पुऱ्याउनु पर्दछ । यो योजना बालबालिकालाई गुणस्तरीय र समावेशी शिक्षण सिकाइको वातावरणमा सहभागी हुने अवसरको सुनिश्चितता प्रदान गरी दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्ने महत्वपूर्ण माध्यम बन्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

नेपालको संविधानले विद्यालय तहको शिक्षा निःशुल्क प्राप्त गर्ने अधिकारलाई सुनिश्चित गरेको छ । शैक्षिक विकासको सन्दर्भमा निरक्षरता अन्त्य गर्दै प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षामा सहज पहुँच कायम गर्ने राष्ट्रिय तथा स्थानीयस्तरबाट अभ्यासहरू भई रहेका छन् । नेपालले लिएको दिगो विकास लक्ष्यअनुसार सन् २०३० सम्ममा सबैलाई गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता गर्न संघीय, प्रादेशिक तथा स्थानीय सरकारका तर्फबाट आवश्यक पहल भइरहेको छ ।

शिक्षालाई विकासको मुल आधारका रूपमा लिई कृष्णपुर नगरपालिकाले नमुना विद्यालयका साथै प्राविधिक तथा उच्च शिक्षाका पूर्वाधार तयार गरी सहज अवसरहरू सृजना गर्ने कुरालाई महत्व दिई शिक्षा योजना तर्जुमा कार्यको शुरुवात गरेको छ । कृष्णपुर नगरपालिकाको वस्तुगत विवरण २०७७ अनुसार नगरपालिमा २ वटा क्याम्पस, १२ वटा उमावि, ११ वटा मा.वि., १७ वटा निमावि, २१ प्रा. वि. र ९६ वटा वालविकास केन्द्रहरू रहेका छन् ।

यसै गरि वस्तुगत विवरण २०७७ अनुसार नगरपालिकामा रहेक जम्मा जनसंख्या मध्ये ५ वर्ष माथिका ५३,९७९ जना साक्षर रहेको देखिन्छ । यस मध्ये २९,९७५ जना पुरुष र २४,००४ जना महिलाहरू साक्षर रहेका छन् । त्यसैगरी नगरपालिकामा रहेको जनसंख्या मध्ये १५ वर्ष माथिका र ६० वर्ष मुनिका ४४२३५ मध्ये ४२०२३ जना साक्षर र २२१२ जना निरक्षर रहेको देखिन्छ । कूल जनसंख्याको ६८.८७ प्रतिशत कक्षा १ देखि ८ सम्मको शैक्षिक स्तर, १९.१२ प्रतिशत कक्षा ९ देखि १२ सम्म, १.४४ प्रतिशत उच्च शिक्षा सम्म अध्ययन, ५.९ प्रतिशत पूर्व प्राथमिक शिक्षामा अध्ययन गरिरहेका छन् । त्यसैगरी प्रौढ शिक्षा अन्तर्गत ३.८३ प्रतिशत रहेका छन् । नगरपालिकामा स्नातक वा सो भन्दा माथिको अध्ययन गरेकाहरूको संख्या न्यून रहेको छ । उच्च अध्ययन गर्ने अवसर नमिलेर वा आर्थिक अवस्था नभएर सो संख्या न्यून रहेको हुनसक्छ । नगरपालिकाको विकासकालागि नगरपालिकाकै दक्ष तथा शिक्षित जनशक्तिको योगदान महत्वपूर्ण हुन्छ । सामान्यतया उच्च अध्ययन गरेकाहरू नगरपालिकामै रोजगारी तथा उचित अवसरको कमीले पलायन हुने गर्दछन् । दिगो विकासको लागि शिक्षित र दक्ष जनशक्ति नगरपालिकामा रहि ज्ञान र सीपको पूर्ण सदुपयोग गर्न पाउने वातावरणको सुनिश्चितता हुनुपर्दछ । तुलनात्मक रूपमा केहिमात्रामा भएपनि पुरुषको भन्दा महिलाहरूको संख्या प्राय सबै शैक्षिक तहहरूमा कम रहेको देखिन्छ । किशोरी र महिलाको जनसंख्या धेरै भएको यो नगरपालिकामा शिक्षामा भने उनीहरूको संख्या कम हुनु उचित नभएकोले यसतर्फ सम्बन्धित सबैको ध्यान जानु जरुरी छ ।

५.२.२ समस्या तथा चुनौती

शिक्षा क्षेत्रको सुधारमा राष्ट्रिय तथा स्थानीय स्तरबाट संस्थागत तथा व्यवहारिक प्रयास भएता पनि गुणस्तरीय तथा प्रतिस्पर्धी शिक्षाको दिशामा समय सापेक्ष सुधारहरू हुन सकेका छैनन् । भौगोलिक बिकटता, गरिवी र स्रोत तथा साधनको अपर्याप्तता रहको छ । हालसम्म शिक्षण सिकाईमा शैक्षिक सामग्रीको निर्माण तथा उपयोग हुन सकेको छैन भने आधुनिक सूचना प्रविधिमा पहुँचमा कमी रहेको छ । स्थानीय आवश्यकता अनुसारको स्थानीय पाठक्रम र शैक्षिक क्यालेण्डर तयारी तथा कार्यान्वयन हुन सकेको छैन । विद्यालयको अनुगमन तथा मुल्यांकनमा पर्याप्त ध्यान दिन नसक्दा शिक्षकको नियमितता र शिक्षण प्रकृया प्रभावकारी हुन सकेको छैन । सिकाई उपलब्धी विश्लेषण र कार्यान्वयनमा कमी रहेको छ ।

स्थानीय शैक्षिक संस्थामा जनविश्वासको कमीका कारण गुणस्तरीय शिक्षाका लागि नगरपालिका बाहिरका निजी शैक्षिक संस्थाप्रतिको परनिर्भरता कायम रहेको छ । उच्च शिक्षाका लागि क्याम्पस र प्राविधिक शिक्षाका लागि विद्यालयमा

प्राविधिक धारको आवश्यकतालाई सम्बोधन हुन सकेको छैन । धेरैजसो ११ र १२ कक्षामा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीको अन्यत्र वस्नु पर्ने अवस्था विद्यमान छ । कतिपय वडाहरूमा विद्यालयका भवनहरू जिर्ण र जोखिममा रहेका छन् । दलित जातिका बालबालिकाहरूको विद्यालयलाई निरन्तरता दिने क्रम कम छ । सानो उमेरमा विवाह गर्ने र उमेर बढ्दै गएपछि वजार र वैदेशिक रोजगारीमा जाने क्रम रोकिएको छैन । निरक्षरता हटाउन सञ्चालन भएका अनौपचारिक शिक्षा कक्षा प्रभावकारी हुन सकेका छैनन् । पूर्वाधारतर्फ बालमैत्री तथा अपांगमैत्री भवन, खेल मैदान, घरवार र शौचालयको कमी रहेको छ । सामाजिक परिवेशमा शैक्षिक वातावरणको कमीजस्ता समस्या विद्यमान रहेको छ ।

५.२.३ संभावना तथा अवसर

महिला, दलित,
जनजातिर अपाङ्गता भएका एवम् सीमान्तीकृत समुदायका बालबालिकाहरूलाई विद्यालयमा ल्याउन र टिकाउन विभिन्न प्रोत्सा
हन मूलक कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने अवस्था रहनु,
माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा स्थानीय तहको कार्यदाय रामा परेकाले शैक्षिक सुशासनको प्रत्याभूति सहज हुनु,
शिक्षासँगै रैथाने ज्ञान, सीपरप्रविधि उपयोग तथा विकासको प्रचुर सम्भावना रहेको छ ।

प्राविधिक तथा व्यावसायिक सीप प्रतिको युवाको आकर्षण रहनु,
अभिभावकहरूमा थप जागरुकता विकास गरी शिक्षामा सबैको पहुँच पुऱ्याउन सकिनु, समृद्धिका मुख्य सम्बाहकका रूपमा रहेका पर्यटन, ऊर्जा, कृषि, उद्योग, पूर्वाधार, जनशक्ति विकास, सुशासनको मुख्य आधारभूत शिक्षाको विकास रहनु यहाँका शिक्षा विकासका अवसरहरू हुन् ।

५.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

नगरपालिकामा विज्ञान र नवप्रवर्तनको प्रवर्द्धनसँगै सबैको गुणस्तरीय, प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षामा सहज पहुँचको प्रत्याभूति गर्ने ।

उद्देश्य

१. शिक्षण संस्थाहरूको संस्थागत विकास गर्नु ।
२. सबैकालागि शिक्षार जीवनपर्यन्त शिक्षाको अवसर बढाउनु ।
३. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक शिक्षामा जोड दिनु ।
४. शैक्षिक विकासका लागि पूर्वाधार विकास तथा उच्च शिक्षाको आधार तयार गर्नु ।
५. संस्थागत तथा निजी विद्यालयहरूलाई नियमन र व्यवस्थापन गरी सेवामुलक बनाउनु ।

रणनीति र कार्यनीति

तालिका ४०: शिक्षाका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: शिक्षण संस्थाहरूको संस्थागत विकास गर्नु ।	
१.१: विद्यालयमा गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता गर्न संस्थागत विकास गर्ने ।	१. नगरपालिका शिक्षा नीतिको तर्जुमा, ऐन नियमावली तथा योजनाको कानुनी व्यवस्था गरी कार्यान्वयन माल्याइनेछ । २. सबै विद्यालयहरूलाई शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली विकास गरी पालिकाको नेटवर्क मार हुने गरी एकद्वार पद्धतिबाट सञ्चालन गरिनेछ । ३. उत्कृष्ट कार्य गर्ने शिक्षक, कर्मचारी र अभिभावकलाई वार्षिक रूपमा पुरस्कार तथा सम्मानको व्यवस्था गरिनेछ । ४. विद्यालयहरूमा अन्तर-विद्यालय भ्रमण तथा सिकाइ आदान प्रदान कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ । ५. गुणस्तरीय सिकाइ मापदण्ड/ढाँचा (पाठ्यक्रम, विद्यालयको सिकाइ वातावरण, शिक्षक, शिक्षण सिकाइ सामग्री, शिक्षण विधि, परीक्षार मूल्याङ्कन,

	अनुगमनमूल्याङ्कनआदि) तयारगरीकार्यान्वयनगरिनेछ। ६. विद्यालयकोशिक्षणसिकाइमासमयगुणस्तरबढाउनविद्यालयअनुगमन, मूल्याङ्कनरपृष्ठपोषणप्रणालीकोविकासगरिनेछ। ७. विद्यालयकोउपलब्धिस्तरएवम्प्रणालीगतकार्यकुशलताकोउपयुक्तमापदण्डसूचक तयारगरिनेछ। ८. महिलाशिक्षकसुत्केरीविदामारहँदास्वयमसेवकवासटा-शिक्षककोव्यवस्थागरिनेछ। ९. जनजातिकोवर्चस्वभएकोविद्यालयमाप्रारम्भिककक्षामातृभाषामाशिक्षणगर्नकालागि राष्ट्रियपाठ्यक्रमप्रारूप२०७६१पाठ्यक्रमविकासकेन्द्रकोविद्यमानपाठ्यक्रमअनुसार हुनेगरीस्थानीयपाठ्यक्रमरपाठ्यपुस्तककोविकासगरिनेछ।
१.२: गुणस्तरीयशिक्षाकोलागि तालिमकोसंस्थागतविकासगर्ने।	१. स्थानीयआवश्यकताकोआधारमातालिमपाठ्यक्रमकोमोड्युल बनाईविज्ञप्रशिक्षकद्वारातालिमसञ्चालनगरिनेछ। २. बालविकासकेन्द्रकाशिक्षकआधारभूततहमादरबन्दीकमभएकाविद्यालयकाशिक्षक लाईबहुकक्षा/बहुवर्गशिक्षणसम्बन्धी तालिमसञ्चालनगरिनेछ। ३. विद्यालयमाबालमैत्रीवातावरणसिर्जनागर्नआवश्यकशिक्षकतालिमकोव्यवस्थागरिने छ। ४. प्राविधिकतथाव्यावसायिक (सफ्टस्किलसमेत) सीपप्रदानगर्नशिक्षकहरूलाईआधुनिक, शिक्षणसीपयुक्त, प्रविधिमैत्री, निरन्तरसिकाइमुखीबन्नतालिमदिँदैपेशागतदक्षताबढाइनेछ।
उद्देश्यःसबैकालागि शिक्षारजीवनपर्यन्तशिक्षाकोअवसरबढाउनु।	
२.१: सबैनागरिकलाईआधारभूतशिक्षाकोपहुँच सुनिश्चितगर्ने।	१. दुर्गमबस्तीकाविद्यालयलाईआवासीयविद्यालयकारूपमारूपान्तरणगरिनेछ। २. आवश्यकपरेको ठाँउमास्कूलबसकोव्यवस्थासमेतगरिनेछ। ३. पालिका/वडाशिक्षासमितिगठनरक्रियाशीलगर्दैविद्यालयशिक्षामापहुँचपुगेकाकोत थ्याङ्कसङ्कलनगरी पहुँच सुनिश्चित गरिनेछ। ४. नियमित रूपमाविद्यालयमाछोराछोरीपठाउनेअभिभावकलाईसम्मनगरिनेछ। ५. गरिबतथाआर्थिकरूपमाविपन्नबालबालिकालाईपोशाक, शैक्षिकसामग्री तथा खाजा भत्ताकोव्यवस्थागरिनेछ। ६. पालिकाबाटसञ्चालनहुनेविकासनिर्माणतथाव्यवसायकार्यमाआर्थिकस्थितिकमजोर भएकाअभिभावकलाईसहभागीगराईशिक्षाकालागि रोजगारीअभियानसञ्चालनगरिनेछ। ७. हेलचक्रयाङ्गरीबालबालिकाहरूलाईनियमितविद्यालयनपठाउनेअभिभावकहरूलाईपा लिकाबाटप्रदानगरिनेसबैसुविधाबाटवञ्चितगरिनेछ।
२.२: दलित, अपाङ्गताभएका, विपन्नतथालक्षितसमुदायकाबालबालिका कोशिक्षाकोहकसुनिश्चितगर्ने।	१. दलित, अपाङ्गताभएका, आर्थिकरूपलेविपन्नतथालक्षित समुदायकाबालबालिकाकोपहिचानगरीउच्चशिक्षासम्मनिःशुल्कगर्न तथा छात्रवृत्तिप्रदान गर्न लागि सिफारिस गरिनेछ। २. दृष्टिविहिनलाईब्रेललिपीतथाबहिरालाईसांकेतिकभाषामानिःशुल्कशिक्षाकोलागि जिल्लाभित्रकैस्रोतकक्षाहरूमासिफारिसगरिनेछ भनेअन्यअपाङ्गताभएकाबालबालिकाहरूलाईस्रोतकक्षाकोखोजीगरीशिक्षाकोहकसुनि श्चितगरिनेछ। ३. विपन्नतथालक्षितसमुदायकाबालबालिकाकोशिक्षामापहुँचसुनिश्चितगर्नप्रत्येकवि द्यालयमाविशेषछात्रवृत्ति कोषकोस्थापनागरिनेछ। ४. विद्यालयजाननसक्नेअपाङ्गताभएकाबालबालिकाकालागि घरमैपढाउनेअभिभावकशिक्षासञ्चालनगर्नेव्यवस्थामिलाइनेछ। ५. ब्रेललिपितथासाङ्केतिकभाषाकोतालिममागर्भई आएमापालिकाबाटव्यवस्थापनगरिनेछ। ६. अपाङ्गमैत्री पूर्वाधारहरूको निर्माण गरिनेछ।

२.३: अनौपचारिकजीवनपर्यन्तसिकाइप्रणाली स्थापनाकालागि नीतिगततथाकार्यक्रमगतव्यवस्थागर्ने।	१. औपचारिकशिक्षामानिरन्तरतादिननसक्नेबालबालिकातथानागरिकलाईअनुकूलतथा समकक्षीशिक्षाकोअवसरप्रदानगर्नखुलातथावैकल्पिकशिक्षा/ विद्यालयकोव्यवस्थागरिनेछ। २. औपचारिकशिक्षाप्रणालीभन्दाबाहिररहेकानागरिकलाईमागमाआधारितव्यावसायिक तथा प्राविधिक तालिमको व्यवस्थागरिनेछ। ३. पालिकाभिन्नेट्रयुसन, कोचिडजस्ताविद्यालयबाहिरहुनेअध्यापनसेवाकोअनुमतितथानियमनगर्नेकार्यविधि तयारगरीकार्यान्वयनगरिनेछ। ४. एकविद्यालयएकपुस्तकालयतथाएकवडा- एकसार्वजनिकपुस्तकालयकोनीतिबनाईसूचनामाथिकोपहुँचरपढ्नेबानिकोविकासग रीसबैकालागि आजीवनसिकाइकोवाजीवनपर्यन्तसिकाइकोअवसरप्रदानगरीदिगोविकासकोचौथोल क्षयपुरागर्नसहयोगगरिनेछ। ५. शिक्षामासूचनातथासञ्चारप्रविधिकोअधिकाधिकप्रयोगहुनेगरीशिक्षाकोवैकल्पिकमा ध्यमकारूपमाविषयगतविज्ञकोनमूनाकक्षाकोप्रशारणस्थानीय, टेलीभिजनतथाएफएममार्फत्गर्नेव्यवस्थागरिनेछ।
उद्देश्य३: प्राविधिकशिक्षातथाव्यावसायिकशिक्षामाजोडिनु।	
३.१:आधारभूततहमा प्राविधिकतथाव्यावसायिकसीपप्रवर्द्धनग र्ने।	१. आधारभूततहमाव्यावसायिकसीपप्रदानगर्नस्थानीयपाठ्यक्रममा यस सम्बन्धी विषयवस्तु समावेशगरिनेछ। २. विद्यालयशिक्षामानिर्वाहमुखीसीपलाईएकीकृतरूपमासमावेशगरिनेछ।
३.२:प्राविधिकशिक्षातथाव्यावसायिकतालि मकोपहुँचमासहजता, गुणस्तरीयतातथाउपयोगितामावृद्धिगर्ने ।	१. प्राविधिकजनशक्तिकोअवस्थाबारेअध्ययनगरी आवश्यक विद्यालयमास्थानीयआवश्यकताअनुसारका९- १२कोप्राविधिकधारसञ्चालनगरिनेछ। २. सबैविद्यालयमाकम्प्युटरकोल्यावकोव्यवस्थागर्दैइन्टरनेटकोपहुँचसुनिश्चितगरिने छ। ३. विद्यालयमाप्रयोगात्मककक्षाकालागि विज्ञानप्रयोगशालाकोव्यवस्थागरिनेछ। ४. माध्यमिकतह(कक्षा११-१२) माविज्ञानविषयअध्यापनगर्नेसामुदायिकविद्यालयकोस्तरोन्नतिएवम्विद्यार्थीप्रो त्साहनकार्यक्रमकोव्यवस्थागरिनेछ।
उद्देश्य४:शैक्षिकविकासकालागि पूर्वाधार विकास तथा उच्चशिक्षाको आधार तयार गर्नु।	
४.१: उच्चस्तरकोजनशक्तिउत्पादनकोव्यव स्थागर्ने।	१. नगरपालिकाकोआवश्यकताकोपूर्तिथशैक्षिकविकासकालागि उच्चशिक्षामाप्राविधिकविषयकोक्याम्पस, बहुप्राविधिकशिक्षालयबहुसंकायक्याम्पसस्थापनाकोपहलकालागि सम्भाव्यताअध्ययनगरिनेछ। २. उच्चशिक्षामाप्राविधिकविषयलाईप्राथमिकतादिईउच्चदक्षजनशक्तिउत्पादनगर्नपा लिकाभिन्नेकम्तीमाएउटापोलीटेक्नीकलशिक्षालयस्थापनागरिनेछ।
४.२: विद्यालयकोपूर्वाधारनिर्माणगर्ने।	१. बालविकासकेन्द्रकोपूर्वाधारमापदण्डअनुसारतयारगरिनेछ। २. विद्यालयकोभौतिक पूर्वाधारबालमैत्री, अपाङ्गमैत्रीतथाविपदप्रतिरोधीरूपमातयारगरिनेछ। ३. प्रत्येकविद्यालयमाछात्ररक्षात्राकालागि छुट्टा- छुट्टैसुरक्षिततथास्वस्थकरशौचालयकोव्यवस्थागरिनेछ। ४. प्रत्येकविद्यालयमाखेलमैदानकोव्यवस्थागरिनेछ। ५. विद्यालयमा पुस्तकालय, विज्ञानप्रयोगशालारकम्प्युटरल्यावकोव्यवस्थागरिनेछ।
उद्देश्य५:संस्थागततथानिजीविद्यालयहरूलाईनियमनरव्यवस्थापनगरीसेवामुलकबनाइनेछ।	

५.१: संस्थागततथानिजीविद्यालयहरूकोनियमनगरीसेवामूलकबनाउने।	१. प्रत्येककक्षामा१५प्रतिशतगरिबरविपन्नविद्यार्थीलाईवडाकोसिफारिसमानिःशुल्कपढाउनेव्यवस्थागरिनेछ। २. नयाँविद्यालयहरूकोअनुमतिदिँदाशैक्षिकगुठीकोरूपमामात्रअनुमतिदिनेव्यवस्थामिलाइनेछ। ३. संस्थागतविद्यालयहरूकोनियमनकालागिमापदण्डतयारगरीत्यसैकोआधारमाशुल्कनिर्धारण, वर्गीकरण, अनुगमनगरीसेवामूलकबनाइनेछ।
५.२: सामुदायिक विद्यालयहरूको शैक्षिक गुणस्तर वृद्धि गरी प्रतिस्पर्धी बनाउने ।	१. विद्यालयमाविषयगत शिक्षकद्वारा मात्रैशिक्षणगर्नेव्यवस्थामिलाइनेछ। २. अंग्रेजीरनेपालीदुवैमाध्यमबाटऐच्छिकरूपमासबैकक्षामासञ्चालनगरिनेछ। ३. अङ्ग्रेजीमाध्यमबाटकक्षासञ्चालनगर्नचाहनेविद्यालयकाशिक्षकलाईतालिमकोव्यवस्थागरिनेछ। ४. कमजोरबालबालिकालाईसुधारात्मकशिक्षणगरीसिकाइस्तरकोवृद्धिगरिनेछ। ५. आवश्यक तालिम दिई बालविकाससम्बन्धीसिकाइसामग्रीहरूको उत्पादन बालविकासकेन्द्रमानैगर्नेव्यवस्थागरिनेछ। ६. विद्यालयहरूकोशिक्षकदरबन्दी, विद्यार्थीसङ्ख्यातथाभौगोलिकताआदिकाआधारमापुनर्नक्साङ्कनगरीआवश्यकताअनुसार मर्जिङ्गरिनेछ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलवायु संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व.	पाँचौ आ.व.	जम्मा						
	गुणस्तरीय तथा प्राविधिक शिक्षा लागु गर्ने	वटा		२७												
	साक्षारता प्रतिशत बृद्धि गर्ने	वटा														
	५० जना बिद्यार्थी बराबर एक जना शिक्षकको ब्यबस्था गर्ने	वटा		५												
	विद्यालयमा आवश्यक शैक्षिक सामग्रीको ब्यबस्थापन गर्ने	वटा		५												
	उत्कृष्ट सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययन अबलोकन भ्रमण गराउने	पटक		२												
	गरीब तथा जेहेन्दार बिद्यार्थीले छात्रवृत्ति वाफत प्राप्त गर्ने आर्थिक स्वयं बिद्यार्थी खातामा जम्मा हुने ब्यबस्था गर्ने	जना		१२०												
	विद्यालयमा तहगत प्र बिषयगत साथै का अ. ब्यबस्थापन शिक्षकको गर्ने	वटा		५												
	प्रत्येक विद्यालयमा खेल शिक्षकको ब्यबस्थापन गर्ने	वटा		१०												
	विद्यालयमा खानेपानी तथा सरसफाईको उचित ब्यबस्थापन गर्ने	वटा		१०												
	विद्यालयमा स्वास्थ्य शिक्षा अध्यापनका लागी स्टाप नर्सको नियुक्ती हुने पर्ने	वटा		प्रति स्कुल /१												
	विद्यालयमा नियमित स्वास्थ्य जाँचको ब्यबस्थापन गर्ने	पटक		प्रति महिना ४/												
	विद्यालयमा दिवाखाजाको ब्यबस्थापन	वटा		१०												

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलवायु संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व.	पाँचौं आ.व.	जम्मा						
	मन्टेश्वरीशिक्षा प्रणालीको शुरुवात	वटा		५												
	आई सी टी संग सम्बन्धित सामग्री (कम्प्युटर) ब्यबस्थापन	वटा		५०												
	अभिभावक शिक्षा संचालन	वटा		२												
	विद्यालयमा खानेपानी योजना निर्माण	वटा		सबैबिद्यालय												
	विद्यालयभित्र प्रशासन कक्षको छुट्टै ब्यबस्था हुनुपर्ने	वटा		सबै बिद्यालय												
	विद्यालयमा पुस्तकालयको उचित ब्यबस्थापन गर्ने	वटा		सबैबिद्यालय												
	विद्यालयमा बिज्ञान सामग्री प्रयोगशालाको ब्यबस्थापनगर्ने	वटा		सबैबिद्यालय												
	कंचन मा बि मा स्वच्छा खानेपानी योजना निर्माण	वटा		१												
	आधारभूत तह देखी नै प्राबिधिक शिक्षा कक्षा संचालन गर्ने	वटा		सबैबिद्यालय												
	गरीव तथा जेहेन्दार बिद्ध्यार्थीलाई उच्चा तह सम्म निशुल्क अध्ययनगर्न पाउने ब्यबस्था मिलाउने	वटा		सबैबिद्यालय												
	विद्यालयको हाता भित्र वृक्षारोपण गरी बगैचा निर्माणगर्ने	वटा														
	शिक्षकलाई गुणस्तरीय शिक्षा अध्यापन सम्बन्धी तालिमको आयोजनागर्ने	वटा														
	प्रत्येक विद्यालयमा ICT को ब्यबस्था गरी Smart Board द्वारा पठनपाठन संचालन गर्ने	वटा		सबैबिद्यालय												
	सामुदायिक विद्यालयमा पूर्ण रुपमा निशुल्क शिक्षा	वटा														

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलवायु संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व.	पाँचौं आ.व.	जम्मा						
	संचालन															
	सामुदायिक विद्यालयमा कक्षागत शिक्षक दरबन्दीको ब्यबस्थापनगर्ने	वटा														
	सामुदायिक संस्थागत विद्यालयको पाठ्यक्रममा एकरूपता गर्ने	वटा														
	ICT Programme Teacher Training ब्यबस्था गर्ने	वटा		५												
	सबैका छोराछोरीलाई सामुदायिक विद्यालयमा भर्ना गर्ने अभियानसंचालन	पटक		१०												
	विद्यालयमाकक्षा कोठामा आबस्यक शैक्षिक सामाग्री ब्यबस्था फर्निचरको /	पटक		८												
	सामुदायिक बिद्ध्यालमा क्यान्टिनको ब्यबस्था गर्ने	वटा		सबै वि												
	बिद्धार्थी भर्ना दरमा बृद्धी															
	विद्यालयमा निशुल्क भर्ना पाउने गर्न पाठन पठन/ वातावरणकोसिर्जना	पटक		१												
	निजी विद्यालय र सामुदायिक विद्यालयको पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकमा एकरूपता	पटक		१												
	आर्थिक रुपमा कमजोर बालबालिकालाई उच्चा शिक्षा अध्यापनमा आर्थिकसहयोग	पटक		१												
	Happy Learning Curriculum बिकास तथा कार्यक्रम संचालन	वटा		५												

५.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

शिक्षा										
नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाई	आधार वर्षको अवस्था	योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)			जम्मा	पुष्ट्याँइको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
					पहिलो	तेस्रो	पाँचौँ			
प्रभाव	राष्ट्रिय एवम् अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने दक्ष जनशक्ति उत्पादन भएको हुनेछ ।	साक्षरता दर (५ वर्ष माथि)	प्रतिशत						नगरपालिका का	
		साक्षरता दर (१५ वर्ष माथि)	प्रतिशत						विभिन्न	
		युवा साक्षरता दर (१५-२४ वर्ष)	प्रतिशत						तथ्याङ्कहरु	
असर	नगरपालिकाको शैक्षिक सूचकांकमा उल्लेख्य सुधार भएको हुनेछ ।	बाल कक्षा/पूर्व प्राथमिक तहको अनुभव सहित कक्षा १ मा भर्ना दर	प्रतिशत							
		आधारभूत तह (१,८) मा लैगिक समानता	महिला प्रति सय पुरुष						नगरपालिकाका विभिन्न तथ्याङ्कहरु	
		उच्च शिक्षामा कुल विद्यार्थी	सङ्ख्या						नगरपालिकाको शिक्षा शाखाबाट प्राप्त विवरण	
		माध्यमिक तह (९-१२) मा खुद भर्नादर	प्रतिशत							
		माध्यमिक तह (९-१२) मा कुल भर्नादर	प्रतिशत							
		आधारभूत तह (१-८) मा कुल भर्नादर	प्रतिशत							
		आधारभूत तह (१-८) मा खुद भर्नादर	प्रतिशत							
प्रतिफल	विद्यालय छाड्ने विद्यार्थीको दर (Dropout Rate) न्यून हुनेछ । शिक्षक विद्यार्थी अनुपात आवश्यकता अनुरूप व्यवस्थापन भएको छ	आधारभूत तहमा विद्यालय जाने उमेरका विद्यालय बाहिर रहेका विद्यार्थी	प्रतिशत							
		विद्यालय छाड्ने विद्यार्थीको दर (Dropout Rate) आधारभूत तह	प्रतिशत							
		विद्यालय शिक्षा (१-८) शिक्षक- विद्यार्थि अनुपात								
		विद्यालय शिक्षा (१-१२) शिक्षक- विद्यार्थि अनुपात	अनुपात							
	प्राविधिक र व्यावसायिक विद्यालय को	प्राविधिक धारको विद्यालय सञ्चालन	सङ्ख्या							

स्तरउन्नति भएको हुनेछ ।	प्राविधिक शिक्षालयमा अध्ययनरत विद्यार्थी सङ्ख्या	सङ्ख्या							
	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन भइरहेका विद्यालयहरू	सङ्ख्या							
विद्यालयहरूको गुणात्मक परिवर्तन भएको हुनेछ ।	बाल क्लब गठन भएका विद्यालय	सङ्ख्या							
	कम्प्युटर प्रयोगशाला भएका विद्यालय	सङ्ख्या							
	विज्ञान प्रयोगशाला भएका विद्यालय	सङ्ख्या							
	इन्टरनेट तथा ई- शिक्षा सुविधा भएका विद्यालय	सङ्ख्या							
शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित भई समुदायको शैक्षिक स्तर माथि उठेको हुनेछ ।	छात्रामैत्री विद्यालय	सङ्ख्या							
	अपाङ्गतामैत्री विद्यालय	सङ्ख्या							
	आवासीय विद्यालय	सङ्ख्या							
सामुदायिक र संस्थागत तहबाट प्रदान गरिने शिक्षाको गुणस्तरमा रहेको अन्तर घटेको हुनेछ ।	माध्यमिक शिक्षा कक्षा(९-१२) सञ्चालित सामुदायिक विद्यालय	सङ्ख्या							
	सामुदायिक विद्यालय	सङ्ख्या							
	संस्थागत विद्यालय	सङ्ख्या							
विपन्न वर्ग तथा दलित विद्यार्थीलाई उच्च शिक्षा (इन्जिनियरिङ्ग, मेडिकल, कृषि, वन, आदिमा) नगरपालिकाबाट छात्रवृत्ति प्रदान हुनेछ र पालिकामा प्राविधिक जनशक्तिको आपूर्ति सहज हुनेछ ।	प्राविधिक विषयमा अध्ययनरत दलित छात्रवृत्ति प्राप्त विद्यार्थी	सङ्ख्या							
	प्राविधिक विषयमा अध्ययनरत विपन्न छात्रवृत्ति प्राप्त विद्यार्थी	सङ्ख्या							

५.३ खानेपानी तथा सरसफाइ

५.३.१ पृष्ठभूमि

खानेपानी तथा सरसफाइ सेवाले मानव जीवनमा पार्ने बहुआयामिक प्रभावलाई दृष्टिगत गरी यस सेवालाई नेपालको संविधानले मौलिक हकको रूपमा व्यवस्था गरेको छ । दिगो विकास लक्ष्यले समेत खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी स्पष्ट लक्ष्य निर्धारण गरेको छ । खुला दिशामुक्त क्षेत्र घोषणा भई सकेको यस नगरपालिकामा एक घर, एक धारा तथा शौचालय निर्माणलाई उच्च प्राथमिकतामा राखिएको छ । फोहर व्यवस्थापनका लागि नगरपालिकास्तरबाट पहल गरिएको छ । खानेपानी तथा सरसफाइको क्षेत्रमा विभिन्न गैह्र सरकारी निकायको सहयोग रहेको छ ।

नगरपालिका भित्र ५.८५ प्रतिशत घरपरिवारले पाइप धाराको पानी उपयोग गर्ने गरेको, ९१.१६ प्रतिशतले हाते पाईपको पानी उपयोग गर्ने गरेको तथा बाँकीले मुल तथा खोला नदिनालाको पानी प्रयोग गर्ने गरेको देखिन्छ ।

५.३.२ समस्या तथा चुनौती

संघीय, प्रादेशिक तथा स्थानीय सरकारका अतिरिक्त गैर सरकारी र निजी क्षेत्रबाट समेत प्रयास भएता पनि खानेपानीका आयोजनामा स्थानीय समुदायको अपनत्वको कमी र सरसफाइजन्य परम्परागत व्यवहारका कारण आशातित सुधार हुन सकेको छैन । मानिसहरूको जमघट हुने सार्वजनिक स्थलमा सार्वजनिक शौचालयको कमी रहेको छ । स्वच्छ तथा सुरक्षित खानेपानीको व्यवस्था हुन सकेको छैन भने सुख्खा याममा कतिपय वस्तीमा जमिनमुनीबाट पानी नआई खानेपानीको अभाव हुने गरेको छ ।

सरसफाइ सम्बन्धी आनिवानी कमजोर रहेको यस क्षेत्रमा घरमै फोहर वर्गिकरण गरी व्यवस्थापन गर्ने प्रचलन रहेको छैन । विभिन्न धार्मिक स्थलहरू र मुख्य वजारहरूमा प्लास्टिकजन्य तथा सिंशाजन्य फोहरको व्यवस्थापन हुन नसक्दा वातावरणीय प्रदुषण बढ्दै गएको छ । साथै बजार केन्द्रहरूमा समेत सडक नाली र ढल सुविधा उपलब्ध रहेको छैन । सार्वजनिक शौचालयमा सावुन, नियमित पानी आदिको नियमित व्यवस्थापन भएको देखिदैन । हाते पाइपबाट पानी प्रयोग गर्नेको संख्या अत्यधिक रहेकोले पानीको शुद्धताको कमी रहेको यथार्थ छर्लङ्गै छ ।

५.३.३ संभावना तथा अवसर

नगरपालिकाका विभिन्न वस्ती टोलहरूमा आकाशे ट्याङ्कीको निर्माण गरि पानीलाई प्रशोधन पानीमा शुद्धता ल्याउन शक्तिने सम्भावना रहेको छ ।

शुद्ध खानेपानी र सरसफाइको सन्दर्भमा जनप्रतिनिधि र अगुवाहरूको चासो बढ्दै जानु, खानेपानीको लागि स्रोत प्रशस्त हुनु, यो विषय राष्ट्रिय प्राथमिकतामा पर्नु र स्थानीय सरकारको कार्यक्षेत्रमा पर्नु, फोहरमैला व्यवस्थापनमा जनप्रतिनिधि र समुदाय विस्तारै संवेदनशील हुँदै जानु, खानेपानी, सरसफाइ र फोहरमैला व्यवस्थापनमा सहयोगी संस्था र समुदायको सहकार्य हुनु आदि अवसरहरू हुन् । त्यसैगरी, आधारभूत खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्र तीनै तहका सरकारको उच्च प्राथमिकतामा पर्नु, आयोजनाको छनौट, सञ्चालन र व्यवस्थापनमा उपभोक्ता तथा समुदायको थप चासो हुँदै जानु, बस्ती भुमिगत पानीका स्रोतहरूको उपलब्धता प्रचुर मात्रामा रहनु, लिफ्टिङ प्रणालीबाट खानेपानी सुविधा पुऱ्याउन सकिने प्रविधिको विकास हुनु तथा नदी तथा जलाधार क्षेत्रको दिगो व्यवस्थापनमा समुदायको चासो बढ्दै जानु यस पालिकामा खानेपानी तथा सरसफाइ प्रवर्द्धनका अवसरहरू हुन् ।

५.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

नगरपालिका क्षेत्रमा सर्वसुलभरगुणस्तरीय खानेपानी तथा सरसफाइ सेवा विस्तार गर्ने ।

उद्देश्य

१. आधारभूत खानेपानीको पहुँच विस्तार गर्नु ।
२. गुणस्तरीय खानेपानी सुविधाको पहुँचमा वृद्धि गर्नु ।
३. प्रत्येक घरमा व्यवस्थित शौचालय तथा घरेलु फोहरमैलाको व्यवस्थापन गर्नु ।

रणनीति र कार्यनीति

तालिका ४.१: खानेपानी तथा सरसफाइका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: आधारभूत खानेपानीको पहुँच विस्तार गर्नु।	
१.१: पहुँच नभएका बस्तीहरूमा खानेपानीको सेवा विस्तार गर्न खानेपानीका स्रोतहरूको पहिचान गर्ने	१. विद्यमान तथा वैकल्पिक खानेपानीका स्रोतहरूको प्राविधिक टोलीबाट मूल्याङ्कन गरिनेछ। २. खानेपानीका स्रोतहरूको संरक्षण गरिनेछ। ३. “एक घर एक धारा” कार्यक्रम लागु गरिनेछ। ४. आधारभूत खानेपानीको पहुँच वृद्धिको लागि पानी ट्याङ्कीको सम्झौताव्यता अध्ययन गरिनेछ। ५. नयाँ संरचनाको लागि आवश्यक जग्गाको व्यवस्थापन गर्नु मिलाइनेछ।
उद्देश्य २: गुणस्तरीय खानेपानी सुविधाको पहुँचमा वृद्धि गर्नु।	
२.१: आधारभूत खानेपानीको गुणस्तर बढाउन आवश्यक संरचनाहरू तयार गर्ने।	१. विद्यमान खानेपानीका संरचनाको क्षमता मूल्याङ्कन गरिनेछ। २. आवश्यकता अनुसार पानी शुद्धीकरण प्रक्रियाको लागि संरचना निर्माण गरिनेछ। ३. सामूहिक कोषको निर्माण गरी उपभोक्ताको लागि सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ। ४. निजी वा अन्य क्षेत्रसँग साझेदारीको प्रयास गरिनेछ। ५. व्यवस्थित खानेपानीको रेखदेख र सञ्चालनको लागि जनशक्तिको व्यवस्थापन गरिनेछ।
उद्देश्य ३: प्रत्येक घरमा व्यवस्थित शौचालय तथा घरेलु फोहर मैलाको व्यवस्थापन गर्नु।	
३.१: प्रत्येक घर परिवारमा आधारभूत शौचालय तथा सरसफाइको व्यवस्थापन गर्ने।	१. निर्माण भएका शौचालयहरूको समुचित प्रयोगबारे अनुगमन गरिनेछ। २. घरबाट निस्कने अन्य फोहर व्यवस्थापन गर्न घर परिवारलाई आवश्यक प्रशिक्षण दिइनेछ। ३. हरेक घरबाट निस्कने कुहिने प्रकृतिका फोहर मैलाबाट कम्पोस्ट मल बनाउन प्रोत्साहित गरिनेछ। ४. घरबाट निस्कने पानीलाई सङ्कलन गरी करेसाबारीमा उपयोग गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ। ५. समुदायका केही सार्वजनिक ठाउँहरूमा अपाङ्ग मैत्री, बाल मैत्री शौचालयको निर्माण गरिनेछ। ६. सरसफाइ सम्बन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलवायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व.	पाँचौ आ.व.	जम्मा						
	खानेपानी तथा सरसफाइ															
	पिपरिया आ बि , पंचाधीन मा बि राजघाट मा स्वच्छ खानेपानी योजना निर्माण गर्ने	वटा		१												
	खानेपानी योजना धारा बिस्तार तथा मर्मत सम्भार गर्ने	वटा		१												
	खानेपानीमा धारा वितरण	वटा		१६००												
	सबै टोल टोलमा शुद्ध खानेपानी आपूर्ति गर्ने ब्यबस्था मिलाउने	वटा														
	सार्वजनिक स्थानमा पानीका धारा निर्माण गरी सुचारु	वटा		५												
	सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई मा नेपाल सरकारको मापदण्ड अनुसार कर्मचारी र खानेपानीको ब्यबस्था गर्ने	वटा		१												
	पिपरिया आ बि , पंचाधीन मा बि राजघाट मा स्वच्छ खानेपानी योजना निर्माण गर्ने	वटा		१												

५.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

३. खानेपानी तथा सरसफाइ										
नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाई	आधार वर्षको अवस्था	योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)			जम्मा	पुष्ट्याँडको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
					पहिलो	तेस्रो	पाँचौँ			
प्रभाव	पालिका क्षेत्रमा सर्वसुलभ र गुणस्तरीय खानेपानी तथा सरसफाइ सेवा विस्तार हुनेछ ।	आधारभूत खानेपानीको पहुँच भएको जनसङ्ख्या	प्रतिशत						नगर विभिन्न दस्तावेजहरु , प्राविधिक शाखा, सम्बन्धित शाखाको प्रतिवेदन	खानेपानीको स्रोतहरूमा वृद्धि भएको हुने, सरसफाई जनचेतनामा वृद्धि भएको हुने, फोहोरमैला र वातावरण प्रति जनचेतना वृद्धिभएको हुने, फोहोरमैला व्यवस्थापनमा नगरपालिकाले थप लगानी गरेको हुने
		स्वच्छ खानेपानीको पहुँच भएको जनसङ्ख्या	प्रतिशत							
		शौचालय भएका घरपरिवार	प्रतिशत							
असर	आधारभूत खानेपानीको पहुँच हरेक टोल समुदायलाई हुनेछ ।	पाईपद्वारा वितरित पानी उपयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत							
		खानेपानीको स्रोत संरक्षण	सङ्ख्या							
प्रतिफल	आधारभूत सरसफाइमा सुधार गरी समुदायलाई प्रदूषणमुक्त बनाउन सकिनेछ ।	सेफिट्याङ्की सहितको शौचालय भएको परिवार	प्रतिशत							
		साधारण शौचालय भएको परिवार	प्रतिशत							
		सार्वजनिक शौचालय	सङ्ख्या							
	संक्रामक रोगको फैलावटमा कमी आउनेछ ।	जोखिमयुक्त अवस्थामा साबुन पानीले हात धुने	प्रतिशत							
		उपचार गरिएको वा सुरक्षित खानेपानी सुविधा प्राप्त घरधुरी	प्रतिशत							

५.४ महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग

५.४.१ पृष्ठभूमि

महिलाहरूको क्षमता, श्रम, सीप र सृजनालाई विकास प्रकृत्यामा लगाई संविधानको मर्म अनुरूप सामाजिक समानता कायम गर्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नु आवश्यक छ । विगतमा केही सामाजिक असमानता तथा विभेदका कारण यस क्षेत्रका महिला, दलित, जनजाति, अल्पसङ्ख्यक वर्ग सामाजिक तथा आर्थिक रूपले पछाडि परेका छन् । लक्षित वर्ग तथा समुदायको सामाजिक न्याय, समानता, मानवअधिकार सहित सर्वाङ्गिण विकास गर्ने लक्ष्य तथा उद्देश्यका साथ लैङ्गिक समानता तथा समावेशीकरणलाई यस योजनाले समेटेनेछ ।

बालबालिकाको हकलाई संविधानले मौलिक हकको रूपमा स्थापित गरेको हुँदा बालबचाउ, बाल संरक्षण, बाल विकास र बालसहभागिता जस्ता बालअधिकारका आधार स्तम्भहरू प्रत्याभूति गर्न बालबालिका सम्बन्धी ऐन, २०७५ लागु गरिएको छ । त्यसैगरी ज्येष्ठ नागरिकहरूको जीवन सहज, सुरक्षित एवं सम्मानित बनाई सामाजिक न्याय कायम गर्नु कल्याणकारी राज्यको दायित्व हो भने अपाङ्गता सम्बन्धी राष्ट्रिय नीति तथा कार्ययोजनाका आधारमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई विकासको मूलधारमा ल्याउनका लागि समावेशी र समन्यायिक पहुँच तथा सहभागितामा जोड दिइनुपर्दछ ।

५.४.२ समस्या तथा चुनौती

लैङ्गिक विभेद तथा हिंसालाई बढावा दिने सामाजिक संरचना, सोच, मूल्य, मान्यता, प्रथा, परम्परा कायमै रहनु, महिला माथि घरेलु, यौनजन्य तथा लैङ्गिकतामा आधारित हिंसा विद्यमान हुनु, सामाजिक र पारिवारिक वहिष्करणमा परेका तथा हिंसा पीडित तथा एकल महिलालाई पूर्णरूपमा संरक्षण, पुनर्स्थापना, सशक्तीकरण र स्वावलम्बी बनाउन नसकिनु महिला सम्बन्धी क्षेत्रका समस्या हुन् ।

लक्षित वर्गको चौतर्फी हितका लागि नीतिगत तथा व्यवहारिक तवरबाट सुधारका पहलहरू भएता पनि दलित, महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक तथा आदिवासी जनजाति र विपन्न वर्गको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्थामा उल्लेख्य सुधारहरू हुन सकेको छैन । बाल विवाह, लैङ्गिक हिंसा, दलित तथा विपन्न तथा बाल हिंसाका घटनाहरू निर्मूल हुन सकेको छैन । लैङ्गिक हिंसा पीडित, महिलाको पहिचान हुनसकेको छैन भने हिंसा विरुद्धमा महिला आवाज सरोकारवालहरूबाट सशक्त रूपमा उठन सकेको छैन । छुवाछुत तथा सामाजिक विभेद अझै पनि कायमै रहेको छ । विपन्न, हिंसा पीडित र असहायहरूका लागि विशेष व्यवस्था हुन सकेको छैन । सबै लक्षित वर्गको संजाल गठन भएको तर कृयाशिल हुन सकेको छैन । लक्षित वर्गको आत्मनिर्भरताका लागि पर्याप्त अवसर तथा क्षमता विकासका अवसरमा कमी रहेको छ ।

५.४.३ संभावना तथा अवसर

सामाजिक असमानता तथा विभेदका कारण सामाजिक तथा आर्थिक रूपले पछाडि परेका यस क्षेत्रका महिला, दलित, जनजाति, अल्पसङ्ख्यक वर्गको उत्थान गरी विकासको मूल प्रवाहमा सहाहित गर्दै लक्षित वर्ग तथा समुदायको सामाजिक न्याय, समानता, मानवअधिकार सहित सर्वाङ्गिण विकास गर्ने लक्ष्य तथा उद्देश्यका साथ लैङ्गिक समानता तथा समावेशीकरणलाई समेट्न सके नगरपालिकाले समतामूलक, समृद्ध पालिकाको रूपमा आफ्नो पहिचान स्थापित गर्न सक्ने सम्भावना रहेको छ ।

महिला र बालबालिकाको हकअधिकारको सन्दर्भमा सरकारहरूबाट विभिन्न अभियान र कार्यक्रमहरू संचालन भईरहनु, संविधान र अन्य कानूनहरूले लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई प्रवर्द्धन गर्नु, जनप्रतिनिधि र समाजका अगुवाहरू यस विषयमा संवेदनशील हुनु, महिला संजाल र बालक्लवहरू गठन भई क्रियाशिल हुनु, महिला तथा बालबालिकाको क्षेत्रमा विभिन्न दातृ निकायहरूबाट कार्यक्रम संचालन हुनु अवसरहरू हुन् । त्यसैगरी, लैङ्गिकमैत्री संविधान तथा राज्यका तीनै तहमा महिलाको राजनैतिक सहभागिता तथा समाजको मूल्य, मान्यता र व्यवहारमा क्रमशः सकारात्मक परिवर्तन हुँदै आउनु, बालबालिकाको मौलिक हक सम्बन्धी सवालका लागि विभिन्न नीति तथा कार्यक्रमको प्राथमिकताका साथ तर्जुमा हुनु, संविधानद्वारा ज्येष्ठ नागरिकको विशेष संरक्षण तथा सामाजिक सुरक्षाको हक सुनिश्चित हुनु तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको लागि सेवा सुविधा र सामाजिक सुरक्षाको व्यवस्था संविधान तथा ऐनद्वारा ग्यारेन्टी गरिनु तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू स्वयं क्रियाशील भई संगठित हुनु आदि अवसरका रूपमा रहेका छन् ।

५.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

महिला, बालबालिका, जेष्ठनागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिविरुद्ध हुने सबै प्रकारका विभेद, हिंसा र शोषण अन्त्य गरी सक्षम र आत्म सम्मानपूर्ण जीवन यापन गराउने ।

उद्देश्य

१. महिला हिंसाको अन्त्य तथा लैङ्गिक समता कायम गर्नु
२. बालबालिकाको समग्र अधिकारको संरक्षण तथा बालमैत्री वातावरण सिर्जना गर्नु
३. ज्येष्ठ नागरिकको हक अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्दै ज्ञान, सीप र अनुभवको उपयोग गर्नु
४. अपाङ्गता भएका व्यक्तिकालागि आधारभूत सेवा, स्रोत र प्रविधिमा सहज पहुँचको वृद्धि गर्दै आर्थिक तथा सामाजिक सशक्तीकरण मार्फत् जीवनयापनमा सहजता तथा आत्मसम्मान प्रदान गर्नु
५. दलित जनजाती तथा सिमान्तकृत समुदायलाई विकास तथा सामाजिक न्यायको मूलधारमा प्रवाहीकरण गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ४२: महिला, बालबालिका, जेष्ठनागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: महिलाको हक-अधिकारको संरक्षण र लैङ्गिक समता कायम गर्नु ।	
१.१: पालिका मातहतका सबै निकायहरूमा लैङ्गिक समानता वृद्धि गर्ने ।	१. नीति निर्माण र कार्यान्वयनमा समान महिलाको समान सहभागिता तथा प्रतिनिधित्वमा बढोत्तरी गरिनेछ । २. लैङ्गिक समानता प्राप्तिको लागि पुरुषको समेत सक्रिय सहभागितामा वृद्धि गरिनेछ ।
१.२: लैङ्गिक हिंसा अन्त्य गर्ने कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने ।	१. महिला विरुद्ध हुने सबै प्रकारका हिंसा, शोषण र विभेदन नियन्त्रणको कानुनी उपचार प्रणालीलाई पहुँच योग्य बनाइनेछ । २. स्थानीय तहमा हिंसा प्रभावित महिलाहरूको लागि पुनर्स्थापना तथा सुरक्षा गृह स्थापना तथा सञ्चालन का साथै पालिकामा राहतकोषको सञ्चालन गरिने छ ।
उद्देश्य २: बालबालिकाको समग्र अधिकारको संरक्षण तथा बालमैत्री वातावरण सृजना गर्नु ।	
२.१: विभेद, हिंसा, उत्पीडन, शोषणबाट बालबालिकालाई उचित संरक्षण गर्ने ।	१. बालबालिका विरुद्ध हुने हिंसा, यौनदुर्व्यवहार, बालश्रम, बलात्कार, बेचबिखन जस्ता अपराध विरुद्ध सचेतनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ । २. हिंसा प्रभावित बालबालिकाको उचित संरक्षण तथा पुनर्स्थापनाका लागि बाल हेल्पलाइन सेवाको व्यवस्था गरिनेछ । ३. अनाथ, असहाय, पूर्ण अपाङ्गता भएका र विशेष संरक्षणको आवश्यकता भएका बालबालिकाको लागि पुनर्स्थापना केन्द्र तथा बालकोषको स्थापना गरिनेछ ।
२.२: बालबालिकाको सहभागिता वृद्धि गर्ने ।	१. बाल क्लब तथा बाल सञ्जालको गठन, विस्तार तथा परिचालन गरी बालबालिकाको सहभागिता बढाइनेछ । २. स्थानीय नीति निर्माण तहमा बालबालिकाको सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ । ३. बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक र शैक्षिक विकासमा अवरोध तथा बाधा नपर्ने गरी बाल सहभागितामा वृद्धि गरिनेछ ।
२.३: बालमैत्री वातावरणको विकास गर्ने ।	१. बालबालिकाहरूको सर्वाङ्गीण विकासका लागि प्रत्येक वार्डमा बाल उद्यान निर्माण गरिनेछ । २. बालमैत्री स्थानीय शासनका माध्यमबाट बाल अधिकार सूचकहरू पूरा गर्न बालमैत्री पालिका घोषणा गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: ज्येष्ठ नागरिकको हक अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्दै ज्ञान, सीप र अनुभवको उपयोग गर्नु ।	

3.१: ज्येष्ठ नागरिकको लागि हेरचाह, स्थावरसुसार र उपयुक्त वातावरण सिर्जना गर्ने ।	१. आफ्ना आमाबाबुलाई सन्तानले हेरचाह तथा उचित व्यवस्थापन गर्नुपर्ने पद्धतिको प्रवर्द्धन गरिनेछ । २. आवश्यकता अनुसार ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र तथा आश्रमको व्यवस्था गरिनेछ ।
३.२: ज्येष्ठ नागरिकको ज्ञान, सीप र अनुभवलाई उपयोग गरी सहभागितामा वृद्धि गर्ने।	१. ज्येष्ठ नागरिकको ज्ञान, सीप र अनुभवलाई उपयोग गर्न अवसर प्रदान गर्नुका साथै अन्तरपुस्ता हस्तान्तरण गरिनेछ ।
3.3: ज्येष्ठ नागरिकको सामाजिक सुरक्षा सेवालाई वृद्धि गर्ने ।	१. ज्येष्ठ नागरिकलाई सम्मान स्वरूप सेवा र सुविधामा विशेषसहूलियतको व्यवस्था गरिनेछ। २. ज्येष्ठ नागरिकले समाज र राष्ट्रको लागि पुर्‍याएको योगदानको आधारमा सम्मान गरिनेछ ।
उद्देश्य ४: अपाङ्गता भएका व्यक्तिकालागि आधारभूत सेवा, स्रोत र प्रविधिमा सहज पहुँचको वृद्धि गर्दै आर्थिक तथा सामाजिक सशक्तीकरण मार्फत् जीवनयापनमा सहजता तथा आत्मसम्मान प्रदान गर्नु ।	
4.1: अपाङ्गमैत्री भौतिक संरचना निर्माण तथा सुधार गरी सार्वजनिक सेवामा पहुँच बढाउने ।	१. भौतिक संरचना, पूर्वाधार तथा यातायातका साधनहरू अपाङ्गमैत्री बनाई सहज हुने वातावरण निर्माण गरिनेछ । २. शिक्षण सिकाइ पद्धति अपाङ्गमैत्री बनाई गुणस्तरीय शिक्षामा सबै अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको पहुँच वृद्धि गरिनेछ । ३. अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई सरकारी र निजी क्षेत्रमा रोजगारीको अवसर वृद्धि गरिनेछ ।
4.2: अपाङ्ग व्यक्तिहरूप्रति गरिने हिंसाको न्यूनीकरण गर्ने ।	१. अपाङ्ग व्यक्तिहरूप्रति गरिने विभेद र हिंसानिराकरण गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. अपाङ्गता भएका व्यक्तिको सहभागितामा वृद्धिका लागि आवश्यक नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिनेछ ।
उद्देश्य ५: दलित जनजाती तथा सिमान्तकृत समुदायलाई विकास तथा सामाजिक न्यायको मूलधारमा प्रवाहीकरण गर्नु ।	
५.१: दलित, जनजाती तथा सिमान्तकृत समुदायको सबै प्रकारका सार्वजनिक समिति तथा निकायमा प्रतिनिधित्व सुनिश्चयता गर्ने ।	१. नगरपालिकामा उपलब्ध रोजगारीका अवसरहरूमा दलित तथा सिमान्तकृत समुदायका युवाहरूलाई प्राथमिकता दिइनेछ । २. स्थानीय उपभोक्ता समितिहरूमा दलित तथा सिमान्तकृत समुदायको अनिवार्य प्रतिनिधित्वको प्रावधान राखिनेछ । ३. दलित, जनजाती तथा सिमान्तकृत समुदायका नागरिकलाई शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी लगायत आधारभूत सेवा सुविधा समतामूलक रूपमा वितरण गर्ने प्रवन्ध मिलाइनेछ ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलवायु संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व.	पाँचौ आ.व.	जम्मा						
	महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग															
	बालबालिका ,युवा बयस्क र बृद्धा हरुका लागि खेलकुदका सामाग्रीहरुको ब्यबस्थापन	वटा														
	जातीय विभेद सामाजिक कुप्रथा उन्मुलनका लागि अन्तरक्रिया का साथै सामाजिक सचेतीकरणका क्रियाकलापहरु शुरु गर्ने	पटक		४												
	आमा समूहहरुको क्षमता बिकासका क्रियाकलापहरु संचालन	वटा														
	बाल बिबाह न्यूनीकरण	वटा														
	समाजमा पछी पारियका अपाङ्ग र परेका/ बिशेष लागि बालबालिकाहरुकाशिक्षाको शुरुवात	वटा		५												
	लागुपदार्थ रदुर्ब्यशन सम्बन्धी मनोपरामर्ष	वटा		१												
	शत प्रतिशत घरमा स्वच्छ खानेपानीको सेवा बिस्तारगर्ने	वटा														
	खेलमैदान निर्माण	वटा		९												
	वडामा खेल मैदान र खेलकुद सामाग्री ब्यबस्थापनगर्ने	वटा		५												
	आ आफ्नोकला , संस्कृतिक र धर्म संरक्षणका लागि क्रियाकलाप संचालन गर्ने	वटा														
	बृद्ध बृद्धा हरुका लागि मनोरंजन सामाग्रीहरुकोब्यबस्थापन	वटा														
	सर्ने र नसर्ने रोग हरुको वारेमा जनचेतनाजगाउने	पटक		२												
	छाउपट्टी प्रथा न्यूनीकरणका लागि सचेतनामुलकक्रियाकलापहरु संचालन गर्ने	वटा		४												

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व.	पाँचौ आ.व.	जम्मा						
	सर्भसुलभ स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउने	वटा		१												
	घरेलु हिंसा बिरुद्धको अभियान संचालन	वटा		४												
	जेष्ठ नागरिकलाई सम्मान गर्ने	वटा		२५												
	खोप केन्द्रमा दक्ष जनशक्तीको ब्यबस्थापन गर्ने	वटा		१												
	महिला भवन निर्माण मुखी चन्द्र) बन बाटिका (	वटा		१												
	लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण अन्तर्गत क्षमता बिकास तालिम	पटक		१०												
	महिला लक्षित चुरा), पोते बनाउने (तालिमसंचालन	पटक		२												
	युवा युवतीलाई स्वरोजगार बनाउन विभिन्न सिप मुलक तालिम संचालन	पटक		२												
	खेल मैदान निर्माण तथा संचालन	वटा		१												
	किशोरी मैत्री शिप बिकास तालिम	जना		१००												
	प्रजनन स्वास्थ्य तालिम	जना		१००												
	खोपमा बालबालिकाहरुको पहुँच वृद्धि	जना		३००												
	लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण संगसम्बन्धित क्षमता बिकासका साथै नेतृत्व सीप बिकास तालिम संचालन	पटक		४												
	टोल टोलमा खोप केन्द्र स्थापना	वटा		८												
	महिला स्वयं सेविकाको क्षमता बिकास	पटक		५												
	टोल बिकास समितिको क्षमता बिकास गरिनु साथै परिचालन	वटा		८												
	अभिभावक ,बिद्यार्थी र शिक्षकको सामुहिक भेलाभागुणस्तरीय शिक्षाका बारेमा समिक्षा गर्ने र	वटा		१												

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व.	पाँचौ आ.व.	जम्मा						
	तालिम संचालन गर्ने															
	स्वरोजगारमूलक कार्यक्रम संचालन	वटा		१												
	स्वास्थ्य संस्थामा अल्ट्रासाउण्ड एक्सरे मेसिनजडान	वटा		१												
	गाउँ घर क्लिनिक संचालन गर्ने	वटा		१												
	स्वास्थ्य ईकाइमा ल्याब , डाक्टर र बर्थिङ्गसेन्टर सहितको ब्यबस्थापन गर्ने	वटा		१												
	लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण को आधारमा योजना छनौट गर्ने	वटा		१												
	टोल स्तरीय संरक्षण समितिको स्थापना गर्ने	वटा		१												
	स्कूल हेल्थ नर्स कार्यक्रम संचालन	वटा		३												
	युवा युवतीलाई स्वरोजगार बनाउनविभिन्न सिप मुलक तालिम संचालन	पटक		२												
	खेल मैदान निर्माण तथा संचालन	वटा		१												
	किशोरी मैत्री शिप बिकास तालिम	जना		१००												
	प्रजनन स्वास्थ्य तालिम	जना		१००												
	खोपमा बालबालिकाहरुको पहुँच वृद्धि	जना		३००												
	लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण संग सम्बन्धित क्षमताबिकासका साथै नेतृत्व सीप बिकास तालिम संचालन	पटक		४												
	टोल टोलमा खोप केन्द्र स्थापना	वटा		८												
	महिला स्वयं सेविकाको क्षमता बिकास	पटक		५												
	टोल बिकास समितिको क्षमता बिकास गरिनु साथैपरिचालन	वटा		८												

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलवायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व.	पाँचौ आ.व.	जम्मा						
	अभिभावक ,बिद्यार्थी र शिक्षकको सामुहिक भेलामा गुणस्तरीय शिक्षाका बारेमा समिक्षा गर्ने र तालिम संचालन गर्ने	वटा		१												
	स्वरोजगारमूलक कार्यक्रम संचालन	वटा		१												
	स्वास्थ्य संस्थामा अल्ट्रासाउण्ड एक्सरे मेसिन जडान	वटा		१												
	गाउँ घर क्लिनिक संचालन गर्ने	वटा		१												
	स्वास्थ्य ईकाइमा ल्याब , डाक्टर र बर्थिङ सेन्टर सहितको ब्यबस्थापन गर्ने	वटा		१												
	लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण को आधारमा योजना छनौट गर्ने	वटा		१												
	टोल स्तरीय संरक्षण समितिको स्थापना गर्ने	वटा		१												
	स्कुल हेल्थ नर्स कार्यक्रम संचालन	वटा		३												

५.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

४. महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग										
नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाई	आधार वर्षको अवस्था	योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)			जम्मा	पुष्ट्याँडको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
					पहिलो	तेस्रो	पाँचौँ			
प्रभाव	महिला, बालबालिका, जेष्ठनागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिविरुद्ध हुने सबै प्रकारका विभेद, हिंसा र शोषण अन्त्य गरी सक्षम र आत्म सम्मानपूर्ण जीवन यापन भएको हुनेछ ।	महिला/घरेलु हिंसा	प्रतिशत						नगरपालिका विभिन्न दस्तावेजहरु , सामाजिक विकास शाखा, वार्षिक प्रतिवेदन	निर्माण हुने संरचनाहरु लैंगिक सम्बेदनशील भएको हुने, योजना तथा कार्यक्रमहरु लैंगिकमैत्री हुनुको साथै बजेटको परिमाणमा पनि वृद्धि भएको
		बालश्रम	प्रतिशत							
		अपाङ्गमैत्री सार्वजनिक सेवा प्रदायक संस्था	सङ्ख्या							
		बैंङ्क मार्फत सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने जेष्ठ नागरिक	प्रतिशत							
असर	पालिका र पालिका मातहतका सबै निकायहरुमा सामाजिक समवेशिकरंका आधारमा समतामूलक सेवा प्रभाव भएको हुनेछ ।	लैङ्गिक हिंसा र छुवाछुत सम्बन्धी घटना दर्ता	सङ्ख्या							
		तालिम प्राप्त अपाङ्गता भएका व्यक्ति	सङ्ख्या							
		कुल सहभागीहरुमा महिलाको प्रतिशत	प्रतिशत							
प्रतिफल	लैङ्गिक हिंसा अन्त गर्ने कार्यक्रम तर्जुमा गरी कार्यान्वयन हुनेछ ।	व्यवसायिक सीपमूलक तालिम प्राप्त महिला	सङ्ख्या							
		लैङ्गिक हिंसा र छुवाछुत सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम	सङ्ख्या							
		पिडित महिलाहरुको लागि सुरक्षित आवास गृह	सङ्ख्या							
		जेसी परिक्षण	सङ्ख्या							
	सबै प्रकारका विभेद, हिंसा, उत्पीडन, शोषणबाट सबै प्रकारका बालबालिकालाई उचित संरक्षण हुनेछ ।	बाल हेल्पलाइन सञ्चालन	सङ्ख्या							
		बाल उद्यान	सङ्ख्या							
		सुरक्षित बाल गृह	सङ्ख्या							
	ज्येष्ठ नागरिकको लागि हेरचाह, स्याहारसुसार र उपयुक्त वातावरण सिर्जना हुनेछ ।	जेष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र	सङ्ख्या							
		जेष्ठ नागरिक सम्मान	पटक							
		ज्येष्ठ नागरिकले आर्जन गरेको ज्ञान, सीप र अनुभवलाई राज्यले उपयोग गर्न नीति निर्माणमा सहभागिता अभिवृद्धि	जेष्ठ नागरिक सत्सङ्ग केन्द्र	सङ्ख्या						

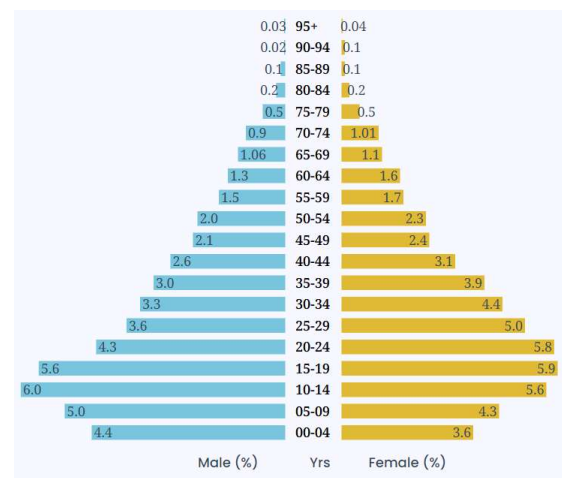
	हुनेछ ।										
	अपाङ्गमैत्री भौतिक संरचना निर्माण तथा सुधार गरी सार्वजनिक सेवामा सहज पहुँच हुनेछ ।	अपाङ्गता भएकाहरूको लागि दिवा सेवा केन्द्र	सङ्ख्या								
		यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसंख्यक मैत्री सार्वजनिक शौचालय	सङ्ख्या								
	अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूप्रति गरिने विभिन्न प्रकारको हानिकारक अभ्यास तथा परम्परा, विभेद र हिंसा आदिको न्यूनीकरण भएको हुनेछ	अपाङ्गता सम्बन्धि हेल्प डेक्स सञ्चालन	सङ्ख्या								
		कुल सहभागीहरूमा अपाङ्गता भएका	प्रतिशत								

५.५ युवा तथा खेलकुद

५.५.१ पृष्ठभूमि

विकासको लागि युवा वर्गको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । युवा शक्तिको पहिचान र परिचालन गर्नसकेमा समग्र विकास प्रक्रियामा युवाले योगदान गर्न सक्छन् । संविधानको सामाजिक न्याय र समावेशीकरण सम्बन्धी नीतिमा राष्ट्रिय विकासमा युवा सहभागिता अभिवृद्धि गर्दै राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक अधिकारहरूको पूर्ण उपयोगको वातावरण सिर्जना गर्ने, युवाको सशक्तीकरण र विकासका लागि शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी लगायतका क्षेत्रमा विशेष अवसर प्रदान गर्दै व्यक्तित्व विकास गर्ने तथा राज्यको सर्वांगीण विकासमा योगदानका लागि उपयुक्त अवसर प्रदान गर्ने उल्लेख गरिएको छ । यसका साथै स्वस्थ, सक्षम र अनुशासित नागरिक तयार गर्न खेलकूद तथा खेलाडीमा योजनाबद्ध लगानी गर्ने र खेलकूदलाई राष्ट्रिय एकता सुदृढ गर्ने एवं अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा राष्ट्रिय सम्मान अभिवृद्धि गर्ने माध्यमको रूपमा विकास गर्ने भनिएको छ । नगरपालिकाको उमेरगत जनसङ्ख्याको विश्लेषण गर्न राष्ट्रिय जनगणना २०७८ का आधारमा तलको पिरामिड प्रस्तुत गरिएको छ ।

उपरोक्त पिरामिडको विश्लेषण गर्दा २० देखि २४ वर्षको उमेर समूहमा ७२०१ अर्थात् कुल जनसङ्ख्याको १०.७१ प्रतिशत जनसङ्ख्या रहेका छन् भने २५ देखि ४९ वर्ष उमेर समूहमा २३८३८ अर्थात् कुल जनसङ्ख्याको ३३.३४ प्रतिशत जनसङ्ख्या रहेको छ । कुल जनसङ्ख्याको अनुपातमा युवा समूहको जनसङ्ख्या यतिको हुनु समग्र आर्थिक र सामाजिक विकासका लागि राम्रो हो । यस नगरपालिकामा ७ जनाप्रदेश तथा जिल्लास्तरका खेलाडीहरू रहेका छन् । यस नगरपालिकामा क्षेत्र भित्र १४ वटा युवा क्लवहरू रहेका छन् । यस्ता क्लवहरू खेलकुद तथा युवा सशक्तीकरणका अतिरिक्त सामाजिक कार्यमा पनि संलग्न रहेको देखिन्छ । यस नगरपालिकाभित्र खेल मैदान, पर्यटकीय स्थल र खुल्ला स्थान गरी करिब २४ वटा स्थानहरू रहेका छन् ।

५.५.२ समस्या तथा चुनौती

नगरपालिका क्षेत्रमा युवा पलायन मुख्य समस्याका रूपमा रहेको छ । युवा रोजगारी तथा उद्यमशीलताको कमी रहको छ । खेलकुद व्यावसायिक हुन सकेको छैन भने गुणस्तरीय खेल मैदानको कमी रहेको छ । खेल क्षेत्रको विकासका लागि खेल मैदान, खेल प्रशिक्षण तथा खेलकुदको नियमित आयोजनामा कमी रहेको छ । रोजगारी, अध्ययन तथा अवसरको खोजीमा देशकै अन्य क्षेत्र तथा विदेशमा युवाहरू जाने प्रवृत्ति रहेको छ । भौगोलिक विकटता तथा उपयुक्त स्थलको अभावमा खेल मैदानको निर्माणमा कठिनाई रहेको छ । नगरपालिकाको अधिकांश जग्गा भिरालो हुँदा प्रयाप्त खेल मैदान नभएको र अधिकांश ठाउँमा स्थानीय विद्यालयको मैदानलाई खेल मैदानको रूपमा प्रयोग गरिएको छ ।

बर्सेनी श्रम बजारमा थपिने युवालाई रोजगारमूलक र व्यावसायिक शिक्षा तालिम उपलब्ध गराई रोजगारी प्रदान गर्नु, युवा प्रतिभा (पलायन रोक्नु, युवाहरूमा सकारात्मक सोचको वृद्धि गरी श्रम र संस्कृतिप्रति सम्मान गर्ने वातावरणको सिर्जना गर्नु, युवाहरूमा स्वयंसेवी भावनाको जागृत गर्नु, सामाजिक र आर्थिक सेवाहरूमा युवाको पहुँच वृद्धि गर्नु, उपयुक्त खेल पूर्वाधार आधारशीला निर्माण गर्नु तथा समुदायदेखि नै खेलकुदलाई आत्मसात् गरी बालबालिका, युवा, विद्यार्थी, ज्येष्ठ नागरिक लक्षित खेलकुद कार्यक्रम र शिक्षण, प्रशिक्षण तथा विभिन्न प्रतियोगिताहरूको आयोजना गरी स्वच्छ तथा प्रतिस्पर्धी खेलाडीको विकास एवम् खेल संस्कृतिको विकास गर्नु चुनौतीका रूपमा रहेका छन् ।

५.५.३ संभावना तथा अवसर

विशेष योजनाका साथ कृषि तथा पर्यटन जस्ता आर्थिक उत्पादनको क्षेत्रमा आर्थिक रूपले सक्रिय युवा जनसङ्ख्या लगाउन सके र वैदेशिक रोजगारीका लागि आर्थिक रूपले सक्रिय जनशक्ति पलायन हुनबाट रोकी नगरपालिकाको विकासमा ठूलो फड्को मार्ने सम्भावना रहेको छ । त्यसैगरी, युवाशक्ति परिचालनको लागि कानूनी व्यवस्था हुनु, युवा उमेर समूहको

जनसङ्ख्या उच्च रहनु, स्थानीय सरकार संचालन ऐनले स्थानीय खेलकूद विकासको जिम्मेवारी स्थानीय सरकारलाई दिनु, खेलकूद प्रति चासो वृद्धि हुँदै जानु, युवाकलवहरू गठन भई परिचालन हुनु, खेलकूदका सामान्य पूर्वाधार हुनु आदि यस क्षेत्रका प्रमुख सम्भावनाहरू हुन् ।

संविधानमै युवा विकास सम्बन्धी व्यवस्था हुनु, राष्ट्रिय युवा परिषद्को गठन र परिचालन हुनु, देशमा विकास आयोजना, उद्योग सञ्चालन गर्ने प्रशस्त युवा शक्ति र श्रम देशमा उपलब्ध हुनु, संविधानले नै खेलकुदलाई राष्ट्रिय एकता सुदृढ गर्ने र अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा सम्मान अभिवृद्धि गर्ने माध्यमको रूपमा लिनु, स्थानीय स्तरमा विभिन्न क्लबहरूद्वारा खेलकुद पूर्वाधार विकास र प्रतियोगिता आयोजनामा योगदान रहनु तथा विद्यालयतहको पाठ्यक्रममा खेलकुदलाई अभिन्न अङ्गका रूपमा लिइनु अवसरका रूपमा रहेका छन् ।

५.५.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

युवाजनशक्तिलाई नगरपालिकाको सामाजिक र आर्थिक विकास तथा खेलकुदमामूलप्रवाहीकरण गर्ने ।

उद्देश्य

१. युवाहरूलाई उद्यमशील, स्वरोजगार र स्वावलम्बी बनाउदै विकासमा युवाको सहभागिता वृद्धि गर्नु ।
२. खेलकुद पूर्वाधारको विकास गर्दै युवा खेलाडीलाई उच्च प्रतिस्पर्धी र व्यावसायिक बनाउनु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ४३: युवा तथा खेलकुदका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: युवाहरूलाई उद्यमशील, स्वरोजगार र स्वावलम्बी बनाउदै विकासमा युवाको सहभागिता वृद्धि गर्नु ।	
१.१: विकासमा युवा सहभागिता बढाउने ।	१. विकास निर्माणमा युवाहरूलाई परिचालन गर्न युवा स्वयंसेवा कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. पालिकाका नीति-कार्यक्रम निर्माण तथा अनुगमन-मूल्याङ्कनमा युवा सहभागिता वृद्धि गरिनेछ ।
१.२: युवालाई उद्यमशील, व्यवसायी र आत्मनिर्भर बनाउन वित्तीय स्रोत साधनको पहुँचमा वृद्धि गर्ने ।	१. रोजगार तथा स्वरोजगार सिर्जनाका लागि सार्वजनिक, निजी, साझेदारीका वित्तीय संस्थाहरूमा फर्त्त सहूलियत व्याजदरमा ऋण उपलब्ध गराइनेछ ।
१.३: युवा केन्द्रित प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासका अवसरहरू विस्तार गरी उद्यमशील बनाउने ।	१. युवामा उद्यमशीलता विकासका लागि स्वदेश तथा विदेशको बजारको माग अनुरूप व्यावसायिक तथा प्राविधिक तालिम उपलब्ध गराइनेछ । २. वैदेशिक अध्ययन तथा रोजगारीबाट आर्जन भएका पुँजी, ज्ञान, सीप, प्रविधि र अनुभवलाई स्वदेशमा नै उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगाउन प्रोत्साहन गरिनेछ । ३. परम्परागत पेशा र व्यवसायको जगेर्ना, आधुनिकीकरण, र व्यवसायीकरण गर्न युवाहरूलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
१.४: युवामा सकारात्मक सोच, सिर्जनशीलता र नेतृत्व क्षमताको विकास गर्ने ।	१. सिर्जनात्मक अन्वेषण र नवप्रवर्तन कार्य गरी राष्ट्रको गौरव वढाउन योगदान दिन युवाहरूलाई प्रोत्साहित गरिनेछ । २. विकास वा खेलकुद सम्बन्धी विभिन्न क्लबहरूको स्थापना तथा प्रभावकारी सञ्चालन मार्फत युवाहरूको नेतृत्व र व्यक्तित्वको विकास गरिनेछ । ३. युवाहरूलाई परिवार र समाजप्रति जिम्मेवारी गराइनेछ । ४. युवाहरूलाई लागु पदार्थ दुर्व्यसन तथा नियन्त्रण सम्बन्धी चेतना मुलक कार्यक्रम तयारी तथा सञ्चालनमा सहभागी गराइनेछ । ५. वातावरण संरक्षण र दिगो विकासमा युवा सहभागितालाई प्राथमिकता दिइनेछ । ६. विज्ञान तथा सूचना प्रविधिमा युवाको पहुँचका लागि प्रत्येक वार्डमा सूचना प्रविधि सम्पन्न युवा सूचना केन्द्रको स्थापना गरिनेछ ।

उद्देश्य २: खेलकुद पूर्वाधारको विकास गर्दै युवा खेलाडीलाई उच्च प्रतिस्पर्धी र व्यावसायिक बनाउनु ।	
2.१: खेलकुदको समुचित विकासका लागि आवश्यक पूर्वाधारको निर्माण गर्ने ।	१. पालिकामा कम्तिमा एउटा न्युनतम सुविधा सम्पन्न बहुउद्देश्यीय खेलकुद रङ्गशाला निर्माण गरिनेछ । २. सार्वजनिक निजी साझेदारीमा खेलकुद पूर्वाधार निर्माण र सुदृढ गरिनेछ । ३. प्रत्येक वार्डमा कभर्ड हल तथा आवश्यक खेल सामग्रीको व्यवस्था गरिने छ ।
2.2: खेल सम्बद्ध राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरूसँग समन्वय र सहकार्य गरी खेलकुद विकास गर्ने ।	१. खेलकुद विकासका लागि सरोकारवाला राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थासँग सहयोग र सहकार्य गरिनेछ । २. खेलकुद पूर्वाधारको विकास र खेल क्षेत्रको उत्थानका लागि विज्ञता हाँसिल गरेका विदेशी खेलाडीसँग ज्ञान र सीपको आदानप्रदान गर्न आवश्यक समझदारीको व्यवस्था मिलाइनेछ ।
2.3: योग तथा ध्यानका साथै मनोरञ्जनात्मक, परम्परागत तथा संस्कृतिजन्य खेलकुद विकास गर्ने ।	१. योग तथा ध्यान मार्फत युवाहरूमा सकारात्मक विकासका लागि योग तथा ध्यानका प्रशिक्षक तयार गरिने छ । २. प्रत्येक वार्डमा योग तथा ध्यान प्रशिक्षण केन्द्र स्थापना तथा सुसञ्चालन गरिनेछ । ३. मनोरञ्जनात्मक तथा संस्कृतिजन्य खेललाई प्रोत्साहन गरिनेछ । ४. लोपोन्मुख रैथाने (Indigenous) खेल उत्थान तथा विकासका लागि आवश्यक व्यवस्था गरिनेछ ।
2.4: प्रतिभावान खेलाडीको पहिचान, क्षमता विकास र प्रोत्साहन गर्ने ।	१. राष्ट्र र प्रदेशको गौरव राख्न सफल खेलाडीहरूलाई सम्मान एवम् पुरस्कार दिइनेछ । २. स्थानीय स्तरदेखि प्रतियोगिता सञ्चालन गर्दै प्रतिभावान खेलाडीको पहिचान, विकास, सम्मान तथा प्रोत्साहन गरिनेछ । ३. विद्यालय तथा पालिका तहमा खेलकुद पूर्वाधारको विकास गरी खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन गरिनेछ । ४. खेलकुदमा युवाहरूको सहभागिता वृद्धि गर्ने कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलवायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व.	पाँचौ आ.व.	जम्मा						
	युवा तथा खेलकुद															
	खेलकुद मैदानमा घेरबार	वटा		१												
	पिपरिया आ बि , पंचाधीन मा बि राजघाट मा खेल मैदाननिर्माण गर्ने	वटा		१												
	खेलकुद प्रशिक्षको ब्यबस्था	वटा		८												
	वडा स्तरीय खेलकुद प्रतियोगिता संचालन	पटक		१०												

५.५.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

५. युवा तथा खेलकुद										
नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाई	आधार वर्षको अवस्था	योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)			जम्मा	पुष्ट्याँइको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
					पहिलो	तेस्रो	पाँचौं			
प्रभाव	युवा जनशक्तिलाई पालिकाको सामाजिक-आर्थिक विकास तथा खेलकुदमा मूलप्रवाहीकरण भएको हुनेछ ।	युवाहरूको नेतृत्वमा रहेको सामाजिक संघसंस्था	प्रतिशत						नगरपालिका विभिन्न दस्तावेजहरु , सामाजिक विकास शाखा, वार्षिक प्रतिवेदन	युवाहरूका लागि भएको लगानीमा वृद्धि भएको हुन, खेल पूर्वाधारमा लगानीवृद्धि हुने
		राष्ट्रिय अन्तराष्ट्रिय खेलाडी सङ्ख्या	सङ्ख्या							
		प्रदेश तथा जिल्लास्तरीय खेलाडी	सङ्ख्या							
असर	क्षमता विकास, सीपमूलक तालिम र वित्तीय स्रोतमा युवाहरूको पहुँच वृद्धि भएको हुनेछ ।	सहकारीमा युवाको आवद्धता	प्रतिशत							
		युवा व्यवसायीहरूबाट सञ्चालन भएका व्यवसायको सङ्ख्या	सङ्ख्या							
		उद्यमशीलता तालिम प्राप्त युवाहरूको वार्षिक सङ्ख्या	सङ्ख्या							
		वैदेशिक रोजगारीमा गएका युवा	प्रतिशत							
		उद्यम, व्यवसाय र स्वरोजगारीमा संलग्न युवा	प्रतिशत							
		युवा संलग्न स्थानीय संरचना वा संयन्त्र	सङ्ख्या							
		युवाक्लब, संजाल तथा संस्था	सङ्ख्या							
प्रतिफल	खेलमैदान, योग तथा ध्यानकेन्द्र स्थापना भएको हुनेछ ।	नियमित योगाभ्यास गर्ने जनसङ्ख्या	प्रतिशत							
		पालिकास्तरीय खेलमैदान	सङ्ख्या							
	विद्यालयहरूमा खेलकुद विकास भएको हुनेछ ।	खेल मैदान भएका विद्यालय	सङ्ख्या							
		अन्तर विद्यालय प्रतियोगितात्मक खेलकुद कार्यक्रम	सङ्ख्या							
	प्रशिक्षण र अभ्यासमा वृद्धि हुनेछ ।	पालिकामा संचालित खेलकुद प्रतियोगिता	सङ्ख्या							
		खेलाडी प्रशिक्षण कार्यक्रम	सङ्ख्या							
		पालिकास्तरीय प्रतियोगितात्मक खेलकुद कार्यक्रम	सङ्ख्या							
		सफल एवम् क्षमतावान खेलाडी प्रोत्साहन तथा	सङ्ख्या							

	सार्वजनिक निजी सझेदारीमा वृद्धि भई खेलकुद पूर्वाधारको विकास भएको हुनेछ ।	सम्मान								
		योगा प्रशिक्षण	पटक							
		कवर्डहल तथा खेलकुद मैदान	सङ्ख्या							
		प्रदेशस्तरको खेल मैदान	सङ्ख्या							

परिच्छेद ६: पूर्वाधार क्षेत्र

समग्र आर्थिक, सामाजिक विकास र सेवा सुविधा प्रवाहका लागि भौतिक पूर्वाधार विकास क्षेत्रको भूमिका अग्रणी एवं महत्वपूर्ण रहदै आएको छ । स्थानीय तहको समग्र विकासलाई सकारात्मक दिशातर्फ अघि बढाउन पूर्वाधार विकास क्षेत्रमा मूलतः सडक, पुल निर्माण, परम्परागत गोरेटो बाटो, पक्की तथा झोलुङ्गे पुल, आवास, भवन तथा वस्ती विकास, विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा र सूचना, संचार र प्रविधि विषय क्षेत्रको विकास र विस्तार दिगो संचालन सम्बन्धी विश्लेषण, लक्ष्य तथा उद्देश्य, सो हासिल गर्ने रणनीति तथा कार्यनीति, मार्गनिर्देशक कार्यक्रमलाई यस परिच्छेदको विश्लेषणमा समावेश गरिएको छ ।

६.१ बस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण

६.१.१ पृष्ठभूमि

कृष्णपुर नगरपालिका प्रचुर संभावना र चुनौती दुवैको संमिश्रण रहेको एक तराइको नगरपालिकाको रूपमा चित्रित छ । वडाहरू एक आपसमा कच्ची सडक संजालबाट भएपनि जोडिएका छन् । यो नगरपालिका समथर भू-धरातलीय अवस्थाका भए पनि यस क्षेत्रको विकासमा अनेकौं चुनौतीहरू विद्यमान रहेका छन् । कठिन धरातलमा छरिएर रहेका वस्तीहरूमा भौतिक पूर्वाधारहरू पुर्‍याई नागरिकहरूको जनजीवनलाई सहज बनाउनु यस नगरपालिकाको लागि त्यति सहज छैन तथापी सीमित स्रोत साधनबाट नागरिकहरूको वढ्दो आवश्यकता र चाहनाहरू पूरा गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

सार्वजनिक संरचनातर्फ नगर कार्यपालिकाको आफ्नो प्रशासनिक भवन निर्माणाधीन रहेको त्यसैगरी नगरपालिकाका ९ वटा वडाको आफ्नै वडा भवन छ । पालिकाका १ स्वास्थ्यचौकी भवन सहित संचालनमा रहेका छन् भने १ प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र रहेका छन् ।

६.१.२ समस्या तथा चुनौती

नगरपालिका वस्तिहरू व्यवस्थित नहुनु, प्रमुख मानिएका वस्तिहरूमा समेत आधारभूत सुविधा अपर्याप्त रहनु, एकीकृत वस्ति विकास कार्यक्रम संचालनमा नहुनुजस्ता समस्या विद्यमान रहेका छन् । विकसित हुँदै गरेका वजार क्षेत्रमा विश्राम स्थल एवं बस प्रतिकालय र सार्वजनिक शौचालय लगायतका न्यूनतम सुविधाहरू अपर्याप्त छन् । सार्वजनिक सेवाको प्रभावकारी प्रवाहका लागि अत्यावश्यक वडा समितिको भवन, स्वास्थ्य चौकी लगायतका सार्वजनिक पूर्वाधारहरूको कमी रहेको देखिन्छ । अति विपन्न घरपरिवार लक्षित सुरक्षित आवास कार्यक्रम अपर्याप्त रहनु, बाढी तथा डुवान पश्चात्को पुनर्निर्माण कार्यमा ढिलाई हुनु तथा भवन निर्माणका लागि तयार भएको दक्ष जनशक्ति नगरपालिकामा क्रियाशील नहुनाले पनि निजी आवासहरू सुरक्षित नहुनसक्ने सम्भावना रहेको देखिन्छ । यसैगरी प्राकृतिक प्रकोपको रूपमा रहेको बाढीको उच्च जोखीम रहनुपनि वासोवासका हिसावले समस्याको रूपमा रहेको देखिन्छ ।

समथर भुभागमा छरिएर रहेको वस्ति, वढ्दो वसाई सराई प्रवृत्ति, स्थानीय कला संस्कृति झल्किने घरहरू रहेका, यहांका घरपरिवारहरू वसाई सराई गर्ने प्रकृति वढ्दै गएको छ, विना नक्सा र विना प्राविधिक स्टिमेटका आधारमा घरहरू वनेका, पुराना घरहरू भएका कारण बाढको जोखिम रहेको, अझैपनि धेरै घरहरू खर र टायलेले छाएका, वस्तिहरू नदि कटान र पहिरोका जोखिममा रहेका, आवासीय घरहरूको निर्माण मापदण्डअनुसार निर्माण हुन नसकेको, सुरक्षित आवास तथा बस्ती विकास उचित रूपमा नभएको, बजार विकास तथा विस्तारको कमी, बजारसँगको कमजोर पहुँच तथा विस्तारको अभाव, सार्वजनिक निर्माण आवश्यकताअनुसार हुन नसकेको, वस्तीहरू बीचको दुरी टाढा हुनुकृष्णपुर विकासका लागि निकै चुनौतीपूर्ण देखिन्छ ।

६.१.३ संभावना तथा अवसर

पूर्वाधार विकास र आवास निर्माण गर्दै स्थानीय पहिचानयुक्त शहर बसाल्ने सम्भावना रहनु, सडक सञ्जालको द्रुत गतिमा वृद्धि भएको हुँदा आर्थिक गतिविधि धेरै हुन सक्ने रणनीतिक क्षेत्र पहिचान गरी शहर बसाल्ने सम्भावना रहेको छ । नगरपालिकाले एकीकृत जग्गा विकास परियोजना मार्फत नगर क्षेत्रका केही स्थानहरूमा जग्गा एकीकरण आयोजनाको सम्भाव्यता अध्ययन गरी गुरुयोजना बनाएर नयाँ शहर अवधारणा अनुसारका नयाँ व्यवस्थित वस्ती विकासका कार्यहरू अगाडि बढाउन सकिने सम्भावना छन । साथै नयाँ क्षेत्रमा बस्ती एकीकरण पद्धति मार्फत शहरी पूर्वाधार विकास एवं विस्तार हुने अवसर देखिन्छ ।

नगरपालिका क्षेत्रका केही स्थानहरूमा एकीकृत आवास तथा बस्ती विकास गरी अव्यवस्थित र छरिएका घरपरिवारलाई एकताबद्ध र प्रभावकारी सेवा प्रवाह गर्ने, स्थानीय निर्माण सामग्रीको अधिकतम प्रयोग गरी स्थानीय वास्तुकला र नवीनतम प्रविधि मिश्रित सुरक्षित र किफायती भवनहरू निर्माण गर्ने सम्भावना एवं अवसरहरू छ ।

६.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

सुरक्षित, सुलभरवातावारणमैत्री एकीकृत आवास तथा बस्ती विकास गर्ने।

उद्देश्य

१. एकीकृत आवास तथा बस्ती विकास गरी अव्यवस्थित र छरिएका घरपरिवारलाई एकताबद्ध र प्रभावकारी सेवा प्रवाहको विकास गर्नु।
२. स्थानीय निर्माण सामग्रीको अधिकतम प्रयोग गरी स्थानीय वास्तुकला र नवीनतम प्रविधि मिश्रित सुरक्षित र किफायती भवनहरू निर्माण गर्नु।

रणनीति र कार्यनीति

तालिका ४४: आवास तथा बस्ती विकासका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: एकीकृत आवास तथा बस्ती विकास गरी अव्यवस्थित र छरिएका घरपरिवारलाई एकताबद्ध र प्रभावकारी सेवा प्रवाहको विकास गर्नु।	
१.१: ग्रामीण क्षेत्रमा भौगोलिक हिसाबले बिकट र छरिएर रहेका तथा विपद्को जोखिममा रहेका र सीमान्तकृत घरपरिवारलाई आधारभूत सुविधा सहितको एकीकृत बस्ती निर्माण गर्ने।	१. भू-उपयोग नीति तथा बस्ती विकास योजना तर्जुमा गरी लागु गरिनेछ। २. भौगोलिक हिसाबले बिकट र छरिएर रहेका तथा विपद्को जोखिममा रहेका घर परिवारका लागि सुरक्षित, वातावरणमैत्री, सुलभ, आधारभूत सुविधायुक्त र मौलिक पहिचान बोकेको एकीकृत बस्ती निर्माण गरिनेछ । ३. भौगोलिक रूपले बिकट र विपद्को उच्च जोखिममा रहेका स्थानमा हुन सक्ने थप बस्ती विस्तारलाई निरुत्साहित गरिनेछ । ४. ग्रामीण क्षेत्र र छरिएर रहेका घरपरिवारलाई आधारभूत सुविधा सहितको बस्ती निर्माण गरिनेछ ।
१.२: घना बस्ती रहेका क्षेत्र तथा सडक क्षेत्रको बस्ती व्यवस्थित गर्ने।	१. बजारी क्षेत्र तथा घना बस्ती रहेका र राजमार्ग क्षेत्रको बस्तीलाई व्यवस्थित गरिनेछ । २. सडक क्षेत्रमा हुन सक्ने थप बस्ती विस्तारलाई निरुत्साहित गरिनेछ र मापदण्डहरूलाई पूर्ण रूपले कायम गरीनेछ । ३. कृषियोग्य जमिनमा हुने गरेको जग्गा प्लटिङ्गलाई

	नियन्त्रण गरी व्यवस्थित गरिनेछ । ४. शारीरिक अपाङ्गता भएका व्यक्ति, ज्येष्ठ नागरिक लगायत विपद्को उच्च जोखिममा रहेका व्यक्तिकालागि विशेष सामाजिक आवासको विकास गरिनेछ ।
१.३: भूउपयोग नीति तथा योजना निर्माण गर्ने र योजनाबद्ध रुपमा एकीकृत बस्ती विकास गर्ने कार्यलाई अभियानको रुपमा अगाडि बढाउने ।	१. एकीकृत बस्ती विकास गर्न जग्गा प्राप्ति व्यवस्थालाई सरल बनाइनेछ। २. राजमार्ग क्षेत्रमा हुन सक्ने थप बस्ती विस्तारलाई निरुत्साहित गरिनेछ। ३. विपद् संवेदनशिल क्षेत्रमा बसोबास गर्ने घरपरिवार पहिचान गरी त्यस्ता स्थानबाट हटाउने कार्यलाई अभियानको रुपमा सञ्चालन गरिनेछ ।
उद्देश्य: २ स्थानीयनिर्माणसामग्रीकोअधिकतमप्रयोगगरीस्थानीयवास्तुकलारनवीनतमप्रविधिमिश्रितसुरक्षितरकिफायतीभवनहरूनिर्माणगर्नु।	
२.१:स्थानीयपहिचानभएकोरसबैवर्गतथासमुदायलेकिन्नसक्नेभवनहरूकोनिर्माणगर्ने ।	१. सरकारीतथानिजीक्षेत्रसँगसमन्वयगरी उपयुक्तभवनडिजाइन तथा निर्माणगरिनेछ । २. पालिकामानिर्माणहुनेभवनहरूकोडिजाइनमाएकरूपता ल्याउनभवननिर्माणमापदण्डबनाईलागुगरिनेछ । ३. स्थानीयवास्तुकलारनवीनतमप्रविधिमिश्रितसुरक्षितर किफायतीनिजीभवननिर्माणगर्ननिजीक्षेत्रतथासमुदाय लाईप्राविधिकसहयोगगरिनेछ ।
२.२: भवनडिजाइन, निर्माणतथासुपरीवेक्षणकाकार्यमासंलग्नजनशक्तिकोक्षमताविकास गर्ने ।	१. सुरक्षित, किफायती, वातावरणमैत्री र पहिचानयुक्त भवन निर्माण बारे जनचेतना वृद्धि गर्न समुदाय लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ। २. स्थानीय रूपमा उपलब्ध निर्माण सामग्रीहरूको प्रयोगलाई अधिकतम प्रयोग गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ । ३. एकीकृत सेवा प्रदायक बहुपयोगी र बहुउद्देश्यीय भवन निर्माण गरी एकीकृत जनसेवा प्रदान गरिनेछ ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलवायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व.	पाँचौ आ.व.	जम्मा						
	बस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण															
	कच्ची घरको छाना सुधार गर्ने	वटा		२५०												
	कृषीसहकारी भवन निर्माण	वटा		१												
	सामुदायिकभवन निर्माण	वटा		१												
	बिद्यालयभवन निर्माण	वटा		१												
	दोमिल्ला राधा कृष्ण मन्दिर देखि बन्क सम्म नगर बससंचालन															
	थारुसंग्राहलय निर्माण	वटा		१												
	योगाभवन निर्माण	वटा		१												
	पशुसेवा भवन निर्माण															
	कृषीप्रयोगशाला भवन निर्माण															
	वडाकार्यालयको भवन निर्माण			२												
	आधारभूतस्वास्थ्य केन्द्रको ल्याव भवन निर्माण															
	सभाहलकोभवन निर्माण															
	वालबिकासभवन निर्माण															
	विपदका बेला सुरक्षित हुन सार्वजनिक भवननिर्माण	वटा		६												
	सामुदायिक भवन निर्माण रानाटोल),सिहपुर ,बन्जरियामहाकाली स्कुल नजिक ,बालुवाफाँटा ,मौरी फाँटा	वटा		५												

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलवायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व.	पाँचौ आ.व.	जम्मा						
	सरस्वती मा बि र महाकाली मा बि मा चार कोठे भवननिर्माण	वटा		२												
	दलित सामुदायिकभवन निर्माण	वटा		१												
	सामुदायिक बनको भवन निर्माण	वटा		१												
	सहकारी भवन निर्माण	वटा		१												
	आधारभूत खोप केन्द्रको भवन निर्माण	वटा		१												
	महिला भवन निर्माण	वटा		१												
	बालबालिका ,युवा बयस्क र बृद्धा हरुका लागी पुनार्ताजकीय केन्द्रको स्थापना तथा भवन निर्माण	वटा		१०												
	गवासी आधारभूत बिद्ध्यालयको परखाल निर्माण	वटा		१												
	सिर्जना आ बि को परखाल निर्माण	वटा		१												
	खेलमैदानको निर्माण तथा स्तर उन्नती	वटा		१												
	अपाङ्गता मैत्री भौतिक पूर्वाधार निर्माण	वटा														
	गौशाला निर्माण															
	सबै बिद्ध्यालयमा भूकम्प रहित भवन निर्माणगर्ने															
	शौचालय निर्माण	वटा		२												
	बृद्ध बृद्धा हरुका लागी मनोरंजन गर्ने भवननिर्माण	वटा		५												
	कोल्डस्टोरनिर्माण	वटा		१												
	शिवमन्दिर निर्माण	वटा		१												

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलवायु संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व.	पाँचौ आ.व.	जम्मा						
	सरस्वतीआबि भवन निर्माण	वटा		१												
	सरस्वतीआबि पर्खाल निर्माण															
	स्वास्थ्यइकाई को भवन निर्माण	वटा		१												
	महिला सामुदायिक बन को पक्की भवन निर्माण															
	गौरा देवी सामुदायिक बनमा पक्की भवन निर्माण															
	पिपरिया राम घाटमा प्रतिकालय															
	वृद्धाश्रमको भवन निर्माण															
	सुधारकेन्द्र भवन निर्माण															
	सामुदायिकपुस्तकालयको भवन निर्माण															
	ओपन जीम हाउस निर्माण															
	मन्दिरकोपर्खाल निर्माण															
	बसपार्कनिर्माण	वटा		१												
	सहकारीमा गेट सहितको घरबार	वटा		५												

६.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

३. बस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण										
नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाई	आधार वर्षको अवस्था	योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)			जम्मा	पुष्ट्याईको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
					पहिलो	तेस्रो	पाँचौं			
प्रभाव	सुरक्षित, सुलभ र वातावारणमैत्री एकीकृत आवास तथा बस्ती विकास हुनेछ ।	वाढी प्रतिरोधी भवन	प्रतिशत		नयाँ बन्ने सबैमा				नगरपालिका विभिन्न दस्तावेजहरु , प्राविधिक शाखा, सम्बन्धित शाखाको प्रतिवेदन	भवन आचार संहिता सम्बन्धी चेतनामा वृद्धि र नगरपालिकाबाट हुने कार्यान्वयन र अनुगमन थप प्रभावकारी भएको हुन
		व्यवस्थित सहरीकरण सहितको बस्ती	सङ्ख्या							
		पालिकाको मापदण्ड बमोजिम भवन निर्माण	प्रतिशत		नयाँ बन्ने सबैमा					
असर	भौगोलिक रुपले विकट र विपद जोखिमयुक्त स्थानमा हुन सक्ने थप बस्ती विस्तारलाई निरुत्साहित गर्न सहरी बस्ती बिस्तार मापदण्ड निर्माण भएको हुनेछ ।	जोखिमयुक्त बस्तीको स्थानान्तरण	बस्ती सङ्ख्या							
		निर्माण भएका वस्ती विकास योजना सङ्ख्या	सङ्ख्या							
प्रतिफल	नगरपालिकामा आवश्यकता अनुसका आवास तथा भवन निर्माण भएको हुनेछ ।	कार्यपालिका भवन (थप)	सङ्ख्या							
		वडाकार्यलय भवन	सङ्ख्या							
		कर्मचारी आवास	प्रतिशत							
		सामुदायिक भवन	सङ्ख्या							
	विभिन्न आयोजनाहरूको सम्भाव्यता अध्ययन, सामाजिक तथा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन र विस्तृत इन्जिनियरिङ डिजाइन भएको हुनेछ	भवन तथा आवास निर्माणकालागि वातावरणीय प्रभाव अध्ययन	सङ्ख्या							
		भवन तथा आवास निर्माणकालागि विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन	सङ्ख्या							
	प्राकृतिक पहिरोको जोखिम बस्तीहरूलाई व्यवस्थापन भएको हुनेछ	बाढी तथा डुवान प्रतिरोधी विद्यालय भवन	सङ्ख्या		नयाँ बन्ने सबैमा					
		बाढी तथा डुवान प्रतिरोधी स्वास्थ्य संस्था	सङ्ख्या							
		बाढी तथा डुवान प्रतिरोधी वडा कार्यालय तथा अन्य सरकारी भवन	सङ्ख्या		नयाँ बन्ने सबैमा					

	विपन्न घर परिवारका लागि जनता आवास कार्यक्रम सचालन भएको हुनेछ	विपन्नकालागि निर्मित आवास	सङ्ख्या							
--	--	---------------------------	---------	--	--	--	--	--	--	--

६.२ सडक, पुल तथा यातायात

६.२.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले यातायात सुविधामा नागरिकको सरल, सहज र समान पहुँच सुनिश्चित गर्न यातायात क्षेत्रमा लगानी अभिवृद्धि गर्ने र वातावरण अनुकूल प्रविधिलाई प्राथमिकता दिँदै सार्वजनिक यातायातलाई प्रोत्साहन र निजी यातायातलाई नियमन गरी यातायात क्षेत्रलाई सुरक्षित, व्यवस्थित, समावेशी र अपाङ्गतामैत्री बनाउने परिकल्पना गरेको छ । भौतिक पूर्वाधार आर्थिक विकास एव सामाजिक समृद्धिका आधारहरू हुन जसमा सडक यातायात तथा पुलको सबैभन्दा महत्वपूर्ण योगदान रहन्छ । पूर्वाधारको विकासमा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ स्थानीय निकायलाई जिम्मेवार बनाएको छ । पूर्वाधार निर्माणकालागि स्थानीय निकायलाई प्रदेश एव संघीय सरकारबाट समेत अर्थिक एवं प्राविधिक सहयोग पुर्याउने व्यवस्था गरिएको छ । नगरपालिकाले पूर्वाधार विकासमा समावेशी, वातावरणमैत्री, गुणस्तरीय पूर्वाधार भन्ने अभियानका साथ कार्यक्रम अगाडि बढाएको छ । नगरपालिकाको विकास र समृद्धिको प्रमुख आधारका रूपमा रहेको एक क्षेत्र सडक तथा यातायात पनि हो ।

नगरपालिकाको मध्य भाग बाट महेन्द्र राजमार्ग जाने भएकाले यस नगरपालिकामा सडक तथा यातायातको सुविधा राम्रो रहेको छ । राजमार्गको उत्तर दक्षिण तर्फ जिल्ला सडक सञ्जाल भएतापनि उक्त सडकहरूमा नियमित रूपमा सार्वजनिक यातायात चल्ने गरेको पाइदैन । यस नगरपालिका भित्र छोटो दुरीको यात्राको लागि इ-रिक्सा तथा डिजेल रिक्सा (टुकटुक) प्रयोगमा रहेको देखिन्छ । नगरपालिकाको सबै वडाहरूमा पक्की सडकको विस्तार नभए पनि कच्ची सडकको विस्तार भईरहेको छ । नगरपालिकामा यातायातका विभिन्न साधनहरूको उपयोग भएको देखिन्छ । नगरपालिकामा बस, ट्रक, टेक्टर, गाडा, साइकल, जीप र मोटरसाइकलहरूको उपयोग गरिएको देखिन्छ । यस नगरपालिकामा सडक सञ्जालको पहुँच राम्रो रहेको छ । यहाँ राजमार्ग, सहायक राजमार्ग, पक्की तथा कालोपत्रे, ग्राभेल र कच्ची सबै प्रकारका सडकहरू रहेका छन् । यस नगरपालिकामा विभिन्न साना तथा ठूला नदि तथा खोलाहरू रहेका छन् । ति नदि तथा खोलाहरूमा विभिन्न पक्की तथा झोलुङ्ग पुलहरू रहेका छन् । जसको विवरण तलको तालिमा उल्लेख गरिएको छ । यस नगरपालिकामा विभिन्न साना तथा ठूला नदि तथा खोलाहरू रहेका छन् । ति नदि तथा खोलाहरूमा विभिन्न पक्की तथा झोलुङ्ग पुलहरू रहेका छन् । जसको विवरण तलको तालिमा उल्लेख गरिएको छ । नगरपालिकाका मुख्य बजार क्षेत्रभन्दा बाहिर रहेका अन्य इलाका तथा बस्तीबाट स्थानियवासीहरूले सेवा लिन जाँदा वडा केन्द्र सम्म पुग्न लाग्ने समय सबै भन्दा बढि वडा नं १ पुग्न २ घण्टा लाग्ने देखिन्छ । त्यस्तै प्रायः आधा घण्टा भन्दा बढी देखिन्छ । ग्रामीण परिवेशका यी क्षेत्रहरूमा सडक मार्ग तथा सवारी साधनको उपलब्धता नभएका क्षेत्रहरू समेत रहेका हुन् तसर्थ यातायात योजना निर्माण गरी राज्यद्वारा प्रदान गरीने सेवालाई सुगम बनाउन स्थानिय सरकारले काम गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

६.२.२ समस्या तथा चुनौती

नगरपालिका क्षेत्रभित्र सबै सडक बिस्तारमा कठिनाई रहनु, बिकट भौगोलिक अवस्थितिका कारण सडक ट्रयाक खोल्न कठिनाई हुनु जस्ता समस्याहरू प्रमुख रहेका छन् । यसैगरी कतिपय बस्ती रहेको स्थानसम्मको सहज सडक सुविधा विस्तार हुन नसक्नु, आवश्यकता अनुसार बाटो तथा सडक निर्माण नहुनुले पनि आवागमनमा असहज भएको देखिन्छ । सार्वजनिक यातायातका साधनहरू विस्तारित सबै सडकमा नियमित रूपमा संचालन नहुनु, जिपहरूले भाडा महंगो लिने गरेको अन्य समस्याको रूपमा रहेको देखिन्छ ।

६.२.३ संभावना तथा अवसर

यस नगरपालिकाका अधिकांस भूभाग समथर नभएको कारण सडक सञ्जाल विस्तार गर्न सहज नदेखिएपनि स्थानीय सरकारले यातायात पूर्वाधार निर्माणलाई प्राथमिकता राख्नु, यातायात पूर्वाधार निर्माणको लागि आवश्यक स्थानीय संरचनाको बलियो आधार निर्माण हुनु यस क्षेत्रको संभावनाका रूपमा लिन सकिन्छ । त्यसैगरी, यातायात व्यवस्थापनमा अत्याधुनिक प्रविधिको प्रयोग बढ्दै जानु, प्रदूषण रहित सवारी साधनको प्रयोगको माहोल सिर्जना हुँदै जानु, यातायात ब्यवस्थापनका नयाँ प्रविधि भित्र्याउन निजी क्षेत्रको क्षमता वृद्धि हुँदै जानु, शहरीकरणसँगै सवारी साधनहरूको माग बढ्दै

जानु, चाक्ला र गुणस्तरीय सडक निर्माणमा सरकार तथा समुदायको चासो बढ्नु आदि दिगो यातायात व्यवस्थापनका अवसरहरू हुन ।

आन्तरिक सडक सञ्जालको पूर्णरूपमा विकास हुँदा पालिकालाई कृषि, पर्यटन र जडीबुटी उत्पादन केन्द्रको रूपमा विकास गर्न सकिने सम्भावना रहेको देखिन्छ भने स्थानीय वस्ती तथा बजार केन्द्रबाट मूल सडकमा जोडिने कृषि सडक तथा अन्य सडकहरूको स्तरउन्नति गर्न सके कृषि उत्पादन बजारिकरण निकै सहज हुन गई आर्थिक क्रियाकलापहरूमा बढ्दा हुन सक्ने देखिन्छ ।

६.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

दिगो पूर्वाधार विकास मार्फत् नागरिकको सहज पहुँच हुने।

उद्देश्य

१. सडक पूर्वाधारहरूको निर्माण तथा स्तर उन्नति गरी मानिसहरूको जीवनसहजर सरल बनाउनु ।
२. यातायात पूर्वाधारको उचित मर्मत सम्भार तथा व्यवस्थापन गरी सहज आवतजावत र स्थानीय जनताको सुविधा, आयआर्जन तथा रोजगारी सिर्जना गर्नु ।

रणनीति र कार्यनीति

तालिका ४.५: यातायात तथा पूर्वाधारका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: सडक पूर्वाधारहरूको निर्माण तथा स्तरउन्नति गरी मानिसहरूको जीवन सहज र सरल बनाउनु ।	
१.१: योजनाको दीर्घकालीन उपयोगको लागि निर्माणभइसकेका पूर्वाधारहरूको संरक्षण, विस्तार तथा मर्मतको लागि कोषको व्यवस्था गर्ने।	१. नेपाल सरकारले निर्धारण गरेका न्यूनतम मापदण्ड निर्धारण गरी सोको पालना गरी सडकको गुणस्तर कायम गरिनेछ। २. पुल निर्माण कार्यहरूको गुणस्तर कायम गर्न अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरिनेछ। ३. योजनाको दीर्घकालीन उपयोगको लागि निर्माणभइसकेका पूर्वाधारहरूको संरक्षण, विस्तार तथा मर्मतको लागि कोषको व्यवस्था गरिनेछ।
१.२: आर्थिक तथा सामाजिक गतिविधिलाई सन्तुलित, समावेशी, गतिशील बनाउन योगदान पुऱ्याउन सक्ने रणनीतिक सडक सञ्जाल सुदृढ गर्ने ।	१. व्यावसायिक गतिविधिलाई गतिशील बनाउन सडकको निर्माण तथा स्तरवृद्धि गरिनेछ । २. प्राथमिकता प्राप्त लोकमार्ग तथा नगरपालिकाको रणनीतिक सडक सञ्जालको निर्माणमा तीव्रता दिइनेछ । ३. सडकमा वर्षेभरि निर्वाध यातायात सञ्चालनको लागि सडक पुलको निर्माणलाई प्राथमिकताका साथ तीव्रता दिइनेछ ।
१.३: छिटो, भरपर्दो र वातावरण मैत्री सडक सञ्जाल विकास गर्न सहयोगी हुने प्रविधि तथा उपायहरू अबलम्बन गर्ने ।	४. बजार क्षेत्रमा सडक, पानी निकास र ढल, खानेपानी पाइप, बिजुली तथा इन्टरनेट वितरण लाइन, फूटपाथ आदिको एकीकृत रूपमा निर्माण गरिनेछ। ५. बजार क्षेत्र तथा जोखिमयुक्त सडक खण्डहरूमा आवश्यकताका आधारमा आकाशे पुल तथा भूमिगत बाटो निर्माण कार्यलाई प्राथमिकताका साथ अगाडि बढाइनेछ । ६. सडक छेउछाउका पहिरो तथा भूक्षय नियन्त्रण गर्न भौतिक संरचनाका साथसाथै बायोइन्जिनियरिङ लगायतका गैरसंरचनात्मक वातावरण मैत्री प्रविधिहरूको प्रयोग गरिनेछ।
उद्देश्य २: यातायात पूर्वाधारको उचित मर्मत सम्भार तथा व्यवस्थापन गरी सहज आवतजावत र स्थानीय जनताको सुविधा,	

आयआर्जनतथारोजगारीसिर्जनागर्नु।	
२.१: प्रमुख ग्रामीणबस्तीहरूप्रमुखपर्यटकीयकेन्द्रजोड्नेगरीयातायातपहुँचबढाउनसडकविस्तारगर्ने ।	१. योजनाहरूको सम्भाव्यता अध्ययन, विस्तृत डिजाइन र लागत अनुमान गरेर मात्र वातावरणमैत्री पूर्वाधारको निर्माण गरिनेछ । स्थानीय तहको श्रम एवम् सीपलाई केन्द्रबिन्दुमा राखिनेछ । २. सम्पूर्ण पूर्वाधार योजनाहरूलाई आधुनिक सूचना प्रणाली अनुसार अद्यावधिक गर्दै नियमितरूपमा कार्यान्वयन गर्दै लगिनेछ । ३. प्रमुख ग्रामीणबस्तीहरूप्रमुखपर्यटकीयकेन्द्रजोड्ने पूर्वाधार विकासका निर्माणमा व्यापक जनसहभागिताबढाइनेछ । ४. योजनाहरूलाई निर्धारित समयमा नै सम्पन्न गर्न योजनाको प्रकृति अनुरूप आवश्यक स्रोत तथा वस्तु र गुणस्तरको आधारमा वर्गीकरण गरी सोही अनुरूप व्यवस्था मिलाइनेछ ।
२.२:पर्यटकीय स्थलहरूको पहिचान तथा सो स्थान सम्मको पहुँच मार्गको निर्माण कार्यलाई अभियानका रूपमा सञ्चालन गर्ने ।	१. पर्यटकीय स्थलहरू सम्मको पहुँच मार्ग निर्माण तथा व्यवस्थापनको लागि समुदाय तथा स्थानीय तहलाई व्यापक रूपमा परिचालन गरिनेछ । २. पहुँच मार्ग विकास तथा व्यवस्थापन गुरुयोजना तयार गरी स्तरोन्नति, निर्माण तथा व्यवस्थापन कार्यलाई क्रमागत रूपमा अगाडि बढाइनेछ। ३. ऐतिहासिक, धार्मिक, सांस्कृतिक तथा पर्यटकीय ठाउँहरूको प्रवर्द्धन गर्न पदमार्गहरूको निर्माण गरिनेछ ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलवायु संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व.	पाँचौ आ.व.	जम्मा						
	सडक तथा पुल															
	सडककालोपत्रेगर्ने	वटा		१२												
	पक्कीपुल निर्माण खोला ओदाल),बददेला खोला (	वटा		२												
	पक्की पुल र कल्भर्ट निर्माण डाँटको हुकुम) घरनजिकको खोलामा(	वटा		१												
	काठेपुल निर्माण	वटा		१												
	रोड कालोपत्रे हिरापुर),कटान,बडबडका टोल ,चित्रपुरभी आई पी टोल (															
	नाली सहितको सडक कालोपत्रे चोक आँके),सिंहपुर ,बन्जरिया बालुवाफाँटा ,मौरी फाँटा हुँदै गजरौला सम्म (	कि मी		१६												
	नहर रोड लाई श्रीबेणी देखी घनश्याम जी को घर सम्मकालोपत्रे															
	कचेरी भवन देखी ललित रोकाया पसल सम्म सडककालोपत्रे															
	पुन्टु रानाको जग्गा देखीराम जानकी मन्दिर सम्म को सडक कालोपत्रे															
	ललित रोकायाको पसल देखी प्रेरणा पाण्डे घर सम्मसडक कालोपत्रे															
	रिङ्गरोडनिर्माण															
	गाडीपुल निर्माण															
	कुसुमघाट पुर्वटोल बालुवानाला पक्कि पुलनिर्माण	वटा		२												

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलवायु संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व.	पाँचौ आ.व.	जम्मा						
	झोलुंगेपुल निर्माण															
	कृषी सडकको साईटमा नाली निर्माण															
	वडा नं ४ स्थित सबै बिद्ध्यालय जोड्ने सडककालोपत्रे															
	रामचन्द्रको घर देखी गोबिन्द रानाको घर सम्म रोडग्राभेल															
	राजु चौधरीको घर देखी नयाँ कल्भर्ट सम्म बाटो पिचपन्छढक्की पानी धारा देखी मान बहादुर रोकायाको घर सम्म बाटो पिच															
	पचढक्की पानी धारा देखी मान बहादुर रोकायाको घरसम्म बाटो पिच															
	खानेपानी देखी खगेन्द्र अवस्थीको घर सम्म बाटोपिच															
	गंगाराम भाटको घर देखी भुइँयाँ हुँदै पार्वतीरानाको घर सम्म बाटो पिच															
	पिपरिया देखी नारायण बेडा हुँदै कृषी सडक पिच															
	चौमगा देखी तुफान डाडा पानि पिच	वटा		१												
	नभराज भट्टको घर देखी रिका पन्तको घर जाने रोडनिर्माण	वटा		१												
	कृष्ण लुहारको घर देखी कर सिंह धामी को खेत जानेबाटो ग्राभेल	वटा		१												
	कालिचरणको बाँध देखी चन्द्रमुखी चोकसम्म सडकग्राभेल	वटा		१												
	राधाचोक देखी कालिचरण को घर सम्म बाटोग्राभेल	वटा		१												

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलवायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व.	पाँचौ आ.व.	जम्मा						
	राम कृष्णको घर देखी को बाटो ग्राभेल	वटा		१												
	रतासी पुला देखी बस्ती सम्म पानी पिच	वटा		१												
	यादब थापाको मिल देखी भिम कंड यालको घर सम्म अधुरोड निर्माण	वटा		१												
	जयरामको घर देखि झोपू जाने बाटो पानी पिच	वटा		१												
	मझगाई धारा देखी झोपू जोड्ने अधुरो बाटो पानीपिच	वटा		१												
	मझगाई चोक देखी तौलाको मिल सम्म सडक पानी पिच	वटा		१												
	ग्वासी समैजी गौशाला देखी कृषी सडक जोड्ने सडककालोपत्रे															
	राम बहादुर भातको घर देखी प्रेम मगरको घर सम्मजाने बाटो ग्राभेल															
	बालुवा नाला देखी कहरी घर सम्म नया बाटोनिर्माण															
	कहरी घरदेखी शितल बस्तीसम्म नयाँ बाटोनिर्माण															
	बपर तल्ले देखी महेन्द्र सिंह को मील हुँदै सीतासा बा उ स सम्मको बाटो पिच															
	अर्जुन के शी को घर देखी राम बिष्ट क घर सम्म बाटोपिच															
	टेक पाण्डेको घर देखी गणेश सिंहको घर सम्म बाटोपिच															
	डबल महाराको घरदेखी बलुखोला सम्म बाटो पिच															
	पिपरिया घोडा घाँट चपतल्ला हुदै मोहना सम्म रिंगरोद निर्माण															

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलवायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व.	पाँचौ आ.व.	जम्मा						
	जानकी सामुदायिक बन देखी शितलबस्ती सम्म बाटोपिच															
	नारंगी खेडा पक्की पुल देखी गणेश बोहराको घर सम्म कल्भर्ट सहित बाटो पिच															
	बलुवा नालामा पक्की पुल															
	मोहना नदीमा पक्की पुल निर्माण	वटा		१												
	पुल निर्माण															
	बनदेवी सामुदायिक बन निर बलुवा खोलामा पक्कीपुल															
	पोखराटोल बाटो ग्राभेल	वटा		१												
	जैविकमार्ग निर्माण															
	सडककालोपत्रे															
	कल्भर्टनिर्माण															
	कल्भर्ट निर्माण (रानाटोल), सिंहपुर, बन्जरियामहाकाली स्कुल नजिक, बालुवाफाँटा, मौरी फाँटा	वटा		८												
	सरस्वती मा बि र महाकाली मा बि मा फनपार्क	वटा		२												
	यातायात															
	वडास्तरमा यम्बुलेसको ब्यबस्थापन गर्ने															
	हवीलचियरको ब्यबस्थापन गर्ने															
	सबै सामुदायिक बिद्ध्यालयमा स्कुल बस संचालन गर्ने															

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलवायु संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व.	पाँचौ आ.व.	जम्मा						
	नगरबससंचालन															
	महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविकालाई साईकल वितरण															

६.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

२. सडक, पुल तथा यातायात										
नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाई	आधार वर्षको अवस्था	योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)			जम्मा	पुष्ट्याँडको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
					पहिलो	तेस्रो	पाँचौं			
प्रभाव	संघ, प्रदेश तथा नगरपालिकाको समन्वयका आधारमा सडक तथा यातायात पूर्वाधार विकास गरी आर्थिक तथा सामाजिक विकासका अवसरमा नागरिकको सहज पहुँच भएको हुनेछ ।	३० मिनेटसम्मको दुरीमा यातायात पहुँच भएका परिवार	प्रतिशत						नगरपालिका विभिन्न दस्तावेजहरु , पालिका प्रगति विवरण, प्राविधिक शाखा	जनताको माग अनुसार यातायातको व्यवस्थापन भएको हुने, सडक पूर्वाधारमा लगानी वृद्धि हुने
		सर्वयाम सडक	कि.मि.							
असर	योजनाको दीर्घकालीन उपयोगकोलागि निर्माण भइसकेका पूर्वाधारहरूको संरक्षण, विस्तार तथा मर्मत संभार भएकोहुनेछ ।	यातायात सुचारु सडक लम्बाइ	कि.मि.							
		नियमित मर्मत संभार भएको सडकको लम्बाइ	कि. मि.							
प्रतिफल	पालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक गतिविधिलाई सन्तुलित, समावेशी, गतिशील बनाउन योगदान पुर्याउन सक्ने रणनीतिक सडक संजाल सुदृढ भएको हुनेछ ।	अन्तर पालिका सडक सञ्जाल विस्तार	कि.मी.							
		वायोइञ्जिनिरिङ्ग प्रविधी र सडक साइड वृक्षारोपण	कि.मी.							
	छिटो, भरपर्दो र वातावरण मैत्री सडक सञ्जाल विकास गर्न सहयोगी हुने प्रविधि तथा उपायहरु अबलम्बन हुनेछ ।	बाढी नियन्त्रणकालागि ग्याभिन वाल निर्माण	कि.मी.							
		ग्याभेल सडक	कि.मि.							
	प्रत्येक वडाहरूमा र महत्त्वपूर्ण स्थलहरूमा, बस्तीहरू र प्रमुख पर्यटकीय केन्द्र जोड्ने गरी यातायात पहुँच बढाउन सडक विस्तार गरिनेछ ।	कालोपत्रे	कि.मि.							
		ट्रयाक खोलिएको सडक	कि.मि.							
		पक्की पुल	सङ्ख्या							
		झोलुङ्गे पुल	सङ्ख्या							
सडक नाली		कि.मि.								
	सडक पेटी	कि.मि.								

६.३ जलस्रोत, विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा

६.३.१ पृष्ठभूमि

जल विद्युत आर्थिक वृद्धि र आर्थिक रूपान्तरणको एक महत्वपूर्ण साधन हो । सुदुरपश्चिम प्रदेशमा दिगो र भरपर्दो विद्युतको पहुँच सबै नागरिकमा पुगिनसकेको र प्रदेश सरकारले ऊर्जा क्षेत्रलाई आर्थिक समृद्धिको सम्बाहक मानेको सन्दर्भमा जलविद्युत विकास र व्यवस्थापनमा प्रदेश सरकारको महत्वपूर्ण भूमिका आवश्यक छ । नेपालको संविधानले जनसहभागितामा आधारित स्वदेशी लगानीलाई प्राथमिकता दिँदै जलस्रोतको बहुउपयोगी विकास गर्ने नीतिगत व्यवस्था गरेको छ ।

नगरपालिकामा रहेका कुल १४,९४५ घरपरिवारहरू मध्ये मिटर जडान भएका घर परिवारको संख्या ११८७ अर्थात् ९० प्रतिशत रहेका छन् भने ८५८ अर्थात् ६.९ प्रतिशत घरपरिवारहरूले विद्युत सेवा उपभोग गरिरहेका तर मिटर जडान नभएका परिवारको रूपमा रहेका छन् र विद्युत सेवा उपभोग नगरेका परिवार संख्या ३२६ अर्थात् २.१८ प्रतिशत रहेका छन् । विगतका दशकहरू भन्दा हाल देशभर ग्रामीण विद्युतीकरणमा व्यापकता भएकाले विद्युतीय सेवा प्राप्त गर्ने जनसंख्या बढेको छ । अर्कोतर्फ विद्युत सेवा उपभोगबाट बञ्चित घरपरिवार समेत ६.१ प्रतिशत हुनुले सेवा विस्तारलाई निरन्तरता दिनुपर्ने देखिन्छ । आफ्नै मिटर जडान नभएता पनि अरुको बाट विद्युत उपयोग गर्ने घरपरिवारको संख्या समेत ६.९ प्रतिशत रहेकाले यसबाट विद्युत चुहावट वा दुरुपयोग हुन सक्ने संभावना रहन्छ । विगतमा देशमा रहेको ऊर्जा संकटलाई भविष्यमा हुन नदिन यस प्रकारको तथ्याङ्कले सहयोग पुर्याउँछ । आधारभूत ऊर्जाको स्रोतको रूपमा विकास भएको विद्युतको पहुँचलाई सहज र पुर्णरूपमा विस्तार गरी यसको उचित सदुपयोग गर्दा गुणस्तरीय जीवन निर्वाह, सुचना तथा सञ्चारको विकास, उद्योग व्यवसायको विकास र अन्य मानवीय क्रियाकलापमा महत्वपूर्ण सहयोग पुग्दछ । बढागत थप विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

नगरपालिका क्षेत्रमा प्रायः घरपरिवारले एल.पि.ग्यासबाट खाना पकाउने गर्दछन् भने खाना पकाउनका लागि दाउरा, पराल, गुईठा प्रयोग गर्ने जनसंख्या पनि ग्रामीण क्षेत्रमा अधिकांश रहेका छन् । सुधारिएको चुलो प्रयोग गर्ने घरधुरीको सङ्ख्यामा वृद्धि हुँदै गएको छ ।

६.३.२ समस्या तथा चुनौती

सबै स्थानमा विशिष्ट उपयोगका लागि रास्ट्रिय प्रसारण लाइन उपलब्ध हुन सकेको छैन भने उपलब्ध विद्युत सेवा पनि नियमित र व्यवस्थित हुन सकेको छैन । स्वच्छ ऊर्जाको रूपमा गोबर ग्यास, वायो विक्रेट र धुवाँ रहित सुधारिएको चुलोको उपयोग पर्याप्त मात्रामा हुन सकेको छैन । अधिकांश वडाहरूमा परम्परागत रूपमा दाउराबाट खाना पकाउने गरिएको छ । वस्ती विकास, शहरीकरण तथा आर्थिक गतिविधिको विस्तारका कारण बढ्दै गएको विद्युतको माग बढ्दै गए अनुसार विद्युत आपूर्ति गर्नु, र भौगोलिक बिकटता रहेका र ग्रामीणस्तरमा छरिएको बस्तीहरूमा विद्युतीकरण गर्नु चुनौतीको रूपमा रहेका छन् ।

६.३.३ संभावना तथा अवसर

राष्ट्रिय प्रसारणको लाइन नगर भरि वितरण भए पछि बिद्युत आपूर्तिमा ठूलो योगदान हुनेछ । जनसमुदायमा ऊर्जाको आवश्यकता बारे चेतना अभिवृद्धि भएको अवस्था छ । ऊर्जा विकासबाट भौतिक, आर्थिक तथा सामाजिक संरचनाको विकास भई आर्थिक समुन्नति तथा रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना हुने देखिन्छ । आधुनिक प्रविधिको प्रयोग गरी परम्परागत व्यवहारलाई परिवर्तन गरी उत्पादनलाई वृद्धि गर्न सकिन्छ । ऊर्जा विकासबाट साना तथा घरेलु र ठूला उधोग स्थापना तथा सञ्चालनमा सहजता भै औद्योगिक विकास गर्न सहज हुनेछ । फोहरमैला व्यवस्थापनका लागि ठोस फोहरको प्रशोधनबाट मिथेन ग्याँस उत्पादन गरी विक्री गर्ने सम्भावना रहेको छ ।

६.४४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

नवीकरणीय तथा वैकल्पिक ऊर्जाको उत्पादन र उपभोगमा दक्षता बढाई वातावरण मैत्री, दिगो, भरपर्दो, गुणस्तरीय र स्वच्छ ऊर्जामा सबैको पहुँचमा वृद्धि गर्ने।

उद्देश्य

१. ऊर्जाको उपभोगमा दक्षता बढाई वातावरण-मैत्री, दिगो, भरपर्दो, गुणस्तरीय र स्वच्छ ऊर्जामा सबैको पहुँचमा वृद्धि गर्ने।
२. परम्परागत ऊर्जाको सट्टामा वैकल्पिक ऊर्जाको प्रयोगमा वृद्धि गर्ने।

रणनीति र कार्यनीति

तालिका ४६: ऊर्जाका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: ऊर्जाको उपभोगमा दक्षता बढाई वातावरण-मैत्री, दिगो, भरपर्दो, गुणस्तरीय र स्वच्छ ऊर्जामा सबैको पहुँचमा वृद्धि गर्ने।	
१.१: ऊर्जा क्षेत्रको संस्थागत संरचना तयार गरी दिगो र अधिकतम उपयोगको आधार तयार गर्ने।	१. संघीय स्वरूप अनुसार ऊर्जा क्षेत्रको स्थानीय स्तरमा संस्थागत संरचना तयार गरिनेछ। २. संगठनात्मक संरचना अनुसार विद्युत जडान गर्ने र मर्मत सम्भार गर्न तालिम प्राप्त दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था गरी उनीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ। ३. विद्युत वितरण लाइनमा उच्च क्षमता तथा गुणस्तरीय ट्रान्स्फर्मरहरू प्रतिस्थापन गरिनेछ। ४. घरायसी प्रयोजन कालागि अधिकतम ऊर्जा प्रयोग गर्ने परिवारलाई सम्मान/प्रोत्साहनको व्यवस्था गरिनेछ।
१.२: उपलब्ध सम्पूर्ण ऊर्जा स्रोतको पहिचान, उत्पादन, वर्तमान तथा भविष्यमा ऊर्जाको माग र आपूर्ति सम्बन्धी डाटा बेस तयार गरी संस्थागत विकासमा जोड दिने।	१. नगरपालिकामा ऊर्जाको स्रोत पहिचान, कुल सम्भाव्य जल विद्युत क्षमता, माग र आपूर्तिको अध्ययन गरिनेछ। २. उत्पादित ऊर्जा, वर्तमान तथा भविष्यको माग र आपूर्तिको तथ्याङ्क सङ्कलन गरी डाटा बेस तयार गरिनेछ। ३. निर्माण सम्पन्न भई सञ्चालनमा रहेकाले घुत्तथासाना जल विद्युत आयोजनाको मर्मत, सम्भार र संस्थागत विकास गरिनेछ। ४. यस क्षेत्रमा रहेका मुख्य ऊर्जा उत्पादन केन्द्र सम्मको सडक प्रशारण लाइनको सञ्चालन निर्माण गरिनेछ।
उद्देश्य २: परम्परागत ऊर्जाको सट्टामा वैकल्पिक ऊर्जाको प्रयोगमा वृद्धि गर्ने।	
२.१: ऊर्जाको प्रयोगलाई दिगो, भरपर्दो गुणस्तरीय र प्रभावकारी रूपमा विकास गरी बहु उपयोगि बनाउने।	१. ऊर्जाको खपत प्रभावकारी ढङ्गबाट गर्न कालागि विशेष सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ। २. सार्वजनिक संस्था वा स्थानहरू जस्तै, अस्पताल, विद्यालय, धार्मिक स्थल, सडक, पर्यटक्य स्थल, आदिमा आधारभूत ऊर्जाको नियमित आपूर्ति गर्न सौर्य ऊर्जा जडान गरिनेछ। ३. विद्युतीय चुलो प्रयोग गर्न सहूलियत ऋण/अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ। ४. कृषि तथा शहरी क्षेत्रबाट निस्कने फोहरजन्य वस्तुबाट वायोग्यास तथा प्राङ्गारिक मल उत्पादन तथा प्रयोग गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ। ५. सिँचाई तथा खानेपानीको पहुँच पुर्याउन सम्भावना नरहेका क्षेत्रमा सौर्य ऊर्जाको प्रयोग गरी लिफ्ट खानेपानीको सञ्चालन गरिनेछ। ६. जल विद्युत, वैकल्पिक ऊर्जाको अधिकतम प्रयोग गरी दैनिक जीवनयापनमा सहजता ल्याउदै परम्परागत ईन्धनको प्रयोग घटाइनेछ।

कृष्णपुर नगरपालिकाको प्रथम आवधिक विकास योजना २०७९

	७. वैकल्पिक ऊर्जा क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गर्न बेंक तथा वित्तीय क्षेत्रबाट सहुलियत दरमा ऋणको व्यवस्था गरिनेछ।
--	---

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व.	पाँचौ आ.व.	जम्मा						
	सोलार बत्ती जडान															
	थ्रीफेजलाईन बिस्तार	वटा		१												
	स्कूल र सहकारी भवनमा सोलार प्यानल जडान	वटा		६												
	बिदधुत पोल विस्तार	वटा		१००												
	ट्रान्सफरमको ब्यबस्था (वार्ड किलो १००)	वटा		५												
	सडक बत्ती जडान	वटा		५००												
	बिदधुत लाईन बिस्तार	कि मी		१०												
	सडकमाबत्ती जडान (खण्ड सडक नायल)	वटा		१												

६.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

१. जलस्रोत, विदयुत् तथा वैकल्पिक ऊर्जा										
नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाई	आधार वर्षको अवस्था	योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)			जम्मा	पुष्ट्याईको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
					पहिलो	तेस्रो	पाँचौ			
प्रभाव	परम्परागत ऊर्जाको प्रतिस्थापन गरी वैकल्पिक ऊर्जा प्रयोगमा बृद्धि भएको हुनेछ ।	विदयुतमा पहुँच प्राप्त परिवार	प्रतिशत						नगरपालिका विभिन्न दस्तावेजहरु , प्राविधिक शाखा, सम्बन्धित शाखाको प्रतिवेदन	सम्बन्धित कार्यलयहरुले आफूलाई समसामयिक अध्यावधिक गरेको हुने, उर्जा पूर्वाधारमा
असर	नविकरणिय तथा वैकल्पिक ऊर्जाको उत्पादन र उपभोगमा ऊर्जा दक्षता बढाई वातावरण मैत्री, दिगो, भरपर्दो, गुणस्तरीय र स्वच्छ ऊर्जामा सबैको पहुँचमा बृद्धि हुनेछ ।	जलविदयुत् उत्पादन (जडित क्षमता)	मेगावाट							
		प्रतिव्यक्ति विदयुत् उपभोग (वाट प्रति घण्टा)	घण्टा							

			किलोवाट							
			प्रतिशत							
प्रतिफल	ऊर्जा वितरण प्रणालीलाई प्रभावकारी एवम् भरपर्दो बनाई विद्युत पहुँचमा बृद्धि गरी खपत बढाइनेछ ।	राष्ट्रिय प्रसारण लाइन मार्फत विद्युतीकरण भएको परिवार	प्रतिशत							
		खाना पकाउने इन्धनका रूपमा बिद्युत प्रयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत							
		सोलार ऊर्जा प्रयोग गर्ने घरपरिवार	प्रतिशत							
	वैकल्पिक ऊर्जाको विस्तार गरी दिगो, भरपर्दो गुणस्तरीय र प्रभावकारी रूपमा विकास गरी बहुउपयोगि बनाइने छ ।	सोलार ऊर्जा उत्पादन	कि.वा.							
		बायोग्यास (गोबरग्यास) प्रयोग गर्ने घरपरिवार	सङ्ख्या							

६.४ सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि

६.४.१ पृष्ठभूमि

कृष्णपुर नगरपालिकाका शहरी वडाहरूमा सूचना तथा प्रविधिको उपयोगको अवस्था राम्रो रहेको छ भने ग्रामीण वडाहरूमा यसको अवस्थामा सुधार ल्याउन अत्यावश्यक छ । सबै वडाहरूमा एन.टि.सि र एन सेलको सामान्य सुविधा उपलब्ध भएको देखिएको छ । नगरक्षेत्रका सबै वडामा मोबाइल फोन सेवाको सुविधा पुगे तापनि सेवा पहुँच भने नेटवर्क समस्याले थोरैले मात्रै सेवा प्राप्त गरेको छ । अप्टिकल फाइबर नगरभरि विस्तार हुन नसक्दा इन्टरनेट सुविधा एकदमै कमजोर छ भने वडास्तरबाट प्रवाह हुने अनलाइन सेवाहरू सबै वडाहरूमा सुचारु हुन सकेको छैन साथै थोरै प्रतिशत भन्दा कम मानिस मात्र इन्टरनेटको पहुँचमा रहेको देखिन्छ ।

नगरपालिकामा एफ.एम.स्टेशनले सञ्चार सुविधा पुर्‍याएको देखिन्छ । यस नगरपालिकाबाट दैनिक नगरबासीलाई सूचना प्रवाह गर्न स्थानीय एफ.एम. रहेको देखिन्छ । यद्यपि, टेलिभिजन, केवल नेटवर्क, र इन्टरनेटले पनि सूचना तथा संचार विकास दिनानुदिन बढ्दै गइरहेको छ ।

६.४.२ समस्या तथा चुनौती

ग्रामीण क्षेत्रमा बिकटताको कारण सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विस्तारलाई दुर्गम वडासम्म द्रुतता दिन समस्या भएको छ । सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा सूचना प्रविधिको पर्याप्त उपयोग हुन सकेको छैन । सूचना तथा सञ्चारको संरचनागत विकासका पूर्वाधारमा कमी देखिन्छ । सूचना प्रविधिको विकास र साइबर सुरक्षाको लागि पर्याप्त संरचनागत व्यवस्था भएको भने छैन । केही स्थानहरूमा मोबाइल नेटवर्क अनियमित तथा ज्यादै कमजोर भएकाले सेवा प्रयोग एवं वडा कार्यालयको सेवा प्रवाहमा समेत बाधा पुगेको छ । हालसम्म अप्टिकल फाइबर पुग्न सकेको छैन ।

अप्टिकल फाइबर विस्तारमा गति दिने कार्य, सूचना तथा सञ्चार क्षेत्रमा विकसित नवीनतम प्रविधि समय सापेक्ष प्रयोगमा ल्याउने कार्य, विद्युत प्रसारण भरपर्दो बनाउने कार्य, नगर क्षेत्रको ऐतिहासिक महत्वका वस्तु र सेवाहरूलाई डिजिटल अर्काइभमा सुरक्षित राख्ने कार्य, साइबर सुरक्षा सम्बन्धी संस्थागत संरचना तयार गरी आम जनतामा यस सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने कार्य, र सामाजिक सञ्जालको वृद्धिसँगै यसमा बढ्दै गएको दुरुपयोग तथा विकृतिलाई रोक्ने कार्य चुनौती पूर्ण देखिएको छ ।

६.४.३ संभावना तथा अबसर

विद्यमान योजना तथा नीति अनुरूप नगरलाई सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मैत्री बनाउन सकिन्छ । स्थानीय संचार माध्यम र संचारकर्मीको क्षमता विकास गरी नगरलाई मिडियामैत्री बनाउन सकिन्छ । आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोग गरी नगरपालिकाको प्रशासनिक लगायत दैनिक कामकाजका प्रणालीहरू सहज एवम् चुस्त बनाउन सकिने सम्भावना प्रशस्त छ ।

विद्यालय तथा स्वास्थ्य केन्द्र लगायत सम्पूर्ण सार्वजनिक संस्थाहरूको कार्य प्रणालीलाई सूचना प्रविधिको प्रयोगबाट थप चुस्त दुरुस्त र प्रभावकारी बनाउन सकिन्छ । प्रविधिको भरपूर उपयोग गरी पर्यटकीय, कला, भाषा तथा संस्कृतिको दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण स्थलहरूको संरक्षण एवम् प्रवर्द्धन गर्न सकिने र सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई थप प्रभावकारी बनाउन सकिने देखिन्छ । सूचना तथा संचारको विकासले समग्र आर्थिक विकासको गतिविधिलाई पारदर्शी, चुस्त दुरुस्त र प्रभावकारी बनाउन टेवा पुर्‍याउनेछ ।

६.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको

विकास

गर्दै

सबै नागरिकको पहुँच तथा उच्चतम उपयोग सुनिश्चित गरी आम नागरिकको जीवन स्तरलाई सहज बनाउने।

उद्देश्य

१. आम सञ्चार माध्यमलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, मर्यादित, विश्वसनीय बनाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र सेवाहरू सबै नागरिकको पहुँचमा पुऱ्याउनु।
२. सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको सेवालाई सर्वसुलभ, गुणस्तरीय र भरपर्दो बनाई प्रविधिको उच्चतम सेवा प्रयोग गर्नु।

रणनीति र कार्यनीति

तालिका ४७: सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: आम सञ्चार माध्यमलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, मर्यादित, विश्वसनीय बनाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र सेवाहरू सबै नागरिकको पहुँचमा पुऱ्याउनु।	
१.१: सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी नयाँ खोज तथा अनुसन्धान र विकासको लागि कानुनी आधार तयार गर्ने।	१. सञ्चार माध्यमसँग साझेदारीको नीतिलाई प्रभावकारी बनाइनेछ। २. सूचना प्रविधि क्षेत्रको विकासका लागि निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन र प्रवर्द्धन गर्न सहजीकरण गरिनेछ। ३. केबलमा आधारित सञ्चार प्रविधिलाई ताररहित प्रविधिमा रुपान्तर गर्न विभिन्न अध्ययन गरिनेछ।
१.२: बजार तथा चलचित्र क्षेत्रको पूर्वाधार विकास गरी उद्योगको रूपमा विकास तथा प्रवर्द्धन गर्ने।	१. यस क्षेत्रलाई परिचित गराउने खालका भाषिक, सांस्कृतिक, भौगोलिक तथा सामाजिक पृष्ठभूमि झल्कने प्रवर्धनात्मक सूचनाका सामग्रीहरूको निर्माण र निर्माण भएका सामग्रीहरूको डिजिटलाइजेशन गरी यस क्षेत्रको विकासलाई टेवा पुऱ्याउन सूचना तथा सञ्चार प्रविधियुक्त पर्यटकीय योजना बनाइनेछ। २. यस क्षेत्रको कलासंस्कृतिको पहिचान माजोडिर्दि मौलिक, सामाजिक तथा गुणस्तरीय लघु चलचित्र तथा डकुमेन्ट्री निर्माणलाई प्रोत्साहन गरिनेछ। ३. टेलीमेडिसिन केन्द्रको स्थापना गरी सबै नागरिकलाई घरमै बसी स्वास्थ्य उपचार सम्बन्धी परामर्श सेवा लिने अवसरको सुनिश्चितता गरिनेछ। ४. विज्ञापन बजारको व्यवस्थापन एवं नियमन गर्न नियामक निकायको स्थापना तथा सञ्चालन गरिनेछ। ५. सार्वजनिक क्षेत्रबाट प्रचार प्रसार हुने विज्ञापनमा समानुपातिक वितरण प्रणालीको व्यवस्था गरिनेछ।
१.३: समय प्रविधिको विकासका लागि डिजिटलाइजेशन मार्फत सामाजिक, आर्थिक र शासकीय व्यवस्थामा सुधार गर्ने।	१. सार्वजनिक तथा निजी सेवाहरू मश सफ्टवेयर अनलाइन मार्फत सूचना तथा सेवा प्रदान गरिनेछ। २. सञ्चार तथा सूचना प्रविधिको विकासका लागि स्थानीय प्राविधिक जनशक्ति उत्पादनको आधार तयार गरिनेछ। ३. डिजिटल डिभाइडकम गर्नको लागि डिजिटल साक्षरता र सचेतना अभिवृद्धिलाई अभियानको रूपमा सञ्चालन गरिनेछ। ४. सूचना प्रविधिलाई शिक्षा र आधुनिक प्रविधिमा उपयोग गरिनेछ। ५. सूचना प्रविधिको प्रयोग मार्फत स्थानीय भाषा, संस्कृति तथा मौलिकताको संरक्षण गरिनेछ। ६. आधारभूत तह देखि नै हरेक विद्यार्थीले कम्प्युटर तथा सूचना प्रविधि सम्बन्धी अध्ययन गर्न पाउने अवसरको सुनिश्चितता गरिनेछ।
उद्देश्य २: सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको सेवालाई सर्वसुलभ, गुणस्तरीय र भरपर्दो बनाई प्रविधिको उच्चतम सेवा प्रयोग गर्नु।	
२.१: सूचना तथा सञ्चार सेवालाई प्रतिस्पर्धी,	१. नगरपालिकाका सबै वडाहरूमा अप्टिकल फाइबरको विस्तार गरी इन्टरनेटको पहुँच सर्व

मर्यादित, सर्वसुलभतथानियमितपहुँचकोस्थापनागरीसूचनाप्रविधिकोउच्चतमसेवाप्रयोगगर्ने।	सुलभबनाइनेछ। २. सबैकार्यालयकावेवसाइट, इमेल, ट्वीटर, भाइबरजस्तामाध्यमबाटनागरिककोगुनासोप्राप्ति तथासुनुवाइहुनेव्यवस्थामिलाइनेछ। ३. सबैवडाहरूमाडिजिटलसूचनापाटीकोव्यवस्थागरीसम्पूर्णसूचना, क्रियाकलापतथागतिविधिहरूकाबारेमासुसूचितहुनेअधिकारकोसुनिश्चिततागरिनेछ। ४. सार्वजनिकआमसञ्चारमाध्यमलाईस्वच्छ, प्रतिस्पर्धी, मर्यादित, उत्तरदायीरव्यावसायिकबनाइनेछ। ५. नगरपालिकाकासम्पूर्णक्रियाकलापहरूलाईसूचनाप्रविधिमैत्रीबनाई सबैकालागि सहजएवमसर्वसुलभसेवाकोसुनिश्चिततागरिनेछ।
२.२: सूचनामासम्पूर्णनागरिकहरूकोपहुँचसञ्चारप्रविधिकोउच्चतमप्रयोगकोसुनिश्चिततागर्ने।	१. सञ्चारक्षेत्रकालागिविद्यमानभौतिकसंरचनामाआवश्यकताअनुसारथपसंरचनाविस्तारगरिनेछ। २. नगरपालिकाकासबैठाँडामाटेलिफोनसेवाकोनेटवर्कउपलब्धहुनसक्नेगरीआवश्यकताअनुरूपमोबाइलटावरकोविस्तारगरिनेछ। ३. नगरपालिकाकासबैवडाहरूमास्थानीयतथाराष्ट्रियपत्र-पत्रिकाहरूकोताजाखबरनियमितरूपमाअनलाइन संस्करणमा समेत पढ्नपाउनेव्यवस्थामिलाइनेछ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलवायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व.	पाँचौ आ.व.	जम्मा						
	एन सि एल र नमस्तेको टावर ब्यबस्थापन	वटा		२												
	ईन्टरनेटसेवा जडान															

६.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

४. सञ्चार तथा सचना प्रविधि										
नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाई	आधार वर्षको अवस्था	योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)			जम्मा	पुष्ट्याईको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
					पहिलो	तेस्रो	पाँचौं			
प्रभाव	सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास मार्फत पालिकाबासीको जीवनस्तरमा सहजता हुनेछ ।	मोबाइल नेटवर्क कभरेज क्षेत्र	प्रतिशत						नगरपालिका विभिन्न दस्तावेजहरु , सूचना प्रविधि शाखा	सूचना प्रविधिमा थप लगानी विद्घि भएको हुने
		ईन्टरनेटमा पहुँच प्राप्त परिवार	प्रतिशत							
असर	सूचना तथा सञ्चार सेवालाई प्रतिस्पर्धी, मर्यादित, सर्वसुलभ तथा नियमित पहुँचको स्थापना गरी सूचना प्रविधिको उच्चतम प्रयोग भएको हुनेछ ।	उद्यम व्यवसायमा सूचना प्रविधि प्रयोग गर्ने व्यक्ति	प्रतिशत							
		टेलिफोन /मोबाइल प्रयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत		आवश्यकता अनुसार सबै					
		अप्टिकल फाइबरको बिस्तार	प्रतिशत		सबै वडामा					
प्रतिफल	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी नया खोज तथा अनुसन्धान र विकासको लागि कानुनी आधार तयार हुनेछ ।	सूचना प्रविधि नियमन कानुन निर्माण	सङ्ख्या							
	समग्र प्रविधिका विकासकालागि डिजिटाइजेसन मार्फत सामाजिक, आर्थिक र शासकीय व्यवस्थामा सुधार भएको हुने ।	ईन्टरनेट उपलब्ध भएका विद्यालय	सङ्ख्या		सबै विद्यालयहरुमा नपुगेको					
		ईन्टरनेट उपलब्ध भएका सरकारी कार्यालयहरु	सङ्ख्या		सबै सरकारी कार्यालयहरुमा					
		फ्रि वाईफाई उपलब्ध भएका सार्वजनिक स्थलहरु	स्थान							
		ई-कक्षा सञ्चालन गर्ने विद्यालयहरु	सङ्ख्या		मावि स्तरका सबै विद्यालयहरुमा					
		डिजिटल सूचना पाटी	सङ्ख्या							
	सूचनामा सम्पूर्ण नागरिकहरुको पहुँच र सञ्चार प्रविधिको उच्चतम प्रयोगको सुनिश्चित हुनेछ ।	सञ्चारका कुनै एक साधन उपलब्ध घरधुरी	प्रतिशत							
राष्ट्रिय पत्रपत्रिका नियमित रूपमा उपलब्ध हुने सार्वजनिक पुस्तकालय		सङ्ख्या								

परिच्छेद ७: वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन क्षेत्र

मानव र प्रकृति बीच गहिरो र अन्योन्याश्रित सम्बन्ध छ । प्राकृतिक स्रोतको दिगो व्यवस्थापन विना मानव जीवन संभव छैन । वन संरक्षण, भूतथा जलाधार संरक्षण, जैविक विविधताको व्यवस्थापन तथा संरक्षण, वातावरण व्यवस्थापन, जलवायु परिवर्तनको प्रभाव न्यूनीकरण तथा अनुकूलनर विपद् व्यवस्थापन जस्ता विषयहरू नगरपालिकाको कार्यक्षेत्र भित्र पर्दछन् । दिगो विकास र विपद् उत्थानशीलतामा अभिवृद्धि नै कृष्णपुरको विकासको समृद्धि भन्ने अभियानका साथ उद्देश्य, नीति र कार्यक्रम निर्धारण गरिएको छ ।

७.१ वन तथा जैविक विविधता

७.१.१ पृष्ठभूमि

यस नगरपालिकामा वन जंगलको अवस्था राम्रो देखिन्छ । कृष्णपुर नगरपालिकाको वस्तुगत विवरण २०७७ अनुसार २०७७/७८ सम्म ४४ वटा सामुदायिक वनहरू उपभोक्ता समितिहरूलाई हस्तान्तरित गरिएका थिए भने यी वनहरूले ७०४२.०७ हेक्टर क्षेत्रफल ओगटेको छ । यसैगरी कृष्ण प्रणामी धार्मिक वन र वनदेवी धार्मिक वन क्रमशः ३.९ र ५ हेक्टर क्षेत्रफलमा फैलिएका छन् । यस्तै १० वटा कबुलियती वनहरूले १८.१६ हेक्टर क्षेत्रफल ओगटेको छ ।

कृष्णपुर नगरपालिका वन वातावरण र जैविक विविधताको दृष्टिकोणले सम्पन्न नगरपालिकाको श्रेणीमा पर्दछ । नगरपालिकाले प्रकाशन गरेको कृष्णपुर नगरपालिकाको वस्तुगत विवरण २०७७ अनुसार यस नगरपालिकामा उष्ण (Tropical) देखि समशितोष्ण (Sub tropical) मा हुने वन्यजस्तु तथा वनस्पतिहरू पाईएका छन् । कृष्णपुर नगरपालिकामा रहेको वन क्षेत्रमा विभिन्न वनस्पति प्रजातीहरू छन् जसमा सिसौ, खयर, साल, कर्म, सिमल, असना, अमला आदिका रुख विरुवाहरू पाईन्छन् । जस मध्ये साल, साज र सिसौ रुख नेपाल सरकारको संरक्षित विरुवामध्ये एक हो ।

यस क्षेत्रमा वन्यजन्तु, पंक्षी माछा तथा सरीसृप पाईन्छन् । स्तनधारी वन्यजन्तुहरूमा चित्तल, रतुवा मृग, चितुवा, बाघ वंदेल आदि छन् भने पंक्षी जातीमा मैना, काग, च्याखुरा, कालिज आदि प्रमुख रहेका छन् । माछा प्रजातीहरूमा चरंगा, सिद्रा, बाम, राज बाम, फगेटा, साहार, सिन्गी, रहु आदि छन् भने सर्प तथा अन्य सरीसृप प्रजातीमा भित्ते सर्प, छेपारो, भ्यागुतो, गोहारो, मलसाप्रो, कछुवा, माउसुली, अजिगर, पानी सर्प, मयूर आदि छन् । प्रस्ताव कार्यान्वयन क्षेत्रमा वरिपरि पाईने जिवजन्तुहरू विवरण तालिका मा प्रस्तुत गरिएको छ । कृष्णपुर नगरपालिकाको पर्यावरणीय सन्तुलनका लागि पारिस्थितिक जैविक प्रणालीलाई सन्तुलितरूपबाट कायम राख्न वन, बनस्पती तथा प्राणीहरू बिचको स्थापित सम्बन्धलाई दिगोरूपमा कायम राख्न सजगता अपनाउनुपर्ने देखिन्छ । दिगो विकासका निम्ती पूर्वाधार विकासको क्रममा हुने वनजंगल र पारिस्थितिक विनासलाई न्यूनीकरण गर्न नितान्त आवश्यक छ । वातावरणीय असन्तुलनले वनस्पती वा प्राणीहरूको क्रमिक हास र विनास हुँदै अन्ततः लोप हुने अवस्था हुन सक्छ । विषम हावापानीमा विभिन्न जात जातिका प्राणी र बनस्पती रहेको यस नगरपालिकामा वन संरक्षण र सम्बर्द्धनको कार्यमा स्थानीय बासिन्दाहरूको सहभागिता अपरिहार्य हुन पुगेको छ । मानव जीवनको लागि जैविक विविधताको संरक्षण अपरिहार्य छ । दैनिक जिवनको लागि आवश्यक काठ, दाउरा, घाँसको लागि मात्र नभई पारिस्थितिक तथा जैविक प्रणालीको सन्तुलनको लागि समेत जैविक विविधताको महत्वलाई दृष्टिगत गरी हाल यस नगरपालिकामा सामुदायिक वन जस्ता अवधारणाहरूलाई व्यवहारमा लागु गरिएको छ । यसै सन्दर्भमा वन वरिपरी बढिरहेको जनसंख्या, चोरी निकासी र आगामी दिनहरूमा उक्त वन क्षेत्रले मागेको आधारमा आपूर्ति गर्न नसक्ने वन पैदावरको हैसियतलाई विचार गर्दा यस क्षेत्रको जैविक विविधता व्यवस्थापन कार्य चुनौतीपूर्ण बन्दै गएको छ । हाल सामुदायिक वनहरू वन संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा सदुपयोगमा सहभागी भइरहेका छन् । नगरपालिकाको हावापानीले जिवजन्तु र वनस्पतीहरूलाई संरक्षित गर्न सकिने खालका

वासस्थान उपलब्ध गराइएको भएतापनि यहाँको वनक्षेत्र अतिक्रमण र वन फडाँनीको चपेटामा पर्न गएको छ । जैविक विविधता अन्तर्गत पर्ने स्थानीय कला संस्कृतिहरूको विविधतालाई जगेर्ना गर्दै धार्मिक, ऐतिहासिक, सांस्कृतिक र पर्यटकिय दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण ठानिएका विभिन्न स्थानहरूको संरक्षण गर्नुपर्ने देखिन्छ । यस क्षेत्रमा पाइने गैरकाष्ठ वन पैदावारले यहाँका स्थानीय वासिन्दाका कतिपय महत्वपूर्ण आवश्यकता परिपूर्ति गर्नुका साथै कृष्णपुर नगरपालिकाका ग्रामीण बस्तीहरूको जीवन स्तर उकास्न र खाद्य सुरक्षामा महत्वपूर्ण भूमिका खेलेका छन् । यस्ता पैदावारहरूले जैविक विविधताको संरक्षण गर्नुका साथै रोजगारी र आयआर्जनको आधार तथा साना उद्योगहरूलाई अवसर प्रदान गर्छन् यसको लागि सरकार तथा सम्बन्धित निकायले नीति बनाउनु पर्छ ।

भूउपयोगको दृष्टिकोणले नदी तथा खोला क्षेत्रले जैविक विविधताको संरक्षणमा निकै महत्वपूर्ण भूमिका खेलेको देखिन्छ । नगरक्षेत्रमा रहेका विभिन्न खोलानाला तथा अन्य साना खोल्सा आदिले यस क्षेत्रको जैविक विविधताको संरक्षणमा निकै ठुलो योगदान पुऱ्याएका छन् ।

७.१.२ समस्या तथा चुनौती

जमीनमा ब्यक्तिगत स्वामित्वको प्रभुत्व रहे सम्म बैज्ञानिक भूउपयोगको अवधारणा अनुसार योजना कार्यान्वयन हुन कठिन देखिएकोछ । वनमा आधारित उपभोक्ता समितिहरू मार्फत मिचाहा प्रजातिको बोट विरूवालाई नियन्त्रण गर्दै नर्सरी विस्तार, वृक्षारोपण, रिचार्ज पोखरी निर्माण, अग्नीरेखा, झाडी सफाई जस्ता क्रियाकलापहरूबाट जैविक सम्पदाको संरक्षणका प्रयास पूर्ण सफल हुन सकेका छैनन् । वृक्षारोपण, बन नर्सरी, जडीवुटीको व्यावसायिक खेती अपेक्षित रूपमा विस्तार भएको छैन । वन्यजन्तुहरू खासगरी बाँदर, र दुम्सीबाट खेतीपाती एवं बालीनालीहरू क्षती हुने गरेको छ । सडकको दायो वायाँ वृक्षारोपण गर्न बाँकीछ । ग्रामीण सडकहरू समेत वायोइन्जिनियरिङ्ग प्रविधिबाट निर्माण हुन सकेको अवस्था छैन । कतिपय खोलानालामा माछा मार्न विषको अत्यधिक प्रयोग हुने गरेकाले जल प्रदुषण बढ्दो समस्याको रूपमा रहेको छ ।

वन तथा जैविक विविधताको संरक्षणकालागि नगरपालिका तहलाई जिम्मेवार बनाउनु भौतिक विकास र वन संरक्षण कार्यका बीच उत्पन्न हुने द्वन्द्वको व्यवस्थापन गर्नु, स्थानीय जनतामा वन तथा जैविक विविधताको संरक्षणबारे ज्ञान अभिवृद्ध गरी सहकार्य गर्नु, छाडा चरिचरन, वन फाडनी, अव्यवस्थित वस्ती, र हावाहुरी जस्ता क्रियाकलापहरू नियन्त्रण गर्नु यस क्षेत्रका मुख्य चुनौती हुन् ।

७.१.३ संभावना तथा अबसर

ब्यवहारिक तथा दिगो भूउपयोग नीति तथा यसको कार्यान्वयनबाट यस क्षेत्रको जैविक विविधताको संरक्षण गर्न सकिन्छ । यसबाट उर्वर कृषि भूमि र वन जंगलको निकै हद सम्म संरक्षण र उपयोग गर्न सकिन्छ । हरित पूर्वाधार विकासको अवधारणालाई आयोजना चक्रमा आत्मसाथ गर्न सकिन्छ । वनमा आधारित सहकारी संस्था मार्फत वन पैदावार संकलन, प्रशोधन केन्द्र तथा बजारको व्यवस्थापन गर्न, र होमस्टे संचालन गरी वन पैदावारबाट रोजगारी तथा आय आर्जनका अवसरहरू श्रृजना गर्न सकिने अवस्था छ । सामुदायिक र कवुलियती वनको विकास र विस्तारमा महिला, विपन्न, र दलितहरूको सहभागिता वढाउदै जीविकोपार्जनमा टेवा पुग्ने देखिन्छ । वन पैदावारमा आधारित जडीवुटी खेती तथा उद्यमशीलता विकास गर्दै सहकारी संस्थाका सदस्यहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्न सकिन्छ । वन तथा काठजन्य लघुउद्योग तथा व्यवसायहरू स्थापना गरी आर्यआर्जन गर्न सकिन्छ । स्थानीय स्तरमा कृषि, वन तथा पशुपालन व्यवसायको विकासका प्रशस्त सम्भावनालाई परिचालन गरी प्राकृतिक वातावरण तथा वन्यजन्तुको संरक्षण गर्न समेत सकिन्छ ।

बन क्षेत्रलाई संरक्षण तथा आम्दानीमुखि बनाउन सामूदायीक बन, कबुलियत बन सँग सहकार्य गरी बन कृषि कार्यको प्रवर्द्धन गर्ने, वन सम्पदा तथा वन्य जीवजन्तुको उचित संरक्षण, संवर्द्धन र उपयोग गर्न सकेको खण्डमा आय आर्जनको महत्वपूर्ण स्रोतको रूपमा विकास गर्न सकिने प्रचुर संभावना रहेको छ ।

७.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

नगर क्षेत्रकावनकोउचितव्यवस्थापनरजैविकविविधताकोसंरक्षणकामाध्यमबाटजीवनस्तरमासुधारगर्ने।

उद्देश्य

१. स्थानीयवनकोसंरक्षणरवैज्ञानिकव्यवस्थापन, वन्यजन्तुरजैविकविविधताकोसंरक्षण,सम्बर्द्धनगर्नु ।
२. वन क्षेत्रको वैज्ञानिक व्यवस्थापनबाट वनर जैविक विविधता सहित वन पैदावारको उचित उपयोग गर्नु ।

रणनीति र कार्यनीति

तालिका ४८: वन तथा भूसंरक्षणका रणनीतितथाकार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य१: स्थानीयवनकोसंरक्षणरवैज्ञानिकव्यवस्थापन वन्यजन्तुरजैविकविविधताकोसंरक्षण, सम्बर्द्धनगर्नु।	
१.१:वनलाई उत्पादनमुखीबनाईवनजन्यउत्पादनकोव्यवसायीकरणगर्ने ।	१. वनभित्रका ढलेका तथा सुकेका रुखहरू बिक्रीवितरणको व्यवस्था गरिनेछ । २. काठजन्य वस्तुको उत्पादन, प्रशोधन र उपयोगमा विविधीकरण र प्रविधि विकास गरी नयाँ रोजगारी र उत्पादनका क्षेत्र सिर्जना गरिनेछ । ३. गैर काष्ठ वन पैदावारको प्रबल सम्भावना भएको खेती विस्तार तथा वजारीकरण गरिनेछ। ४. जडीबुटी प्रशोधन उद्योग स्थापना गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ । ५. वन्यजन्तु पालन, प्रजनन तथा व्यवसायीकरणकालागि स्थानीय जनतालाई प्रेरित गरिनेछ। ६. वनजन्य व्यवसायप्रति स्थानीय युवायुवतीको आकर्षण बढाउन आफ्नो क्षेत्रभित्रका योग्य र इच्छुक विद्यार्थीहरूलाई वनविज्ञान विषयमा अध्ययन गर्नआर्थिक सहयोग गरिनेछ।
१.२:समुदायमाआधारितवनव्यवस्थापनप्रणालीअनुसारवनकोसंरक्षणगर्ने।	१. स्थानीय जनतालाई वनको महत्त्व र यसका फाइदाबारे जानकारी गराइनेछ । २. वनको सीमा निर्धारण गरी तारबार गरिनेछ । ३. खाली भूभागमा वृक्षारोपण गरिनेछ । ४. वन नर्सरी स्थापना गरिनेछ । ५. सामुदायिक वनहरूका कार्ययोजना अनुसार वनको संरक्षण गरिनेछ । ६. स्थानीय जनतालाई फलफूलका विरुवाहरू वितरण गरिनेछ । ७. तालिम, गोष्ठी, अध्ययन भ्रमण आदिका माध्यमबाट उपभोक्ता समितिका सदस्यहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।

उद्देश्यः वन क्षेत्रको वैज्ञानिक व्यवस्थापनबाट वनर जैविक विविधता सहित वन पैदावारको उचित उपयोग गर्नु ।	
२.१: जैविक विविधताको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने ।	१. वनमा आधारित उपभोक्ता समितिहरू मार्फत मिचाहा प्रजातिको बोट विरूवालाई नियन्त्रण गर्दै नर्सरी विस्तार, वृक्षारोपण, रिचार्ज पोखरी निर्माण, अग्नीरेखा, झाडी सफाई जस्ता क्रियाकलापहरूबाट जैविक सम्पदाको संरक्षण गरिनेछ । २. वन्य जन्तुहरूबाट हुनसक्ने सम्भावित क्षति न्यूनीकरण गर्न जंगल क्षेत्रमै उपयुक्त हुने घाँस, विरूवा, फलफुलहरू रोपण गरी बन्यजन्तुको आहारा व्यवस्था मिलाइनेछ । ३. व्यावसायिक मूल्य भएका जडीवुटी लगायतका वोट विरूवाहरूको व्यापक वृक्षारोपण गरी जैविक विविधताको संरक्षण गर्दै दिगो उपयोगमा जोड दिइनेछ । ४. छाडा चरिचरन, बन फाडनी गरी वस्ती विकास, आगलागी जस्ता क्रियाकलापहरूलाई पूर्ण बन्दै लगेर दण्ड जरिवानाको व्यवस्था गरिनेछ ।
२.२: बाह्य र आन्तरिक स्रोतसाधनको परिचालन गर्ने ।	१. योजनाहरूको विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययन गर्न संघीय र प्रदेश सरकारसमक्ष अनुरोध गरिनेछ । २. गैरसरकारी संस्थाहरूलाई वन तथा जैविकविविधताको संरक्षणका कार्यक्रमहरूमा लगानी गर्न आह्वान गरिनेछ । ३. नगरको वार्षिक बजेटको निश्चित प्रतिशत रकम वन तथा भूसंरक्षण क्षेत्रका कार्यक्रमकालागि छुट्याइनेछ । ४. वनजन्य उद्योगको विकास र व्यवसायीकरणकालागि स्थानीय निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलवायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व.	पाँचौ आ.व.	जम्मा						
	वन तथा जैविक विविधता															
	सामुदायिकबन क्षेत्र भित्र वृक्षारोपण गर्ने	वटा		५०००												
	कंचन मा बि मा वृक्षारोपण	वटा		५०००												
	सुन्दरीफाँटा र पटरिया ,बछेलाखोला बन्दखोलामा तटबन्धन	मिटर		१२४०												
	सा ब उ सका पदाधिकारीकालागी क्षमता बिकास तालिम संचालन	पटक		५												
	सामुदायिक बनमाघेरबारमेश)वायर (	मिटर		२७६०												
	गोबर ग्याँसप्लान्टको ब्यबस्था	वटा		५०												
	बन्यजन्तु संरक्षण सम्बन्धी चेतनामुलक शिक्षा संचालन	पटक		५												
	खाली भयको बनमा वृक्षारोपण गर्ने र अबैध निकासी बन्द गर्ने															
	विभिन्न बोटबिरुवाहरुको नर्शरी स्थापना	वटा														

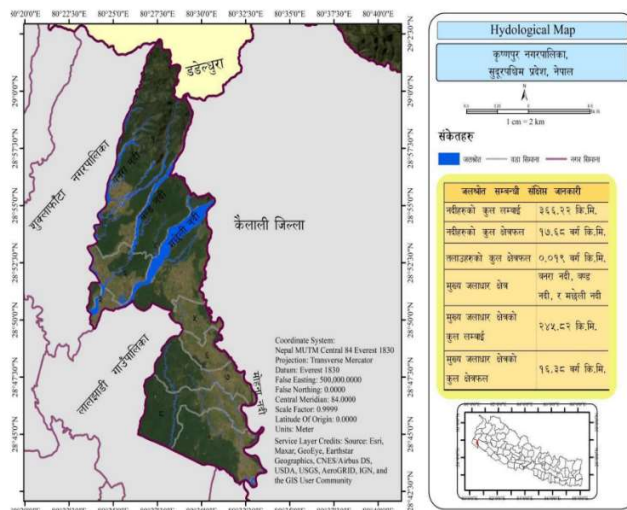
७.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

१. वन तथा जैविक विविधता										
नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाई	आधार वर्षको अवस्था	योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)			जम्मा	पुष्ट्याँइको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
					पहिलो	तेस्रो	पाँचौं			
प्रभाव	नगरपालिका क्षेत्रका वनको उचित व्यवस्थापन, भूसंरक्षण र जैविक विविधताको संरक्षणका माध्यमबाट स्थानीय जनताको जीवनस्तरमा सुधार भएको हुनेछ ।	रुख विरुवाले ढाकेको वा हरियाली वा वन क्षेत्र	प्रतिशत						वन कार्यालय, नगरपालिका विभिन्न दस्तावेजहरु , सम्बन्धित शाखा	वैज्ञानिक वन व्यवस्थपनको अवधारणअनुसार जैविक विविधता र वन पैदावारको उपयोग भएको हुने
		सामुदायिक वनबाट प्राप्त हुने राजस्व बृद्धि	प्रतिशत							
असर	वनलाई उत्पादनमुखी बनाई वनजन्य उत्पादनको व्यवसायीकरण भएको हुनेछ ।	स्थानीय फर्निचर उद्योग	सङ्ख्या							
		आयमूलक कार्य संचालित वन क्षेत्र	सङ्ख्या							
प्रतिफल	समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन प्रणाली अनुसार वनको संरक्षण हुनेछ ।	सामुदायिक वन सङ्ख्या	सङ्ख्या							
		सामुदायिक वन उपभाेक्ता समितिका सदस्यको क्षमता अभिवृद्धि तालिम	सङ्ख्या							
		वार्षिक बृक्षारोपण	सङ्ख्या							
	वन्यजन्तु र जैविक विविधताको संरक्षण, सम्बर्द्धन गरी चोरी-निकासी तथा अतिक्रमण नियन्त्रण भएको हुनेछ ।	चोरी-निकासी नियन्त्रणकालागि नियमन इकाई गठन	सङ्ख्या							
		पालिकास्तरीय वन इकाई स्थापना	सङ्ख्या							
		जैविक विविधता युक्त क्षेत्र	सङ्ख्या							
		वन क्षेत्रको तारवार	कि.मि.							
		लोप हुनलागेका बालीनालीको पुनस्थापन (बाली नाली को सङ्ख्या)	सङ्ख्या							

७.२ भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन

७.२.१ पृष्ठभूमि

नगरपालिकाले जलाधार व्यवस्थापनलाई जिविकोपार्जनसंग जोडेर जलउपयोग गुर्योजना तथा जिविकोपार्जन कार्यन्वयन तर्जुमा गरेको छ । यस नगरपालिकाको मुख्य जलाधार क्षेत्र भनेको नदी सिमसार क्षेत्र रहेको छ जसले जम्मा जमिनको ०.३३ प्रतिशत वा ०.८३ वर्ग किलोमिटर क्षेत्र ओगटेको छ। स-साना खोलाहरु पनि उच्च पहाडी क्षेत्रबाट उत्पन्न भएका हुदा मुख्य खोलाहरुमा पनि पानीको मात्रा वर्षातको समयमा प्रयाप्त देखिन्छ । नगरपालिकाका विभिन्न भौगोलिक क्षेत्र तथा वडाहरुमा फैलिएर रहेका जलस्रोत, नदी तथा खोलाहरु

तथा भुमिगत पानीका स्रोतहरुले प्रशस्त जलभण्डार गर्नुका साथै विभिन्न किसिमका जलचरहरु र पंछीहरुलाई सुरक्षित बासस्थानको रुपमा आश्रय दिइरहेको पाइन्छ नदी तथा नदीजन्य पदार्थ (ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा) को प्रचुरता रहेको भएता पनि पहुँच मार्ग अभाव साथै बजारको समस्या हुँदा बहुमुल्य नदीजन्य पदार्थ त्यसै खेर गइरहेको छ ।

७.२.२ समस्या तथा चुनौती

वन अतिक्रमण बढदै जानु, कटान, भू-क्षय, अनियन्त्रित चरिचरन, अनियन्त्रित ढुंगा/गिट्टी/वालुवा संकलन तथा निकासी हुनु, विस्तारित सडक सञ्जाल, फोहरमैला उत्सर्जन, प्लाष्टिकजन्य फोहर निष्कासन र अव्यवस्थित भौतिक निर्माणका कारण वायु र पानीजन्य प्रदूषण, विभिन्न सरोकारवाला तथा नियमनकारी निकायसँग समन्वय हुन नसक्नु, नागरिक सचेतना कम हुनुयहाँका प्रमुख समस्या हुन्।

अवैज्ञानिक तरिकाले प्राकृतिक स्रोतको दोहन, वन क्षेत्रको विनाश, जथाभावी सडक निर्माण, वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन नगरी विकास निर्माणको काम हुनु जस्ता समस्या देखिएको छ भने परिणाम स्वरूप अनावृष्टि, अतिवृष्टि, पानीको मुहान सुकेर सुख्खाक्षेत्रको विस्तार भएको अवस्था छ । मानव वस्तीको विकास र बसाईसराईको चापका साथै अनुत्पादक पशुहरुको अत्यधिक चरीचराउ र उपयोगले प्राकृतिक नदी-खोलामा भूक्षय भई पुरिने क्रम जारी छ भने अर्कातर्फ, खोलाले धार परिवर्तन गर्नु पनि थप संरक्षण चुनौती बनेको छ ।

७.२.३ संभावना तथा अवसर

नगरपालिकामा माटोको बनावट, खेतीयोग्य जमिन, संरक्षित क्षेत्र, बस्तीयोग्य क्षेत्र आदिको विस्तृत अध्ययन गरी भुउपयोग योजनाका आधारमा समग्र नगरपालिकाको बस्ती विकास तथा नगरबासीहरुको आर्थिक स्तर वृद्धि गर्न र जलाधार क्षेत्रहरुको संरक्षण गरी नमुना नगरपालिकाबनाउने ठूलो संभावना रहेको छ ।

नगरक्षेत्रमा उपलब्ध जलाधार तथा सिमसार क्षेत्रको संरक्षण सहित स्थानीय समुदायलाई भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापनमा थप जिम्मेवार र जवाफदेही बनाउन सकिने सम्भावना रहेको छ ।

७.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

कृष्णपुर नगरपालिकाको भू-संरक्षण र जलाधार व्यवस्थापनद्वारा प्रकोप न्यूनीकरण गरी सुरक्षित पालिका निर्माण गर्ने ।

उद्देश्य

- वैज्ञानिक व्यवस्थापनबाट भूसंरक्षण र जलाधार व्यवस्थापनको उचित उपयोग गर्नु ।

रणनीति र कार्यनीति

तालिका ४९: वन तथा भूसंरक्षणका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: वैज्ञानिक व्यवस्थापनबाट भूसंरक्षण र जलाधार व्यवस्थापनको उचित उपयोग गर्नु ।	
१.१ भूमी संरक्षणका लागि वृक्षारोपण र मुहान संरक्षणको क्रियाकलाप मार्फत जलाधार व्यवस्थापन गर्ने ।	- भूमि तथा जलाधार क्षेत्र संरक्षण क्षेत्रसँग सम्बन्धीत स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड, योजना, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा नियमन गर्ने गरिनेछ । - सडक निर्माण कार्य गर्दा एवम् प्राकृतिक उत्खनन गर्दा वातावरण प्रभाव मूल्यांकन गरी वातावरण जोगाउने उचित उपाय अवलम्बन गरिनेछ । - नदीजन्य लगायत प्राकृतिक स्रोतमा आधारित कच्चा पदार्थको उत्खनन प्रशोधन तथा निकासी कार्यलाई मापदण्ड बनाई कार्यान्वयनमा सहजीकरण गरिनेछ । - भएका वन सम्पदाको उपयोगको अवस्था अध्ययन गरी वन विकास तथा सिमसार क्षेत्रको गुरुर्योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । - भूक्षय नियन्त्रणका लागि बायोइन्जिनियरिंग प्रविधिको उपयोग, सिमसार क्षेत्रको उचित संरक्षणका लागि वृक्षारोपण, पोखरी जस्ता अभियान संचालन गरी जलाधार क्षेत्रहरूको संरक्षण गरिनेछ । - नगरपालिकाले भूमी संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापनको ठोस तथा दीर्घकासलन नीति लिइनेछ । - अनाबृष्टी, अतिबृष्टी, अल्पबृष्टी रोकन सूचना दिने संयंत्र स्थापना गरिनेछ ।
१.१ जैविक तथा स्थानीय प्रविधिलाई प्रवर्द्धन गरी भूसंरक्षण गर्ने ।	- पैरो जाने तथा नदी कटान हुन विभिन्न वडाहरूमा बाँस, निगालो खेती तथा बायोइन्जिनियरिड विधि प्रवर्द्धन गरी नदी कटान न्यूनीकरणमा दिगोपन सुनिश्चित गर्ने प्रयास गरिनेछ । - वडा स्तरमा नर्सरी व्यवस्थापन गरी वृक्षारोपण कार्यक्रम विस्तार गरी खाली जमिन, भिरालो क्षेत्र तथा नदी किनारमा वृक्षारोपण गरिनेछ ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व.	पाँचौ आ.व.	जम्मा						
	भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन															
	सार्वजनिकस्थान र चोकमा फोहर संकलन गर्ने इस्टविनको ब्यबस्थापन गर्ने	वटा		२०												
	बालुवा नालामोहना नदीमा तटबन्धन	मिटर		३२०												
	बन्यजन्तुहरूका लागि पानीको आर्टीजन धारा सहितको पोखरीनिर्माण	वटा		१०												
	सामुदायिक बन भित्रको खाली जमिनमा वृक्षारोपण	वटा		५०००												
	छाडा चौपायाब्यबस्थापन	वटा		२												
	कुहिने र नकुहिने फोहरलाई छुट्टा छुट्टै ब्यबस्थापन	वटा		८												
	सार्वजनिकशौचालय निर्माण	वटा		५												
	फोहरमैला ब्यबस्थापनका लागि डम्पिंग साईट छनौट	वटा		५												
	सार्वजनिक स्थानको फोहर ब्यबस्थापनका लागि डम्पिङ साईटको ब्यबस्थापन	वटा		१												
	फोहर मैला ब्यबस्थापनको लागि मछेली नदीको पश्चिमा तिर डम्पिंगसाईटको ब्यबस्थापन गर्ने	वटा		१												
	चोक चोकमा ड स्टविनको ब्यबस्थापन गर्ने	वटा		१०												
	सार्वजनिकस्थानमा शौचालय निर्माण गर्ने	वटा		५												

७.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

२. भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाई	आधार वर्षको अवस्था	योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)			जम्मा	पुष्ट्याँडको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
					पहिलो	तेस्रो	पाँचौं			
प्रभाव	नगरपालिका क्षेत्र भित्र भूसंरक्षण र जलाधार व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।								नगरपालिका विभिन्न दस्तावेजहरु , सम्बन्धित शाखाप्रतिवेदन	भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापनका क्षेत्रमा थप कार्यक्रमहरु भएको हुने
असर	वातावरणमैत्री र जलवायु परिवर्तनसँग अनुकूलित हुने गरी स्वच्छ एवम् सफा वातावरण सहितका विकास कार्यक्रमहरु सञ्चालन हुनेछ ।									
प्रतिफल	भूसंरक्षण गरी वातावरणीय सन्तुलन कायम हुनेछ ।									
	प्राकृतिक स्रोत साधनलगायत स्थानीय सम्पदाहरुको संरक्षण हुनेछ									
	स्थानीय स्रोत साधनहरुमा बाढी तथा पहिरो पर्ने प्रभाव कम हुनेछ									

७.३ वातावरण तथा फोहरमैला व्यवस्थापन

७.३.१ पृष्ठभूमि

नगरपालिका क्षेत्रको अधिकांश क्षेत्र खुल्ला क्षेत्रको रूपमा वा हरियाली क्षेत्रको रहेको, ग्रामीण बजार केन्द्र रहेको र अन्य साना साना वस्तीहरूमात्र रहेको कारण ध्वनी, वायु तथा जल प्रदूषण नग्न रहनु वातावरणका हिसावले उत्तम देखिन्छ। पालिकाको वातावरणलाई स्वस्थ र स्वच्छ राख्न प्रयाप्त मात्रामा हरित क्षेत्रहरू रहेका छन् भने नगरपालिकामा विभिन्न पर्यटकीय खुल्ला स्थल लगायतका सार्वजनिक स्थल, पाटी पौवा तथा चौताराहरूले पनि नगरपालिकाको वातावरण लाई स्वच्छ तथा हराभरा राखेको छ।

कृष्णपुर नगरपालिकामा फोहरमैलाको समस्या मुख्य रूपमा बजार क्षेत्र हरूमा देखिने गरिएको छ। यस नगरपालिकामा फोहरमैलाको स्रोतमा न्यूनीकरण, पुनः प्रयोग, प्रशोधन वा विसर्जन गरी नगरपालिका क्षेत्रभित्र फोहरमैलाको उचित र प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्नु पर्ने देखिन्छ। जनस्वास्थ्य एवं वातावरणमा पर्ने सक्ने प्रतिकूल प्रभावलाई कम गरी स्वच्छ, स्वस्थ र मनोरम वातावरण कायम गर्न वाञ्छनीय भएको ले स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा १०२ (१) वमोजिम यस नगरपालिकाले फोहरमैला व्यवस्थापन को लागी ऐन बनाउन पर्ने देखिन्छ।

नगरलाई सधैं सफा राखि वातावरण मैत्री घर, टोल, बस्ती, समाज बनाउने हेतुले राष्ट्रिय सरसफाई अभियानलाई निरन्तरता प्रदान गर्दै आएको क्रममा वडा नागरिक मन्च, नागरिक सचेतना केन्द्र, टोल विकास संस्था, टोल सुधार समाज र विपद व्यवस्थापन समितिको अगुवाई मा विभिन्न स्थानमा सरसफाई अभियान लागु भएको पाइन्छ। फोहरमैला व्यवस्थापनका लागि थप उपकरणहरूको व्यवस्थापन गर्न अझै लाग्नु पर्ने देखिन्छ। आम नगरवासीहरूमा व्यापक रूपमा सरसफाई जागरणको लहर फैलिएको छ। हाल नगरपालिकामा उत्पादित फोहर आफै व्यवस्थापन गर्ने, खोल्सा खोल्सीमा खाल्टा बनाइ पुर्ने गरेको देखिन्छ। हाल यस नगरपालिकामा देखिएका समस्याहरू देहाय बमोजिम रहेको छ।

फोहर व्यवस्थापनका नाममा फोहरहरू खोलाखोल्साका होचा भागमा अनियन्त्रित तरिकाले फाल्ने प्रवृत्ति यत्रतत्र देखिन्छ। यसरी फालिएको फोहर वर्षातका समयमा पानीले बगाएर खोला खोल्सा तथा नदीका तल्लो भाग सम्म पुर्याएर प्रदूषणलाई बिस्तारित गर्दछ। जमीनका होचाभाग पानीका स्रोत पनि हुने भएका र तिनै पानी सतहमा देखिने एवं जमीनको भित्रपनि छिरेर जानेहुँदा होचा भागमा फालिएको फोहरले सतहको पानी तथा जमीन भित्रको पानी समेतलाई प्रदूषित गर्दछ।

७.३.२ समस्या तथा चुनौती

नगरपालिकाका गुलरिया, बैक, राजघाट, देखतभुली, कलुवापुर, मिलडाडा, सरहानगर रपहरियालगायतका क्षेत्रहरू बजार केन्द्रका रूपमा विकास भइरहेको हुँदा ती क्षेत्रमा प्लाष्टिक र सिसा जन्य फोहर व्यवस्थापन सम्बन्धी समस्या क्रमशः देखा पर्न थालेको देखिन्छ। अधिकांश ग्रामीण सडकको अवस्था कच्ची वा धुले रहेको हुँदा धुलो व्यवस्थापनमा समस्या, सरसफाई सम्बन्धी चेतनाको कमी, वातावरण तथा स्वच्छता सम्बन्धी नीतिको अभाव, पानीको स्रोतको कमी एवं हरियाली क्षेत्र वृद्धि गर्ने कार्यक्रम न्यून हुनु मुख्य चुनौतीको रूपमा रहेको छ। दाउरा उपयोग घटाउन नसकिएको तथा सोको कारण आगलागीका घटनाको जोखिममा वृद्धि, वातावरण प्रदूषण घटाउने कार्यहरू नभएको र बढ्दै गएको स्वास्थ्य समस्याहरूमा कमि ल्याउन नसकिएको, बैकल्पिक उर्जा वा बायोमास, सौर्य उर्जा, विद्युतको उपयोगमा प्रोत्साहनको व्यवस्था नहुनु प्रमुख समस्या र चुनौतीको रूपमा रहेको छ।

फोहरमैला व्यवस्थापनका लागि सरसफाई केन्द्र सेनेटरी ल्याण्ड फिल्ड साइटको स्थायी व्यवस्थापन हुन सकिरहेको छैन। प्लाष्टिक जन्य फोहरको दिनानुदिन बढ्दै गएको र यसको नियन्त्रणको लागि बैकल्पिक व्यवस्था दिन नसक्नाले नगरपालिकाको सरसफाइमा समस्या देखिएको छ। स्रोतमा फोहरको उचित वर्गिकरण (कुहिने फोहर, नकुहिने फोहर, धातु

सिसा जन्म फोहर र अस्पतालजन्म) गर्न नसक्नु र यसको कडाईका साथ कार्यान्वयनका लागि नगरपालिकामा जनप्रतिनिधि सहितको संरचना वन्न नसक्नु पनि फोहरमैला व्यवस्थापन प्रभावकारी हुन नसक्नुका कारणहरू हुन् । सार्वजनिक शौचालयहरूको अभाव रहेकोछ भने कतिपय घरधुरीमा खानेपानीको व्यवस्था छैन । पूर्ण सरसफाइमा अझै पनि कमि कमजोरी छन् । विद्यालयहरूमा सेनिटरी प्याडको बिर्सजन एवं किशोरीमैत्री शौचालय लगायतका समस्याहरू यथावत छन् ।

७.३.३ संभावना तथा अवसर

वातावरण संरक्षण तथा फोहरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी दीर्घकालीन योजना बनाई कार्यान्वयन गर्ने, ध्वनि तथा वायु प्रदुषण नियन्त्रणका लागि स्थानीयहरूलाई अभिमुखीकरण कार्यक्रमहरू संचालन गरी सचेतना वृद्धि गर्ने, वातावरण सरसफाइ समूह/समिति परिचालन गरी वातावरण संरक्षण तथा स्वच्छताका कायम गर्ने, सामुदायिक संस्थाहरूसँग सहकार्य गरी फोहर न्यूनीकरण, प्रशोधन तथा प्रयोग जस्ता विधिहरू अवलम्बन गरी फोहरमैलाको व्यवस्थापन तथा स्रोतमै न्यूनीकरण गरी नगरलाई सुन्दर बनाउने स्थानीय समुदायसंगको सहकार्यमा सडक, विद्यालय, सार्वजनिक क्षेत्र एवं खुल्ला क्षेत्रहरूमा फलफूल तथा वृक्षारोपण गर्दै हरियाली पार्क क्षेत्रहरू निर्माण गर्ने संभावनाहरू रहेको छ ।

७.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

गुणस्तरीयर दिगो सरसफाइसेवाविस्तारगर्ने।

उद्देश्य

१. समुदायकापायकपर्नेस्थानहरूमाफोहरसङ्कलनकोव्यवस्थामिलाउनु।
२. सरसफाइसुविधाकोपहुँचको सुनिश्चितता गर्नु।

३.५ रणनीतितथाकार्यनीतिहरू

तालिका ५०: फोहरमैला व्यवस्थापनका रणनीतितथाकार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: समुदायकापायकपर्नेस्थानहरूमाफोहरसङ्कलनकोव्यवस्थामिलाउनु।	
१.१:समुदायकाघनाबस्तीभएकोठाउँ, हाटबजारलाग्नेरसेवाप्रदायककार्यालयभएकास्थानहरूमाफोहरमैलाव्यवस्थापनकोगुरुयोजनाबनाई फोहर सङ्कलनको व्यवस्था गर्ने ।	१. समुदायका फोहरमैलालाई जम्मा गर्ने, प्रशोधन गर्ने र डिस्पोज गर्ने पूर्वाधारहरू बनाइनेछ। २. प्रत्येक घनाबस्ती, बजार र बजार-उन्मुख ठाउँहरूमा डम्पिङ साइटको व्यवस्था गरी फोहरमैला व्यवस्थापन गरिनेछ । ३. फोहरमैला व्यवस्थापनको गुरुयोजना बनाइनेछ। ४. वडाका बस्ती र फोहरमैलाको अनुमानित उत्सर्जनको हिसाबले त्यस्ता ठाउँहरूको अध्ययन गरी विवरण तयार पारिनेछ ।
१.२:नगरपालिकामा शौचालय तथा सरसफाइको सुनिश्चितता गर्ने।	१. सबै सामुदायिक भवन तथा सार्वजनिक स्थलहरूमा शौचालयको व्यवस्था गरिनेछ । २. घरहरूबाट निस्कने फोहर पानीलाई प्रशोधन गरे पछि मात्र नदी खोला तथा खोल्सामा प्रवाह गर्न मापदण्ड बनाई लागु गरिनेछ। ३. शहरोन्मुख तथा बजार क्षेत्रमा सरसफाइ सेवाको स्तरवृद्धि गरिनेछ ।
उद्देश्य २: सरसफाइसुविधाकोपहुँचको सुनिश्चितता गर्नु।	
२.१: सरसफाइकोपहुँचभएकाप्रत्येकघरधुरीमाक्रमिकरूपमागुणस्तरीयसरस	१. सार्वजनिकस्थानहरूमाआवश्यकताअनुसारफोहरसङ्कलनगर्नेभाँडोकोव्यवस्थागरिनेछ।

फाइकोपहुँचवृद्धि गर्ने।	२. बस्ती, टोलसरसफाइकोलागि उपभोक्ताहरूबाटै समिति गठन गरी सरस फाइ गरिनेछ। ३. फोहरमैलासङ्कलन व्यवस्थापनकोलागि सामूहिककोषको व्यवस्था गरी फोहरमैला व्यवस्थापन कार्यलाई दिगो बनाइनेछ।
२.२: सरसफाइ सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	१. लक्षित समुदायमा फोहरको उचित व्यवस्थापनकोलागि जनचेतना सञ्चालन गरिनेछ ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलवायु संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व.	पाँचौ आ.व.	जम्मा						
	सार्वजनिकस्थान र चोकमा फोहर संकलन गर्ने डस्टविनको ब्यबस्थापन गर्ने	वटा		२०												
	बालुवा नालामोहना नदीमा तटबन्धन	मिटर		३२०												
	बन्यजन्तुहरूका लागि पानीको आर्टीजन धारा सहितको पोखरीनिर्माण	वटा		१०												
	सामुदायिक बन भित्रको खाली जमिनमा वृक्षारोपण	वटा		५०००												
	छाडा चौपायाब्यबस्थापन	वटा		२												
	कुहिने र नकुहिने फोहरलाई छुट्टा छुट्टै ब्यबस्थापन	वटा		८												
	सार्वजनिकशौचालय निर्माण	वटा		५												
	फोहरमैला ब्यबस्थापनका लागि डम्पिंग साईट छनौट	वटा		५												
	सार्वजनिकस्थानको फोहर ब्यबस्थापनका लागि डम्पिङ साईटको ब्यबस्थापन	वटा		१												
	फोहर मैला ब्यबस्थापनको लागि मछेली नदीको पश्चिम तिर डम्पिंगसाईटको ब्यबस्थापन गर्ने	वटा		१												
	चोक चोकमा डस्टविनको ब्यबस्थापन गर्ने	वटा		१०												
	सार्वजनिकस्थानमा शौचालय निर्माण गर्ने	वटा		५												
	फोहरमैला ब्यबस्थापनका लागि जनाचेतानामुक्त कृयाकलाप संचालन	पटक		५												

७.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

३. वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन										
नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाई	आधार वर्षको अवस्था	योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)			जम्मा	पुष्ट्याँइको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
					पहिलो	तेस्रो	पाँचौं			
प्रभाव	आधारभूत सरसफाइमा सुधार गरी समुदाय प्रदूषणमुक्त हुनेछ ।	वायु प्रदूषणको औसत मात्रा (पि पि एम २.५)	माइक्रोग्राम प्रति घन मिटर						नगरपालिका विभिन्न दस्तावेजहरु , सम्बन्धित शाखाको प्रतिवेदन	फोहोरमैला र वातावरण प्रति जनचेतना वृद्धिभएको हुने, फोहोरमैला व्यवस्थापनमा नगरपालिकाले थप लगानी गरेको हुने वातावरण प्रति जनचेतना वृद्धि भएको हुने
		पुर्ण सरसफाइयुक्त वडा	सङ्ख्या							
असर	नगरपालिकामा भरपर्दो र गुणस्तरीय सरसफाइ सेवा विस्तार भएको हुनेछ ।	धुवाँमुक्त घरधुरी	प्रतिशत							
		फोहोरमैला बिसर्जन केन्द्र	सङ्ख्या							
प्रतिफल	दिगो सरसफाइ व्यवस्थापनको क्षेत्रमा सुधार हुनेछ	फोहोरमैला बिसर्जन नीति	सङ्ख्या							
	संक्रामक रोगको फैलावटमा कमी आउनेछ	संक्रामक रोगबाट बिरामी हुने जनसङ्ख्या	प्रतिशत							
		नगरटोल सरसफाइकोलागि उपभोक्ता समिति	सङ्ख्या							
	पायक पर्ने सार्वजनिक ठाउँमा फोहर राख्ने बाल्टिन र ड्रमको व्यवस्था गरी समुदायलाई फोहरमुक्त बनाउन सकिनेछ	डस्टबिन व्यवस्थापन भएका घरधुरी	प्रतिशत							
		फोहरबाट जैविक मल उत्पादन गर्ने परिवार	प्रतिशत							
	प्राविधिकहरुको आधारभूत तथा पुनर्ताजकी तालिम मार्फत सरसफाइको क्षेत्रमा दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था गर्न सकिनेछ	फोहोरमैला व्यवस्थापनकालागि दक्ष जनशक्ति	सङ्ख्या							
	वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी ज्ञान तथा चेतना अभिवृद्धि हुनेछ	स्थानीय वातावरणमैत्री नीति	सङ्ख्या							
		वातावरण तथा फोहरमैला सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम सङ्ख्या	सङ्ख्या							

७.४ विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलता

७.४.१ पृष्ठभूमि

नगरस्तरीय विपद् जोखिम व्यवस्थापनका समिति क्रियाशील रहेको अवस्था छैन। नगरपालिकाले उच्च र मध्यम जोखिम क्षेत्रहरू पहिचान गरी विभिन्न संघ संस्थाले विभिन्न किसिमका तालिम लगायत स्थानीय समुदायको क्षमता अभिवृद्धिका लागि कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ। हालका दिनमा भुकम्प प्रतिरोधी भवनहरू निर्माणमा वृद्धि हुन थालेको छ। नगरपालिकाले विपद् व्यवस्थापनका लागि विपद् पछिको नगद तथा वस्तुगत राहतको लागि स्थानीय विपद् कोषको समेत व्यवस्था गरेको छ।

नगरपालिका क्षेत्रका विभिन्न खोला त, र विशेष गरी वर्षातको समयमा नदी र खोला आसपासका बस्तीहरूमा बाढी र नदी कटानको समस्याले बस्ती डुवानको समस्या ल्याउँछन्। वर्षातको समयमा बस्ती डुवानको समस्या विद्यमान छ। यस बाहेक बेलाबेलामा वनजङ्गलमा लाग्ने डढेलो, अतिवृष्टि, अनावृष्टि तथा जङ्गली जनावरको आक्रमण आदि पनि यस पालिकाका विपद्का कारण हुन्। जलवायु परिवर्तनले मौसमी पात्रोमा परिवर्तन आएको छ। बालीनालीमा नयाँ किरा तथा रोगहरू उत्पन्न हुने गरेको छ। पानीका स्रोत सुक्दै गएका छन् भने विभिन्न किसिमको रोग लाग्नु, कुपोषण, तनाव, विद्यार्थी विरामी भई पठन पाठनमा समस्या र खेती फसलमा कमी आएको छ। वातावरणको प्रभावहरू क्रमसः स्वास्थ्य, शिक्षा र पोषणमा समेत देखिन थालेका छन्।

७.४.२ समस्या तथा चुनौती

भूमिको व्यवस्थित तथा वैज्ञानिक रूपमा उपयोग हुन नसक्दा विकासका प्रयासहरू दिगो नहुने जोखिम रहेको छ। विपद् प्रतिकार्यका लागि सामुदायिक तथा संस्थागत क्षमता कम हुनु नगरपालिकाको प्रमुख चुनौतीका रूपमा रहेको छ। विपद् पूर्वतयारी, न्यूनीकरण तथा प्रतिकार्यका लागि समुदायस्तरमा ज्ञान, सीप र संयन्त्रको कमी रहेको छ। प्रमुख वस्तीहरूमा सामुदायिक आश्रयस्थलहरू छैनन्। आपतकालिन सेवाका लागि प्रयाप्त एम्बुलेन्स सेवा तथा दमकलको ब्यवस्था नहुनु, विपद् आइपर्दा आवश्यक पर्ने न्यूनतम औषधी एवम् उपकरणहरूको व्यवस्था नहुनु, पालिकामा शव वाहन सेवा नहुनु, बिपद् पुर्व सूचना प्रणालीको अभाव जस्ता समस्या तथा चुनौतीहरू रहेका छन्।

जलवायु परिवर्तनजन्य जोखिम उच्च भए पनि विपद् प्रतिरोधी कृषि बालीहरूको विस्तार हुन सकेको छैन। जलवायु परिवर्तनका असरहरूलाई न्यूनीकरण गर्न वा अनुकूलन गर्न ज्ञान, सीप र संयन्त्र विकासमा त्यति ध्यान पुग्न सकेको देखिदैन। अव्यवस्थित भू-उपयोग तथा अनियन्त्रित भौतिक पूर्वाधार निर्माणका कारणले वातावरणीय सन्तुलनमा नकारात्मक असर परेको छ। नगर क्षेत्रमा जम्मा हुने प्लाष्टिकजन्य फोहरमैला एवं स्वास्थ्य संस्थाबाट निस्कने फोहरहरूले समेत वातावरणमा प्रतिकूल असर पारेको छ।

७.४.३ संभावना तथा अवसर

नगरपालिकाले स्वच्छ तथा सफा वातावरणको निर्माण गर्न तथा जलवायु परिवर्तनको प्रभाव न्यूनीकरण र अनुकूलनका लागि अघि सारेका नीतिगत प्रयास सकारात्मक छन्। नागरिक स्तरमा केही हद सम्म ज्ञान तथा चेतना अभिवृद्धि भएको छ। नगरपालिकामा जलवायु परिवर्तनबाट भौतिक, आर्थिक तथा समाजिक संरचनाहरूमा पर्नसक्ने प्रभाव न्यून गर्न तथा आर्थिक विकास तथा रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गर्न सकिन्छ।

विपद् पूर्व तयारी कार्यकालागि मोबाइल एसएमएस मार्फत सूचना दिने तथा विपद् संकटान्मुख बस्ती स्थानान्तरणको तथ्यांक संकलन गरी विपद् न्यूनीकरणमा गर्न सकिने सम्भावना छ।

७.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

विपदबाट हुने मानवीय, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक पर्यावरणीय क्षतिमा कमी ल्याउने।

उद्देश्य

१. जोखिम न्यूनीकरण कालागि सम्भाव्य ठाउँहरूको पहिचान गरी पूर्व चेतावनी प्रणालीको विकास गर्नु।
२. मानवसिर्जित तथा प्राकृतिक कारणबाट हुने प्रकोप/विपद्को जोखिमलाई न्यूनीकरण गरी नगरपालिकालाई कम प्रकोप/विपद् जोखिम हुने क्षेत्रको रूपमा विकास गर्नु।
३. जलवायु परिवर्तनको प्रभाव न्यूनीकरण तथा अनुकूलन सम्बन्धी कार्यक्रमहरू संचालन गर्नु।

४.५ रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

तालिका ५१: विपद् व्यवस्थापनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: जोखिम न्यूनीकरणका लागि सम्भाव्य ठाउँहरूको पहिचान गरी पूर्व चेतावनी प्रणालीको विकास गर्नु।	
१.१: विपद् रोकथाम मार्फत विपद् न्यूनीकरण गर्दै विपद् उत्थानशील समाजको निर्माण गर्ने।	१. पूर्वानुमान तथा पूर्व चेतावनी प्रणालीको विकास तथा सञ्चालन गरिनेछ। २. विपद् सूचना केन्द्र, आपतकालीन कार्य सञ्चालन केन्द्र, खोज तथा उद्धार, जोखिम लगायतका कार्यहरू गर्न अधिकार सम्पन्न विपद् व्यवस्थापन समिति स्थापना गरी एक द्वार प्रणालीबाट उक्त कार्यहरू सञ्चालन गरिनेछ। ३. विपदबाट हुन सक्ने क्षति कम गर्न विकास निर्माणमा र स्थानीय स्तरको योजना तर्जुमामा जोखिम व्यवस्थापनलाई आन्तरिकीकरण गरिनेछ। ४. विपद् जोखिम पूर्वतयारी र जोखिम न्यूनीकरणमा स्थानीय क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ।
१.२: सरोकारवालाहरूको समन्वय र संलग्नतामा विपद् व्यवस्थापन कार्यहरूलाई प्रभावकारी रूपले सञ्चालन गर्ने।	१. विपद् सम्बन्धी जोखिम तथा प्रकोपबारे जानकारी एवम् तथा इकअदयावधिक गर्न विपद् व्यवस्थापन इकाइहरू स्थापना गरिनेछ। २. नगरपालिकामा विपद् व्यवस्थापनसँग कार्य गर्ने सम्बन्धीत निकायहरूलाई सूचना सङ्कलन, प्रशोधन, प्रक्षेपण जस्ता विषयहरूमा तालिमको व्यवस्था गरिनेछ। ३. नगरपालिकामा कार्यरत सरकारी, निजी, सहकारी, स्थानीय निकाय, गैरसरकारी क्षेत्र लगायत स्थानीय समुदाय तथा सरोकारवालाहरूलाई विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी उत्कृष्ट कार्य भएका पालिकाहरूमा अवलोकन भ्रमण गराइनेछ। ४. विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा पूर्वतयारी गर्ने कार्यहरूमा सम्बन्धीत विपद् व्यवस्थापन इकाइहरू बिच समन्वयात्मक सहभागिता कायम गरिनेछ।
१.३: विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने प्रभावकारी प्रचार/प्रसारका कार्यहरू सञ्चालन गर्ने।	१. विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी गोष्ठी, अन्तर्क्रिया र विचार आदान प्रदानका कार्यहरू सञ्चालन गरिनेछ। २. नगरपालिकामा कार्यरत निकायहरूले आफ्नो वार्षिक कार्य योजनामा विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी प्रचारप्रसारका कार्यहरू समावेश गरी कार्यान्वयन गरिनेछ। ३. विपद् व्यवस्थापनलाई विद्यालय तथा शैक्षिक संस्थाहरूमा विशेष रूपले अध्यापन गराउन विद्यालय तथा शैक्षिक संस्थाको पाठ्यक्रममा विपद् व्यवस्थापन विषयलाई समावेश गरिनेछ। ४. विद्यालय तथा शैक्षिक संस्थाहरूमा विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी

	विषयहरूको कक्षा सञ्चालन गरिनेछ । ५. विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी उत्कृष्ट कार्य भएको जिल्लाहरूमा सम्बन्धीत विषयका शिक्षक तथा कर्मचारीलाई अध्ययनभ्रमणगराइनेछ ।
उद्देश्य२: मानवसिर्जिततथाप्राकृतिककारणबाटहुनेप्रकोप/विपद्कोजोखिमलाईन्यूनीकरणगरीनगरपालिकालाई कमप्रकोप/विपद्जोखिमहुनेक्षेत्रकोरूपमाविकासगर्नु ।	
२.१: विपद्संवेदनशीलक्षेत्रहरूकोपहिचान, संरक्षण, रोकथाम, पुनःस्थापनास्थानान्तरणगर्ने ।	१. बाढीपहिरो, चट्याङ, डुबान, खानीतथाउद्योगक्षेत्रआदिकाआधारमाबढीविपद् संवेदनशील क्षेत्रहरूको पहिचान गरी त्यस्ता क्षेत्रहरूबाट बस्ती अन्यत्र सारी व्यवस्थित एवम् सुविधा सम्पन्न बनाइनेछ । २. जोखिमयुक्त क्षेत्रहरूको पहिचान गरी सम्भाव्यता अध्ययनका आधारमा पुनः स्थापना तथा स्थानान्तरण गरिनेछ । ३. भूकम्पको जोखिमलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी नयाँ निर्माण हुने सम्पूर्ण भौतिक संरचनालाई भूकम्प प्रतिरोधी बनाइनेछ । ४. साथै निर्माण भइसकेका संरचनाहरूलाई सम्भव भएसम्म प्रवलीकरण गर्न जोड गरिनेछ ।
उद्देश्य३:जलवायु परिवर्तनको प्रभाव न्यूनीकरण तथा अनुकूलन सम्बन्धी कार्यक्रमहरू संचालन गर्नु ।	
३.१ वातावरण संरक्षण तथा जलवायु परिवर्तनको प्रभाव न्यूनीकरण तथा अनुकूलन सम्बन्धी कार्य गर्ने ।	१. वायु, ध्वनि प्रदूषणको स्तर चेक जाँच गरी मापदण्ड बनाइ चेतना अभिवृद्धि गर्दै प्रदूषण नियन्त्रण गर्न सरोकारवालासँग समन्वय गरिने छ । २. कृष्णपुर नगरपालिकालाई वातावरण मैत्री नगरको रूपमा विकास गरिनेछ । ३. पूर्वाधारका योजनाहरूमा जलवायु परिवर्तनको प्रभाव न्यूनीकरण तथा अनुकूलन गर्ने उत्थानशील योजना कार्यान्वयन गरिनेछ ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलवायु संकेत	
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा							
	विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलता																
	ओदालखोला मा आर सी सी तटबन्धन	मिटर		७५०													
	बाढीनियन्त्रण का लागी तटबन्धन	मिटर		११११													
	आगलागी नियन्त्रण को लागी दमकलको ब्यबस्थापन	वटा		२													
	सार्वजनिकबाटिका र उद्घ्यान निर्माण	वटा		१													
	बिपद ब्यबस्थापनका लागी आबस्यक उपकरणको ब्यबस्थापन	सेट		५													
	तटबन्धन गर्ने (बेलाबूडीसम्म देखी मालाबेला)	मिटर		१३२०													
	जलवायु परिवर्तन तथा विपद जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धि जनचेतना मुलकाकियाकलाप संचालन गर्ने	पटक		४													
	गौडी रतासीबाटोमा ढल निकास	मिटर		७६०													
	सुकेकारुखहरुको ब्यबस्थापन गर्ने	वटा		३५													
	जंगलमाअग्नीरेखा कोर्ने	मिटर		८०६९													
	सामुदायिक बनवरीपरी घेरबार गर्ने	मिटर		८०७६													
	छाडा चौपायानियन्त्रण	वटा		१													
	बिरेन्द्र सामुदायिक बनमा बारबेर	मीटर		२१५०													
	गौडी कल्भर्टनिर्माण	वटा		३													
	नाली निर्माणतथा मर्मत	मीटर		४५००													
	मोहना गडीतटबन्धन	मीटर		३२००													

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलवायु संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व.	पाँचौ आ.व.	जम्मा						
	सार्वजनिक शौचालय निर्माण	वटा		८												
	वृक्षारोपण तथा घेरबार	ओटा		३												
	ढल निकास	वटा		३												
	डम्पिंग साईटको ब्यबस्था	वटा		१												
	विपद आउनपुर्व साईरनबज्ने ब्यबस्था	वटा		८												
	नदी नियन्त्रणका लागी तटबन्धन	मीटर		२१००												
	जीर्ण रुखहरुको ब्यबस्थापन	वटा		५०												
	अग्नी रेखा निर्माण	वटा		३												
	उद्धार तथा राहात टोली गठन तथा परिचालन	वटा		१												
	बनजंगल भित्रका पानीका श्रोतहरुको संरक्षण	वटा		३												
	भूसंरक्षणका-लागी प्रांगारिक मल प्रयोग कर्ताला प्रोत्साहन	वडा		८												
	जंगल भित्रका सिमसार तथा साना खोल्साहरुलाई तटबन्धन गर्ने	मीटर		९६०												
	कुहिने र नकुहिने फोहरला अलग अलग ब्यबस्थापन गर्न डस्ट विनको ब्यबस्था गर्ने	वटा		८												
	जलवायु परिवर्तन तथा विपद जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धित जनचेतना अभिवृद्धी गर्ने होडीङ्ग बोर्ड ,सूचनाका सामाग्रीहरु सार्वजनिक स्थलमा ब्यबस्थापन	वटा		८												
	बिपदबाट ग्रसित हुन सक्ने बस्तीको स्थानान्तरण	वटा		२												

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु. हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलवायु संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व.	पाँचौ आ.व.	जम्मा						
	चोरी निकासी सम्भावित क्षेत्रमा CCTV क्यामरा जडान	वटा		३												
	सिता सामुदायिक बनको घाँसे मैदानमा तारबार	मिटर		६७५												
	वृक्षारोपण तथा घेरबार	वटा		६५४३												
	ढल निकास	मिटर		८७६												
	घर वरीपरीको खाली जमिनमा डाले घाँसकाबोट रोप्ने कार्य	वटा		३												
	बढी जोखिम स्थानमा सुचना बोर्डको ब्यबस्थापन	वटा		२०												
	तटीय क्षेत्र र उष्ण खोलाको क्षेत्रमा बेट बाँसका बोट रोपण	वटा		५००												
	विपद तथा जलवायु उत्थानशील योजना निर्माण	वटा		१												
	विपद ब्यबस्थापन प्रतिकारी योजना निर्माण	वटा		१												
	सार्वजनिकशौचालय निर्माण	वटा		२												
	पार्क निर्माण	वटा		१												

७.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

४. विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलता										
नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाई	आधार वर्षको अवस्था	योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)			जम्मा	पुष्ट्याँडको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
					पहिलो	तेस्रो	पाँचौँ			
प्रभाव	विपद्बाट हुने मानवीय, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र पर्यावरणीय क्षतिमा कमी आएको हुनेछ ।	विपद्बाट क्षती भएको रकम	रु. लाखमा						नगरपालिकाको विभिन्न दस्तावेजहरु , सम्बन्धित शाखाको प्रतिवेदन	विपद् सम्बन्धमा नगरपालिका तथा समुदाय सम्बेदनशील भएको हुने
		विपद्जन्य घटनाबाट विगत ३ वर्षको औसत मानवीय क्षति सङ्ख्या	सङ्ख्या							
		विपद्बाट क्षती भएको घरधुरी	सङ्ख्या							
असर	विपद् जोखिमको पूर्वानुमान सूचना र उद्धारका लागि प्रभावकारी सूचना प्रणालीको व्यवस्थापन भएको हुनेछ	प्रमुख नदी/खोलामा बाढी सूचना प्रणाली स्थापना	सङ्ख्या							
		आपतकालीन कार्य सञ्चालन केन्द्र	सङ्ख्या							
		विपद् व्यवस्थापनलागि खुल्ला क्षेत्र र स्थान	सङ्ख्या							
प्रतिफल	विपद् व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्य योजना विकास हुनेछ	विपद् व्यवस्थापन योजना	सङ्ख्या							
		स्थानीय विपद् जोखिम न्युनीकरण तथा जलवायु अनुकुलन कार्ययोजना तर्जुमा	सङ्ख्या							
	सूचना/तथ्याङ्क सङ्कलन सही र सरल रूपमा प्राप्त हुने संयन्त्र विकास हुनेछ	विपद् व्यवस्थापनमा क्रियाशील संघ-संस्थाहरु	सङ्ख्या							
		विपद् व्यवस्थापन स्थानीय कोष (हजारमा)	रु. लाखमा							
	सरोकारवाला र स्थानीय जनसमुदायहरुको क्षमता अभिवृद्धि हुनेछ	सामान्य खोज उद्दारमा तालिमप्राप्त जनशक्ति	सङ्ख्या							
		तालिम प्राप्त स्वयम् सेवक	सङ्ख्या							
		वस्तीकालागि अयोग्य स्थानमा बसोबास गरेका घरधुरी	प्रतिशत							

परिच्छेद ८: संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्र

८.१ संस्थागत विकास तथा सुशासन

संघीय व्यवस्था अनुसार स्थानीय सरकार जनताको नजिकको सरकारको रूपमा स्थापित गरिएको छ । लामो समयदेखि जनप्रतिनिधिविहिन भए पश्चात निर्वाचित स्थानीय सरकारसँग नागरिकले ठूलो अपेक्षा राखेका छन् । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ मा उल्लेख गरिएका अधिकारको प्रयोग गर्दै स्थानीय सरकारले प्रदान गर्ने सेवाको प्रवाह र पूर्वाधार विकासका योजनाको जिम्मेवारीलाई विधिसम्मत प्रक्रियाबाट जनअपेक्षा अनुसार कुशल, पारदर्शी, र जवाफदेही ढंगले सम्पादन गर्न आवश्यक छ । बदलिंदो परिस्थितिमा स्थानीय सरकारलाई प्राप्त अधिकार क्षेत्र, र साधन स्रोतमा बढोत्तरीसँगै जनआकांक्षा पनि चुलिएको छ । यसरी चुलिएको जनआकांक्षालाई सम्बोधन गर्नको लागि सेवा प्रवाह र विकास व्यवस्थापनमा सिर्जनात्मक र प्रभावकारी उपायहरू अवलम्बन गर्न जरूरी छ । दिगो विकास लक्ष्यले संस्थागत विकास र सुशासनलाई समेत महत्व दिएको छ । दिगो विकास लक्ष्यहरू मध्ये लक्ष्य-१६ (शान्ति, न्याय र सृष्टि संस्थाहरू) र लक्ष्य-१७ (लक्ष्यहरूका निम्ति साझेदारी) यस क्षेत्रसँग जोडिएका लक्ष्यहरू हुन् । सुशासन तथा संस्थागत विकास योजना अन्तर्गत कानून, नीति र सुशासन, संगठन तथा क्षमता विकास, जवाफदेहिता, राजस्व तथा स्रोत व्यवस्थापनका क्षेत्र पर्दछन् ।

८.१.१ पृष्ठभूमि

स्थानीय शासनको प्रभावकारी सञ्चालन, परिणाममुखी विकास तथा प्रभावकारी सेवा प्रवाहको लागि संस्थागत संरचना, दक्ष मानव संसाधन, संस्थागत क्षमताको आवश्यकता पर्दछ । स्थानीय सरकारको संस्थागत विकास तथा सुशासनबाट मात्र संघीयता अनि राज्य प्रणालीको सुदृढ हुन सक्दछ । तीनै तहको सरकारहरूले बिधिको शासनको मूल्य तथा मान्यता अनुरूप नागरिक संलग्नता, जवाफदेहिता, पारदर्शिता र भ्रष्टाचारमुक्त अवस्थाको सिर्जना र सञ्चालित विकास कार्य तथा प्रवाहित सेवाको प्रभावकारिता अभिवृद्धि गरी विकास कार्यलाई नतिजामुखी बनाउनु आवश्यक छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तहका सरकारहरूबाट सम्पादन हुने सबै काम तथा सेवालाई सरल, सुव्यवस्थित, सेवाग्राहीमैत्री र जवाफदेही बनाई नागरिकप्रति उत्तरदायी हुने अपेक्षा गरेको छ । पञ्चवर्षीय (आवधिक) योजना आफैमा संस्थागत विकास तथा सुशासनको एकप्रमुख रणनीति भएको कारण संस्थागत विकास, क्षमता विकास र सुशासन र योजना कार्यान्वयन जस्ता पक्षहरूलाई यसभित्रको प्रमुख साधन तथा माध्यमको रूपमा लिइएको छ ।

कृष्णपुरनगरपालिकामा ५० सदस्यीय नगर सभा तथा १९ सदस्यीय नगर कार्यपालिकाको व्यवस्था छ । नगरको नीतिगत व्यवस्थालाई कार्यदिशा दिन र प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि सङ्घीय कानूनको अधिनमा रही १५ वटा विषयगत विकास समितिहरू र विधायन, नगर शिक्षा तथा स्वास्थ्य, साझेदारी विकास, स्थानीय समन्वय, नगर स्तरीय विपद् व्यवस्थापन, बजार अनुगमन, मल वितरण व्यवस्थापन सम्बन्धी स्थानीय समिति र सल्लाहकार समिति लगायतका समितिहरूले कार्यसम्पादन गर्दै आएका छन् । सहज र सरल रूपमा स्थानीय स्तरमा नै न्याय सम्पादनका लागि एक न्यायिक समितिले कार्य सम्पादन गर्दै आएको छ ।

कृष्णपुर नगरपालिकाले आफ्नो पाँच वर्षे कार्यकालमा कुल ५१ वटा (स्थानीय ऐन, कार्यविधि र निर्देशिका) तर्जुमा गरी नगरपालिकाको नियमित कार्य सम्पादनलाई व्यवस्थित बनाउने प्रयास गरेको छ । त्यसै गरी यो कार्यकालमा नगर विभिन्न दस्तावेजहरू, आवधिक योजना, विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन, सार्वजनिक सुनुवाई लगायतका आधा दर्जन बढी दस्तावेज निर्माण गरी संस्थागत विकासमा टेवा पुऱ्याउने पहल भएको छ । निर्धारित समय सीमाभित्र संसदीय परम्परा अनुसार नगर सभा सम्पन्न गरी पारित ऐनहरू असार भित्र वेभ साइटमा अपलोड गरिएको छ । समीक्षा गोष्ठीमा स्वतन्त्र विश्लेषकहरूबाट टिप्पणी र सुझाव प्रस्तुत गरी छलफल गर्ने गरिएको छ ।

नगरपालिकाको सुशासन प्रवर्द्धन गर्नका लागि प्रमुख प्रशासकीय भवनमा र ९ वटै वडा कार्यालयहरूमा देखिने गरी नागरिक वडापत्र राखी त्यसलाई क्रमशः कार्यान्वयन भइरहेको छ । सार्वजनिक सुनुवाई, सामाजिक परीक्षण र सार्वजनिक परीक्षण प्रणालीको उपयोग मार्फत सेवा प्रवाह र सुशासनको थालनी गरिएको छ । गुनासो पेटिका, वेबसाइट, फेसबुक जस्ता कार्यक्रमबाट जनसरोकारका विषयहरू सम्बोधन तथा सार्वजनिक गर्ने काम गरिएको छ ।

नगरको बजेट तथा योजना निर्माण प्रकृत्यामा सहभागितामूलक योजना तर्जुमा प्रक्रिया मार्फत नागरिकको समेत सहभागितामा योजना तर्जुमाको अभ्यास गरी सभाबाट स्वीकृत बजेट तथा नीति कार्यक्रमलाई बजेट पुस्तिका र वेवसाइट मार्फत सार्वजनिक गर्ने गरिएको छ । ठूला आयोजनाहरू निर्माण गर्दा आयोजनाको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार पारी सम्पुरक कोषको समेत व्यवस्था गरिएको छ । योजना तर्जुमा प्रकृत्यामा सबै संघ संस्थालाई सहभागिता गराउने गरिएको छ । सामाजिक सुरक्षा भत्ता लाभग्राहीको बैंक खातामा सोझै निकास गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।

८.१.२ समस्या तथा चुनौती

आवश्यक सबै ऐन, कानून र कार्यविधि तर्जुमा पूर्ण रूपमा भई नसक्नु, व्यवस्थित र प्रविधियुक्त सेवा प्रदायक शाखा, उपशाखाहरू नहुनु, घुम्ती सेवाहरूनियमित नहुनु, विद्युतीय सेवा प्रवाहमा विविधता हुन नसक्नु र नगरवासीमा प्रविधि सम्बन्धी ज्ञानमा कमी आदि प्रमुख समस्या हुन् । त्यस्तै, आवश्यक सङ्ख्यामा दक्ष कर्मचारीको अभाव हुनु, जनप्रतिनिधि र कर्मचारीहरूको क्षमता विकास तालिम नहुनु, कर्मचारीहरूको सरुवा भइरहनु, आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली लगायत अन्य आवश्यक नीति नियम तर्जुमा भई नसक्नु, क्षतिपूर्ति सहितको नागरिक वडापत्र कार्यन्वयन नहुनु, कर्मचारीहरूको कार्य विवरण तयार भए पनि पूर्ण रूपमा कार्यान्वयन नहुनु, केही वडा कार्यालयहरूको सुविधा सम्पन्न आवश्यक पूर्वाधार निर्माण नहुनु, कर्मचारीहरूको नियमित कार्यसम्पादन मूल्यांकन अनुसार क्षमता अभिवृद्धि हुन नसक्नु तथाङ्कीय आधार तयार नहुनु, योजनाका आधारमा बजेट नभई बजेटका आधारमा योजना बन्नु, र टुक्रे योजना उल्लेख्य हुनु आदि प्रमुख समस्या हुन् ।

परम्परागत शासनमुखी कार्य प्रवृत्तिलाई सेवामुखी तथा सेवाग्राही प्रति उत्तरदायी प्रशासनिक संरचनामा बदल्नु, क्षमतावान् र गुणस्तरीय कर्मचारीको पदपूर्ति गर्नु, शासकीय प्रणालीमा पारदर्शीता तथा जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्नु, सार्वजनिक क्षेत्रमा सदाचार पद्धतिको विकास गर्नु, विकास निर्माणका कार्यहरू समयमै गुणस्तरीय ढङ्गले सम्पन्न गरी आम नागरिकको स्थानीय सरकार प्रति विश्वास आर्जन गर्नु नगरपालिकाका चुनौती हुन् ।

८.१.२ संभावना तथा अबसर

सांगठनिक प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउन आफ्नै कानून बनाउने अधिकार हुनु, कार्यसम्पादन मूल्यांकन नजिकबाट गर्न सक्नु, नेपाल सरकारको सेवा प्रवाह सम्बन्धी मापदण्ड हुनु, संघीय सरकारबाट स्थानीय तह संस्थागत क्षमता स्वमूल्यांकन कार्यविधि तयार भई कार्यान्वयनमा आउनु, सुशासन नगरपालिकाको प्राथमिकतामा पर्नु, गैसस, नागरिका समाज र स्थानीय समूहको सहयोग प्राप्त हुने अवस्था हुनु, भ्रष्टाचारमुक्त उत्तरदायी र पारदर्शी कार्य संस्कृतिको विकासमा जनचासो र चेतना बढ्दै गएकोले राज्यबाट प्रदान गरिने सेवा र सुविधालाई थप सेवाग्राही मैत्री बनाउन सकिन्छ भने सङ्घीयताको मूल मर्म बमोजिमका कानुनी आधारहरू तयार हुँदै आएको हुँदा नगर कार्यपालिकाको नेतृत्वमा स्थानीय स्तरको विकासको सम्भावना बढेको छ ।

नगर विकासमा निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको सक्रियता वढेको छ । जनप्रतिनिधि र कर्मचारीहरूबीच सेवा प्रवाहलाई चुस्त र दुरुस्त बनाउनका लागि छलफल हुनु, सेवा प्रवाहमा आएका गुनासोहरूलाई जनप्रतिनिधिहरूले प्रत्यक्ष सुन्न र देख्न पाउनु, सेवा प्रवाहका लागि विभिन्न तहगत संरचना तयार हुनु आदि अवसर हुन् ।

८.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

नगरपालिका र स्थानीय सरोकारवालाको कार्य सम्पादन र सेवा प्रवाहको स्तर वृद्धि गर्नु ।

उद्देश्य

१. सुशासनकालागि कानुनीरनीतिगतपूर्वाधारनिर्माणगर्नु ।
२. सार्वजनिकसेवाप्रवाहविकासप्रक्रियालाईप्रभावकारीबनाउनु ।
३. सक्षम, दक्ष, गुणस्तरीयरप्रविधिमैत्रीजनशक्तिकोविकासगर्नु ।
४. वित्तीयसुशासनकायमगर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका 52: सेवा प्रवाह तथा सुशासनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: सुशासनका लागि कानुनी र नीतिगत पूर्वाधार निर्माण गर्नु ।	
१.१: शासन प्रणाली सञ्चालन सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड र कार्यविधि को तर्जुमा गर्ने।	१. सेवा प्रवाह र सुशासन सम्बन्धी आवश्यक नीति तथा कार्यविधि को तर्जुमा गरिनेछ। २. सार्वजनिक निकायका पदाधिकारीको जिम्मेवारी र कर्तव्यलाई स्पष्ट पारिनेछ। ३. सार्वजनिक निकायका पदाधिकारीको आचारसंहिता पालनाको अनगमन प्रणाली सुदृढ गराइनेछ। ४. सार्वजनिक पदाधिकारीको नियुक्ति, सरुवा, बढुवा, पदस्थापन, दण्ड र पुरस्कारलाई प्रणालीबद्ध बनाइनेछ। ५. कार्यसम्पादनलाई वृत्तिविकाससँग घनिष्ठ रूपमा आबद्ध हुने गरी कानुनी व्यवस्थामिलाइनेछ। ६. सार्वजनिक खर्च व्यवस्थापन प्रणाली सुव्यवस्थित गरिनेछ।
१.२: सार्वजनिक सेवाहरूलाई गुणस्तरीय र सर्वसधारणको पहुँच योग्य बनाउन स्थानीय शासन पद्धति अनुरूपको प्रशासन संयन्त्रको व्यवस्था गर्ने।	१. सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई गुणस्तरीय समावेशी एवम् सहज बनाउन विद्युतीय शासन प्रणालीको अवलम्बन गरिनेछ। २. स्थानीय शासन प्रणाली अनुरूप प्रशासन संयन्त्रको पुनर्संरचना गरिनेछ।
उद्देश्य २: सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउनु।	
२.१: नगरपालिकाले प्रवाह गर्ने सेवामा अधिकारमुखी पहुँच स्थापना गर्ने।	१. सबै प्रकारका सेवामा सबैको खासगरी समाजका सीमान्तीकृत विपन्न समुदायको पहुँच सुनिश्चित गरिनेछ। २. सेवाग्राहीको मागसापेक्ष, सहभागितामूलक विकास प्रक्रियाको अवलम्बन गरिनेछ। ३. विद्युतीय शासन प्रणालीको व्यापक अवलम्बन गरी प्रशासनिक कार्यविधिलाई सरल बनाइनेछ। ४. जनताको गुनासोसिधै अध्यक्षसँग पुग्ने संयन्त्र स्थापित गरी शीघ्र जवाफ देहिता, कारबाही र जानकारीको सुनिश्चितता गरिनेछ। ५. सूचना प्रविधिको प्रयोग र पहुँच बढाइनेछ।
२.२: नगरपालिकाको कार्यसम्पादनलाई उत्तरदायी, पारदर्शी र परिणाममुखी बनाउने।	१. गुनासो सुनुवाइ संयन्त्र सूचना अधिकारीको भूमिकालाई प्रभावकारी तुल्याइनेछ। २. नैतिकता, आचरण र इमान्दारितालाई कार्यसंस्कृतिको रूपमा विकास गरी दण्ड र पुरस्कारलाई व्यवस्थित तुल्याइनेछ। ३. भ्रष्टाचार विरुद्ध शून्य सहनशीलता अपनाइनेछ। भ्रष्टाचारजन्य क्रियाकलापमा निगरानी तथा कारबाहीलाई सशक्त बनाउन पालिका स्तरमा कार्यरत सामाजिक संघसंस्थाको समन्वय सहकार्य प्रभावकारी बनाइनेछ। ४. आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीका साथै वित्तीय जोखिम नियन्त्रण प्रणालीको अवलम्बन गरिनेछ। ५. बेरुजुलाई सार्वजनिक गरिनुका साथै बेरुजुको प्रकृतिका आधारमा कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन सँग आबद्ध गरिनेछ। ६. सेवा प्रवाहलाई जनमैत्री र सेवामूलक बनाउन नागरिक बडापत्र राखिनेछ। ७. सार्वजनिक उत्तरदायी संयन्त्रहरू (सामाजिक परीक्षण, सार्वजनिक परीक्षण, सार्वजनिक सुनुवाइ, गुनासो व्यवस्थापन, आदि)लाई प्रभावकारी र नियमित गराइनेछ। ८. पालिकाको कार्यक्रमगत क्षेत्र बजेट, कार्ययोजना, अद्यावधिक प्रगति र जनसरोकारा निर्णयहरू वेबसाइट मार्फत नियमित रूपमा सार्वजनिक

	गरिनेछ । ९. गैरसरकारी संस्थानागरिक समाजसँग समन्वय सहकार्य कामाध्यमबाट सार्वजनिक उत्तरदायित्व अभिवृद्धि मूलक कार्य सम्पादन गरिनेछ । १०. कर्मचारीहरूको कार्य सम्पादनलाई विकास कार्यक्रमको नतिजा, सेवा प्रवाहको गुणस्तरीयता, सेवाग्राहीको सन्तुष्टि आदिसँग आवद्ध गरिनेछ । यसका लागि सेवाग्राहीहरूको सन्तुष्टि सर्वेक्षण, गुणासो समाधान, सार्वजनिक सुनुवाइ आदिको मापनलाई समेत आधार बनाइनेछ । ११. सेवा प्रदायक प्रतिनागरिकहरूको सन्तुष्टीको स्तर मापन र नियमित पृष्ठपोषण लिइनेछ । यस कार्यमा तेस्रो पक्ष मूल्याङ्कन प्रणाली समेतको अवलम्बन गरिनेछ ।
२.३: सार्वजनिक निकायका काम कारबाही सम्बन्धी सूचनामा नागरिकको पहुँच बढाउनु ।	१. सेवा प्रवाहलाई जनमुखी र सेवा मूलक बनाउन क्षतिपूर्ति सहितको वडा पत्रक्रम शः कार्यन्वयन गर्न गराउन सार्वजनिक निकायलाई उत्प्रेरित गरिनेछ । २. जन गुणासोको व्यवस्थापनलाई थप प्रभावकारी बनाउन सहयोग गरिनेछ । ३. अत्यावश्यक सार्वजनिक सेवाको पहुँचमा कठिनाई भोगिरहेको जनतालाई सेवा पुऱ्याउन एकीकृत धुम्ती सेवालाई व्यापक प्रभावकारी बनाइनेछ ।
उद्देश्य ३: सक्षम, दक्ष, गुणस्तरीय र प्रविधि मैत्री जनशक्तिको विकास गर्नु ।	
३.१: जनशक्ति विकास गर्ने ।	१. पालिका कालागि आवश्यक पर्ने दक्ष जनशक्तिको विकास र उपयोग कालागि एकीकृत जनशक्ति विकास योजना तयार गरिनेछ । २. वार्षिक बजेटको निश्चित प्रतिशत तालिम तथा क्षमता विकास आवश्यक अनुसन्धान कालागि विनियोजन गरिनेछ । ३. पालिकाका जनप्रतिनिधिर कर्मचारीको आवश्यक तालिम अनसार अभिमुखी करण तालिम र क्षमता विकास कालागि आधुनिक प्रविधियुक्त तालिम प्रतिष्ठानको स्थापना गरिनेछ ।
३.२: अन्तर्सरकार समन्वयलाई प्रभावकारी बनाउने ।	१. संघीय प्रदेश सरकारसँग नियमित सम्पर्क र समन्वय स्थापित गरिनेछ । २. पालिकाको विगत कादस्तावेज, आयोजना दस्तावेज र प्रतिवेदनहरूलाई आफ्नो पोर्टल (वेब-साइट) मा राखिनेछ । ३. पालिकाको कार्य सम्पादन र प्रतिवेदन प्रणालीमा प्रदेश स्तरमै एकरूपता आउने गरी प्रदेश सरकारको सहयोग र समन्वयमा सफ्टवेयरको व्यवस्थापन गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यन्वयनमा ल्याइनेछ । ४. पालिका स्तरीय विकास समस्या समाधान समिति गठन तथा कार्यविधि निर्माण गरी समस्या समाधान तथा सहजीकरण संयन्त्रको रूपमा विकास गरिनेछ ।
उद्देश्य ४: वित्तीय सुशासन कायम गर्नु ।	
४.१: सार्वजनिक आय-व्यय र खरीद प्रक्रियालाई प्रभावकारी, व्यवस्थित र पारदर्शी बनाउने ।	१. नगरपालिका तथा वडा कार्यालयहरूको वार्षिक खरीद योजना तयार गरिनेछ । २. संस्थागत पुनर्संरचना सूचना प्रविधिमा आधारित वित्तीय व्यवस्थापनको सुदृढीकरण प्रवर्द्धन गरिनेछ । ३. कानून बमोजिम समयमै खर्च नगरी आर्थिक वर्षको अन्त्यमा खर्च गर्ने प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गर्न उपलब्ध स्रोत र साधनको उचित प्रयोग गर्न आर्थिक वर्षको अन्तिम तीन महिनामा वार्षिक कार्यक्रम संशोधन गर्ने र विनियोजन बजेट अत्याधिक खर्च गर्ने प्रवृत्तिमा रोक लगाउन उपयुक्त नीति अवलम्बन गरिनेछ । ४. विकास आयोजनाहरूको ठेक्का पट्टा निर्धारित समय भित्रै गर्ने व्यवस्था मिलाउन पहल गरिनेछ ।
४.३: आन्तरिक नियन्त्रण र लेखापरीक्षणलाई विश्वसनीय तथा प्रभावकारी बनाउने ।	१. वित्तीय आँकडालाई वस्तुपरक बनाउन तथा अद्यावधिक गर्न सूचना प्रविधिमा आधारित वित्तीय व्यवस्थापनको सुदृढीकरण गरी विस्तार गरिनेछ । २. बेरुजुलाई नियन्त्रण गर्न आन्तरिक लेखापरीक्षणलाई सूचना प्रविधिमा आधारित बनाइनुको

कृष्णपुर नगरपालिकाको प्रथम आवधिक विकास योजना २०७९

	साथैलेखाउत्तरदायीअधिकारीलाईस्वतन्त्ररूपमाकार्यगर्नेवातावरणबनाइनेछ।
--	--

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रु.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व.	पाँचौ आ.व.	जम्मा						
	संस्थागत संरचना तथा मानव संसाधन विकास															

८.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

संस्थागत विकास तथा सुशासन									
नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाई	आधार वर्षको अवस्था	योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)			जम्मा	पुष्ट्याङ्कको स्रोत
					पहिलो	तेस्रो	पाँचौं		
प्रभाव	नगरपालिकाको शासन प्रणाली, समावेशी कार्यमूलक, जनमुखी, परिणाममुखी, पारदर्शी र उत्तरदायी हुनेछ	कर्मचारीको पदपूर्ति	प्रतिशत						प्रशासन शाखा, लेखा शाखा, लेखापरीक्षण प्रतिवेदन, राजस्व शाखा, वार्षिक प्रगती प्रतिवेदन, नगर विभिन्न दस्तावेजहरू
		कार्यपालिकाको बैठक	सङ्ख्या						
		पालिकाद्वारा स्विकृत नीति तथा कानून	सङ्ख्या						
		पालिका तथा वडा कार्यालय लगायत सेवा प्रवाही कार्यालयमा नागरिक बडापत्र निर्माण	सङ्ख्या						
		औसत वार्षिक बेरुजु	प्रतिशत						
		औसत वार्षिक पुँजिगत खर्च	प्रतिशत						
		आन्तरिक आय	रु.हजारमा						
असर ?	सरकारी तथा गैरसरकारी निकायहरूबाट जनताहरूले सरल र सर्वसुलभ तरिकाले सेवा प्राप्त गर्न सक्नेछन् ।	सामाजिक परीक्षण	सङ्ख्या						
		आवधिक योजना तर्जुमा	सङ्ख्या						
		मध्यमकालिन खर्च संरचना तयार गरेका वडा	सङ्ख्या						
		अनलाइन प्रतिवेदन प्रणाली स्थापना भएका वडा	सङ्ख्या						
		पालिका तथा वार्डको सार्वजनिक सुनुवाई	सङ्ख्या						
प्रतिफल	सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरूबाट कार्यान्वयन हुने कार्यक्रम र प्रवाह हुने सेवा सुविधामा पारदर्शिता कायम भई सर्वसाधारण	कर्मचारी तथा जन प्रतिनिधिको कार्यप्रगतिको समीक्षा	सङ्ख्या						
		अनुगमन	सङ्ख्या						

	जनता सुसूचित हुनेछन् ।	कार्यक्रमको कार्य प्रगति समीक्षा	सङ्ख्या							
		अन्य सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरूको सार्वजनिक सुनुवाइ	सङ्ख्या							
असर २	गुणस्तरीय मानव संसाधन र सक्षम स्थानीय संस्थाहरूका माध्यमबाट पालिकाको आर्थिक समाजिक विकास हुनेछ ।	क्षमता विकास योजना	सङ्ख्या							
		कर्मचारीको कुल दरबन्दी	सङ्ख्या							
		स्वीकृत ओएनएम प्रतिवेदन	सङ्ख्या							
प्रतिफल	नगरपालिकाबाट हुने गरेका सेवाप्रवाह छिटोछरितो भई जनतालाई लाभ पुग्नेछ ।	सेवाग्राहीको सन्तुष्टि स्तर	प्रतिशत							
	जनताको आर्थिक स्थितिमा सुधार हुने, दैनिक जीवन सञ्चालनमा सहयोग पुगेर जीवनस्तर माथि उठ्नेछ ।	जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीको क्षमता विकास	सङ्ख्या							
असर ३	सार्वजनिक प्रशासनलाई जनताप्रति उत्तरदायी, विकासमैत्री, विद्युतीय-सुशासन युक्त र सेवामूलक बनाइनेछ ।	अनलाइन सेवामा आवद्ध सुविधा	सङ्ख्या							
		सफ्टवेयरमा आधारित सेवा	सङ्ख्या							
		एकैदिनमा सम्पन्न गरिने सार्वजनिक सेवा	सङ्ख्या							
प्रतिफल	सूचना प्रविधिको प्रयोग र विस्तारबाट स्वचालित कार्यप्रणालीको विस्तार भएको हुनेछ ।	ई-हाजीरीको व्यवस्था भएका कार्यालय	सङ्ख्या							
		पर्याप्त विद्युतीय तथा अन्य उपकरण भएका वडा कार्यालयहरू	सङ्ख्या							
	गुणस्तरीय सेवाप्रवाह भएको हुनेछ ।	आवश्यकता अनुसार सवारी साधनको व्यवस्था भएका वडा कार्यालयको सङ्ख्या	सङ्ख्या							
		आफ्नै भवनमा कार्यालय सञ्चालन भएका वडाहरू	सङ्ख्या							
	उत्प्रेरित र उच्च मनोबलयुक्त कर्मचारीबाट प्रभावकारी सेवा प्रवाह भएको हुनेछ ।	आवश्यक कानूनहरूको निर्माण	सङ्ख्या							
		कार्यक्षमताका आधारमा कर्मचारीहरूलाई पुरस्कार र	सङ्ख्या							

		दण्ड									
		कर्मचारीको कार्यविवरण तर्जुमा	सङ्ख्या								
असर ४	सार्वजनिक आय र व्ययलाई व्यवस्थित, पारदर्शी र अनुमानयोग्य बनाई समग्र विकास प्रक्रिया प्रभावकारी हुनेछ ।	निर्धारित समयावधि मै बजेट	आएको/नआएको								
		वार्षिक योजना तथा कार्यक्रम विवरण बेवसाइटमा	राखिएको/नराखिएको								
		आय-व्ययको अद्यावधिक विवरण बेवसाइटमा	राखिएको/नराखिएको								
प्रतिफल	वार्षिक खरिद योजना समयमै तयार भई खरिद कार्य भएको हुनेछ ।	वार्षिक खरिद योजना	सङ्ख्या								
	राजस्व परिचालन प्रभावकारी रूपमा भएको हुनेछ ।	आन्तरिक लेखापरीक्षण प्रतिवेदन	सङ्ख्या								
		आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीको व्यवस्था	सङ्ख्या								
		समयमा फर्छ्यौट भएका वार्षिक योजना	प्रतिशत								

परिच्छेद ९: कार्यान्वयन व्यवस्था

९.१ पृष्ठभूमि

कृष्णपुरनगरपालिकाले नगरको योजनाबद्ध विकासका लागि नगरको वस्तुगत विवरण, तथ्यको विश्लेषण, सरोकारवाला तथा समुदाय संगको अन्तरक्रियाबाट प्रथम पञ्च वर्षीय योजना तयार गरेकोछ । यस सन्दर्भमा विषयगत समस्या, चुनौती र अवसरहरूको पहिचान र त्यसका आधारमा विषय केन्द्रित रणनीति र कार्यनीति सहितको योजना तर्जुमा भएकोछ । योजना तर्जुमाको क्रममा नगरपालिकाले नेपाल सरकारको पन्ध्रौं योजना तथा सुदुर पश्चिम प्रदेशको योजनाहरूलाई समेत आधारको रूपमा लिएकोछ । नगरपालिकाले आवधिक विकास योजनालाई तथ्य र प्रमाणमा आधारित विश्लेषण सहित सहभागितामूलक ढङ्गबाट नतिजा खाका तयार गरेकोछ । यस नतिजा खाकाबाट योजनाको नियमित अनुगमन गर्न तथा आवधिक मूल्याङ्कन गर्न आधार तयार भएकोछ ।

आवधिक नगर विकास योजनाको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य र प्रतिफलहरू हासिल गर्न तदनुसारका कार्यक्रम तथा क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न आवश्यक हुन्छ र सोको लागि वित्तीय स्रोतको आवश्यकता पर्दछ । यसका लागि नगरपालिकाको आफ्नो आन्तरिक स्रोत र संघ तथा प्रदेश सरकारले उपलब्ध गराउने विभिन्न किसिमका अनुदानहरू मात्रै पर्याप्त हुँदैन । तसर्थ आवश्यक स्रोत परिचालनका लागि नीजि क्षेत्र, सहकारी, गैरसरकारी संघ संस्था, नागरिक समाज, मिडिया, सेवा प्रदायक विषयगत कार्यालयहरू, अन्य सहयोगी संघ संस्थाहरू तथा बहुपक्षीय तथा द्विपक्षीय विकास साझेदार संस्थाहरूसँगको सहकार्य र साझेदारी महत्वपूर्ण हुन्छ । साथै राजस्व परिचालनलाई अझै बढि प्रभावकारी बनाउन स्थानीय राजस्व परामर्श समितिको सक्रियताको ठुलो भूमिका हुन्छ ।

९.२ संस्थागत व्यवस्था तथा मानव संसाधन योजना

संघीय शासन व्यवस्था अनुसार राज्यको पुनःसंरचना प्रक्रियाबाट नवगठित यस नगरपालिकाकोसम्पन्न स्थानीय तहको निर्वाचनबाट निर्वाचित नगर कार्यपालिका मार्फत नगरपालिकाको कार्य संचालन हुँदै आएको छ । नगरपालिकाकोविद्यमान कर्मचारी दरबन्दी विवरण अनुसार प्राविधिक र अप्राविधिक दुवै प्रकृतिका कर्मचारीहरूको दरबन्दी यस कार्यालयमा रहेका छन् । आवधिक विकास योजनाको लक्ष्य तथा उद्देश्य हासिल गर्न मौजुदा संगठन संरचनामा परिमार्जनका लागि अविलम्ब संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण सम्पन्न गरी कार्यालयको संगठन संरचना, कर्मचारी दरबन्दी र कार्यविवरण तयार गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

९.३ विषयक्षेत्र अनुसार अनुमानित बजेट

यस आवधिक योजनामा विभिन्न पाँचवटा विषयगत क्षेत्रहरू तथा नगर गौरवका आयोजनाका निर्धारित कार्यक्रमहरूका लागि आवश्यक लागत अनुमान गरिएको छ । कार्यक्रम तथा बजेट आवश्यकताको अनुमान नगरका सम्बन्धित शाखाका प्रतिनिधि र सरोकारवालाहरूको कार्यशाला तथा वडास्तरीय छलफलबाट प्रस्ताव गरिएको हो । यसरी तय गरिएको आवश्यक लागत नगरपालिकाको आन्तरिक आय, संघ तथा प्रदेशबाट प्राप्त हुने विभिन्न प्रकारका अनुदान, गैसस तथा दातृ निकायहरूबाट हुन सक्ने सहयोग, निजी क्षेत्रबाट हुन सक्ने लगानी र जनसहभागिता स्वरूप प्राप्त हुन सक्ने परिमाणहरूलाई अनुमानका आधारमा निर्धारण गरिएको छ ।

तालिका 53: विषयक्षेत्र अनुसार अनुमानित बजेट

क्र.सं.	विषयगत क्षेत्र उपक्षेत्र	अनुमानित बजेट लागत (रु.हजारमा)					
		पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व.	पाँचौं आ.व.	जम्मा
	नगर गौरवका आयोजना						
१	आर्थिक क्षेत्र						
१.१	कृषि तथा पशुपन्छी						
१.२	सिंचाई						

१.३	पर्यटन, संस्कृति तथा सम्पदा						
१.४	उद्योग, व्यापार, व्यावसाय तथा आपूर्ति						
१.५	श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा						
२	सामाजिक क्षेत्र						
२.१	स्वास्थ्य तथा पोषण						
२.२	शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तन						
२.३	खानेपानी तथा सरसफाइ						
२.४	महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग						
२.५	युवा तथा खेलकुद						
३	पूर्वाधार क्षेत्र						
३.१	बस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण						
३.२	सडक, पुल तथा यातायात						
३.३	जलस्रोत, विद्युत् तथा वैकल्पिक ऊर्जा						
३.४	सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि						
४	वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन क्षेत्र						
४.१	वन तथा जैविक विविधता						
४.२	भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन						
४.३	वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन						
४.४	विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलता						
५	संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्र						
५.१	संस्थागत विकास तथा सुशासन						
जम्मा योजना बजेट							
कुल जम्मा बजेट गौरबको योजना सहित							

९.४ स्रोत अनुमान तथा प्रक्षेपण

आवधिक नगर विकास योजनाको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य र प्रतिफलहरू हासिल गर्न तदनुसारका कार्यक्रम तथा क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न आवश्यक हुन्छ र सोको लागि वित्तीय स्रोतको आवश्यकता पर्दछ । यसका लागि नगरपालिकाको आफ्नो आन्तरिक स्रोत र संघ तथा प्रदेश सरकारले उपलब्ध गराउने विभिन्न किसिमका अनुदानहरू मात्रै पर्याप्त हुँदैन । तसर्थ आवश्यक स्रोत परिचालनका लागि नीजि क्षेत्र, सहकारी, गैरसरकारी संघ संस्था, नागरिक समाज, मिडिया, सेवा प्रदायक विषयगत कार्यालयहरू, अन्य सहयोगी संघ संस्थाहरू तथा बहुपक्षीय तथा द्विपक्षीय विकास साझेदार संस्थाहरूसँगको सहकार्यर साझेदारी महत्वपूर्ण हुन्छ । साथै राजस्व परिचालनलाई अझै बढी प्रभावकारी बनाउन स्थानीय राजस्व परामर्श समितिलाई विशेष जिम्मेवारी दिइएको छ ।

९.४.१ राजस्व परिचालनको अवस्था

कृष्णपुर नगरपालिकाको नेतृत्वमा तर्जुमा भएको पञ्चबर्षिय आवधिक नगर विकासयोजना नगर विकासका सबै सरोकारवालाहरूको सार्थक प्रयत्नबाट कार्यान्वयन हुनेछ । नतिजा तालिकामा उल्लेखित लक्ष्य प्राप्त गर्न तर्जुमा गरिएको कार्यान्वयन तथा लगानी योजनामा नगरपालिकाले आन्तरिक र बाह्य स्रोतबाट हासिल गर्ने आयका अतिरिक्त सबै सरोकारवालाको लगानी समेत प्रक्षेपण गरी योजनाको लागि उपलब्ध अनुमानित स्रोतमा समावेश गरिएको छ ।

गत वर्षको आय विवरणको वृद्धि प्रवृत्तिका आधारमा नगरपालिकाको आय बढ्दो रूपमा परिचालन भएको देखिन्छ । आन्तरिक राजस्व अन्तर्गत करहरू तथा शुल्कबाट (सम्पत्ति कर, व्यवसाय कर, सिफारिस शुल्क) राजस्व संकलन हुने गरेको छ ।

तालिका ५४: राजस्व परिचालनको अवस्था

आ.व. (रकम रु.)		आन्तरिक स्रोतको आय	बाह्य स्रोतको आय	लागत सहभागिता	अन्य	जम्मा
आ.व.०७८ / ०७९ को यथार्थ	रकम					
	प्रतिशत					
आ.व.०७९/०८० को अनुमानित	रकम					
	प्रतिशत					

९.४.२ खर्च अवस्थाको विश्लेषण

नगरपालिकामा चालु खर्च अन्तर्गत पदाधिकारीहरूको पारिश्रमिक तथा सुविधा, कर्मचारी पारिश्रमिक तथा सुविधा, कार्यालय सञ्चालन सम्बन्धी खर्च, मर्मत सम्भार खर्च र कार्यक्रम खर्च गरी ५ प्रकारका खर्च रहेका छन् । आ.व. २०७८/०७९ को व्यय विवरण अनुसार चालु खर्च कूल खर्चको करिबप्रतिशत रहेको छ भने पूँजीगत खर्चप्रतिशत रहेको छ । नगरपालिकाको विगतका वर्षको व्यय विवरणको तुलनामा यस आ.व. मा चालु खर्च बढेको अवस्थामा छ ।

तालिका ५५: खर्च बाँडफाँडको प्रक्षेपण

क्र. सं.	विवरण	२०७८/७९ को यथार्थरु. हजारमा	२०७९/८० को अनुमान	२०८०/८१ को प्रक्षेपण	२०८१/८२ को प्रक्षेपण	२०८२/८३ को प्रक्षेपण	२०८३/८४ को प्रक्षेपण	२०८४/८५ को प्रक्षेपण	आवधिक योजनाको जम्मा
१	बजेटको वर्गीकरण								
१.१	चालु खर्च								
१.२	पूँजीगत खर्च								
१.३	सशर्त अनुदान तर्फ खर्च								
१.४	विशेष अनुदान तर्फ खर्च								
१.५	सामाजिक सुरक्षा खर्च								
	जम्माबजेट								
२	खर्चको क्षेत्रगत बाँडफाँड								
२.१	आर्थिक विकास								
२.२	सामाजिक विकास								
२.३	पूर्वाधार विकास								
२.४	वन वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन								
२.५	संस्थागत विकास तथा सुशासन								
२.६	कृष्णपुर गौरबका योजना								
	जम्माबजेट								

९.४ स्रोत परिचालन रणनीति

कृष्णपुरनगरपालिकाको आवधिक नगर विकास योजना (आ.व. २०७९/०८० देखि २०८३/०८४ सम्म) को लागि विभिन्न स्रोतहरूबाट उपलब्ध हुन सक्ने बजेटलाई आधार मानेर कार्यक्रमहरूको अनुमान गरिएको छ । नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, निजी क्षेत्र, गैसस तथा सहकारी आदिले खर्च गर्न सक्ने परिमाणलाई आधार मानी यसको लागि उपलब्ध हुन सक्ने वित्तीय स्रोतको अनुमान गरिएको छ । यस आवधिक योजनाको कार्यान्वयन विभिन्न आन्तरिक तथा बाह्य स्रोतहरू परिचालन गरी गरिने छ । उक्त स्रोतहरूमा नगरपालिकाको आन्तरिक स्रोत तथा सङ्घीय तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने विभिन्न प्रकारका अनुदानहरू, स्थानीय तहलाई राजस्व बाँडफाँट वापत प्राप्त हुने रकम, स्थानीय पूर्वाधार विकास साझेदारी कार्यक्रम जस्ता स्रोतहरूबाट प्राप्त हुने रकम, विकास साझेदार संस्थाहरूबाट विभिन्न कार्यक्रमका लागि प्राप्त हुने रकम, निजी क्षेत्रबाट हुने लगानी तथा जनसहभागिता परिचालनबाट प्राप्त हुने रकम मुख्य छन् ।

यस आवधिक नगर विकास योजना अवधिमा नगरपालिकाले तर्जुमा गर्ने वार्षिक नगर विकास योजनाहरू यस योजनाका लक्ष्य तथा उद्देश्यसँग तादत्म्यता हुने गरी तर्जुमा गरिने छ, जसले गर्दा योजना अवधिमा कार्यान्वयन हुने कार्यक्रम तथा बजेटले पूर्णरूपमा यस आवधिक नगर विकास योजनाको लक्ष्य उद्देश्य प्राप्तमा योगदान गर्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

स्थानीय पूर्वाधार विकास साझेदारी कार्यक्रम (सांसद कोष) नाममा प्राप्त हुने बजेटहरूको प्रयोग यस आवधिक नगर विकास योजनामा रहेका क्रियाकलाप कार्यान्वयनमा प्रयोग गरिने छ । स्थानीय पूर्वाधार विकास साझेदारी कार्यक्रमबाट नगरमा आउने रकमलाई नगरस्तरीय महत्व बोकेका ठूला आयोजना निर्माणमा उपयोग गरिने छ ।

१. गैर सरकारी संस्था तथा निजी क्षेत्रसँगको सहकार्यमा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिने छ ।
२. अन्तराष्ट्रिय गैर सरकारी संस्था, द्विपक्षीय संस्था, बहुपक्षीय संस्थाहरूबाट प्राप्त हुने सहयोगलाई वृद्धि गर्न पहल गरिने छ । कर तथा गैर राजस्व परिचालनमा करको दरभन्दा पनि दायरा वृद्धि गरी नगरपालिकाको राजस्व क्षमता वृद्धि गरी स्रोतको व्यवस्था मिलाइने छ ।
३. स्थानीय बचत तथा ऋण समूहहरू, सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरू जस्ता सामुदायिक क्षेत्रहरूसँगको साझेदारीमा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिने छ ।
४. सङ्घीय तथा प्रदेश सरकारबाट विशेष तथा समपुरक अनुदान प्राप्त गरिने छ ।
५. नगर क्षेत्रभित्र राष्ट्रिय र प्रदेशस्तरीय महत्वका योजनाहरू छनोट र कार्यान्वयन गर्न नगरपालिकाले संघ र प्रदेश सरकारसँग पहल गरी ठूला आयोजनामा नगरपालिकाको लगानी न्यूनीकरण गरिने छ ।
६. नगरपालिकाको राजस्व परिचालन क्षमता विस्तार तथा स्थानीय श्रम, स्रोत र साधन परिचालन र जनसहभागिता वृद्धि गरी नगरपालिकाको स्रोत वृद्धि गरिने छ ।
७. मन्दिर, गुम्बा लगायत सांस्कृतिक सम्पदाको पुनर्निर्माणमा निजी क्षेत्र, समुदाय र सम्भावित स्थलहरूमा पुरातत्व विभागको सहभागिता वृद्धि गरिने छ ।
८. स्थानीय सरकारलाई प्राप्त ऋण लिने अधिकारको उपयोग गरी थप सम्भाव्यताको आधारमा ऋण समेत परिचालन गरिने छ ।
९. आन्तरिक राजस्व परिचालनलाई थप प्रभावकारी बनाइने छ ।

९.५ आवधिक योजना कार्यान्वयन

९.५.१ योजना कार्यान्वयन

यो आवधिक योजनालाई दीर्घकालीन सोच उन्मुख रही आगामी पाँच वर्षको वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम माफत कार्यान्वयन गरिनेछ । योजनाको मध्यावधि मूल्यांकनका आधारमा यसका नीति, कार्यक्रम र प्राथमिकताहरूमा समायोजित परिमार्जन गरिनेछ । कृष्णपुरको विकास नगरपालिका वा सरकारी क्षेत्रको एकल प्रयासले मात्र संभव छैन । त्यसैले यो योजना कार्यान्वयनमा निम्नानुसारका अनुसार विभिन्न क्षेत्रको भूमिका अपेक्षा गरिएको छ ।

(क) सरकारी क्षेत्र

यस आवधिक योजनालाई कार्यान्वयन गराउने प्रमुख भूमिका सरकारी क्षेत्र अर्थात् नगरपालिकाको हो । नगरपालिकाले नै सबै क्षेत्रसँगको समन्वय र साझेदारीमा योजना कार्यान्वयन गराउनेछ । नगरपालिकाले निजी क्षेत्रलाई आकर्षित गर्न संघीय र प्रदेश सरकार समेतको सहयोगमा पूर्वाधार विकास गरी विकासको आधार तयार गर्ने, नीतिगत, कानूनी, संरचनागत तथा प्रक्रियागत सुधार गरी निजी क्षेत्रलाई लगानी मैत्री वातावरण तयार गर्ने र सो अनुसार प्रभावकारी अनुगमन र नियमन गर्ने कार्य गर्नेछ । मौलिक हक अधिकार र मानव अधिकार संरक्षण, गरिबी निवारण, शिक्षा, स्वास्थ्य लगायत सामाजिक विकास, महिला पिछडिएका वर्गको संरक्षण र विकास, समावेशिता, वातावरण संरक्षण, सामाजिक सुरक्षा, आदि निजी क्षेत्र आकर्षण नहुने क्षेत्र र सरकारको भूमिका नभइ नहुने क्षेत्रमा नगरपालिका आफैले कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नेछ । यस क्षेत्रबाट करिव सत प्रतिशत लगानी हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

(ख) निजीक्षेत्र

यो योजना कार्यान्वयनमा निजीक्षेत्रले महत्वपूर्ण साझेदारको रूपमा भूमिका खेल्ने अपेक्षा गरिएको छ । विशेष गरी कृषि तथा पशुविकास, उद्योग, पर्यटन तथा विभिन्न सेवा क्षेत्रमा निजी क्षेत्रको भूमिका महत्वपूर्ण हुनेछ । सरकारबाट भएको नीतिगत, कानूनी र संरचनागत सुधारको लाभ लिई प्रतिस्पर्धात्मक क्षमताको विकास गर्दै उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गर्ने, आय र रोजगारीका अवसर सृजना गर्ने, गुणस्तरीय उत्पादन र वजारीकरण गर्ने, वजारमा अत्यावश्यक वस्तु तथा सेवाको अभाव हुन नदिने, जिम्मेवारी र दायित्व बोधका साथ नियमित कर तथा अन्य राजस्व बुझाउने जस्ता महत्वपूर्ण भूमिकाको अपेक्षा निजी क्षेत्रबाट गरिएको छ । यस क्षेत्रबाट करिव नगन्य मात्रामा लगानी हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

(घ) सहकारी क्षेत्र

सहकारीले संस्थामा आवद्ध सदस्यहरूको आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक समृद्धि हासिल गर्न महत्वपूर्ण भूमिका खेलेको छ । ससाना वचत र ऋण परिचालन गर्न, स्थानीय समुदायलाई संगठित रूपमा आर्थिक सामाजिक विकासमा परिचालन गर्न, स्थानीय स्रोत र साधनको उपयोग गर्न, सहकारीताको धारणा अभिवृद्धि गर्न सहकारी संस्थाहरूले महत्वपूर्ण योगदान दिएका छन् । नगरपालिकाले उद्यम विकास, रोजगारी सृजना, समावेशी आर्थिक वृद्धि, गरिबी निवारण आदिमा सहकारीक्षेत्रको विशेष भूमिका अपेक्षा गरी यसक्षेत्रबाट योजना अवधिमानगन्त्य मात्रामा लगानी प्रक्षेपण गरिएको छ ।

(ङ) गैर सरकारी क्षेत्र (गैसस)

समूह परिचालन, सचेतना मूलक कार्यक्रम, ससाना पूर्वाधार विकास, समुदायमा आधारित सेवा प्रवाह, लैङ्गिक तथा सामाजिक सशक्तिकरण, समूह वचत तथा ऋण परिचालन, ससाना आयमूलक कार्यक्रम संचालन, रोजगारी सृजना, नीतिगत पृष्ठपोषण आदि कार्यमा गैससले नगरपालिकासंग महत्वपूर्ण साझेदारको रूपमा काम गर्दै आएका छन् । आफ्ना वैशिष्ट्यताका क्षेत्रमा गैससले प्रमुख साझेदारको रूपमा काम गर्ने अपेक्षाका साथ यस क्षेत्रबाट प्रतिशत लगानी हुने अनुमान गरिएको छ ।

(च) उपभोक्ता समूह, नागरिक समाज र सामुदायिक संघसस्था

विकास प्रदायकले जतिसुकै प्रयास गरेता पनि यसका प्रापक अर्थात उपभोक्ताको सहभागिता, सहयोग, सहकार्य र अपनत्व ग्रहण भई दिगो व्यवस्थापन नगरे सम्म विकाशलाई गति दिन सम्भव छैन । त्यसकारण यिनीहरूबाट विकास कार्यमा व्यापक सहयोग सहभागिता र निगरानी हुने अपेक्षा गरिएको छ । विकास कार्यमा उपभोक्ता समूह र स्थानीय समुदायको योगदान प्रतिशत हुने अनुमान गरिएको छ ।

९.५.२ कार्यान्वयन प्रकृया

(क) सूची तयारी

नगरपालिकाले आवधिक योजनाले निर्धारण गरेका प्राथमिकताका कार्यक्रमहरू आफैले कार्यान्वयन गर्ने, संघीय सरकारबाट कार्यान्वयन हुने, प्रदेश सरकारबाट कार्यान्वयन हुने, तीनै तहका सरकारबाट संयुक्त लगानीमा कार्यान्वयन हुने, प्रदेश वा संघ सरकारको साझेदारीमा कार्यान्वयन गर्ने, अन्य स्थानीय सरकारको साझेदारीमा संचालन हुने, गैसस तथा अन्तराष्ट्रिय गैसस मार्फत कार्यान्वयन हुने, विकास साझेदारबाट कार्यान्वयन हुने तथा निजी क्षेत्रबाट कार्यान्वयन गरिने छुट्टा छुट्टै सूची तयार गर्नेछ ।

(ख) छलफल एवं अन्तर्क्रिया

सूची तयार गरेपछि निजीक्षेत्र, गैसस, सहकारीक्षेत्र र सामुदायिक क्षेत्रले संचालन गर्ने कार्यका लागि नगरपालिकाले सम्बन्धित क्षेत्रहरूसँग छलफल र अन्तरक्रिया गरी लगानी गर्न सहयोग एवं सहजिकरण गर्नेछ । छलफल र अन्तर्क्रियालाई नियमित गराई उनीहरूलाई सरकारको असल सहयोगीको रूपमा विकास गर्दै लगिनेछ ।

(ग) मध्यकालिन खर्च संरचना तयारी

नगरपालिकाले संचालन गर्ने कार्यक्रमलाई आवधिक योजना र वार्षिक कार्यक्रम बीच अन्तरसम्बन्ध स्थापित गर्न तथा योजनाको प्राथमिकीकरण गर्दै प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाहरूमा लगानी सुनिश्चित गर्न मध्यमकालिन खर्च संरचना तर्जुमा गरी वार्षिक रूपमा परिमार्जन गर्दै लगिनेछ । मध्यमकालिन खर्च संरचनाले निर्धारण गरेको योजना र बजेटको प्राथमिकताका आधारमा क्रमशः योजनाहरू कार्यान्वयन गर्दै लगिनेछ ।

(घ) नतिजामा आधारित अनुगमन ढाँचा अनुसार वार्षिक समीक्षा

आवधिक योजनासँग वार्षिक योजनाको अन्तरसम्बन्ध स्थापित गरी कार्यान्वयन गर्न वार्षिक कार्यक्रमसँग निम्न तालिका संलग्न गरी स्वीकृत गरिने व्यवस्था गरिने छ । कार्यक्रम संचालन गर्दा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४, सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३, खरिद नियमावली लगायत अन्य सम्बन्धित ऐन नियम अन्तर्गत रही योजनाको प्रकृति अनुसार ठेक्का, करार, अमानत वा उपभोक्ता समितिमध्ये उपयुक्त माध्यमबाट गरिनेछ । त्यसैगरी गैसस, विकास साझेदारहरूसँगको साझेदारीमा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा सम्बन्धित निकायसँग गरेको सम्झौता बमोजिम कार्यान्वयन गरिनेछ ।

९.६ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना

नगरपालिकाले अनुगमन कार्य योजना बनाई नियमित रूपमा नतिजा सूचकमा आधारित भई सहभागितामूलक प्रक्रियाबाट अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्नेछ । अनुगमनमा संलग्न हुने जनप्रतिनिधि एवं कर्मचारीहरूको क्षमता विकास गरिनेछ । अनुगमनका लागि आवश्यकता अनुसार सरोकारवालाहरू र तेश्रो पक्षसमेतलाई सहभागिता गराइनेछ । नतिजा सूचकमा आधारित अनुगमन खाँका तयार गरी सोही अनुसार नियमित अनुगमन, वार्षिक समीक्षा, मध्यावधि तथा अन्तिम मूल्यांकन गरिनेछ । नगरपालिकाले देहायको उद्देश्य प्राप्तिका लागि अनुगमन गर्नेछः

- ✧ कार्यतालिका अनुसार काम भए नभएको एकीन गर्न ।
- ✧ तोकिएको कामको समय, लागत र गुणस्तर कायम गर्न ।
- ✧ कार्यान्वयनको क्रममा भएका गल्ति वा कमजोरी तत्काल सुधार गर्न ।
- ✧ डिजाइन वा कार्यान्वयनमा भएका गल्ति सुधार गरी सार्वजनिक कोषको अपव्यय हुनबाट रोक्न

नगरपालिकाले देहाय अनुसार अनुगमन गर्नेछः

- ✧ निरन्तर अनुगमन,
- ✧ दिगोपनाको अनुगमन ।

नगरपालिकाले देहायका आयोजनाहरूको अनुगमन गर्नेछः

- ✧ नगरपालिकाबाट स्वीकृत कार्यक्रम वा आयोजनाहरू,
- ✧ नगरपालिकाबाट लगानी भएका आयोजनाहरू,
- ✧ नेपाल सरकार वा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त स्रोत साधन मार्फत सञ्चालित आयोजनाहरू,
- ✧ नगरपालिका क्षेत्रभित्र गैरसरकारी सस्था मार्फत सञ्चालित आयोजनाहरू,
- ✧ नगरपालिकाले आवश्यक ठानेका अन्य आयोजनाहरू ।

९.६.१ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको आवश्यकता

अनुगमनले विकासकार्यक्रमरआयोजनाहरूकोनतिजाखोज्नेकार्यान्वयनगर्नेपक्षलाईबढीजिम्मेवारबनाउनुकोसाथैजवाफदेहीपनिबनाउँछ । नीति, योजना, कार्यक्रमतथाआयोजनाहरूकोकार्यान्वयनकोसुनिश्चिततालागि अनुगमनतथात्यसबाटप्राप्तनतिजाकोविश्लेषणकालागि मूल्याङ्कनकोआवश्यकतापर्दछ । विकासआयोजनाहरूबाट,

निर्धारितसमयावधिभित्रनिश्चितउपलब्धितथालागतअनुसारकोप्रतिफलप्राप्तभए/नभएकोयकिनगर्नसशक्तएवम्निष्पक्षअनुगमनतथामूल्याङ्कनकोव्यवस्थाहुनुपर्दछ । अनुगमनएउटानिरन्तरचलि रहनेप्रक्रियाहो, जोआयोजनाकार्यान्वयनकोचरणमागरिन्छ, यसकोमुख्यउद्देश्यचालुपरियोजनाकोप्रगतिरदिलासुस्तीकोबारेमासरोकारवालाहरूलाईसमयमानैजानकारीगराईपरियोजनालाईसहीबाटोमाहिँडाउनुहो ।

९.६.२ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको जिम्मेवारी

अनुगमनमा देहायका तरिकाहरू अपनाइनेछः

- ✍ नियमित प्रतिवेदन लिएर,
- ✍ स्थलगत अवलोकन गरेर,
- ✍ सरोकारवालाहरूसँग छलफल गरेर,
- ✍ नागरिक समाजका संस्थाहरू परिचालन गरेर (मिडिया आदि),
- ✍ सार्वजनिक परीक्षण, सार्वजनिक सुनुवाई, सामाजिक परीक्षण जस्ता विधिहरू मार्फत ।

अनुगमनमा देहायका पदाधिकारीहरू संलग्न रहने छन्ः

- ✍ स्थानीय तहको कार्य विभाजन नियमावलीले तोकेको पदाधिकारी,
- ✍ उपाध्यक्ष (स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४),
- ✍ अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समितिका सदस्यहरू,
- ✍ प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र सम्बन्धित शाखा प्रमुख (नियमित कार्य),
- ✍ वडा स्तरीय आयोजनाको हकमा वडाध्यक्ष र सदस्यहरू ।

नगरपालिका स्तरीय अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समितिमा देहायका पदाधिकारीहरू रहनेछन्ः

- उपप्रमुख - संयोजक
- नगर प्रमुखले तोकेका एक जना महिला सहितकार्यपालिकाका सदस्यहरूमध्येबाट - सदस्य (दुई जना)
- प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत - सदस्य
- प्रमुख, योजनाशाखा - सदस्य सचिव

आवश्यकता अनुसार कार्यपालिकाका अन्य सदस्य तथा विषय विज्ञलाई आमन्त्रण गर्न सकिने ।

देहायको अनुगमन कार्ययोजना बनाई लागू गरिनेछः

- कार्यपालिकामा एकिकृत कार्यान्वयन कार्ययोजना पेश गरेको १५ दिनभित्र अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समितिबाट आफ्नो वार्षिक अनुगमन कार्ययोजना बनाइ कार्यान्वयन गरिनेछ,
- अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समितिले गरेको कामको प्रतिवेदन प्रत्येक २ महिनामा कार्यपालिकाको बैठकमा पेश गरी छलफल गरिनेछ । समितिले समाधान गर्न नसकेका समस्याहरूलाई यस बैठकबाट सम्बोधन गरिनेछ ।

वडास्तरीय कार्यक्रमहरूको अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण गर्न देहाय बमोजिमको समिति रहनेछः

- ✍ सम्बन्धित वडाको वडाध्यक्ष संयोजक
- ✍ वडा सदस्यहरू सदस्य
- ✍ वडा सचिव सदस्य सचिव

आवश्यक परे कार्यपालिकाका अन्य सदस्य तथा कर्मचारीलाई आमन्त्रण गर्न सकिनेछ ।

९.६.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया

योजना अवधि समाप्त भए पछि कार्यपालिकाले तोकेका आयोजनाको तेश्रो पक्षद्वारा देहायका सूचना प्राप्त गर्न प्रभाव मूल्यांकन गरिनेछ ।

- योजनाको लक्ष्य बमोजिम प्रगति भए नभएको,

कृष्णपुर नगरपालिकाको प्रथम आवधिक विकास योजना २०७९

- लाभग्राहीमा योजनाका नतिजाले पारेको प्रभाव,
- आगामी योजना तर्जुमाको लागि पृष्ठपोषण,
- योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन विधिमा आवश्यक परिमार्जन गर्न,
- योजनाबाट प्राप्त हुने फाइदालाई अधिकतम बनाउन ।

आवधिक तथा वार्षिक नगर विकास योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको प्रक्रिया देहाय अनुसार हुनुपर्नेछः

तालिका 56: अनुगमन तथा मूल्याङ्कन खाका

के गर्ने	कसले गर्ने	कहिले गर्ने	कसरी गर्ने	फलोअप
अनुगमन प्रक्रिया				
कार्यक्रम वा प्रक्रिया अनुगमन	सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति, वडा समिति, सरकारी कार्यालय र गैसस	आवश्यकता अनुसार, मासिक, चौमासिक र वार्षिक	- स्थलगत अनुगमन - वार्षिक योजनाको चौमासिक कार्ययोजनामा उल्लिखित लक्ष्य र प्रगति विवरणको तुलना - बृहत योजनाको कार्यान्वयन योजनाको - वार्षिक लक्ष्य र प्रगतिको तुलनात्मक अध्ययन	- अनुगमन टोलीले अनुगमन प्रतिवेदन तयार गरी नगरपालिका कार्यालयमा पेश गर्ने - नगरपालिका कार्यालयले प्रतिवेदनका सिफारिश कार्यान्वयनका लागि नपासमक्ष कार्ययोजना पेश गर्ने
प्रतिफल अनुगमन	नगर कार्यपालिका, सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति	चौमासिक, अर्ध वार्षिक, वार्षिक र मध्यावधि	- स्थलगत अनुगमन - वार्षिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति विवरणको तुलना - सञ्चालित योजनाहरूको कार्यान्वयनबाट सोच तालिकामा उल्लिखित अपेक्षित प्रतिफल के कति कारणले हासिल हुने देखिन्छ वा देखिँदैन भन्ने सम्बन्धी अध्ययन गरी प्रतिवेदन पेश गर्ने	
असर तह अनुगमन	नगर कार्यपालिका सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति र तेस्रो पक्ष	वार्षिक, मध्यावधि र अन्तिम वर्ष	- लक्षित समूह तथा सहभागितामूलक छलफल - नमूना सर्वेक्षणमार्फत सोच तालिकाको लक्ष्य अनुरूप प्रगति मापन - योजनाबाट विषयगत उद्देश्य, अपेक्षित प्रतिफल के कति कारणले प्राप्त हुने वा नहुने विषयमा अध्ययन - प्रतिवेदन तयारी र नगरपालिकामा छलफल	
मूल्याङ्कन प्रक्रिया				
असर तह मूल्याङ्कन	स्वतन्त्र तेस्रो पक्ष	योजनाको मध्य अवधि	- लक्षित समूह तथा सहभागितामूलक छलफल - नमूना सर्वेक्षण मार्फत सोच तालिकाको लक्ष्य अनुरूप प्रगति मापन - असर तहका सूचना संकलन गर्दा प्रारम्भिकतहका असरमा ध्यान दिने	- अनुगमन टोलीले अनुगमन प्रतिवेदन तयार गरी नगरपालिका कार्यालयमा पेश गर्ने - नगरपालिका कार्यालयले

कृष्णपुर नगरपालिकाको प्रथम आवधिक विकास योजना २०७९

			प्रतिवेदन तयारी र नगरपालिकामा छलफल	प्रतिवेदनका सिफारिश कार्यान्वयनका लागि नपासमक्ष कार्ययोजना पेश गर्ने
प्रभाव तह मूल्याङ्कन	नगर कार्यपालिका सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति र तेस्रो पक्ष	योजना सम्पन्न भएको दुई वर्षपछि	- लक्षित समूह तथा सहभागितामूलक छलफल - नमूना सर्वेक्षण मार्फत योजनाको दीर्घकालीन सोच तथा विषयगत उद्देश्यहरू हासिल गर्ने दिशामा योजना के कति हदमा सफल भयो र योजना आफैमा के कति सान्दर्भिक, प्रभावकारी रह्यो र समय विकासको दीगो व्यवस्थापनमा योजनाले के कति योगदान गर्न सक्थ्यो भनी अध्ययन - प्रतिवेदन तयारी र नगरपालिकामा छलफल	

आयोजनाको प्रभाव मूल्याङ्कन देहाय बमोजिम गर्ने व्यवस्था गरिनेछः

- नगरपालिकाले निर्धारण गरेका निश्चित लागत भन्दा बढीका आयोजनाको योजना सम्पन्न भएको २ वर्षभित्र तेस्रो पक्षबाट प्रभाव मूल्याङ्कन गराइनेछ ।
- प्रभाव मूल्याङ्कनको नतिजा कार्यपालिकाको बैठकमा प्रस्तुत गरी सरोकारवालाहरूको जानकारीको लागि सार्वजनिक गरिनेछ ।

अनुसूची

अनुसूची- १: आवधिक योजनाका लागि तयार पारिएका आधार नक्साहरू

अनुसूची- २ परामर्श बिज्ञहरू:

रमेश चन्द्र जोशी- टोली नेता

- संस्कृती तथा इतिहासविद्

- आर्थिक विकास तथा योजनाविद्

- वातावरणविद्

- पूर्वाधार विकासविद्

- सामाजिक विकासविद्

- जि.आइ.एस्. तथा वातावरणविद्

- कार्यक्रम संयोजक